

Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen

Matti Tolvanen, Alice Keski-Valkama, Tarja Koskela, Jussi Pajuoja, Mika Rautanen,
Jari Tiihonen, Sasu Tyni, Miisa Törölä, Emilia Eskelinen

VALTIONEUVOSTON SELVITYS- JA
TUTKIMUSTOIMINNAN JULKAISUSARJA 2021:70

tietokayttoon.fi

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70

Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen

Matti Tolvanen, Alice Keski-Valkama, Tarja Koskela, Jussi Pajuoja,
Mika Rautanen, Jari Tiihonen, Sasu Tyni, Miisa Törölä, Emilia Eskelinen

Valtioneuvoston kanslia Helsinki 2021

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvoston kanslia

© 2021 tekijät ja valtioneuvoston kanslia

ISBN pdf: 978-952-383-366-1

ISSN pdf: 2342-6799

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2021

Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70

Julkaisija Valtioneuvoston kanslia

Tekijä/t Matti Tolvanen, Alice Keski-Valkama, Tarja Koskela, Jussi Pajuoja, Mika Rautanen, Jari Tiihonen, Sasu Tyni, Miisa Törölä, Emilia Eskelinen

Kieli suomi **Sivumäärä** 198

Tiivistelmä

Hankkeessa tuotettiin tietoa vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioimisesta. Vaikka vaarallisuudesta edelleen puhutaan, on väkivaltariskin arviointi syrjäyttänyt vaarallisuusarvioinnin arviointimenetelmien kehittymisen myötä. Arviointimenetelmien käyttöä ja niiden luotettavuutta selvitettiin terveydenhuollolle, rikosseuraamusalalle, ennaltaehkäisevän toiminnan alalle sekä tuomioistuimille ja syyttäjille toteutetulla kyselyllä. Toimijoiden mukaan arvion ajankohtaa tulisi tarkastella, lisätä niin käsitteistön kuin arvioiden yhdenmukaisuutta sekä parantaa arvioiden laatua.

Elinkautisvangille tehtävä väkivaltariskiarvio otetaan huomioon vangin hakiessa pääsyä ehdonalaiseen vapauteen, mutta arvion painoarvo vapauttamisharkinnassa on epäselvä. Väkivaltariskiarvio johtaa nykyisin aina käytännön mukaan riskinhallintasuunnitelmaan, mikäli riskejä todetaan. Mutta koska riskiarvio tehdään tuomion loppuvaiheessa, jolloin pitkäjänteisiä kuntouttavia suunnitelmia ei ole ehditty laittaa täytäntöön, eikä väkivaltariskiarvioiden loppupäätelmiä ja suosituksia ole hyödynnetty vapauttamissuunnitelmien laatimisessa, on todennäköistä, ettei väkivaltariskiarviota voida pitää interventiona, joka johtaisi väkivaltaan syyllistymisen riskin madaltamiseen.

Klausuuli Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa. (tietokayttoon.fi) Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.

Asiasanat Rikosasiat, väkivaltarikokset, vankeus, tutkimus, tutkimustoiminta

ISBN PDF 978-952-383-366-1

ISSN PDF 2342-6799

Julkaisun osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-366-1>

Bedömning av fara och risk för våld

Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 2021:70

Utgivare Statsrådets kansli

Författare Matti Tolvanen, Alice Keski-Valkama, Tarja Koskela, Jussi Pajuoja, Mika Rautanen, Jari Tiihonen, Sasu Tyni, Miisa Törölä, Emilia Eskelinen

Språk finska **Sidantal** 198

Referat

I projektet tog man fram information om bedömning av fara och risk för våld. Även om det fortfarande talas om fara har bedömningen av risken för våld åsidosatt farobedömningen i och med att bedömningsmetoderna har utvecklats. Användningen av bedömningsmetoder och deras tillförlitlighet undersöktes genom en enkät som genomfördes för hälso- och sjukvården, brottspåföljdsområdet, sektorn för förebyggande verksamhet samt domstolar och åklagare. Enligt aktörerna bör tidpunkten för bedömningen ses över, enhetligheten såväl för begreppen som för bedömningarna bör ökas och kvaliteten i bedömningarna bör förbättras.

Bedömningen av risk för våld som görs rörande livstidsfångar beaktas när fångar ansöker om villkorlig frigivning, men vikten av bedömningen i frigivningsprövningen är oklar. Bedömningen av risk för våld leder numera alltid enligt praxis till en riskhanteringsplan om risker konstateras. Men eftersom riskbedömningen görs i slutet av domen, då långsiktiga rehabiliterande planer inte har hunnit bli verkställda, och slutledningar och rekommendationer utifrån våldsriskbedömningarna inte har utnyttjats i utarbetandet av frigivningsplaner, är det sannolikt att en våldsriskbedömning inte kan anses vara en intervention som skulle leda till att sänka risken för att göra sig skyldig till våld.

Klausul Den här publikation är en del i genomförandet av statsrådets utrednings- och forskningsplan. (tietokayttoon.fi) De som producerar informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis statsrådets ståndpunkt

Nyckelord Brottmål, våldsbrott, fångenskap, forskning, forskningsverksamhet

---

ISBN PDF 978-952-383-366-1 **ISSN PDF** 2342-6799

URN-adress <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-366-1>

Assessment of the Risk of Danger and Violence

Publications of the Government's analysis, assessment and research activities 2021:70

Publisher Prime Minister's Office

Author(s) Matti Tolvanen, Alice Keski-Valkama, Tarja Koskela, Jussi Pajuoja, Mika Rautanen, Jari Tiihonen, Sasu Tyni, Miisa Törölä, Emilia Eskelinen

Language Finnish

Pages

198

Abstract

The aim of the project was to provide information on the assessment of the risk of danger and violence. Although the risk of danger is still discussed, as the assessment methods have improved, the assessment of the risk of violence has supplanted the assessment of the risk of danger. The use and reliability of the assessment methods were investigated with a survey sent to actors in healthcare, correctional services, and preventive work, as well as to courts and prosecutors. According to the actors, the timing of the assessment should be reviewed, the consistency of the terminology and the assessments should be increased, and the quality of the assessments should be improved.

The assessment of the risk of violence performed on a prisoner serving a life sentence is taken into account when the prisoner seeks parole, but the weight of the assessment in the consideration of release is unclear. If any risks are identified, the assessment of the risk of violence now always leads, by policy, to the preparation of a risk management plan. But because the assessment is performed towards the end of the sentence, when the long-term rehabilitation plans have not yet been implemented, and because the conclusions and recommendations given in the assessment have not been utilized in the making of the release plans, the risk assessment likely cannot be considered an intervention that could lead to decreasing the risk of engaging in violence.

Provision This publication is part of the implementation of the Government Plan for Analysis, Assessment and Research. (tietokayttoon.fi) The content is the responsibility of the producers of the information and does not necessarily represent the view of the Government.

Keywords Criminal cases, violent crimes, imprisonment, research, research activities

---

ISBN PDF 978-952-383-366-1

ISSN PDF

2342-6799

URN address <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-366-1>

Sisältö

Lukijalle	9
1 Johdanto	10
1.1 Hankkeen tausta	10
1.2 Hankkeen tavoite ja aineisto	11
1.3 Hankeryhmän kuvaus	13
2 Kirjallisuuskatsaus	14
2.1 Johdanto	14
2.2 Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arviointi Suomessa	14
2.3 Vaarallisuus, väkivaltariskin arviointi ja uhka-arviointi – käsitteistöä	16
2.4 Väkivaltariskin arvioinnin menetelmällinen kehitys	18
2.5 Suomessa käytössä olevat väkivaltariskin arvioinnin työkalut	20
2.6 Väkivaltariskin arviointimenetelmien osumatarkkuus ja luotettavuus	22
2.7 Väkivaltariskin arviointityökalujen käyttö palvelujärjestelmän kannalta	24
2.8 Uhka-arvioinnit	26
2.8.1 Uhka-arvioinnin käyttötarkoitukset Suomessa	27
2.9 Yhteenvedo: Vaarallisuus- ja väkivaltariskin sekä uhka-arvioinnin työkalujen kehitys 2010–2020	28
3 Kyselytutkimus väkivaltariskiarviointimenetelmien käytöstä Suomessa	29
3.1 Tutkimusasetelma	29
3.2 Mitä menetelmiä väkivaltariski-, vaarallisuus- ja uhka-arvioiden tekemisessä käytetään Suomessa?	30
3.3 Miten luotettavina erityyppisiä arvioita voidaan pitää kussakin käyttötarkoituksessa?	34
3.3.1 Terveysthuollon toiminta	34
3.3.2 Rikosseuraamusalan toiminta	37
3.3.3 Ennaltaehkäisevä toiminta	39
3.4 Käytetyimpiin väkivaltariskimenetelmiin liittyvä koulutus ja osaaminen	43
3.4.1 Terveysthuollon toiminta	44
3.4.2 Rikosseuraamusalan toiminta	45
3.4.3 Ennaltaehkäisevä toiminta	46
3.5 Arvioinnin ja arviointiin perustuvan päätöksenteon laadunvalvonta	46
3.5.1 Terveysthuollon toiminta	47
3.5.2 Rikosseuraamusalan toiminta	47
3.5.3 Ennaltaehkäisevä toiminta	47
3.6 Miten arviointimenetelmät ovat kehittyneet sen jälkeen, kun vuonna 2011 väkivaltariskiarvion tekeminen lisättiin osaksi elinkautisvankien vapauttamista koskevaa käsittelyä (737/2011)?	47
3.6.1 Terveysthuollon toiminta	48
3.6.2 Rikosseuraamusalan toiminta	49
3.6.3 Ennaltaehkäisevän alan toiminta	50
3.7 Voisiko nykyisin Suomessa tehtäviä arviota kehittää nykyisestä, ja jos voidaan, niin millä tavoin?	50
3.7.1 Terveysthuollon toiminta	50

3.7.2	Rikosseuraamusalan toiminta	51
3.7.3	Ennaltaehkäisevä toiminta	53
3.8	Arvioitavan kohdehenkilön osallisuus ja oikeudet	55
3.8.1	Terveystuon toiminta	55
3.8.2	Rikosseuraamusalan toiminta	56
3.8.3	Ennaltaehkäisevä toiminta	58
3.9	Oikeuslaitoksen kyselyvastaukset	61
3.9.1	Käräjätuomareiden vastaukset	62
3.9.2	Syyttäjien vastaukset	66
3.9.3	Helsingin hovioikeuden vastaukset	71
3.9.4	Oikeuslaitoskyselyn yhteenveto	71
3.10	Yhteenveto ja johtopäätökset	72
3.11	Loppupäätelmät	76
3.12	Toimenpide-ehdotuksia	76
4	Miten hyvin elinkautisvangeille vapauttamisen yhteydessä tehdyt väkivaltariskiarviot ovat ennakoineet vapautettujen vankien uusintarikollisuutta?	77
4.1	Saatteeksi	77
4.2	Elinkautisvankien määrä on voimakkaasti kasvanut	78
4.3	Helsingin hovioikeudelle toimitetut elinkautisvankien väkivaltariskiarviot	82
4.3.1	Väkivaltariskin arviointi elinkautisvankien vapauttamisprosessissa	82
4.3.2	Selvitys perustuu kahteen eri tutkimusaineistoon	82
4.3.3	Väkivaltariskiarviointien jakautuminen eri riskiluokkiin	84
4.4	Vapautuneiden elinkautisvankien uusintarikollisuus	86
4.4.1	Elinkautisvankien uusintarikollisuus kolmen vuoden seuranta-aikana	86
4.4.2	Miksi elinkautisvankien uusimisprosentti on niin alhainen?	88
4.5	Väkivaltariskin arvioinnissa käytetty HCR-20 -menetelmä	91
4.6	HCR-20v3 -version ja rikosoikeudellisen vapauttamisharkinnan päällekkäisyys	92
4.7	Koko rangaistuksen vankilassa suorittaneiden uusintarikollisuus	95
4.7.1	Lainsäädännölliset muutokset	95
4.7.2	Uusintarikollisuutta koskevat tutkimukset	96
4.7.3	Vertailu elinkautisvankeihin	97
4.8	Yhteenveto	98
4.8.1	Empiirinen ja rikosoikeudellinen näkökulma	98
4.8.2	Oikeuspsykiatrinen näkökulma	100
4.9	Johtopäätökset	101
5	Elinkautisvankien ehdonalaista vapauttamista koskeva sääntely	102
5.1	Johdanto	102
5.1.1	Ehdonalaista vapauttamista koskeva sääntely	103
5.1.2	Ehdonalaiseen vapauteen päästämässä arvioitavat seikat	105
5.1.3	Valvottuun koevapauteen sijoittaminen	106
5.2	Hovioikeuden tuomioiden analyysi	107
5.2.1	Päätösten rakenne	107
5.2.2	Päätösten määrällinen arviointi	108
5.2.2.1	Hakija oli henkirikoksen tehdessä täyttänyt 21 vuotta	108
5.2.2.2	Hakija oli henkirikoksen tehdessään alle 21-vuotias	118
5.2.3	Vapauttamisharkinnassa vaikuttavien seikkojen punninta pro et contra	122
5.2.4	Yksityiskohtainen analyysi	123

5.2.4.1	Tapaukset, joissa vankilassaoloaika on ollut hyvin pitkä	123
5.2.4.2	Vankilassaoloaika 13–14 vuotta	127
5.2.4.3	Minimijalla tehdyt hakemukset	128
5.3	Korkeimman oikeuden ennakkopäätös	130
5.4	Yhteenveto	134
5.5	Johtopäätökset	136
6	Lainsäädäntö ja käytäntö muissa Pohjoismaissa	138
6.1	Norja	139
6.2	Tanska	140
6.3	Ruotsi	142
6.4	Pohjoismaissa käytetyt riskinarviointimenetelmät ja niiden suhde oikeudelliseen riskiarvioon	144
6.5	Arviointia	147
7	Uudet säännökset korkean uusimisriskin arvioinnista	148
7.1	Hallituksen esityksen 119/2018 vp lähtökohdat	148
7.2	Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanolain 70 §:n 1 momentti	149
7.2.1	Säännöksen 5 kohdan tulkinta	149
7.2.2	Lainsäädäntötekniinen ongelma	151
7.2.3	Säännöksen 6 kohtaan liittyvät kysymykset	152
7.3	Väkivaltariskin arviointi eri tilanteissa – yhtäläisyydet ja erot	154
7.3.1	Miten kohderyhmät määrytyvät väkivaltariskiä arvioitaessa?	154
7.3.2	Mihin rikoksiin riskinarviointi kohdistuu?	155
7.3.3	Kuka riskiarvion tekee?	157
7.4	Uudistukseen kohdennettavat resurssit	157
7.5	Resurssien käyttö väkivaltariskin selvittämiseksi eri tilanteissa	158
7.6	Yhteenveto	160
7.7	Johtopäätökset	162
8	Johtopäätökset	163
8.1	Väkivaltariskin arvioinnissa käytettävien menetelmien osumatarkkuus	163
8.2	Kyselytutkimus väkivaltariskiarviointimenetelmien käytöstä Suomessa	163
8.3	Havainnot elinkautisvankien uusimisriskistä ja havaintoihin perustuvat johtopäätökset	166
8.4	Johtopäätökset lain soveltamiskäytännöstä	167
8.5	Pohjoismaisesta vertailusta tehdyt johtopäätökset	168
8.6	Muiden kuin elinkautisvankien riskiarvioinnit	169
8.7	Keskeiset johtopäätökset tiivistettynä	170
	Liitteet	171
	Lähteet	196

LUKIJALLE

Käsillä oleva tutkimusraportti on valmistunut vuosina 2020–2021 tehdyn selvitystyön tuloksena. Tutkimushankkeessa on selvitetty ensinnäkin vankien väkivaltariskin arvioinnissa käytettyjä menetelmiä, niiden käyttöä ja käytettävyyttä. Toiseksi on tutkittu tilastollisesti elinkautisvankien riskiä syyllistyä uusiin rikoksiin. Kolmanneksi on analysoitu elinkautisvankien ehdonalaiseen vapauttamiseen liittyvän väkivaltariskiarvion ja muiden vapauttamisharkinnassa huomioon otettavien seikkojen painoarvoa Helsingin hovioikeuden ratkaisukäytännössä. Analyysin kohteena ovat olleet myös uudet säännökset korkean väkivaltariskin arvioinnista. Raporttiin sisältyy pohjoismainen vertailu.

Tutkimushankkeen toteuttamisesta ovat vastanneet psykiatrian, tilastotutkimuksen ja oikeustieteellisen tutkimuksen asiantuntijat. Tutkimusraportti on valmistunut erittäin hyvin toimivan vuorovaikutuksen ja yhteistyön tuloksena, mistä osoitamme tutkimusryhmälle tutkimushankkeen koordinoinnista vastanneina vilpittömät kiitokset. Kiitämme myös hankkeen ohjausryhmää asiantuntevasta ja rakentavasta vuorovaikutuksesta. Lopuksi osoitamme kiitoksemme kaikille niille, joita olemme tutkimushankkeen yhteydessä kyselyillämme vaivanneet.

Joensuussa marraskuussa 2021
Matti Tolvanen ja Tarja Koskela

1 Johdanto

1.1 Hankkeen tausta

Tässä valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminnan rahoittamassa hankkeessa selvitetään vaarallisuuden, väkivaltariskin ja uhkan arvioimiseen käytettäviä menetelmiä ja niiden oikeansuuntaista käyttöarvoa. Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvio voi vaikuttaa rikosoikeudelliseen seuraamukseen monilla tavoin. Keskeisiä kysymyksiä ovat, missä rangaistuksen vaiheessa arviointi tehdään, minkälaisessa arviointiprosessissa se syntyy ja mikä tuomioistuin tai muu viranomainen tekee arvioinnin perusteella rikosoikeudelliseen seuraamukseen vaikuttavan ratkaisun.

Vaarallisuutta ja väkivaltariskiä arvioidaan muun muassa silloin, kun harkitaan vangin vapauttamista elinkautisesta vankeusrangaistuksesta. Elinkautiseen vankeuteen tuomitusta on ennen Helsingin hovioikeuden vapauttamisharkintaa tehtävä elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain (781/2005) mukaan arvio vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen. Tämä väkivaltariskiarvio ei kuulu rikoslain (39/1889) 2 c luvun 10 §:ssä säädettyihin vangin vapauttamisharkinnassa huomioon otettaviin seikkoihin, vaan se toimii vapauttamishakemuksen tausta-aineistona hovioikeuden päätöksenteossa. Elinkautisvankien vapauttamisharkinta perustuu sen sijaan rikoslaissa säädettyihin perusteisiin ja kokonaisharkintaan. Väkivaltariskiarvion nykyinen asema vapauttamisharkinnassa on lain-säädännön tasolla jonkin verran epäselvä. On esitetty hypoteesi, jonka mukaan Helsingin hovioikeuden arvioissa korkeaksi todetulla väkivaltariskillä on vapauttamisharkinnassa vaikutusta.

Elinkautisvangeille vapauttamisharkinnan yhteydessä tehtävän väkivaltariskiarvioinnin lisäksi vankien vaarallisuutta ja väkivaltariskiä arvioidaan myös harkittaessa vapautuvan vangin asettamista valvontaan rangaistusajan lopulla. Vanki voidaan 1.9.2019 voimaan tulleen yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain (400/2015) uudistuksen perusteella määrätä ehdonalaisen vapauden alkaessa valvontaan, jos murhasta, taposta tai murhan yrityksestä tuomitun vangin riski syyllistyä uuteen väkivaltarikokseen arvioidaan korkeaksi. Valvontaan voidaan määrätä myös väkivalta- tai seksuaalirikoksesta vankeusrangaistusta suorittava vanki, joka on aikaisemmin tuomittu vastaavanlaisesta rikoksesta vankeusrangaistukseen ja vangin riski syyllistyä uuteen väkivalta- tai seksuaalirikokseen arvioidaan korkeaksi. Lisäksi väkivaltariskiarvioita voidaan tehdä rangaistusajan toiminnan suunnittelua varten. Jokaiselle vangille on vankeuslain (767/2005) mukaan tehtävä rangaistusajan suunnitelma, joka sisältää suunnitelman muun muassa vangin osallistumisesta kuntouttavaan toimintaan rangaistusaikana.

Yhdistelmärangaistuksessa oikeuspsykiatrinen ja -psykologinen väkivaltariskiarvio tehdään rangaistuksen alussa, elinkautisvankien väkivaltariskiä taas arvioidaan rangaistuksen lopussa. Yhdistelmärangaistuksen suhteen tämä herättää kysymyksen siitä, miten voidaan luotettavasti arvioida rikoksenteelijän olevan erittäin vaarallinen toiselle hengelle, terveydelle tai vapaudelle, jos suoritettavaksi tuleva rangaistusaika on esimerkiksi kymmenen vuoden pituinen. Koska yhdistelmärangaistuksissa ei vielä ole tehty uusia väkivaltariskin arvioita vapautumisvaiheessa, on toistaiseksi epäselvää, miten esimerkiksi vankila-aikaiset väkivaltariskin laskemiseen tähtäävät ohjelmat ja muut toiminnot ovat mahdollisesti vaikuttaneet rikoksenteelijän käyttäytymiseen.

Ongelmia on riskiarvioinnissa tunnistettu siinä, että arviointiprosessit eroavat toisistaan, minkä lisäksi perusterminologia on epäselvää. Voidaan esittää kysymys, onko perusteltua puhua erikseen vaarallisuus-, väkivaltariski- ja uhka-arvioista. Väkivaltariskien arvioinnin yhdenmukaisuuden kysymys on noussut ajankohtaiseksi vuoden 2011 voimaan tulleen elinkautisvankien väkivaltariskin arviointia koskevan säännöksen myötä. Tällöin keskitetty oikeuspsykiatrinen laatukontrolli alkoi hajota, koska Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen oikeuspsykiatrinen lautakunta ei osallistu elinkautisvankien vapauttamismenettelyyn. Lautakunnan merkitys väkivaltariskin arviointien kentällä on kaventunut. Se ei valvo arvioiden laadun yhdenmukaisuutta esimerkiksi rikosseuraamuslaitoksen rangaistusajan suunnitelman yhteydessä tehtävistä riskiarviointien osalta.

1.2 Hankkeen tavoite ja aineisto

Hankkeessa tehtävän tutkimuksen tarkoituksena on analysoida millä menetelmillä vaarallisuus-, väkivaltariski- ja uhka-arvioita nykyisin tehdään ja miten niitä voitaisiin mahdollisesti kehittää ja hyödyntää nykyistä paremmin. Tutkimuksessa tarkastellaan myös käytössä olevien arviointimenetelmien luotettavuutta ja selvitetään miten tuomioistuimille, Rikosseuraamuslaitokselle ja mahdollisesti muille tahoille oikeuspsykiatrialla ja -psykologiassa tuotettavia arvioita tulisi laatia, jotta niillä olisi oikeasuuntaista käyttöarvoa. Erityisesti huomiota kiinnitetään siihen, miten väkivaltariskiarvioita voitaisiin parhaiten hyödyntää väkivaltarikollisten vapauttamista harkittaessa. Hankkeessa on tarkoituksena tutkimustehtävän edellyttämällä tavalla kartoittaa, mitkä ovat erityisesti tuomioistuinten tarpeet saada oikeuspsykiatrisia ja oikeuspsykologisia arvioita ja kuinka laadunvarmistus on rakenteellisesti järjestetty.

Hankkeelle on asetettu seuraavat tutkimuskysymykset:

- Mitä menetelmiä väkivaltariski-, vaarallisuus- ja uhka-arvioiden tekemisessä käytetään Suomessa ja miten käytettävät menetelmät mahdollisesti poikkeavat toisistaan?

- Miten hyvin elinkautisvangeille vapauttamisen yhteydessä tehdyt väkivaltariskiarviot ovat ennakoineet vapautettujen vankien uusintarikollisuutta?
- Miten elinkautisvangeista tehtävät väkivaltariskiarviot on otettu huomioon Helsingin hovioikeuden vapauttamisharkinnassa ja millaiseksi niiden painoarvo on mahdollisesti määritelty hovioikeuden ratkaisuisissa?
- Miten arviointimenetelmät ovat kehittyneet sen jälkeen, kun vuonna 2011 väkivaltariskiarvion tekeminen lisättiin osaksi elinkautisvankien vapauttamista koskevaa käsittelyä (737/2011)?
- Millaisiin käyttötarkoituksiin muissa Pohjoismaissa vaarallisuuden ja väkivaltariskin arviointia hyödynnetään ja millaisia arviointimenetelmiä niissä on käytössä? Millainen merkitys muissa Pohjoismaissa väkivaltariskiarvioille annetaan vangin vapauttamisharkinnassa ja miten voimassa olevia ratkaisuja on perusteltu?
- Miten luotettavina erityyppisiä arvioita voidaan pitää kussakin käyttötarkoituksessa? Voisiko nykyisin Suomessa tehtäviä arviota kehittää nykyisestä, ja jos voidaan, niin millä tavoin?

Tutkimusaineistona hankkeessa käytetään riskinarviointiin liittyvää kirjallisuutta, Helsingin hovioikeuden ratkaisuja elinkautisvankien vapauttamisesta syyskuun 2011 ja maaliskuun 2020 väliseltä ajalta, riskiarvioiden kanssa työskenteleville suunnattuja kyselyjä menetelmistä, joita käytetään vaarallisuus-, väkivalta- ja uhka-arvioiden tekoon sekä Rikosseuraamuslaitoksen uusintarikollisuutta koskevia tilastoja. Tutkimusetiikka ja käytetyt tutkimusmenetelmät on selvitetty tarkemmin kussakin empiiristä tutkimusta koskevassa luvussa.

Raportti koostuu 8 luvusta. Luvun 1 johdannon jälkeen luvussa 2 on kirjallisuuskatsaus, jossa käsitellään yleisimmin käytössä olevien väkivaltariski- ja uhka-arviointimenetelmien käyttöä Suomessa sekä niiden kehitystä viimeisen 10 vuoden aikana. Luvussa 3 käydään läpi kyselyjä, joista ensimmäinen kohdennettiin arviointeja käytännössä laativille tai hyödyntäville yhteyshenkilöille poliisissa, Rikosseuraamuslaitoksella, puolustusvoimissa, rajavartiolaitoksessa, oikeuspsykiatrisissa sairaaloissa ja yksiköissä (mukaan lukien vankiterveydenhuolto) sekä psykiatrian toimialajohtajille eri sairaanhoitopiirissä. Toinen kysely kohdennettiin syyttäjälaitokselle, käräjäoikeuksiin sekä hovioikeuksiin ja erikseen Helsingin hovioikeuteen. Luvun lopussa pohditaan nykykäytänteiden mukaisesti tehtävien väkivaltariskiarvioiden tarkoituksenmukaisuutta. Tämän jälkeen luvussa 4 analysoidaan, miten hyvin elinkautisvangeille vapauttamisen yhteydessä tehdyt väkivaltariskiarviot ovat ennakoineet vapautettujen vankien uusintarikollisuutta. Luvun lopussa tuloksia tulkitaan sekä empiirisestä ja rikosoikeudellisesta näkökulmasta että oikeuspsykiatrisesta näkökulmasta. Luvussa 5 analysoidaan Helsingin hovioikeuden elinkautisvankien vapauttamishakemuksiin tekemiä päätöksiä laadullisen ja määrällisen tutkimuksen avulla. Päätöksistä analysoidaan seikkoja, joilla Helsingin hovioikeus on perustellut päätöksensä. Luvussa tarkastellaan myös korkeimman oikeuden ratkaisua KKO 2019:89, jossa oli arvioitu elinkautisvangin

päästämistä ehdonalaiseen vapauteen. Norjan, Tanskan ja Ruotsin lainsäädäntöä sekä käytäntöä riskiarvioinnissa selvitetään luvussa 6. Tässä luvussa esitetään myös Pohjoismaissa käytetyt riskiarviointimenetelmät ja niiden suhde oikeudelliseen riskiarvioon. Tutkimusta laajennettiin varsinaisen hankekuvauksen ulkopuolelle siten, että tutkimuksessa tehtiin erillinen kartoitus väkivalta- ja seksuaalirikollisten väkivaltariskin uudesta arviointimenetelmästä. Tätä koskeva analyysi esitetään luvussa 7. Lopuksi luvussa 8 tehdään koko tutkimusta koskevat johtopäätökset.

1.3 Hankeryhmän kuvaus

Konsortion muodostavat Itä-Suomen yliopisto ja Vanhan Vaasan sairaala. Hankkeen päätoimittajana on Itä-Suomen yliopisto, jossa vastuullisena tutkijana toimii OTT professori Matti Tolvanen. Tutkimukseen osallistuvat Itä-Suomen yliopistosta OTT yliopistonlehtori Tarja Koskela, OTT tutkimusjohtaja Jussi Pajuoja, LT professori Jari Tiihonen, YTT tutkijatohdori Miisa Törölä ja ON tutkimusavustaja Emilia Eskelinen. Vierailevana tutkijana Itä-Suomen yliopistossa toimii LL oikeuspsykiatrian erikoislääkäri Mika Rautanen Vankiterveydenhuollon psykiatrisesta vankisairaalaista.

Vanhan Vaasan sairaalasta tutkimukseen osallistuu FT oikeuspsykologi Alice Keski-Valkama.

Rikosseuraamuslaitokselta mukana tutkimuksessa on HTT erikoistutkija Sasu Tyni, joka toimii myös yliopistotutkijana Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa Helsingin yliopistossa.

Hankkeen loppuraportti muodostuu konsortion jäsenten itsenäisesti tuottamista osaraporteista. Raportin lopussa olevat johtopäätökset ovat hankkeen yhteisiä ja ne kokoavat kaikkien osaraporttien keskeiset tulokset yhteen.

2 Kirjallisuuskatsaus

2.1 Johdanto

Kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on tuoda esille yleisimmin käytössä olevia väkivaltariski- ja uhka-arviointimenetelmien käyttöä Suomessa sekä niiden kehitystä viimeisen 10 vuoden aikana. Väkivaltariskin arviointi ja siihen käytettävät menetelmät saavat suuremman tilan tässä kirjallisuuskatsauksessa runsaan tutkimuskirjallisuustarjonnan ja rikosoikeudellisen seuraamuksen ratkaisuisissa merkityksellisen roolinsa vuoksi.

Katsaus alkaa lyhyellä kuvailulla vaarallisuuden ja väkivaltariskin arviointimenetelmien käyttötarkoituksista Suomessa. Luvussa 2.3 avataan vaarallisuuden, väkivaltariskin ja uhka-arvioinnin välisiä käsitteellisiä eroja. Vaarallisuuden arviointia tehdään käytännössä väkivaltariskin arvioinnin menetelmillä. Tämän vuoksi luvuissa 2.4–2.7 syvennyttään väkivaltariskin arviointiin, arviointiin käytetyn tiedon soveltamisen kehitykseen, Suomessa yleisesti käytössä olevien väkivaltariskin arviointimenetelmiin sekä pohdintaan arviointimenetelmien tarkoituksenmukaisesta käytöstä ja käyttöön liittyvistä haasteista Suomessa. Luvussa 2.8 esitellään uhka-arviointien käyttöä Suomessa.

2.2 Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arviointi Suomessa

Suomessa henkilöiden vaarallisuutta ja väkivaltariskiä on arvioitu 1990-luvulta alkaen Suomen vankiloiden psykiatrisissa yksiköissä, valtion mielisairaaloissa ja vankiloissa lainsäädännön osoittamalla tavoilla.¹ Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ohjeistuksen mukaisesti vaarallisuusarvioiden tarkoituksena on tunnistaa ja hallita väkivaltaisen käyttäytymisen riskiä. Tavoitteena on arvioida yksilölliset väkivaltariskiä kohottavat tai alentavat tekijät arvioitavan henkilön oman elämäntilanteen kontekstissaan ja ”muodostaa käsitys 1) millaiseen vaaran aiheuttamiseen tutkittavalla on riski syyllistyä, 2) mistä syystä, 3) ketä/keitä kohtaan ja 4) missä olosuhteissa tutkittava voi käyttäytyä vaarallisesti/väkivaltaisesti.”² Edellä esitetyt kysymykset ohjaavat vaarallisuusarvioinnin rakennetta, mutta sisällöllisesti vaarallisuusarviointia ohjaava kysymys vaihtelee arvion tekevien instituutioiden tehtävän ja arvioitavan henkilön sosio-legaalisen tilanteen mukaisesti.

1 Ahlgrén-Rimpiläinen & Rautanen 2019.

2 Ahlgrén-Rimpiläinen & Puusa 2018, 18.

Yleisen psykiatrisen hoidon palveluissa vaarallisuusarvio voidaan tehdä tilanteessa, jossa henkilön tarvetta tahdosta riippumattomaan psykiatriseen hoitoon harkitaan, tai kun psykoosipotilasta ollaan kotiuttamassa sairaalasta. Tällöin vaarallisuusarvio on hoitoketjun suunnittelun työkalu.³ Oikeuspsykiatrisessa hoidossa olevien potilaiden vaarallisuutta arvioidaan lisäksi mietittäessä, kuinka korkean turvallisuustason osastolle potilas sijoitetaan. Rikoksenteikijän vaarallisuusarvioita voidaan käyttää rikosseuraamuksen muodon ja tekijän syyntakeisuuden harkinnan tukena.

Väkivaltariskin arvioinnit ovat nousseet uuteen asemaan elinkautisvankien vapauttamiseen liittyen vuodesta 2011, jolloin lainsäädäntöön lisättiin uusi vangeista tehtävä oikeuspsykiatrisen arvio.⁴ Rikoksenteikijöiden vaarallisuusarvioita tekevät tahot olivat vuosina 2011–2015 THL ja Rikosseuraamuslaitoksen (RISE) alainen Vankiterveydenhuolto (VTH). Vaarallisuusarvioita laadittiin kahdessa tilanteessa: 1) osana mielentilatutkimusta, jos tätä arviota on pyydetty erikseen koko rangaistusajan vankilassa suorittamisen harkinnan tueksi ja 2) koko rangaistusajan vankilassa suoritettavaksi määrätyn vangin anoessa ehdonalaista vapautusta, kun rangaistuksesta on suoritettu 5/6. VTH laati vaarallisuusarvioita koko rangaistuksen vankilassa suorittavista ja elinkautista suorittavista vangeista Helsingin hovioikeuden käsittelyä varten. Vuoden 2016 alusta lähtien VTH siirtyi THL:n alaisuuteen, jolloin vaarallisuusarvioinnit tehdään saman hallinnon alla. Jos rikoksenteikijä on vangittu, vaarallisuusarvio suoritetaan Psykiatrisessa vankisairaалassa. Mielentilatutkimuksen yhteydessä tehtävät vaarallisuusarviot taas tehdään joko Psykiatrisessa vankisairaалassa tai valtion mielisairaaloissa. Vuoden 2018 alusta vaarallisuusarvio on tehty niille rikoksenteikijöille, joille harkitaan yhdistelmä rangaistukseen tuomitsemista (Rikoslaki 2c 11§). Lisäksi yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annettua lakia on muutettu 1.9.2019 siten, että korkea riski uuteen väkivalta- ja seksuaalirikokseen voi johtaa ehdonalaisten vapauden aikaiseen valvontaan (Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta 70 §, 1 momentti). Tätä riskiä arvioivat RISE yhdessä Psykiatrisen vankisairaalan kanssa.

Vaarallisuusarvioita on tehty mielentilatutkimusten yhteydessä yhteensä 85 henkilölle ja Helsingin hovioikeudelle tehtyjen ehdonalaista vapauttamista koskevien hakemusten yhteydessä 41 koko rangaistusta suorittavalle vangille vuosien 2010–2019 välillä.⁵ Elinkautisvangeille tehtyjen väkivaltariskiarvioiden kokonaismäärä oli 198 ajanjaksolla 1.9.2011–25.8.2020. Elinkautisvankien väkivaltariskiarvioita käsitellään yksityiskohtaisesti jaksossa 4.3.3.

3 Säävälä 2019.

4 Lainsäädäntöä käsitellään yksityiskohtaisesti jaksossa 4.3.1 ja 5.3.1–5.3.3.

5 Ahlgrén-Rimpiläinen, Joelsson, Kaarre, Rautanen, Niinistö, Lindberg & Tiihonen 2020, 7, 18.

2.3 Vaarallisuus, väkivaltariskin arviointi ja uhka-arviointi – käsitteistöä

Vaarallisuusarvio, väkivaltariskin arvio ja uhka-arvio ovat kaikki asiantuntijavoimin tehtävää ennakkointia siitä, kuinka altis arvioitava henkilö on tulevaisuudessa käyttäytymään väkivaltaisesti muita ihmisiä kohtaan. Vaikka käsite *vaarallisuus* on edelleen käytössä Suomen rikoslaisissa, käytännön tasolla väkivaltariskin arviointi on syrjäyttänyt vaarallisuusarvioinnin arviointimenetelmien kehittymisen myötä.

Elinkautisesta vankeudesta ehdonalaiseen vapauttamista käsittelevässä rikoslain 2 c luvun 10 §:n 2 momentissa sekä yhdistelmärangeistusta käsittelevässä rikoslain 2 c luvun 11 §:ssa vangin **vaarallisuus** jäsenetään vaaraksi vangin syyllistymiseen henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen vapautuksen jälkeen. Tätä tarkemman määrittelyn puute on ongelmallista, koska eri alojen asiantuntijoiden; tuomareiden, syyttäjien, oikeuspsykologien ja oikeuspsykiatrien käsitykset ja määritykset vaarallisuuden riskitasosta voivat olla toisistaan eriäviä.⁶ Oikeuspsykiatrin vaarallisuusarviointi tuottaa lääketieteellistä ja psykologista tietoa tuomioistuimessa ratkaistavan asian tueksi, mutta se ei voi olla ainoa päätöksenteon peruste.⁷

Vaarallisuuden käsite on kategorinen (henkilö joko on vaarallinen tai ei ole) ja sisällöllisesti kiinnittynyt yhteiskunnalliseen kontekstiin eli siihen mitä yleisesti pidetään vaarallisena.⁸ **Väkivallan riski** taas viittaa väkivaltaisen käyttäytymisen todennäköisyyteen, joka voidaan ilmaista yksilötasoisesti ilmoittamalla henkilöllä olevan matala, kohonnut tai korkea riskitaso.⁹ Vaarallisuuden käsitteestä luovuttiin väkivaltaisen käyttäytymisen lääketieteellisen arvioinnin piirissä 1990-luvulla. Nykyaikaiset, kansainväliset ja tieteelliseen näyttöön pohjautuvat arviointimenetelmät on tarkoitettu vaarallisuuden arvioimisen sijaan väkivallan riskin arvioimiseen. Termimuutoksen myötä arvioinnin tavoite on siis painottunut yksilön ominaisuuden tunnistamisesta tietynlaiseen käyttäytymiseen liittyvän riskin arviointiin.¹⁰

Väkivaltariskin ja uhka-arvioinnin yhteinen tavoite on arvioida tulevaa käyttäytymistä mahdollisimman systemaattisesti ja empiirisestä tutkimustiedosta rakentunein työkaluin. Ne eroavat kuitenkin toisistaan erityisesti väkivaltaisen käyttäytymisen luonteen ja aikajänteen painopisteissä sekä arvioinnin tavoitteissa. Uhka-arvioinnin perimmäisenä oletuksena on väkivaltaisen teon suunnitelmallisuus ja tarkoituksellisuus, ja arvioinnin keskiössä

6 Pohjola 2010, 121; Pohjola 2017, 230.

7 Ahlgrén-Rimpiläinen & Puusa 2018; Ahlgrén-Rimpiläinen et al. 2020, 19.

8 Pohjola 2010, 102.

9 Meloy, Hart & Hoffman 2014.

10 Andrade, O'Neill & Diener 2009, 9–11.

on ymmärtää mahdollisen uhrin tai uhriryhmän riski joutua vaaran kohteeksi. Väkivaltariskin arvioinnissa väkivalta taas voi olla myös suunnittelematonta ja vailla erityistä, tiedostettua motiivia, ja painopiste on väkivaltaisesti käyttäytyvän henkilön hallinta. Uhkan tai riskin pääasiallinen piirre on epävarmuus: emme voi tietää, mitä tulee tapahtumaan, millaisia seurauksia tapahtumasta on, milloin se tapahtuu, kuinka usein se tapahtuu, kuinka kauan se kestää ja millä todennäköisyydellä se tapahtuu.¹¹

Väkivallalla tarkoitetaan väkivallan riskiä arvioidessa tilannetta, jossa henkilö tietoisesti toimii tai jättää toimimatta siten, että hän aiheuttaa toiselle henkilölle fyysistä tai vakavaa psykologista vahinkoa tai altistaa em. vahingolle.¹² **Uhka-arvioinnissa** väkivalta voi olla myös viestintää, joka aiheuttaa pelkoa oman terveyden tai turvallisuuden puolesta.¹³ Väki- valta on lähtökohtaisesti myös aina rikoslain vastaista.

Väkivaltariskin arviointityökalujen osuvuutta tutkittaessa väkivalta operationalisoidaan yleensä väkivaltarikoksen uusimiseksi ja esimerkiksi vankilassa tai psykiatrisessa sairaalassa tapahtuneiksi väkivaltaisiksi teoiksi, jolloin hyökkäys on voinut kohdistua henkilökuntaa kohtaan.¹⁴ Riskin käsite on järjestelmällisemmin operationalisoitavissa, mikä lisää tarkkuutta itse arviointiin ja vähentää arvion nojautumista arvioitsijan omaan arvopohjaan. Se on monitahoinen ja sisältää todennäköisyyden lisäksi toistumistiheyden, vakavuuden, uhkaavuuden, luonteen ja keston käsitykset. Riskin oletetaan olevan dynaaminen eli muuttuva ja kontekstuaalinen eli altis tietyille ulkoisille ja tilannekohtaisille vaikutteille. Käsitteen käyttö on voinut helpottaa myös eri ammattikuntien välistä kommunikaatiota.¹⁵

Väkivallan riskin ja uhka-arviointien riskitekijät määrittävät yhdessä yksilön absoluuttista tai suhteellista riskitasoa. Ne voivat olla muuttumattomia (staattisia) tai muuttuvia (dynaamisia). Staattisiin riskitekijöihin lukeutuvat yksilön elämän historialliset tekijät, joihin ei määritelmän mukaisesti voida vaikuttaa ulkoisella interventiolla, kuten esimerkiksi psykiatrisella hoidolla. Dynaamiset riskitekijät taas määrittävät kontekstuaalisemmin, milloin yksilö saattaa käyttäytyä väkivaltaisesti ja millaisesta hoidosta tai muusta interventiosta hänelle voisi olla hyötyä. Dynaamiset riskitekijät voidaan jakaa edelleen vakaisiin (stabiilit) ja äkillisiin (akuutit). Vakaat dynaamiset riskitekijät voivat muuttua pitemmällä aikajänteellä. Akuutit dynaamiset riskitekijät taas voivat muuttua nopeasti ja olla välittömässä yhteydessä väkivaltaiseen käyttäytymiseen.”¹⁶

11 Meloy, Hart & Hoffman 2014.

12 Douglas, Hart, Webster, Belfrage, Guy & Wilson 2014,100; Borum, Bartel & Forth 2005, 15.

13 Meloy, Hart & Hoffman 2014, 3.

14 Yang, Wong & Coid 2010,742.

15 Douglas et al. 2014, 100-101; Heilbrun 2009, 7-8.

16 Fogel 2009, 48.

Myös väkivaltaiselta käyttäytymiseltä **suojaavat tekijät** jaetaan muuttumattomiin ja muuttuviin. Ne voivat olla yksilön ominaisuuksiin liittyviä tai tilanteeseen/ympäristöön liittyviä tekijöitä. Suojaavien ja riskitekijöiden välinen mekanismi on epäselvä, ja niiden painotus ja suhde väkivaltariskiin nähden voi vaihdella eri kulttuurien piirissä. Esimerkiksi uskonnollisuus voi olla suojaava tekijä, mutta uskonnottomuus ei suoranaisesti tarkoita väkivaltariskin kasvamista. Samoin uskonnollisilla yhteisöillä on erilainen rooli yhteiskunnissa, esimerkiksi Yhdysvalloissa rahallisen avun jakaminen sitä tarvitseville on painottunut enemmän uskonnollisten yhteisöjen tehtäväksi verrattuna Suomeen, kun taas Suomessa taloudellinen tukeminen on pääosin järjestetty valtion antaman sosiaaliturvan muodossa. Suojaavat tekijät voivat vaikuttaa 1) suoraan riskitekijän vaikutukseen, 2) riskitekijän ja väkivaltaisen käyttäytymisen väliseen yhteyteen, tai 3) suoraan väkivaltaiseen käyttäytymiseen.¹⁷

2.4 Väkivaltariskin arvioinnin menetelmällinen kehitys

Väkivaltariskin arvioinnin kehittämisen motiivina on ollut parantaa arvioiden osumatarkkuutta ja luotettavuutta. Suurimpana käytännöllisenä ja eettisenä ongelmana pidetään väärin positiivisten eli vaarallisiksi arvioitujen ei-vaarallisten yksilöiden tapauksia, jolloin yhteiskunnallinen kontrolli kohdistuu väärin. Väkivaltariskin arviointimenetelmien kehitys voidaan jakaa neljään aikakauteen, joista erityisesti ensimmäisen aikana käytettiin yleisesti vielä vaarallisuuskäsitettä:

1) Vaarallisuuden arviointi oli vielä 1970-luvulla epämuodollista, yksittäisen arvioitsijan tieto- ja kokemusperään pohjautuvaa ja lähinnä haastattelumetodein tehtävää kliinistä arviointia. Arviot perustuivat pitkälti yksittäisten psykiatrien subjektiivisiin mielipiteisiin vaarallisuudesta ja osuivat vain satunnaisesti oikeaan.¹⁸

2) Satunnaisuuden vähentämiseksi kehitettiin tilastollisia menetelmiä hyväksikäyttävä arviointimetodi 1980-luvulla. Vaarallisuuden arvioinnin luotettavuutta parannettiin ottamalla käyttöön kontrolliryhmäasetelma ja tutkimustietoa esimerkiksi vakavista mielenterveyshäiriöistä kärsivien rikoksenteekijöiden väkivaltaisesta käyttäytymisestä. Tutkimustietoa väkivaltaisen käyttäytymisen ilmenemisestä yhdysvaltalaisessa väestössä sekä väkivaltaisuuden ja mielenterveyden häiriöiden välisestä yhteydestä oli saatavissa ensimmäisen kerran vuonna 1990.¹⁹ Tilastollisiin todennäköisyyksiin perustuvan eli aktuaarisen

17 de Vries 2014, 25-27.

18 Andrews, Bonta & Wormith 2006, 7-8; Andrade, O'Neill & Diener 2009, 9; Gammelgård 2015, 9.

19 Andrade, O'Neill & Diener 2009, 9-11.

menetelmän tarkoituksena on tunnistaa yhtäläisyyksiä arvioitavan henkilön ominaisuuksissa aikaisemman, väkivaltaiseen käyttäytymiseen yhdistettyjen tutkimuslöydösten kanssa ja siten arvioida väkivaltaan uudelleen syyllistymisen todennäköisyyttä tietyllä aikavälillä. Aktuaarinen menetelmä tuottaa siten arvion ryhmätasolla, joka ei itsessään kerro suoraan tietyn yksilön riskitasosta, vaan hänen kaltaisensa yksilöiden keskiarvoisesta riskitasosta.²⁰

Väkivaltaisen käyttäytymisen määrä on väestötasolla pieni, joka tekee väkivallan riskitekijöiden identifioimisesta hankalaa. Väestötasoisesta väkivaltaisen käyttäytymisen sijaan tutkimus onkin suuntautunut sellaisten alapopulaatioiden tarkasteluun, joissa väkivaltaisen käyttäytymisen osuus on suurempi (esim. rikoksista tuomitut henkilöt). Tällöin ongelmaksi voi muodostua otosten samankaltaisuuden perustuva keskinäinen riippuvuus. Muita aktuaarisesta menetelmästä tunnistettuja heikkouksia ovat yksittäisessä tapauksessa mahdollisesti tärkeiden tai dynaamisten riskitekijöiden huomiotta jättäminen sekä alapopulaatioiden todennäköisyysarvojen tilastollinen epävarmuus.²¹ Aktuaarisella menetelmällä tehdyn arvion osumatarkkuus on kuitenkin ollut parempi kuin aikaisemmin käytössä olleella kliinisellä arviomenetelmällä.

3) Arviointimenetelmien tutkimusasetelmaa on kehitetty edelleen yhdistäen aktuaarisen ja kliiniseen asiantuntijuuteen perustuvien arviointien vahvuuksia 1990-luvulta eteenpäin. Strukturoidun ammatillisen arvion (*Structured Professional Judgment, SPJ*) tavoitteena on yhdistää asiantuntijan yksilöllisen tilanteen ymmärrys ja suhteellisen pysyvien riskitekijöiden tunnistaminen. Käytettävä arviointityökalu ohjaa arvioinnin fokusta ja auttaa asiantuntijaa kysymään tarvittavat kysymykset arvioitavalta, jotka kartoittavat arvioitavan historiallisten riskitekijöiden lisäksi arvioitavan senhetkisiä yksilöön ja ympäristöön liittyviä suojaavia ja riskitekijöitä, joilla voi olla merkitystä tulevaan väkivallan riskiin sekä sen hallintaan. Väkivallan riskitekijät ymmärretään siten suhteellisen dynaamisina, joihin voidaan vaikuttaa esimerkiksi hoitointervention keinoin.²² SPJ - menetelmät on todettu ennustavan tarkemmin uusintarikollisuutta kuin aktuaariset menetelmät.²³

4) Arviointimenetelmien neljännellä aikakaudella väkivaltariskin arvioiminen käsitetään pitempiaikaisempaan ja väkivaltaisen käyttäytymisen ymmärrystä lisäävänä prosessina, jonka oleellisena osana ovat myös arvion perusteella tehdyt toimenpidesuosituks²⁴.

20 esim. Pohjola 2017, 204.

21 Douglas et al. 2014, 94.

22 Pohjola 2017, 208-209.

23 Campbell, French, & Gendreau 2009.

24 Pohjola 2017, 211; Kivisto 2016; Douglas 2014; ks. myös Weizmann-Henelius & Konttila 2008, 355; Andrews, Bonta & Wormith 2006, 8.

SPJ-menetelmässä rakennetaan skenaarioita arvioitavan henkilön tulevaisuudesta väkivaltariskin ennakkoinnin avuksi. Ensimmäinen skenaarioihin perustuva riskiarviomenetelmä on ollut vuonna 2003 käyttöön otettu seksuaalirikollisuuden riskiarviointityökalu (the Risk for Sexual Violence Protocol, RSVP). Riskiskenaarioiden rakentamisen tarkoituksena on ennakoita, miten arvioitavana oleva yksilö saattaa käyttäytyä tulevaisuudessa historiallisten, kliinisten ja tulevaisuuteen liittyvien riskitekijöiden ollessa tiedossa. Skenaarioiden avulla voidaan kuvata mahdollisia tapahtumakulkuja, joiden myötä väkivaltaista käyttäytymistä saattaa ilmetä, sekä väkivaltaisuuden motiivia, tilannetekijöitä, uhria, ajankohtaa, käyttäytymistiheyttä ja vakavuutta. Skenaarion avulla voidaan myös kuvailla yksilökohtaisia varoituserkkeitä, joita seuraamalla väkivaltaista käyttäytymistä voisi olla mahdollista ehkäistä.²⁵

Väkivaltariskin arviointityökalut ovat alun perin ankkuroituneet mielenterveyden tekijöiden tarkasteluun. HCR-20-työkalun viimeisimmän version myötä lähtökohta arvioitavan mielenterveyden ongelmista on poistunut ja arviota voidaan käyttää monenlaisen väkivaltaisen käyttäytymisen riskien arviointitilanteeseen tahansa.²⁶ Riskitekijöiden arviointityökalujen rinnalle on noussut suojaavien tekijöiden arviointityökaluja. Väkivaltariskiarvioinnissa painotetaan enenevissä määrin ennaltaehkäisyä, hoitosuunnitelman läpinäkyvyyttä ja kuntoutuksen merkitystä. Arvioitava henkilö pyritään osallistamaan mukaan suunnittelemaan hoitoaan.²⁷ Lisäksi arviointimenetelmiä pyritään kehittämään verkkopohjaisiksi, maksuttomiksi ja helpokäyttöisiksi.²⁸

2.5 Suomessa käytössä olevat väkivaltariskin arvioinnin työkalut

Suomessa käytetään pääosin kansainvälisiä, tieteelliseen näyttöön pohjautuvia strukturoituja ammatillisia/kliinisiä arviointimenetelmiä. Näistä menetelmistä tunnetuin ja kansainvälisesti eniten käytetty on *Historical Clinical Risk Management*-työkalu (HCR-20). Väkivaltariskin arviointityökalujen tieteellinen tietopohja perustuu yleensä länsimaisten, aikuisien miesten aineistoihin perustuviin tutkimuksiin²⁹. Arviointityökaluja on kehitetty myös muille ryhmille, esimerkiksi Suomessakin käytössä olevat *täydentävät ohjeet naisten väkivaltariskin arvioimiseksi HCR-20-menetelmällä* (Female Additional Manual, FAM) ja nuorten väkivaltariskin arviointityökalu *Structured Assessment of Violence Risk in Youth* (SAVRY).

25 Douglas 2014, 569.

26 Douglas et al. 2014, 100.

27 Gammelgård 2015, 11.

28 Ahlgrén-Rimpiläinen et al. 2020, 16.

29 Pohjola 2017, 229.

Erilaisista väkivaltakäyttäytymisen muotoihin liittyvistä arviointityökaluja ovat mm. parisuhdeväkivallan arviointityökalu *Manual for the Spousal Assault Risk Assessment Guide* (SARA) sekä seksuaalisen väkivaltauusintarikollisuuden arviointityökalut *The Risk for Sexual Violence Protocol* (RSVP), *Sexual Violence Risk 20* (SVR-20), Seksuaalirikoksen dynaamisen uusimisiriskin tason arviointityökalu (STABLE-2007) ja Seksuaalirikoksen staattisen uusimisiriskin tason arviointityökalu (Static2002R). Lisäksi arvioinnin apuna käytetään suojaavien tekijöiden arvioinnissa *Structured Assessment of Protective Factors*-työkalua (SAPROF), psykopaattisia piirteitä kartoittavaa *Psychopathy Checklist-Revised*-työkalua (PCL-R) sekä erityisesti (oikeus)psykiatriseen hoitoon sopivaa START-työkalua.³⁰

Liitteessä 1 esitetään tiivistetysti suomen- tai ruotsinkielisenä saatavilla olevia työkaluja, jotka mainitaan THL:n vaarallisuusarviointiohjeistuksessa³¹ ja joita nimettiin eniten terveydenhuollon, rikosseuraamuksen ja ennaltaehkäisevän toiminnan edustajille tehdyn kyselyn pohjalta.³² Tässä yhteydessä esitetään myös Rikosseuraamuslaitoksen oma Riski- ja tarvearvio (RITA).

Liitteessä 1 esiteltävät HCR-20, FAM, SAVRY, SAPROF, SARA, RSVP, SVR-20 ja START ovat strukturoitua ammatilliseen arviointimenetelmään perustuvia. Näissä esiintyviä riski- tai suojaavia tekijöitä arvioidaan yleisesti kolmiluokkaisella asteikolla: ei, mahdollisesti tai osittain, tai varmuudella läsnä oleva. Arvioitsija voi painottaa eri riskitekijöiden merkittävyyttä tapauskohtaisesti.³³ Työkalujen avulla tehdyn arvioinnin lopputulema esitetään kokonaisriskiarviona tai arviona suojaavien tekijöiden tasosta, joka voi olla matala, keskitasoinen tai korkea. Seksuaalirikoksen uusimisiriskiä kartoittavat STABLE-2007 ja STATIC2002r edustavat aktuaarista arviointimenetelmää, jonka arvio perustuu tilastolliseen todennäköisyyden estimointiin. Edelleen liitteessä 1 esiteltävä PCL-R ei ole sinällään riskiarviointityökalu, mutta sitä käytetään usein täydentävänä menetelmänä.³⁴ Kaikkien menetelmien tietopohjana käytetään yksilöiden haastattelua ja asiakirjoja sekä mahdollisuuksien mukaan tarkkailua. Koska arvioitavaksi valikoituminen ei ole vapaaehtoisuuteen perustuvaa, voi arvioitsija joutua toimimaan vastoin arvioitavan tahtoa. Tämän asetelman vuoksi asiakirjatiedot nousevat vahvempaan asemaan arvioitavan itse antamiin tietoihin nähden vaarallisuusarvion teossa.³⁵

30 ks. Ahlgrén-Rimpiläinen & Puusa 2018.

31 Ahlgrén-Rimpiläinen & Puusa 2018.

32 luku 3.

33 Douglas 2014.

34 Repo 2020, 117.

35 Pohjola 2017, 217-221.

2.6 Väkivaltariskin arviointimenetelmien osumatarkkuus ja luotettavuus

Tieteellinen näyttö väkivaltariskin arviointimenetelmistä osoittaa, että arviointi onnistuu suhteellisen luotettavasti väestötasolla, muttei niinkään yksilötasolla tarkasteltuna.³⁶ Arviointimenetelmien luotettavuutta voidaan arvioida tarkastelemalla niiden validiteettia ja reliabiliteettia. Validiteetti tarkoittaa käytännössä missä määrin työkalu tai menetelmä mittaa sitä ominaisuutta, minkä arvioimiseen se on kehitetty. Reliabiliteetti taas tarkoittaa käytetyn työkalun tai menetelmän luotettavuutta, jolloin tavoitteena on arvioinnin lopputuloksen riippumattomuus arvioitsijasta. Erityisesti osumatarkkuuden tarkasteluun oman lisämausteensa tuo väkivaltariskin arvioinnin ja hallinnan limittäisyys. Jos ja kun arvioitava saadaan motivoitua arviointiin sekä osallistumaan ja sitoutumaan oman hallintasuunnitelman laatimiseen, voi se vaikuttaa arvioidun väkivaltariskin tason muuttumiseen pitämällä aikavälillä.³⁷

Strukturoitujen työkalujen validiteetin ja reliabiliteetin arviointi on lähinnä ulkomaisten tutkimusten varassa.³⁸ Menetelmien ja niiden avulla tehtyjen arvioiden validiteetti ja reliabiliteetti on tärkeää yhteiskunnallisen turvallisuuden lisäksi myös arvioitavan yksilön oikeusturvan kannalta, koska arvion lopputulos vaikuttaa hänen saamaansa rangaistusajan pituuteen ja myös sosiaaliseen leimautumiseen.³⁹

Osumatarkkuuden tai vaikuttavuuden tarkastelua **eri arviointityökalujen välillä** tehdään vertailemalla edellä mainittujen ominaisuuksien suuruutta indikoivia tunnuslukuja, joista yleisempiä ovat korrelaatiokerroin, AUC- tai Cohenin d-arvot.⁴⁰ Väkivaltaisen käyttäytymisen riskiarviointityökalujen AUC-arvot vaihtelevat 0.68–0.78 välillä.⁴¹ Käytännössä tämä tarkoittaa, että 68–78 % tapauksista väkivaltaiseen käyttäytymiseen aikaisemmin syöllistynyt henkilö saa korkeamman riskiarvion kuin vertailuryhmään kuuluva henkilö.⁴² Eri työkaluilla tehtyjä arvioita sisältävien otosten ominaisuuksien (ikä, sukupuoli, seurannan pituus, otoskoko) ja arviointitilanteiden (yleisen psykiatrian vs. oikeuspsykiatrisen konteksti) eroavaisuudet aiheuttavat kuitenkin ristiriitaisia vertailutuloksia. Tähän on pyritty löytämään ratkaisu satunnaisvaikutuksen meta-analyysistä, jossa vertaillaan useamman empiirisen

36 Pohjola 2017, 236.

37 ks. Douglas et al. 2014, 100–101.

38 Pohjola 2017; Ahlgrén-Rimpiläinen 2020, 9. Gammelgård (2015) on tutkinut SAVRY:n sopivuutta suomalaiseen sosiaali- ja terveysjärjestelmän käyttöön.

39 Eronen ym. 2007, 2375; Weizmann-Henelius-Konttila 2008, 351.

40 Yang, Wong & Coid 2010.

41 Fazel, Singh, Doll, & Grann, 2012.

42 ks. Buchanan 2013, 75.

tutkimuksen tuloksia yhtenäistämällä käytetyt vaikutusten kokojen tunnusluvut ja vakioimalla otosten ominaisuuksiin tai arviointitilanteisiin liittyviä tekijöitä monitasoregressioanalyysin avulla.⁴³

Väkivaltaisen käyttäytymisen ennustamisen osuvuus on keskinkertaista. Noin yksi neljästä arvioitavasta saa väärän arvion. Eri arviointityökaluilla näyttäisi olevan suurta eroavaisuutta tuomioiden, ehdonalaisuuden tai vapautuksen yhteydessä.⁴⁴ Vuonna 2010 julkaistun meta-analyysin tulosten perusteella HCR-20-työkalu osoittautui osuvimmaksi yhdeksästä yleisimmin länsimaissa käytetyistä riskiarviointimenetelmästä, kun taas PCL-R:n interpersoonallisuuteen ja tunteisiin liittyvän piirrekokonaisuuden ennustustarkkuus todettiin satunnaiseksi.⁴⁵ Vuosien 1995–2010 välillä väkivaltariskin arvioinnin osuvuutta tarkastelleita tutkimuksia kattavan meta-analyysin perusteella väkivaltaisen käyttäytymisen korkean riskin ennakoiminen on korkeintaan keskinkertaisen tasolla, kun taas riskin mataluuden ennustamisessa on huomattavasti korkeampi osumatarkkuus. Väkivaltaisen käyttäytymisen arviointityökalut osoittautuivat keskimääräisesti osuvammiksi kuin seksuaali- tai muun kuin väkivaltaisen rikollisen käyttäytymisen arviointiin kehitetyt työkalut.⁴⁶

Yksittäisen arviointityökalun validiteettia ja reliabiliteettia voidaan tarkastella eri arviointisijoiden tekemien arvioiden välistä yhteneväisyyttä sekä vanhemman ja päivitetyn version välistä sisällöllistä yhteneväisyyttä tai osuvuutta tarkastelemalla. Eri arvioijien yhteneväisyyttä HCR-20v3:n käytössä on testattu mm. Ruotsissa. Tutkimuksessa kolme eri arviointisijaa arvioivat 32 potilaan väkivaltariskiä oikeuspsykiatrisessa sairaalassa. Tulosten perusteella HCR-20 versiot 2 ja 3 vastaavat sisällöllisesti toisiaan ja arviointisijoiden väliset erot riskien tunnistamisessa ja kokonaisriskiarviossa olivat vähäiset. Sen sijaan riskitekijöiden tapauskohtaisessa merkityksellisyyden määrittelyssä oli havaittavissa vaihtelua.⁴⁷ HCR-20-työkalun 2. ja 3. versioilla tehtyjen arvioiden sisällöllinen yhteneväisyys ja ennakoimisen osuvuus ovat samalla tasolla.⁴⁸

43 Yang, Wong & Coid 2010.

44 Yang, Wong & Coid 2010; Fazel et al. 2012; Campbell, French, & Gendreau, 2009.

45 Yang, Wong & Coid 2010; ks. myös Coid, Ullrich & Kallis 2013.

46 Fazel et al. 2012.

47 Douglas & Belfrage 2014.

48 Douglas 2014.

2.7 Väkivaltariskin arviointityökalujen käyttö palvelujärjestelmän kannalta

Tässä luvussa käydään lyhyesti läpi, mitä väkivaltariskin arviointityökalujen käyttö merkitsee palvelujärjestelmän (rikosseuraamus, oikeuspsykiatriset palvelut ja sosiaali- ja terveyspalvelut) toiminnan kannalta.

Yleisimmin käytössä olevat väkivaltariskin arvioinnin työkalut perustuvat riskin, tarpeen ja vastaanottavuuden (*Risk-Need-Responsivity*, RNR) mallille, jonka pääperiaatteet ovat: 1) niiden, joilla on todettu korkea riskitaso, tulisi saada kaikista intensiivisintä hoitoa (riski), 2) hoitointervention tulee kohdistua juuri niihin kriminogeenisiin tarpeisiin tai dynaamisiin riskitekijöihin, jotka linkittyvät ko. yksilön uusintarikollisuuteen (tarve) ja 3) tietyt yksilökohtaiset tekijät voivat vaikeuttaa hoitointervention vaikutusta. Näitä ovat esimerkiksi kognitiiviset kyvyt, motivaatio tai psykopaattiset piirteet (responsiivisuus).⁴⁹

Nämä pääperiaatteet on sisällytetty esimerkiksi HCR-20-työkalun riskien hallinnan ensimmäiseen riskitekijään R1 ”Epärealistiset tulevaisuudensuunnitelmat”, johon liittyen arvioidaan arvioitavan henkilön tulevaisuuden sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttösuunnitelman tarkoituksenmukaisuutta tunnistettujen historiallisiin ja kliinisiin riskitekijöihin nähden. Muut neljä riskien hallinnan riskitekijää kattavat arvioitavan henkilön asuin ympäristöön, sosiaaliseen tukeen, avohoitoon tai valvontaan sekä stressiin liittyviä väkivaltaiseen käyttäytymisen riskiä nostavia asiointiloja.⁵⁰

Väkivaltariskien hallinta eli arviointiin perustuvat toimenpiteet ja kuntouttaminen on jäänyt sisällöllisesti jälkeen riskin arviointiin liittyvän tutkimustietoon verrattuna. RNR-mallin teoria ja arviointityökalut itsessään antavat yleismaailmallista osviittaa soveltamiseen ja täten paljon itse soveltamisesta jää palvelukentän omien arvojen ja resurssien määriteltäväksi.

Riskin, tarpeen ja vastaanottavuuden (RNR) periaatteet muodostavat monitieteisen tietojen ja toimintapohjan, joka mahdollistaa aikaisempaa paremmin oikeustieteiden, oikeuspsykiatrian, oikeuspsykologian ja kriminologian asiantuntijoiden välisen kommunikaation.⁵¹ Väkivaltaisen käyttäytymisen ehkäisyyn monitieteisyyden edellytys on tiedostettu

49 Andrews, Bonta & Hoge 1990, ks. myös Douglas 2014, 570; Andrade, O’Neill & Diener 2009, 23; Heilbrun 2009, 8–9; RNR-kehysten periaatteet kokonaisuudessaan, ks. Andrews, Bonta & Wormith 2011.

50 Douglas 2014, 570-571.

51 Andrews, Bonta & Wormith 2006, 9.

tutkimuksen tasolla myös Suomessa.⁵² RNR-periaatteiden noudattaminen voi yhdenmukaistaa päätöksentekoa, mutta edellyttää väkivaltariskin arvioinnin riittävää resurssointia ja kohdennettujen palvelujen järjestämistä. Luotettavimpien väkivaltariskin arvioinnin työkalujen käyttö on aikaa ja resursseja vievää. Strukturoitu ammatillinen arvio vaatii huomattavasti enemmän aikaa kuin aktuaarisilla menetelmillä tehty arvio, jossa pääasiallinen tiedontarve on staattiset historiatiedot.⁵³

Väkivaltakäyttäytymisen riskienarviointi on herättänyt keskustelua oikeuspsykiatrian alalla myös Suomessa. Vaarallisuusarvioiden tekoon suhtaudutaan kriittisesti yleisimmin käytössä olevien riskinarvioinnin työkalujen ennustearvojen epätarkkuuden vuoksi. Osa oikeuspsykiatreista pitää Tiihosen⁵⁴ mukaan yksilön vaarallisuuden arviointia epätarkoituksenmukaisena ja aikaisempaa väkivaltaista käyttäytymistä varmimpana tekijänä vaarallisuuden arviointiin. Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arviointiin liittyy paljolti yksilön oikeuksia uhkaavia tekijöitä. Arviointi ei ole vapaaehtoista, joka tarkoittaa käytännössä yksilön itsemääräämisoikeuden ohittamista yhteiskunnan ja muiden ihmisten turvallisuuden nimissä.⁵⁵ Arviointimenetelmien käyttö on osoittautunut vaikeaksi erityisesti vakavien väkivaltarikosten ennakoimisessa, ja menetelmien käyttö uusintarikollisuuden arvioinnissa on ongelmallista heikon tai kohtalaisen luotettavuuden tason vuoksi.⁵⁶ Arviointiläusunnoille asetetaan perinteisiä lausuntoja korkeammat vaatimukset johtopäätösten ja päättelyketjujen läpinäkyvyyden suhteen.⁵⁷

Arviointsijaan kohdistuvat vaatimukset luovat jännitteitä väkivaltariskin arviointityökalujen reliabiliuden tavoitteisiin nähden eli arviointien johtopäätösten samankaltaisuuteen arviointsijasta riippumatta. Väkivaltariskin arvioinnin tekijän tulee hallita suuri määrä monitasoista tietoa: Ensiksikin hänen tulee tuntea väkivaltariskin arvioinnin oikeudellinen ja oikeuspsykiatrinen arviointitilanne eli mille aikajänteelle ja mitä tarkoitusta varten arvio tehdään. Toiseksi hänen tulee hallita käyttämänsä työkalu omassa kulttuurisessa kontekstissaan ja ymmärtää työkalun rajoitteet sekä kysymysten takana oleva tutkimustieto ja tekijöiden väliset mekanismit. Kolmanneksi hänen tulee tutustua arvioitavaan henkilöön, ja hänen elämäntilanteeseensa siten, että juuri oikeat riski- ja suojaavat tekijät tulevat tunnistettua ja arvio tulevasta on mahdollista.⁵⁸

52 Ks. Eronen 2009, 271.

53 Pohjola 2017, 205.

54 Tiihonen 2017, 716.

55 Eronen et al. 2007, 2375.

56 Ahlgrén-Rimpiläinen et al. 2020, 10.

57 Pohjola 2010, 117–119; Pohjola 2017, 227.

58 Ks. Heilbrun 2009, 6–7; Douglas 2014, 566–568; Pohjola 2017, 227, 237–238; Ahlgrén-Rimpiläinen et al. 2020, 8–9.

Ahlgren-Rimpiläinen et al. (2020) tuovat esille, että oikeuspsykiatrian näkökulmasta vaarallisuuden arviointia tulisi soveltaa vain pakottavissa tilanteissa ja pitäen mielessä sen alkuperäinen tavoite arvioida psykiatrisessa hoidossa olleen henkilön väkivaltaisen käyttäytymisen riskiä. He kyseenalaistavatkin lääketieteellisen tai psykologisten arviointien käytön johdonmukaisuuden ratkaistaessa syyntakeisen rikosentekijän rangaistuksen kestoa.

2.8 Uhka-arvioinnit

Kuten luvussa 2.3 jo todettiin, uhka-arvioinnin ja väkivaltariskin arvioinnin keskeistä eroa voidaan lähestyä kysymällä, painottuuko arviointi mahdolliseen uhriin (uhka-arviointi) vai tekijään (väkivaltariskin arviointi). Uhka-arviointi eroaa väkivaltariskin arvioinnista myös käytettävän tiedon luonteeltaan ja kontekstisidonnaisuudeltaan.⁵⁹ Uhka-arviointi on idiograafisesti eli tapauskohtaisesti painottunut, kun taas väkivaltariskin arviointi on nomoteettinen eli ryhmätasoisesti painottunut arviointimenetelmä. Käytännössä uhka-arviointia varten kerätään tietoa mahdollisesta uhrista tai uhriryhmästä tilannekohtaiset, ympäristöön liittyvät ja kontekstuaaliset tekijät mielessä pitäen.⁶⁰

Uhka-arvioinnin menetelmiin ja arviointiprotokollaan kiinnittyvä tutkimus on sijoittunut pääasiallisesti koulualueilla, työpaikoilla tai yleisillä alueilla tapahtuviin tai julkisuuden henkilöihin kohdistuviin uhkatilanteisiin.⁶¹ Uhka-arviointia tekevien asiantuntijusalueet ovat moninaisempia kuin väkivaltariskin arvioinnissa. Uhka-arvioinnin työkalut eivät myöskään ole kehittyneet yleisluontoisiksi kuten väkivaltariskin menetelmät, vaan ovat edelleen kohderyhmä- ja kontekstisidonnaisia.⁶²

Väkivaltariskin ja uhka-arviointien menetelmät ovat kuitenkin lähentyneet toisiaan vuosien saatossa: väkivaltariskin arvioinnissa painotetaan nykyään yksilön tuntemisen edellytystä arvion tekemisessä, kun taas uhka-arvioinnissa pyritään löytämään myös yleistettäviä ominaisuuksia ja käyttäytymismalleja, jotka voivat ennustaa väkivaltaista käyttäytymistä.⁶³ Uhka-arviointia käytetään pääosin kohdennetun väkivallan ennaltaehkäisemiseen poliisin toimesta.⁶⁴

59 Mitchell & Palk 2016, 864.

60 Meloy, Hart & Hoffman 2014, 12.

61 Mitchell & Palk 2016, 865; Meloy, Hoffman & Guldemann 2012, 256.

62 Mitchell & Palk 2016.

63 Meloy, Hart & Hoffman 2014, 7.

64 Meloy, Hoffman & Guldemann 2012, 257.

2.8.1 Uhka-arvioinnin käyttötarkoitukset Suomessa

Suomen poliisilla on käytössään kohdennetun väkivallan ennaltaehkäisemiseen ja mahdollisten väkivallan tekijöiden tunnistamiseen tarkoitettu arviointityökalu. Kohdennettu väkivalta on suunnitelmallista ja etukäteen harkittua, ja sen kohteena voi olla yksittäinen henkilö, ihmisryhmä tai rakennus.⁶⁵ Kyseinen työkalu muodostuu kolmesta osa-alueesta, jotka ovat alustava uhka-arviotyökalu, laaja uhka-arvio ja riskienhallinta. Alustavassa uhka-arviossa sovelletaan stalking risk profile (SRP)-arviointimenetelmää sekä warning behaviour-tekijöitä, jotka on todettu olevan tyypillisiä kohdennetun väkivallan ilmenemisen prosessissa.⁶⁶ Nämä Warning behaviour-tekijät ovat tyypitelty 1) hyökkäyksen suunnitteluun tai valmisteluun liittyvä käyttäytyminen, 2) pakkomielleen omainen käyttäytyminen, 3) hyökkääjän identiteettiin samaistumiseen liittyvä käyttäytyminen, 4) tekijän kykyä väkivaltaiseen tekoon testaava käyttäytyminen, 5) kohteeseen liittyvän käyttäytymisen tihentyminen ja monipuolistuminen, 6) vahingonteon viestiminen kolmannelle osapuolelle ennen varsinaista tekoa, 7) käyttäytyminen, joka indikoi väkivaltaisen käyttäytymisen olevan viimeinen vaihtoehto ja 8) suora uhkaus.⁶⁷ Laaja arvio sisältää edeltä mainittujen työmenetelmien lisäksi psykologin tai psykiatrin tekemän haastattelun ja kliinisen arvioinnin uhkasta. Tämä kliininen arviointi taas voi perustua väkivaltariskin arviointiin käytettäviä menetelmiä, kuten HCR-20- tai PLC-R-työkaluja. Riskienhallinta kohdistuu kohdennetun väkivallan mahdolliseen tekijään ja hänen elämäntilanteessansa vaikuttaviin negatiivisiin tekijöihin. Käytännössä tämä voi edellyttää moniammatillista yhteistyötä sosiaali- ja terveysalan ja koulutuksen ammattilaisten kanssa.⁶⁸

Yksi osa kohdennettua väkivaltaa on poliittisesti motivoitunut väkivallanteko. Tällöin kohdennetun väkivallan prosessista puhutaan radikalisoitumisena, joka voi joissakin tapauksissa johtaa väkivaltaiseen ekstremismiin.⁶⁹ Syyt väkivaltaiseen ekstremismiin ovat moninaiset ja voivat liittyä esimerkiksi yhtäältä yksilön identiteetin muotoutumisen prosessiin ja toisaalta syrjäytyneeseen yhteiskunnalliseen asemaan. Ekstremismin ennaltaehkäisyn keinoina nähdään laajemmat yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollisuuksien yhdenvertaisuuteen ponnistavat toimenpiteet ja viranomaistyö väkivaltaisen ekstremismin tunnistamiseksi.⁷⁰ Moniammatillinen väkivaltaisen ekstremismin tunnistamis- ja ehkäisytyö paikantuu kansallisesti ohjattuun poliisin Ankkuri-toimintaan. Ankkuritoiminnan käsikirjan mukaisesti poliisi käyttää väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin arviointiin Terrorist Radicalization Assessment Protocol (TRAP-18) -, Violent Extremist Risk Assessment

65 Turunen 2019.

66 Hynninen & Stenberg 2013.

67 Meloy, Hoffman & Guldemann 2012, 265-266.

68 Hynninen & Stenberg 2013.

69 esim. Christmann 2012.

70 Sisäasiainministeriö 2012, 9–11.

(VERA-2) - sekä Extremist Risk Intervention Scale (ERIS) – arviointityökaluja. Tutkimustieto kyseessä olevien arviointityökalujen luotettavuudesta ja soveltuvuudesta käytäntöön on vielä kuitenkin vähäistä.⁷¹

Muita Suomessa tiettävästi käytettyjä uhka-arvioinnin työkaluja ovat Euroopan raja- ja merivartiostolaitoksen ja siten myös Suomen Rajavartiostolaitoksen käyttämä CIRAM2.0. Tarkempaa kuvausta Vera-2- ja CIRAM2.0-työkaluista löytyvät liitteessä 1.

2.9 Yhteenveto: Vaarallisuus- ja väkivaltariskin sekä uhka-arvioinnin työkalujen kehitys 2010–2020

- Vaarallisuutta ja väkivaltariskiä arvioidaan käytännössä samoilla strukturoituun ammatilliseen arviointimenetelmään perustuvilla ja kansainvälisesti käytössä olevilla työkaluilla
- Rikoksentehtäjän vaarallisuus on määritelty lainsäädännössä epätarkasti. Väkivaltariskin arviointimenetelmillä vaarallisuusarvioita tekevien ja arvioiden perusteella päätöksiä tekevien tahojen käsitykset vaarallisuuden riskitasosta voivat olla eriävä.
- Yleisimmät väkivaltaiseen käyttäytymiseen liittyvät riski- ja suojaavat tekijät ovat suhteellisen hyvin tiedossa kansainvälisen tutkimuksen perusteella. Näitä tekijöitä on päivitetty kansainvälisiin väkivaltariskin arviointityökaluihin 2010–2020 aikana sitä mukaa, kuin tutkimustieto yhtäältä riski- ja suojaavien tekijöiden ja toisaalta itse työkalujen validiteetista ja reliabiliteetista on kumuloitunut.
- Väkivaltariskin arviointityökalujen osumatarkkuutta tai luotettavuutta ei ole tutkittu Suomen kontekstissa.
- Väkivaltariskin arvio ja riskien hallinta on lähentynyt toisiaan menetelmien kehittyessä. Itse arvio voi olla osuva ja tehokas työkalu, jos riskitehtäjien hallintaan ja suojaavien tekijöiden tukemiseen on olemassa tarvittavat resurssit ja tarkoituksenmukaiset keinot.
- Väkivaltariskin ja uhka-arviointia käytetään eri konteksteissa, mutta niiden on arvioitu lähenevän toisiaan tutkimusmenetelmällisesti
- Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen ja hallinta ei onnistu pelkästään psykiatrian alan asiantuntijuudella. Ymmärrys väkivaltariskin arvioinnin monitieteellisyydestä ja arvioitsijan asiantuntijuuden kriittisyydestä myös käytettyjä työkaluja kohtaan on kasvanut.

---

71 Moilanen, Airaksinen & Kangasniemi 2019, 31.

3 Kyselytutkimus väkivaltariskiarviointimenetelmien käytöstä Suomessa

3.1 Tutkimusasetelma

Kyselyn tarkoituksena oli tuottaa kuvailevaa ja mahdollisuuksien mukaan määrällistä tietoa eri väkivaltariskiarviointimenetelmien käytöstä viranomaistyössä Suomessa.

Tutkimus toteutettiin sähköisenä Webropol-kyselynä. Ensimmäinen kysely lähetettiin arviointia käytännössä laativille tai hyödyntäville yhteyshenkilöille Poliisissa, Rikosseuraamuslaitoksella, Puolustusvoimissa, Rajavartiolaitoksella, oikeuspsykiatrisissa sairaaloissa ja yksiköissä (mukaan lukien Vankiterveydenhuolto) sekä psykiatrian toimialajohtajille eri sairaanhoitopiireissä. Toinen kysely lähetettiin syyttäjälaitokselle, käräjäoikeuksiin sekä hovioikeuksiin ja erikseen Helsingin hovioikeuteen. Yhteyshenkilöitä etsittiin olemassa olevien kontaktien kautta, lisäksi hyödynnettiin hankeryhmän tiedossa olevia sähköpostikanavia. Saatekirjeessä selostettiin tutkimuksen tarkoitus ja tapa, jolla vastautustietoa käsitellään (Saatekirje kysely 1⁷², saatekirje kysely 2⁷³. Kyselyiden kysymysluettelot ovat saatavissa erikseen.)

Vastaaminen oli vapaaehtoista, ja eri organisaatiot saattoivat siirtää vastaamisen yhdelle tai useammalle edustajalleen. Vastausten hyödyntämisen tutkimuksessa sai halutessaan kieltää. Näin ollen mahdollisten vastaajien kokonaismäärä ei ole tutkijoiden tiedossa. Vastausaika ensimmäisessä kyselyssä oli 1.6.–17.6.2020, mitä jatkettiin kesälomakauden takia 31.8.2020 asti, ja toisessa kyselyssä 4.2.–22.2.2021.

Vastauksia ensimmäiseen kyselyyn saatiin 62. Vastaukset jakoutuivat eri toimijoille epätasaisesti siten, että suurimmalta osin edustettuina olivat poliisi 45 % (29 kpl), Rikosseuraamuslaitos 25 % (16 kpl) ja oikeuspsykiatriset sairaalat ja yksiköt 20 % (13 kpl). Näissä tapauksissa usea asiantuntija oli antanut vastauksensa yhtenä osana organisaation toimintaa, kun taas Puolustusvoimat ja Rajavartiolaitos antoivat yhden, käytännössä hyvin suppean vastauksen (1,5 %) oman organisaationsa puolesta. Sairaanhoitopiirien psykiatrisista yksiköistä vastauksia tuli 2 kpl (5 %).

---

72 Liite 2

73 Liite 3

Vastauksia oikeuslaitosta koskevaan toiseen kyselyyn saatiin Helsingin hovioikeudesta 2 kpl, kärjäoikeuksista 22 kpl ja syyttäjälaitoksesta 15 kpl.

Kyselyiden tulokset voidaan ryhmitellä niiden edustaman toiminnan mukaan:

- **Terveydenhuollon toiminta** tarkoittaa arviointityötä, jossa arvioitsijat ovat lähtökohtaisesti terveydenhuoltoalan edustajia, lääkäreitä tai psykologeja, ja arvioinnin kysymyksenasettelu on lääketieteellinen. Ryhmä sisältää oikeuspsykiatrian alan, Psykiatrisen vankisairaalan sekä sairaanhoitopiirien vastaukset (15 kpl).
- **Rikosseuraamusalan toiminta** tarkoittaa vangeille tehtäviä arviointeja, joissa lähtökohtana ei ole arvioitavan terveydentila eikä vaatimuksena arvioinnin tekijälle terveydenhuollon pätevyys. Ryhmään kuuluu 16 vastausta.
- **Ennaltaehkäisevä toiminta** sisältää poliisin, Puolustusvoimien ja Rajavartiolaitoksen tekemän arviointityön, jossa korostuu edellisistä ryhmistä poiketen arvioinnin varhainen sijoittuminen suhteessa arvioitavaan väkivaltaan (31 kpl).
- **Oikeuslaitoksen toiminta** käsittää syyttäjälaitokselle, kärjäoikeudelle sekä hovioikeudelle kuuluvan arvioinnin, jossa asiantuntijoiden erikseen laatimat riskiarviolausunnot ovat päätöksenteon tukena (39 kpl).

Kyselyvastauksia esitellään koostamalla niistä lukumääriä tai suhdelukuja ja listaamalla kaikki esille tulleet avovastaukset. Näitä avoimia vastauksia on muokattu siten, että niistä on poistettu selvästi saman asian toistavat vastaukset sekä vastaajan mahdolliseen tunnistamiseen liittyvät kohdat. Tekstiä on myös kielenhuollollisesti yhtenäistetty.

3.2 Mitä menetelmiä väkivaltariski-, vaarallisuus- ja uhkarvioiden tekemisessä käytetään Suomessa?

Erilaisia riskiarviointimenetelmiä mainittiin yhteensä 43, ja niistä osa joko oli käytössä (vastausvaihtoehdot "Käytän" ja "Teen ratkaisuja"), tai sitten vastaaja tunnisti menetelmän, vaikka ei itse sitä käyttänyt ("Olen kuullut"). Osa vastaajista oli valinnut usean vaihtoehdon, jolloin menetelmä on voinut saada enemmän mainintoja kuin ryhmässä oli vastaajia. Joissain vastauksissa oli kirjattu pelkästään menetelmän nimi, jolloin oletettiin menetelmän olevan käytössä ainakin yhdellä henkilöllä.

Taulukko 1. Kyselyssä esille tulleet riskiarviointiin liittyvät menetelmät ja niiden lyhenteet.

Lyhenne	Menetelmä
ACTION	Attitudes, Capacity, Thresholds, Intent, Other`s reactions, Noncompliance framework
ACUTE2007	ACUTE2007
ARAT	Aktuaarinen riskien arviointityökalu
CIRAM2.0	Common Integrated Risk Analysis Model
CSTAG	Comprehensive School Threat Assessment Guidelines
ERASOR	The Estimate of Risk of Adolescent Sexual Offense Recidivism
ERIS	The Extremist Risk Intervention Scale
FAM	Female Additional Manual for HCR-20/20v3
HCR20	Historical, Clinical, Risk Management-20, versio 2
HCR20V3	Historical, Clinical, Risk Management-20, versio 3
MT	Motivation Typology
NaBITA	The NaBITA Threat Assessment Tool
Oxrec	Oxford Risk of Recidivism Tool
PATRIARCH	Assessment of Honour Based Violence
PCLR	Psychopathy Checklist-Revised
Poliisi MUU	Kohdennetun väkivallan seulontatyökalu
RITA	Riski- ja tarvearvio
RM2000	RiskMatrix2000
RRASOR	Rapid Risk Assessment of Sexual Offence Recidivism
RSVP	Risk for Sexual Violence Protocol
SAM	Stalking Assessment and Management
SAPROF	Structured Assessment of Protective Factors for Violence Risk
SARA	Spousal Assault Risk Assessment
SAVRY	Structured Assessment of Violence Risk in Youth
SIVRA35	Structured Interview of Violence Risk Assessment
SORAG	Sex Offender Risk Appraisal Guide
STABLE2007	Seksuallirikoksen dynaamisen uusimiskin tason arviointityökalu

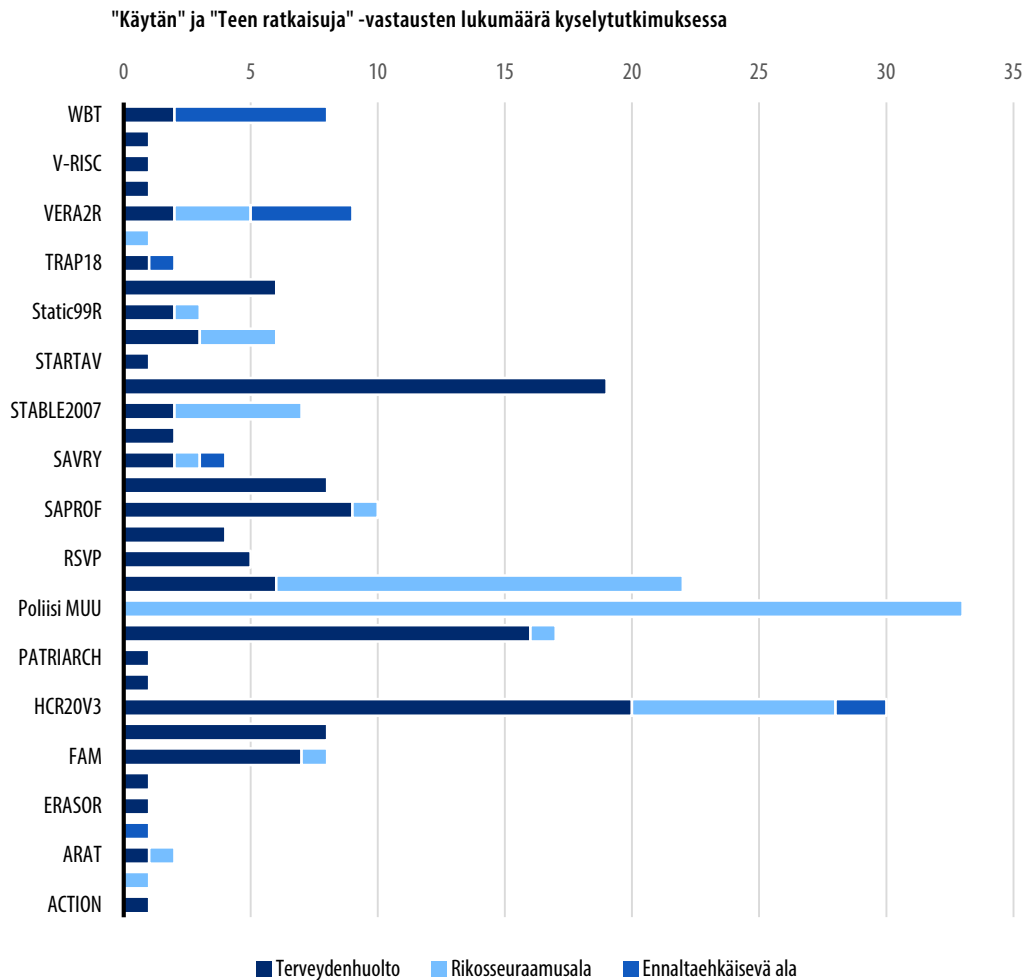

Lyhenne	Menetelmä
START	Short-Term Assessment of Risk and Treatability
STARTV	Short-Term Assessment of Risk and Treatability: Adolescent Version
Static2002R	Seksuaalirikoksen staattisen uusimisriskin tason arviointityökalu
Static99R	Seksuaalirikoksen staattisen uusimisriskin tason arviointityökalu
SVR20	Sexual Violence Risk
TRAP18	Terrorist Radicalisation Assessment Protocol
TT	Tuomittujen turvallisuusarvio
VERA2R	Violent Extremism Risk Assessment Version 2 Revised
VRAG	Violence Risk Assessment Guide
VRW	Violence Risk Assessment of Written Word
V-RISC	the Violence Risk Screening
VRISC10	the Violence Risk Screening-10
VSTAG	Virginia Student Threat Assessment Guidelines
WAVR21	Workplace Assessment of Violence Risk
WBT	Warning Behaviour Typology

Laajin käytössä oleva valikoima, 29 eri menetelmää, on terveydenhuollossa. Rikosseuraamusala käyttää 13 ja ennakoiva toiminta 8 eri menetelmää. (Kuvio 1. Käytössä olevat riskiarviointimenetelmät toimialoitain.) Terveydenhuollon toiminnassa käytetyimmät menetelmät perustuen kyselyn ”Käytän” ja ”Teen ratkaisuja” -vastauksiin olivat Historical Clinical Risk Management (HCR-20v3), Short Term Assessment of Risk and Treatability (START), Psychopathy Checklist -Revised (PCL-R) sekä SAPROF (Structured Assessment of Protective Factors for Violence Risk). Eri menetelmiä, joita käytettiin tai joista oli kuultu, mainittiin yhteensä 39.

Vastaavasti neljän käytetyimmän menetelmän listaus rikosseuraamusalan toiminnassa on Riski- ja tarvearvio (RITA), Historical Clinical Risk Management (HCR-20v3), STABLE2007 ja Static2002R sekä Violent Extremism Risk Assessment Version 2 Revised (VERA2R). Eri menetelmiä, joita käytettiin tai joista oli kuultu, mainittiin yhteensä 34.

Ennaltaehkäisevän toiminnan käytetyimmät menetelmät olivat poliisin kehittämä Kohdennetun väkivallan seulontatyökalu (Poliisi MUU), Warning Behaviour Typology (WBT), Violent Extremism Risk Assessment Version 2 Revised (VERA2R) ja Historical Clinical Risk Management (HCR-20v3). Eri menetelmiä tuotiin esiin 29. Rajavartiolaitos mainitsi yhden menetelmän, Puolustusvoimat ei lainkaan.

Kuvio 1. Käytössä olevat riskiarviomenetelmät toimialoittain.

Jokaisen ryhmän käytetyimmät menetelmät vaikuttavat kuvastavan ryhmän toimintaa: terveydenhuollossa sekä HCR20v3 että START tuovat lisäarvoa nimenomaan potilastyöhön ja tuottavat hoitosuunnitelmia, rikosseuraamusala käyttää itse laatimaansa Riski- ja tarvearviota sekä seksuaalirikoksiin liittyvää STABLE2007:ää, jotka perustuvat sekä pisteytykseen että dynaamiseen arviointiin, ja ennaltaehkäisevä toiminta käyttää pääasiassa poliisin itse kehittämää seulontatyökalua sekä uhan arviointiin soveltuvia WBT- ja VERA2R-menetelmiä. Suojaavia tekijöitä (SAPROF) kartoitetaan aktiivisesti vain osana terveydenhuollon toimintaa.

Yhteistä kaikille kolmelle ryhmälle on HCR20v3-, VERA2R- sekä SAVRY-menetelmien käyttö.

3.3 Miten luotettavina erityyppisiä arvioita voidaan pitää kussakin käyttötarkoituksessa?

Väkivaltariskin arviointimenetelmiä on kehitetty kymmeniä erilaisia, ja niistä valitaan parhaiten tilanteeseen soveltuva kohdehenkilön tai kyseessä olevan väkivallan tyyppin mukaisesti. Menetelmät arvioivat esimerkiksi parisuhdeväkivaltaa, terroristista toimintaa, nuorten tai naisten väkivaltaisuutta, seksuaalirikoksen riskejä tai psykopatiaa.

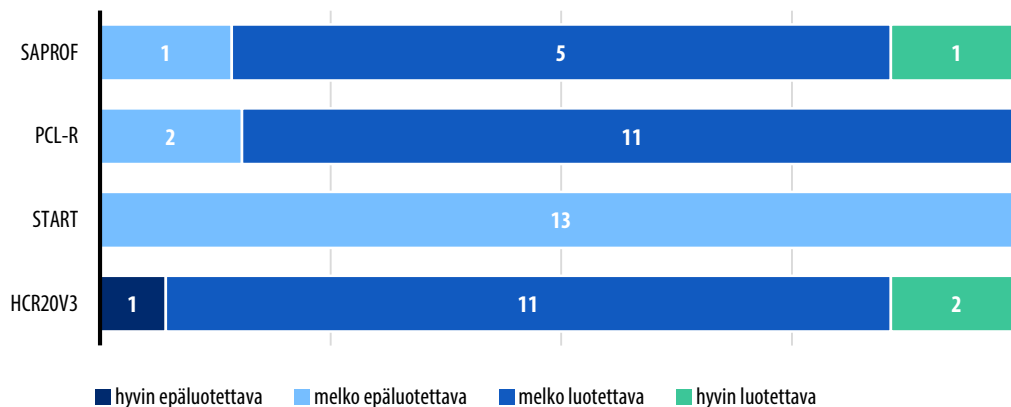
Menetelmät perustuvat havaintoihin, joita on alun perin tehty esimerkiksi vankiväestössä tai oikeuspsykiatristen potilaiden keskuudessa, eikä niitä voi erilaisten lähtökohtien takia aidosti verrata toisiinsa. Menetelmiä ei ole laadittu erityisesti suomalaisen väestön tarpeisiin, ja tieto niiden sovellettavuudesta Suomen olosuhteisiin on kansainvälisten yleisten havaintojen ja paikallisten kokemusten myötä kertynyttä.

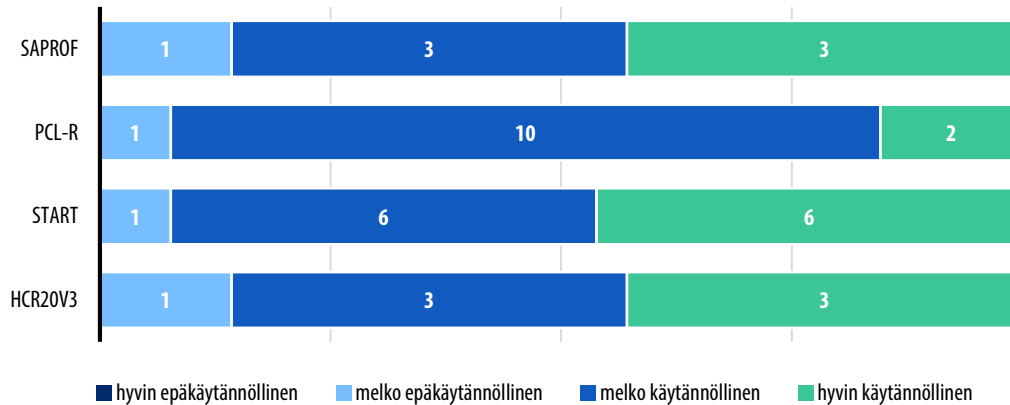
Kirjallisuuskatsauksessa luvussa 2 tarkastellaan menetelmien tieteellistä taustaa. Tässä tarkastellaan riskiarviotyökalujen luotettavuutta ja käytännöllisyyttä kyselyyn vastanneiden toimijoiden henkilökohtaisiin kokemuksiin perustuen. Tarkastelussa keskitytään kyselyn perusteella eri toiminnan aloilla yleisimmin käytettyihin arviointityökaluihin.

3.3.1 Terveystuollon toiminta

Keskeisimpien väkivaltariskiarviomenetelmien luotettavuus vaikuttaa kyselyn perusteella painottuvan ”melko luotettavaksi”. Vain yksittäiset arvioitsijat kokevat menetelmät hyvin epäluotettaviksi tai toisaalta hyvin luotettaviksi. (Kuvio 2. Mittarin luotettavuus – terveydenhuollon toiminta.) Käytettävyyden suhteen kokemukset vaihtelevat enemmän. (Kuvio 3. Mittarin käytettävyys – terveydenhuollon toiminta.) Selviä eroja eri menetelmien välillä ei vaikuta olevan.

Kuvio 2. Mittarin luotettavuus – terveydenhuollon toiminta.

Kuvio 3. Mittarin käytännöllisyys – terveydenhuollon toiminta.

Vapaissa vastauksissa, kun tarkastellaan erityisesti HCR20v3-menetelmää, esiin nousee epävarmuus virhelähteisiin liittyen sekä riski vääriin positiivisiin tuloksiin mutta myös selkeän ohjeistuksen, manuaalin, hyödyt arvion tekemisessä. Arvio on työläs ja vaatii riittävästi aikaa sekä moniammatillisuutta. Lopputuloksena on silti ”valistunut arvaus” väkivaltariskistä.

Pitää sisällään riskin kannalta oleelliset asiat.

Ei ole vielä täydellinen.

50/50.

Kriteerit on esitetty käsikirjassa varsin selkeästi.

Jos on aikaa ja kattavat esitiedot, arvio on melko luotettava.

Jäsentää hyvin ja luo hyvän pohjan valistuneelle arvaukselle.

Jos arvioitsija ottaa huomioon arvion mahdolliset virhelähteet, niin menetelmän luotettavuus lisääntyy.

Kaikissa mittareissa on olemassa virhelähteitä.

Tiedostaen menetelmän taustalla olevan tutkimuksen, pidän menetelmää tarkoituksensa sopivana arviointityökaluna yleiset arviointiin liittyvät virhelähteet toki aina huomioiden. Käytän menetelmää kuten muitakin arviointimenetelmiä, eli en nojaa pelkästään yhden menetelmän tuottamaan tietoon vaan arvioin tilanteen aina tapauskohtaisesti ja kaikki saatavilla oleva informaatio huomioiden.

Tutkimusnäytön perusteella se on sensitiivinen, mutta ei spesifi. Menetelmä yliarvioi riskejä.

Ennustusvaliditeetti on niin hyvä kuin parhaimmilla instrumenteilla. Eli todella huono. Tämä pitää ottaa huomioon avoimesti pohtimalla virhemarginaaleja. Kyseinen instrumentti on kuitenkin pitkään kehitetty niin tutkimustietoa kuin kliinistä kokemusta hyödyntäen.

Tällä hetkellä tarkoitukseensa toimiva strukturoitu ammatillinen arviointityökalu. Suhteellisen kattava yhdessä SAPROF-menetelmän kanssa, mutta ilman tätä jää vajaaksi toki suojaavien tekijöiden osalta. Vie toki paljon työaika.

Menetelmä tukee riskiarvion sanallista avaamista, jolloin arvio on laajemmin hyödynnettävissä. Hieman työläs, mutta perusteellinen ja kattava.

Aika työläs. Edellyttäisi myös yhteistyötä moniammatillisesti, mikä välillä haastavaa.

Aikaa vievä, ja etenkin akuuteissa tilanteissa tarpeellisten esitietojen saaminen on haastavaa.

Se ei tuota todennäköisyyksiä, ei ole matemaattinen ja tieteellisen näytön perusteella pitkillä aikajännteellä epäluotettava.

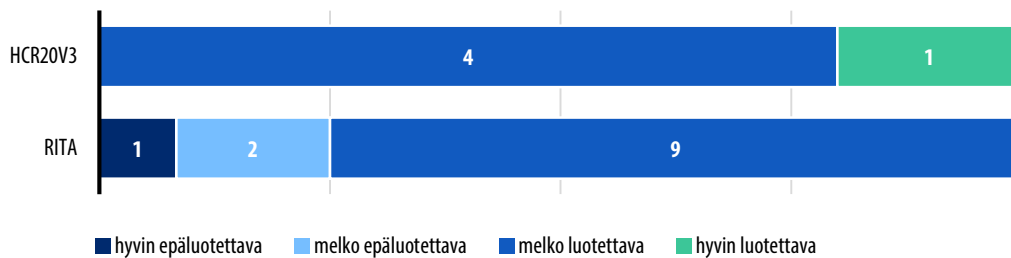
Yksikössämme väkivaltariskin arviointia käytetään kartoittamaan potilaan tilannetta sekä tukemaan hoidon suunnittelua ja arviointia riskin näkökulmasta (ns. hoidon suunnittelun tueksi). Tarkoituksena on pyrkiä määrittämään keskeisimmät riskitekijät (+suojaavat tekijät) ja arvioida tämän pohjalta, millainen ajankohtainen riski potilaan kohdalla on (prioriteettijärjestyksen määrittely, mitä tulee tehdä ensimmäisenä ja millä aikataululla) ja tehdä tähän pohjautuen riskiin vaikuttava ja riskin madaltamiseen ja hallintaan tähtäävä hoitosuunnitelma. HCR:ään sisällytetyistä muuttujista on kertynyt tutkimusnäyttöä ja menetelmän luotettavuus on nähty riittäväksi siihen, mitä tietoa menetelmän käytöllä yksikössämme pyritään tuottamaan. Riskiä arvioidaan suhteessa lähitulevaisuuteen ja tiettyjen olosuhteiden tai mahdollisesti muun ajankohtaisen tilanteen vallitessa. Lausuntoon sisällytetään myös uudelleen arvioimisen kriteerit ja mahdollinen tieto puuttuvasta tiedosta ym. Käytännön tasolla esimerkiksi vääriä positiivisia/negatiivisia on siinä mielessä vaikea arvioida, että riskin arviointiin liitetään aina riskiin vaikuttava interventio ja riskinhallintasuunnitelma (eli riski tunnistetaan ja siihen pyritään vaikuttamaan niin, ettei riski toteudu). Keskeistä kokonaisuuden kannalta on varmaankin se, miten menetelmää käyttää. Tapauskohtaisella arvioinnilla, relevanssin ja virhelähteiden tarkastelulla, kouluttautumisella ja työnohjauksella voi hallita menetelmään ja yleisesti arviointiin liittyviä riskejä (esim. arviointi ilman riittävää asiantuntemusta, väkivaltatematiikkaan/suojaaviin tekijöihin/riskinhallintakeinoihin perehtymistä).

Siinä ei oteta huomioon älykkyyttä eikä ikää, jotka ovat keskeisiä riskitekijöitä väkivallalle.

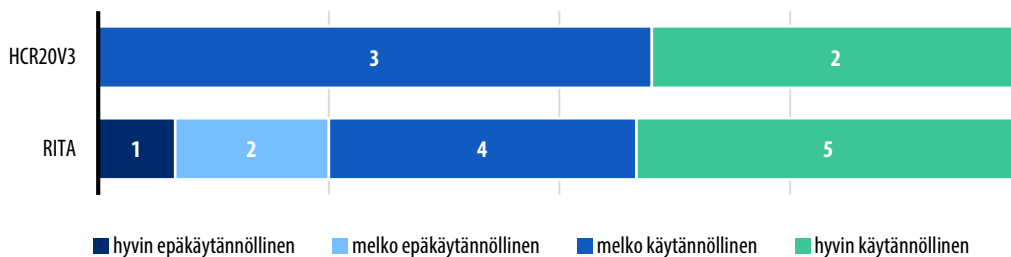
3.3.2 Rikosseuraamusalan toiminta

Rikosseuraamusalan työssä kaksi käytetyintä mittaria eroavat jonkin verran koetun luotettavuuden ja käytettävyyden mukaan. HCR20v3 nähtiin pääsääntöisesti melko tai hyvin luotettavana ja käytännöllisenä. RITAan liittyviä vastauksia oli useampia ja hajonta selkeämpää, mutta edelleen käyttökokemus vaikuttaa pääsääntöisesti vastaavan kaltaiselta. (Kuvio 4. Mittarin luotettavuus – rikosseuraamusalan toiminta. Kuvio 5. Mittarin käytettävyys – rikosseuraamusalan toiminta.)

Kuvio 4. Mittarin luotettavuus – rikosseuraamusalan toiminta.

Kuvio 5. Mittarin käytännöllisyys – rikosseuraamusalan toiminta.

HCR20v3-mittariin liittyvissä vapaissa vastauksissa näkyy tarve selkeälle ohjeistukselle, jotta arviot pysyvät määrämuotoisina ja yhdenmukaisina ja jotta eri työntekijöiden vuorovaikutus tai toimintatavat eivät muuttaisi arviointia. Yksilöllisen skenaarion, tulevaisuuden näkymän tuottaminen koettiin vaikeaksi, ja varsinkin pitkään vankilassa olevien vankien tapauksissa arvioita pitäisi voida päivittää vankeuden aikana. Tärkeää olisi ottaa huomioon pienetkin positiiviset muutokset arvioitavan toiminnassa, jotta muutosmotivaatio säilyy ja työskentely riskien madaltamiseksi onnistuu. Mittarin ei aina koettu soveltuvan tällaiseen dynaamiseen suunnitteluun. Toisaalta selkeä rakenne ja manuaali nähtiin hyvänä.

Ennustaa riskejä henkilön historian pohjalta. Ihminen voi löytää uusia ratkaisumalleja ongelmatilanteisiin, mutta HCR-menetelmä auttaa määrittelemään riskejä, jotka liittyvät tiettyihin tilanteisiin ja olosuhteisiin, mitkä toistuvat tietyllä todennäköisyydellä.

HCR20v3 on hyvin työläs (ainakin kuin ensimmäistä kertaa teki). Haluan tehdä sen hyvin ja perusteellisesti, esim. perustelen jokaisen indikaattorin täyttymisen kirjallisesti. En tiedä onko tämä tarpeellista, mutta mielestäni lisää luotettavuutta. Jatkossa, jos HCR:iä pitää tehdä useampia, huolena on, että luotettavuus kärsii, jos niitä tehdään paljon muun työn ohessa ja "liukuhihnalta". Lisäksi HCR 20v3 ei huomioi mielestäni riittävästi suojatekijöitä, se on HYVIN riskikeskeinen. Meillä ei ole käytäntönä tehdä esim. Saprofia siihen kylkeen, ehkä pitäisi olla? Nyt suojaavien tekijöiden huomioiminen tai kirjaaminen on jokaisen työntekijän omalla vastuulla /muistamisesta kiinni.

Menetelmä tuo tarpeellisen lisän riski- ja tarvearvioon.

En itse tee riskinarviointia, mutta arviointikeskuksen tekemänä HCR antaa vankiloille käytännönläheistä tietoa sekä kuntoutuksen että turvallisuusnäkökulmien kehittämiseen. Luulen, että hyödynnetään liian vähän. HCR-koulutukseen ei ole vankiloista osallistunut paljoa henkilökuntaa, joko siksi, ettei itse nähdä asian tärkeyttä, tai siksi ettei johtotaso ymmärrä. Olisi ehkä tarpeen joku pienempi koulutus, suunnattu täsmänä esim., mitä kuntoutuspuolen työntekijöiden tai valvontapuolen työntekijöiden pitäisi ymmärtää HCR:stä, jotta opittaisiin hyödyntämään sitä.

Kirjaamiskäytännöt epäselvät.

Olen käsittänyt, että on luotettava ja paljon käytetty menetelmä, tiedän että on koulutettu kuten pitää, ja tiedän ja tunnen arviointikeskuksen ihmiset ja heidän osaamisen. Toisaalta mikään arvio ei ole jumalan sanaa, virhelähteitä on aina, ja staattista riskitason arviointia tärkeämpää itselleni on täsmätieto siitä, mihin pitäisi pyrkiä vaikuttamaan. Tärkeää on myös, että osataan kommunikoida tieto vangille oikein, helposti näyttäytyy niin negatiivisesti, ettei se motivoi muutokseen.

Mielestäni oli sekavaa, ettei ole mitään selkeää katkaisupistettä, missä määritellään eri riskitasot? En ihan ymmärtänyt tätä. Tuleeko liian isoja eroja siinä miten eri henkilöt määrittelevät mikä on kohonnut riski? Tärkeää aukikirjoittaminen ja syvälinen ymmärrys työkaluista. Voinko luottaa aina, että jokainen näitä tekevä pystyy siihen? Mielestäni on aika haastavaa. Lisäksi mietin, että aika usein kuitenkin riski on korkea. Jos esim. ek-vangille tai koko rangaistusta suorittavalle pitkäaikaisvangille tehdään HCR tuomion lopulla, lähtökohtaisesti monesti staattiset riskit ovat niin suuret, että lopputulos on aina, että riski on edelleen korkea (ja ymmärrettävästi näin). Mutta miten sitten saada näkyviin se, jos on ollut pyrkimystä kuntoutua, ja jotain pientä myönteistä kehitystä ollut nähtävissäkin? On aika epämotivoivaa, jos on pitkäänkin käynyt kuntoutuksia ja lopputulema on se, että silti todetaan, että olet vaarallinen (vaikka näin todnäk. olisikin) – miten saada säilymään motivoivuus siinä, että mies

edelleen voisi jatkaa kuntoutuspolulla, ja esim. sitoutua niihin tekijöihin mitkä voisivat riskiä jatkossa pienentää?

Skenaarioiden rakentaminen haastavaa.

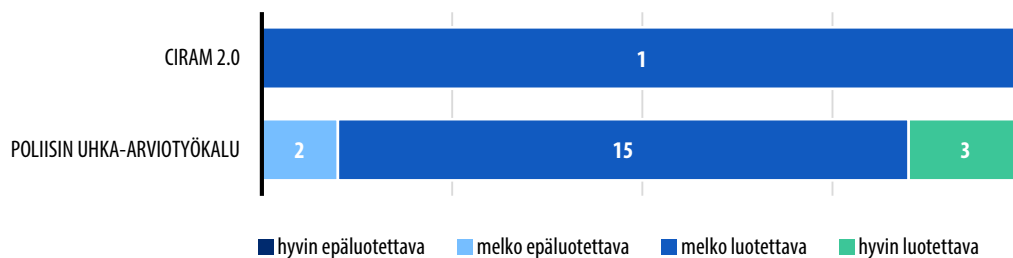
Käsikirja on kyllä ihan hyvä. varmaan sitten kun tulee rutiinia, niin tuntuu helpommalta (nyt olen tehnyt vasta yhden arvion). Toisaalta arviointi on tarkka, joten jos sen tekee käsikirjan mukaan ja huolella, ja perustelee indikaattorien esiintyvyyden ja merkittävyyden, pidän sitä aika luotettavana.

Pidän siitä, että yhdistetään sekä staattista riskiajattelua, että huomioidaan dynaamisia tekijöitä. Pelkkä arvio että riski on kohonnut, ei anna mitään. Skenaarioajattelu vaikuttaa erityisen hyödylliseltä sekä kuntoutus- että turvallisuusnäkökulmien kannalta.

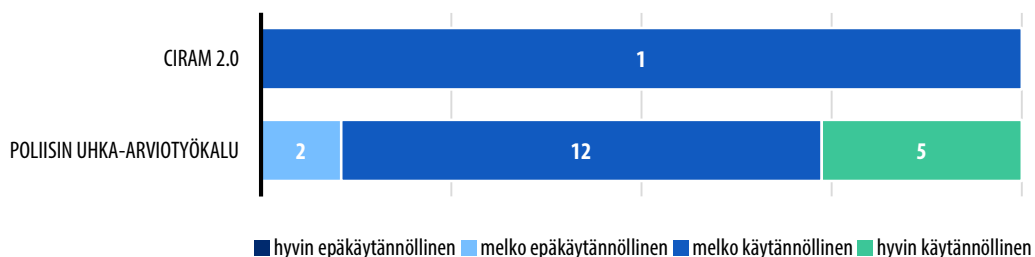
3.3.3 Ennaltaehkäisevä toiminta

Poliisin uhka-arviotyökalun käyttö vaikuttaa vastausten perusteella olevan ”melko käytännöllistä”, samoin luotettavuus tuntuu ”melko luotettavalta”. Rajavartiolaitoksen Ciram 2.0 -menetelmä on saadun yhden vastauksen mukaan vastaavalla tavalla luotettava ja käytettävä. (Kuva 6. Mittareiden luotettavuus – ennaltaehkäisevä toiminta. Kuva 7. Mittarin käytännöllisyys – ennaltaehkäisevä toiminta.)

Kuvio 6. Mittarin luotettavuus – ennaltaehkäisevä toiminta.

Kuvio 7. Mittarin käytännöllisyys – ennaltaehkäisevä toiminta.

Sanallisissa vastauksissa kuvaillaan uhka-arviotyökalun työläyttä, mutta samaan aikaan se nähdään kattavana ja sen auttavan kokonaiskuvan muodostamisessa. Samaan tapaan kuin HCR20v3-menetelmässä yksittäisen työntekijän vastuu koetaan suureksi, kun pitää tehdä ratkaisuja käsillä olevasta uhasta tai suunnitella riskiä madaltavia tulevaisuuden skenaarioita. Myös uhka-arviomenetelmän herkkyyden ja tarkkuuden puute nousevat esiin, ja tutkittua tietoa sen toimivuudesta toivotaan. Koulutus koetaan tärkeäksi. Ciram 2.0 on Rajavartiolaitoksen vastauksen perusteella melko teoreettinen ja vaatii paljon koulutusta.

Työkaluun tarvitaan koulutusta terminologian takia, mutta kun sen ymmärtää niin omasta mielestä toimiva.

Aika työläs täyttää, mutta kun kaikki kohdat täytetty, niin tulee ihan hyvä kokonaiskuva. Vaatii paljon selvittelyjä lomake.

Helpottaa muodostamaan kokonaiskuvaan henkilön taustoista, elämäntilanteesta, ajatuksista, käyttäytymisestä, huolta aiheuttavista seikoista ja henkilön mahdollisesti muodostamasta väkivallan uhkasta.

Itse työkalu on hyvä ja käytännöllinen, mutta paikallispoliisilla ei ole riittävästi aikaa, resursseja, koulutusta eikä osaamista työkalun käyttämiseen.

Työkalun läpikäymällä näkemykset täsmentyvät ja voidaan toisaalta poissulkea ja toisaalta saada vahvistusta ennako-oletuksiin.

Työkalu on selkeä ja helppokäyttöinen. Keräämällä tärkeimmät tiedot yhteen paikkaan, on kokonaisuutta helpompi käsitellä.

Sopii hyvin poliisin ennalta estävään työhön ja monenlaisen erityyppisen kohdennetun väkivallan uhkan pohdintaan ja jäsentämiseen. Negatiivista on, että arvion tekemiseen tarvitaan paljon tietoa, jota ei aina ole. Perusteellisen arvion tekemiseen tarvitaan myös paljon resursseja ja aikaa.

Hyvä työkalu, jos töissä olisi aikaa näitä tehdä. Nykyinen hektinen työ ja irtaantuminen joka suuntaan, ohjaa toimintaan tekemään ratkaisuja nopeammin vallitsevilla tiedoilla.

Riippuu, miten seulontatyökalua käytetään, tehdäänkö arviointi vain kirjallisen materiaalin pohjalta vai suostuuko uhkaava hlö vapaaehtoiseen puhutukseen. Minkä painoarvon antaa vanhoille rikoksille vakaville ja vähemmän vakaville pohdittaessa, mikä potentiaali henkilöllä on toteuttaa esim. uhkaus tappaa poliisi tai perheenjäsen. Moni uhkaa, mutta ei todellisuudessa kykene toteuttamaan uhkausta. Henkeen ja terveyteen kohdistuvat uhkaukset ovat usein mahdottomia estää, mikäli uhkan ajankohta ja kohde ei ole tarkasti selvillä. Pitkäkestoinen uhka on hankala, Salpan käyttö sitoo henkilökuntaa ja maksaa, presidentin tasoista suojelua emme pysty järjestämään uhkan kohteelle.

Työkalu on selkeä ja helppokäyttöinen ja vaivattomasti saatavilla ja käyttöönotettavissa. Työkalun itseensä on integroitu arvion tekemisen kannalta merkittävimmät ohjeet/ avainsanat.

Yksinkertaisuudessaan hyvin jäsenneily vaikkakin sisältää suurella määrällä tietoa omaa johtopäätöstä eikä sen tueksi ole algometrisesti rakennettu mitään

En voi menetelmän yksityiskohtia avata rikkomatta salassapitovelvollisuutta, mutta etenkin ensimmäisissä versioissa keskeinen ongelma oli, että yritettiin luoda yleistyökalu kaikkiin eri uhkakuviin.

Työkalu on luotettava vain, jos siihen saadaan riittävän kattavat vastaukset, joka poliisin työssä on käytännössä mahdotonta. Siten yksittäisen polisin oman subjektiivisen arvioinnin varaan puutteellisilla tiedoilla lasketaan aivan liian paljon.

Mikään ei ole koskaan varmaa.

Lomake arvioi hyvin monipuolisesti ja laajasti kohdennetun väkivallan riskiä.

Työkalu ei anna yksiselitteistä vastausta riskin / uhkan tasosta. Työkalun avulla tulee kuitenkin kerättyä kaikki tarpeellinen tieto.

Perustelu riippuu siitä mitä luotettavuudella tarkoitetaan. Ajattelen että mikään strukturoitu riskinarviointimenetelmä ei ole kristallipallo, josta voidaan lukea tulevaisuuden tapahtumia. Käytössä oleva menetelmä onkin tiedon jäsentämisen ja mahdollisten skenaarioiden hahmottamisen ja erityisesti väkivallan riskiä laskevien toimenpiteiden pohtimisen apuväline. Soveltuu hyvin tarkoitukseen, jossa selkeästi on viitteitä mahdollisen väkivaltaisen tapahtuman konkretisoitumiseen ja arvioita tilanteesta tarvitaan. Menetelmä mukaillee kansainvälisesti käytössä olevia severe targeted violence ja threat assessment and management -käytänteitä. Tiedossa ei ole, että arviointia voisi millään muulla menetelmällä paremmin tällä hetkellä tehdä. Tutkimusta väkivallan uhkan tasoa lisäävistä tekijöistä onneksi tehdään koko ajan. Tiedossa on, että evidence base arvioille on puutteellinen reliabiliteetin ja validiteetin suhteen.

Työkalun ääressä tulee perehdyttyä pieniinkin yksityiskohtiin.

Työkalu on suuntaa antava ja siihen kun lisää maalaisjärjen ja henkilön rikoshistoria ja terveystiedot voi uhan potentiaalisesta konkretisoitumisesta päästä melko lähelle, mutta aina on erehtymisen mahdollisuuskin olemassa.

Työkalulla tehdyt arviot ovat kohdehenkilön jälkikäteisseurannassa osoittautuneet melko luotettaviksi.

Validointitutkimuksen täydellinen puute. Niin ennustusvaliditeetin kuin sisäisen validiteetin. Tai koodauksen reliabiliteetin.

Lopputulokset perustuu joissakin vaiheissa tekevän henkilön analyysiin ja ymmärtäväsyyteen

Jos kirjaa kohtiin muiden, kuin poliisin havaintoja, niin suhtauduttava kriittisesti ja saattaa antaa vääränlaista kuvaa.

Mielestäni työkalun luotettava käyttäminen vaatisi ensinnäkin poliisissa kokonaan uhka-arvioihin perehtyneen ryhmän, jossa poliisin työparina olisi aina psykologi ja/ tai sosiaalityöntekijä tai terveydenhuollon ammattilainen.

Tiedon "katoaminen" lomakkeen syövereihin ja uuden toimijan lukiessa lomaketta, voi joskus, jos on paljon tietoa, olla vaikea hahmottaa olennaista.

Aina kun ollaan häiriintyneen ihmisen kanssa tekemisissä, on mahdollisuus olla kiinnittämättä riittävää huomiota johonkin merkitykselliseen seikkaan tai joutua valehtelun, puutteellisen totuuden kohteeksi.

Kaikesta huolimatta käyttäjät ollaan enemmän tai vähemmän "kyökkipsykologeja" eikä osata tehdä arvioita sellaisissa "rajatapauksissa".

Tietojen kirjaaminen perustuu kuitenkin osittain kirjaajan omaan subjektiiviseen näkemykseen. Tästä syystä olisikin tärkeä, että toinen henkilö arvioi toisen kirjaamat tiedot, jotta näkemys ei perustuisi vain yhden ihmisen näkemyksiin.

Suojaavien tekijöiden huomiotta jättäminen. Henkilön leimautuminen väkivallan tekijäksi ja leiman pysyminen, vaikka muutoksia tilanteessa tapahtuu. Virallisen valiteetin ja reliabiliteetin puuttuminen. Tosin kyseessä on ajattelun ja tiedon jäsentämisen apuväline, ei virallinen (psykometrinen) työkalu.

Ei ole tieteellisesti validoitu, yhdistelmä useasta muusta menetelmästä

Hitaus vie aikaa n. 8 h., esim. tappouhkaus tulee pintaan jollain tavoin, ei ole aikaa arvioita työkalun avulla uhkaa / riskiä. Mikäli uhkaus kohdistuu vuosien päähän ja on esitetty esim. vankilassa, on aikaa varautua ja tehdä arviointeja.

Se on paljon kiinni arvioijan koulutuksesta. Onko koulutus ollut kaikille yhdenmukainen. Tekeekö arviointeja säännöllisesti jne.

Suurin ongelma on validoinnin puute. Mutta työkalu on monella tapaa raakile ja vaatii vielä enemmän systemaattista kehittämistä (joka kyllä on jo jonkin verran myöskin edennyt).

Ciram 2.0: Malli on laajasti käytössä ja koulutettu, kuitenkin osittain liian rajoittunut laaja-alaisten ilmiöiden ja niiden keskinäisriippuvuuksien kuvaamiseen. Osin liiallinen teoreettisuus, ja sen vaatima pitkäikäinen koulutus. Vahvuutena muuntuvaisuus erilaisten ilmiöiden ja riskien kuvaamiseen.

Yksi poliisin vastaajista kertoi käyttävänsä HCR20v3-menetelmää uhka-arvion tekemiseen:

Jäsentää arviota. Poliisin uhka-arvio kontekstissa monet uhkakuvat ovat monimuotoisempia kuin mihin mittari alun perin on kehitetty, joten ei suoraan / sellaisenaan (ainoastaan) käytännöllinen.

Ennustusvaliditeetti on niin hyvä kuin parhaimmilla instrumenteilla. Eli todella huono. Tämä pitää ottaa huomioon avoimesti pohtimalla virhemarginaaleja. Kyseinen instrumentti on kuitenkin pitkään kehitetty niin tutkimustietoa kuin kliinistä kokemusta hyödyntäen.

Koska ennustusvaliditeetti on heikko (kuten kaikilla instrumenteilla), sekä väärin positiivisten, että väärin negatiivisten riski on huomattavan suuri. Näiden (molempien) ”kustannuksia” on aina mietittävä.

Helppokäyttöisyys: hyvin on kiteytetty parhaiten ennustavat muuttujat käytettäväksi (ja korkean inter-rater reliabiliteetin omaavaksi) instrumentiksi. Riski-scenarioiden käytön pohtiminen helpottaa arvion sovellettavuutta ennaltaehkäisyyn.

3.4 Käytetyimpiin väkivaltariskimenetelmiin liittyvä koulutus ja osaaminen

Käytetyimmät väkivaltariskiarviomenetelmät ovat psykologien laatimia ja edustavat käytäytymistieteellistä viitekehystä. Niiden käyttö ei edellytä erityistä ammattitutkintoa, vaan osaaminen perustuu erilliskoulutukseen ja moniammatilliseen yhteistyöhön. Menetelmät ovat manualisoituja ja sisältävät ohjeistuksen lisäksi usein lomakkeiston, jolla arvio tehdään. Menetelmästä riippuen voidaan arvioida koulutuksen yhteen menetelmään kestävän 1–3 päivää. Varsinainen osaaminen kertyy kokemuksen myötä vertaispalautteen, työn-ohjauksen ja seurannan perusteella.

Suomessa eri menetelmien kouluttajaoikeuksia on harvalla toimijalla. Vanhan Vaasan sairaala on suomentanut HCR-20-, HCR-20v3-, FAMM- ja START-käsikirjat. SAPROF-, SARA- ja SAM-menetelmien käsikirjat julkaistaan lähiaikoina. PATRIARCH-menetelmän uudistetun version käsikirjasuomennoksesta on sovittu menetelmän kehittäjien kanssa. Sairaalassa on järjestetty neljä virallista valtakunnallista menetelmäkoulutusta, joissa kouluttajina ovat toimineet menetelmien kehittäjät: HCR-20, (Chris Webster, 15.–17.12.2003), HCR-20v3 (Chris Webster, 14.–15.10.2015) ja HCR-20v3 (Kevin Douglas, 10.–12.10.2018) ja START (Tonya Nicholls ja Johan Brink, 21.–22.1.2010).

Kouluttajapsykologien järjestämän lähikoulutuksen lisäksi tarjolla on kansainvälisiä verkkokursseja eri menetelmiin.

3.4.1 Terveysthuollon toiminta

Vastaajista 12/15 kertoi saaneensa virallisen koulutuksen **HCR20v3**-menetelmään ja 2/15 oppineensa menetelmän käytön työpaikalla vertaisohjauksessa. Erikseen mainittuja koulutustahoja olivat Vanhan Vaasan sairaala (7/9), saksalainen Haina-klinikka (2/9), "Edinburgh" (1/9) ja "UK" (1/9).

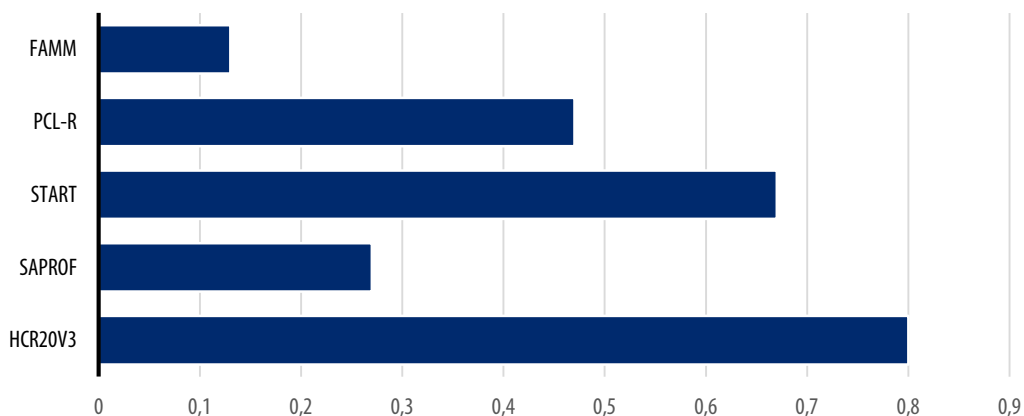
Virallista **SAPROF**-menetelmäosaamista oli hankkinut 4/15 vastaajaa ja 3/15:llä oli menetelmään työpaikka-/vastaava vertaisohjaus. Koulutustahoksi mainittiin "Tekijöiden koulutus", "Norja", "Hollanti 2008 ja kouluttajakoulutus Lontoossa 2018" ja "IAFMHS:n yhteydessä workshop".

Koulutuksen **START**-menetelmään raportoi saaneensa 10/15 vastaajaa, 1/15 oli perehtynyt menetelmään itsenäisesti ja työpaikka-/vastaava vertaisohjaus oli 2/15 vastaajasta. Koulutustahoina mainittiin Vanhan Vaasan sairaala (6/8), "Kuopiossa, joskus kauan sitten" ja "Virallinen koulutus työnantajan järjestämänä".

PCL-R-menetelmään oli virallinen koulutus 7/15 vastaajasta, 1/15 oli perehtynyt menetelmään itse, 3/15 oli saanut menetelmään työpaikka-/vastaavaa vertaisohjausta, ja 1/15 kertoi, ettei ollut käynyt koulutusta. Koulutustahoiksi kerrottiin "Norja, Suomi", "Haren itsensä pitämä koulutus Vanhan Vaasan slassa ja Helsingissä", "Jonkin kansainvälisen kongressin yhteydessä", "Hare, 2002", "Robert Hare", "Violence Risk Training Workshop, kouluttaja David J Cooke".

FAMM-menetelmäkoulutus oli 2/15 vastaajasta, ja vastaavasti 2/15 oli saanut työpaikka-/vastaavaa vertaisohjausta ja 2/15 oli perehtynyt mittariin itse. Koulutustahoja olivat "Tekijöiden koulutus" ja "Edinburgh, 2009, Vivienne de Vogel".

Kuvio 8. Virallisen menetelmäkoulutuksen saaneiden %-osuus – terveydenhuollon toiminta.

3.4.2 Rikosseuraamusalan toiminta

Vastaajista 5/16 kertoi saaneensa virallisen koulutuksen **HCR20v3**-menetelmään. Koulutus järjestettiin Rikosseuraamusalan Koulutuskeskuksessa keväällä 2019, kouluttajina toimivat Vanhan Vaasan sairaalan psykologit Ghitta Weizmann-Henelius ja Jutta Collander.

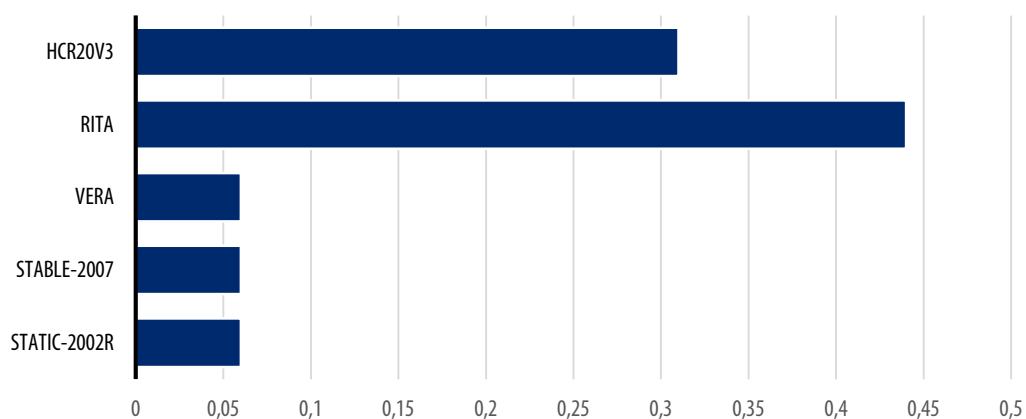
STATIC-2002R-menetelmäkoulutus oli 1/16 vastaajasta, ja samoin 1/16 oli saanut työpaikka-/vastaavaa vertaisohjausta. Koulutus oli ollut Rikosseuraamusalan Koulutuskeskuksen järjestämä, kouluttajana oli toiminut psykologi Nina Nurminen.

Vastaajista 1/16 oli **STABLE-2007**-koulutus ja 2/16 työpaikka-/vastaava vertaisohjaus menetelmän käyttöön. Koulutus oli ollut Rikosseuraamusalan Koulutuskeskuksen järjestämä, kouluttajana oli toiminut psykologi Nina Nurminen.

1/16 vastaajasta oli Rikosseuraamusalan Koulutuskeskuksen järjestämä virallinen **VERA2R**-menetelmäkoulutus, jossa kouluttajana oli toiminut Elaine Pressman.

Rikosseuraamusalan Koulutuskeskuksen virallinen menetelmäkoulutus **RITA**:n käyttöön oli 7/16 vastaajalla. 7/16 vastaajalla oli työpaikka/vastaava vertaisohjaus, ja 2/16 raportoi perehtyneensä menetelmään itsenäisesti.

Kuvio 9. Virallisen menetelmäkoulutuksen saaneiden %-osuus – rikosseuraamusalan toiminta.

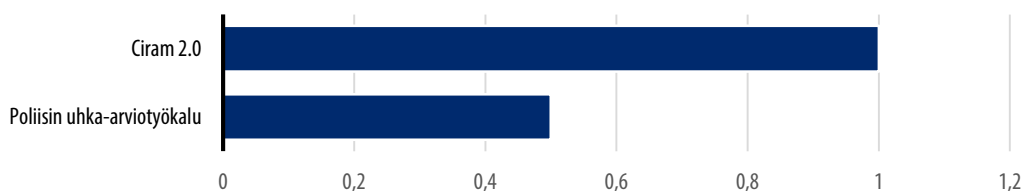
3.4.3 Ennaltaehkäisevä toiminta

10/20 vastaajaa poliisista kertoi saaneensa **poliisin uhka-arviotyökalun** käyttöön virallisen koulutuksen Keskusrikospoliisissa, ja 10/20 raportoi saaneensa menetelmän käyttöön työpaikkakoulutusta/vastaavaa vertaisohjausta.

Rajavartiolaitoksen vastaajalla oli **Ciram 2.0** -riskianalyysimallin käyttöön virallinen Frontexin eli Euroopan raja- ja merivartiostalon järjestämä menetelmäkoulutus.

”Ciram 2.0 malli on ollut Rajavartiolaitoksen käytössä jo yli kymmenen vuotta päivittyen jatkuvasti. Ciram 2.0 riskianalyysimallia käytetään säännöllisten ja ad-hoc riskianalyysien laadintaan Rajavartiolaitoksen kaikissa yksiköissä ja kaikilla eri tasoilla (valtakunnallinen, alueellinen, paikallinen). Rajavartiolaitoksessa ei juurikaan laadita yksittäisiin henkilöihin liittyviä arvioita vaan ilmiö- tai kohdejoukkopohjaisia riskianalyseja. Malli on laajasti käytössä ja koulutettu, kuitenkin osittain liian rajoittunut laaja-alaisten ilmiöiden ja niiden keskinäisriippuvuuksien kuvaamiseen. Sen vahvuutena on muuntuvaisuus erilaisten ilmiöiden ja riskien kuvaamiseen.”

Kuvio 10. Virallisen menetelmäkoulutuksen saaneiden %-osuus – ennaltaehkäisevä toiminta.

3.5 Arvioinnin ja arviointiin perustuvan päätöksenteon laadunvalvonta

Väkivaltariskiarvioiteja tehdään pääsääntöisesti työryhmän kanssa, mutta johtopäätökset ja ratkaisu jäävät käytännössä yhden virkamiehen vastuulle. Päätöksenteon yhteneväisyyttä ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää työhöjauksella, vertaisarvioimalla, ryhmäarvioinnilla, konsultoimalla ja esimerkiksi koulutuksella ja sekä sisäisellä että ulkoisella tutkimuksella.

3.5.1 Terveysthuollon toiminta

Terveysthuollossa yleisimmät laadunvalvontamenetelmät olivat työhjoaus tai konsultointi (38 %) sekä tapausten vertais- ja ryhmäarviointi (31 %). Reilu neljännes (27 %) vastanneista ilmoitti, että laadunvalvontamenetelmiä ei ole käytössä.

3.5.2 Rikosseuraamusalan toiminta

Rikosseuraamusalalla yleisintä oli vertais- ja ryhmäarviointi (38 %) sekä työhjoaus tai konsultointi (34 %). Puolet (50 %) vastanneista kertoi, ettei laadunvalvontamenetelmiä käytetä.

3.5.3 Ennaltaehkäisevä toiminta

Vastaavasti ennaltaehkäisevä toiminta käytti yleisimmin työhjoausta tai konsultointia (42 %) sekä vertais- ja ryhmäarviointia (35 %). 17 % vastanneista ilmoitti, että laadunvalvontamenetelmiä ei ole käytössä.

3.6 Miten arviointimenetelmät ovat kehittyneet sen jälkeen, kun vuonna 2011 väkivaltariskiärvion tekeminen lisättiin osaksi elinkautisvankien vapauttamista koskevaa käsittelyä (737/2011)?

Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että riskiärvionmenetelmien kehitys on ollut ei-harkinnanvaraisista, aktuaarisista, menetelmistä kohti harkinnanvaraisia menettelytapoja. Ennen vuotta 2011 Suomessa käytössä olleet arviointimittarit olivat pääsääntöisesti asteikkoon perustuvia kategorisia luokituksia, jotka eivät varsinaisesti mittaa olemassa olevia ilmiöitä vaan pyrkivät ennustamaan niiden todennäköisyyksiä tietyssä joukossa ihmisiä tietynä aikana. Aktuaarisen menetelmän heikkoudet ja kehittämistarpeet liittyvät siihen, että mukana on aina käytännössä suppea määrä tarkasteltavia muuttujia ja niiden yhteys väkivaltariskiin vaihtelee tilannetekijöiden ja kohderyhmän mukaan.

Vuonna 2015 koulutettiin Suomessa ensimmäinen kerran uudentyyppistä arviointimenetelmää (HCR20v3), jossa arviointi on lähtökohtaisesti harkinnanvaraista ja entistä yksilöllisempää. Väkivaltariskiärvio tehdään strukturoitujen haastattelujen, tapaamisten ja psykologisten ja psykiatristen testausten sekä tausta-aineistoon perehtymisen avulla. Kokonaisuudesta muodostetaan tiivistettyjä näkemyksiä, skenaarioita, jotka kuvaavat kaiken

kerätyn tiedon valossa tutkittavan henkilön tulevaisuuden riskejä eri tilanteissa. Riskeihin pyritään puuttumaan laatimalla hoito- tai kuntoutussuunnitelmia, interventiota, niiden madaltamiseksi. Tällainen suuntaus on kansainvälinen ja edelleen kehittyvä lähestymistapa myös kirjallisuuskatsauksen mukaan (luku 2).

3.6.1 Terveysthuollon toiminta

Terveysthuollon toimijat kokivat, että arviointimenetelmät tai niiden käyttö on muuttunut 2010-luvulla. Sanallisten vastausten perusteella jo olemassa olevia menetelmiä on kehitetty tutkimustiedon lisääntymisen myötä, uusia menetelmiä on otettu käyttöön ja numeerisista riskin kuvauksista on siirrytty skenaariokuvauksiin ja riskinhallinnan suunnittelemiseen. Arvioiteja on pyydetty ja niitä käytetään aiempaa enemmän. Uusien menetelmien käyttöönotossa on koettu myös haasteita. Vastaajista kolmannes (33 %) ei osannut arvioida mahdollisia muutoksia.

Monipuolistuneet, menetelmät uusiutuneet, uusia menetelmiä otettu käyttöön.

Tullut uutta tutkimustietoa ja uusi menetelmä (HCR-20V3).

Kehittyneet strukturoidummiksi.

Monipuolistuneet, lisätty niihin liittyvää sisäistä koulutusta, käyttöä on laajennettu.

Pystyn arvioimaan vain 2015-2020. START-menetelmän laajempi käyttöönotto, henkilökunnan lisäkoulutautuminen (mm. CAPP, TRAP-18, VERA).

En osaa tarkemmin vastata. Käsittääkseni SPJ-menetelmiä on tullut enemmän käyttöön. HCR-20:stä on siirrytty enemmän HCR-3v:hen.

Siirrytty numeerisista enemmän kuvaileviin ja eri skenaarioita pohdiskeleviin.

Strukturoidun ammatillisen arvioinnin kehittyminen on näkynyt mm. siinä, että riskinarviossa entistä enemmän painotetaan eri skenaarioita sekä luodaan myös suunnitelma, kuinka riskiä voitaisiin pienentää.

Välillä esim. START oli ns. kielletty, nyt sitä jopa pyydetään.

Psykologit ovat pyrkineet nostamaan strukturoitujen arviointimenetelmien tärkeyttä keskusteluun, mutta jostain syystä esim. START-arvion saaminen laajempaan käyttöön on ollut erittäin hidasta, eikä niitä vieläkään tehdä systemaattisesti jokaisen potilaan kohdalla. Hoidon suunnitteluun ja rajoitusten purkamiseen liittyvä riskien arviointi perustuu usein lääkäreiden kliiniseen arvioon, "mutuun", ja lisäksi organisaatio on valinnut (mielestäni huonosti) muodolliseksi riskin arviointimenetelmäksi V-Risk-10 -nimisen menetelmän, johon sairaanhoitajia koulutetaan. V-Risk-10 on ymmärtääkseni kehitetty akuutti- ja yleispsykiatrian tarpeisiin, eikä anna riittävää tietoa oikeuspsykiatristen, pitkäaikaisissa laitosoissa elävien potilaiden riskeistä. Tutkimuksissa

(mielentilatutkimukset, vaarallisuusarviot) käytettävistä menetelmistä olemme saaneet koulutusta HCR-V3: en jo vuonna 2012. Hoidon kontekstissa riskien arvioinnin menetelmät vaatisivat pikaista kehittämistyötä moniammatillisella otteella.

Arviointimenetelmiä on yritetty ottaa käyttöön.

3.6.2 Rikosseuraamusalan toiminta

Rikosseuraamusalalla neljännes (25 %) vastaajista koki, että arviointimenetelmät olivat kehittyneet yhdenmukaisempaan suuntaan. 2010-luvulla yksi uusi menetelmä oli otettu käyttöön (HCR20v3) ja yksi käytössä jo ollut menetelmä päivitettiin (STATIC). Vastaajista 37,5 % kertoi, että arviointimenetelmät eivät olleet muuttuneet, ja 25 % jätti vastaamatta/ ei osannut arvioida muutosta.

HCR-menetelmä tullut valikoimaan, static päivitetty uuteen versioon.

meidän pitäisi osata hyödyntää ArKen tekemiä arviointeja. RiTa ollut käytössä 2000-luvun alusta, Arat/Sir-r1 2006 jälkeen, static ollut myös ehkä 2000-luvun alusta, stable ja acute tulivat ehkä siinä ennen 2010. Nyt aivan viime vuotena tullut HCR-20-v3, savry tulee syksyn 2020 aikana, saprof ehkä ensi vuonna.

Siviiliarviointityö työmuotona on kokonaan uusi (2015) ja sitä kautta kokonaisuudessaan tähän liittyvä arviointityö ja esim. arat on uusi. Muitakin voisi hyödyntää, kunhan niihin riittävästi koulutettaisiin.

Yhdenmukaisemmaksi on menty.

Osittain monipuolistuneet.

Eivät ole muuttuneet!

Ei suurta muutosta.

Eivät ole minun aikana muuttuneet.

Nykyisessä toimipaikassani arvioiden laatimisen rooli on paljon pienempi kuin työskennellessäni arviointikeskuksessa. Muutoin menetelmissä ei ole tapahtunut merkittävää kehitystä.

Strukturoitua arviointia ei käytetä vankiloissa suoritettavassa työssä. Tai ainakaan ole käytetty niissä vankiloissa joissa olen työskennellyt. Yksilöt arvioivat vankeja ja näiden etenemistä omista lähtökohdistaan käsin.

Arviointikeskukset ja myös yhdyskuntaseuraamustoimistot siviiliarvioinneissa käyttävät erilaisia arviointityökaluja, mutta vankilamme käyttää lähinnä vain niiden tekemiä valmiita arviointeja. Vankilan käyttämät arviointimenetelmät eivät ole käsitteäkseni muuttuneet vuosina 2010-2020 juurikaan.

3.6.3 Ennaltaehkäisevän alan toiminta

Ennaltaehkäisevän alan vastauksissa keskeisimmät havaitut muutokset olivat oman työkalun käyttöönotto poliisissa vuonna 2013, koulutuksen, osaamisen ja tietoisuuden lisääntyminen sekä arviointitoiminnan yleinen rakenteellinen muutos. Kolmannes (31 %) vastaajista jätti kysymyksen avoimeksi.

Arvioinnissa vaaditaan geneerisyyttä, ei ole mahdollista käyttää olemassa olevaa menetelmää kuten HCR-20. Mikään menetelmä ei myöskään vastaa kokonaan niihin tarpeisiin joita kohdennetun väkivallan uhkan arviolla on. Huomionarvioista on, että arviota käytetään ennalta estävästi ja eri tavalla kuin esimerkiksi konteksteissa, joissa vakava väkivaltarikos on jo tapahtunut.

Kehittynyt ammattitaito edistää nopeita arvioita faktatietojen perusteella. Arviointityökalujen käyttö ei edistä akuuteissa uhkatilanteissa tilannearvion tekemistä.

Ennen vuotta 2013 ei ollut oikein mitään menetelmiä vaan "valistuneita arvauksia".

Ennen vuotta 2013 ei ollut mitään virallista arviointimenetelmää

Menetelmiä on alettu säännönmukaisemmin käyttää ja osaaminen poliisissa on kehittynyt paljon. Koulutusta on lisätty.

Käytettävää arviointityökalua on päivitetty esiin tulleiden tarpeiden mukaisesti ja sitä käyttäville henkilöille on saatavilla nykyään asianmukaista koulutusta.

Varsin uusi ja ensimmäinen virallisesti hyväksytty, käyttöönotettu menetelmä.

3.7 Voisiko nykyisin Suomessa tehtäviä arviota kehittää nykyisestä, ja jos voidaan, niin millä tavoin?

3.7.1 Terveystuomion toiminta

Lähes puolet (47 %) terveydenhuollon vastaajista ilmaisi, että arvioinnin tuloksia tulisi hyödyntää aiempaa enemmän yksilöllisessä hoidon suunnittelemisessa ja riskien hallitsemisessa. Lisäksi tuotiin esille tarvetta saada menetelmät helppokäyttöisemmiksi ja käytännönläheisemmiksi, jotta ne siirtyisivät jokapäiväisiksi työkaluiksi. Menetelmäpatteriston yhtenäistämistä pidettiin tärkeänä samoin kuin moniammatillista lähestymistapaa ja potilaiden/tutkittavien informoimista siitä, mitä ja miksi arvioidaan. Esiin nousi myös riittävien resurssien kohdentaminen arviointityöhön, vertaisarvioinnin kehittäminen sekä tieteellisen tutkimustyön tarve menetelmien luotettavuuden parantamiseksi.

Vaarallisuusarviointi mielentilatutkimuksen yhteydessä tuntuu turhalta, se on enemmän oikeuden arvioitavissa ja päätettävissä oleva asia, koska pääpaino on kuitenkin rikoshistorialla.

Mielentilatutkimusten yhteydessä tehtävien vaarallisuusarvioiden rooli on mielestäni erikoinen, koska tässä vaiheessa käsitys henkilön riski- ja suojaavista tekijöistä on muutoin kuin asiakirjatietojen osalta melko ohut. Ko. arviot tehdään käytännössä ”muodon vuoksi” (negatiivista tulosta saadaan tuskin koskaan), joten niistä saatava lisäarvo on varsin vähäinen.

Sairaalassa tehdyn vaarallisuusarvion ei pitäisi vaikuttaa tuomion pituuteen. Arviot eivät ole luotettavia ja raskaat arviointijaksot suotta kuormittavat sairaaloita.

Vaikea sanoa, nykyiset menetelmät ovat lähinnä kliinisen työn apuvälineitä, mutta eivät yksittäisinä tai yhdistettyinä toisiinsa arviointiasteikkoihin tai menetelmiin anna riittävää pohjaa päätöksenteolle. Riskinarvio sinänsä on osuvuudeltaan näillä menetelmillä epävarmaa ja satunnaista, siksi rangaistusjärjestelmää pitäisi pikemminkin uudistaa tämä huomioon ottaen. Eli siis vaarallisuusarvio tuomion pituuden perusteena ei ole kovin kestävä. Kliinisessä työssä nämä on mielletävä apuvälineiksi, ei koskaan absoluuttisiksi totuuksiksi, joihin perustuen (esimerkiksi pistemäärään) voitaisiin päätöksiä tehdä esim. rajoitusten osalta.

Suurimman riskin yksilöt pitäisi saada nykyistä paremmin ”haaviin” eli riskien arvioinnilla saatu tieto pitäisi ottaa vakavasti ja lait säätää sen mukaan, jotta seuraamusten yksilöiminen olisi nykyistä parempaa (esim. mahdollisuus pitkiin tuomioihin poikkeuksellisen vaarallisten yksilöiden kohdalla).

Menetelmät tulisi olla hyvin tutkittuja ja työskentely mahdollisimman läpinäkyviä niin että päätöksentekoa pystyy seuraamaan helposti. Ilmiön dynaaminen luonne tekee, että on vaikea arvioida yksiselitteisesti lain puitteissa.

Arviointien laadun varmistaminen. Potilasta ei pitäisi leimata esim. vaaralliseksi ennen kuin laadukkaasti tehty riskienarviointi on tehty. Riskienarvioinnit pohjana päätöksen teolle potilaan hoitoon liittyen.

Tarjota mahdollisuutta kouluttautua ja kehittää.

3.7.2 Rikosseuraamusalan toiminta

Vastauksissa nimettiin tarve sellaisille arviointityökaluille, joiden avulla voidaan havaita riskitekijöiden lisäksi arvioitavan vahvuuksia ja suojaavia tekijöitä. Menetelmien kehittämistä monipuolisempaan ja yksilötasolla kohdennetumpaan suuntaan erityisesti kuntoutuksen ja palveluiden suunnittelemisen tueksi pidettiin tärkeänä. Lisäkoulutusta menetelmien käytöstä toivottiin. Lisäksi ilmaistiin tarvetta luotettaville, ajantasaisille, tarkentaville ja käytännönläheisille arviointityökaluille. Arviointien toivottiin kehittyvän systemaatisempaan suuntaan ja ajoittuvan tarkoituksenmukaisesti. Vastauksissa koettiin myös tarvetta vankilohenkilökunnan koulutuksen lisäämiselle ja asenteiden muuttumiselle niin, että tehtyjä arviointeja osattaisiin hyödyntää entistä paremmin.

Ottamalla ylipäänsä käyttöön luotettavia arviointityökaluja.

Käyttö tai käyttövaatimus tulisi perustua tutkittuun tarpeeseen sekä mahdollisuuteen vaikuttaa riskejä alentavasti. Arviointia ja eri menetelmien käyttöä ei tulisi missään olosuhteissa liittää osaksi minkäänlaista tuottavuus arviointia, sillä tämä johtaa väistämättä arviointiin vain tulostavoitteiden vuoksi.

Lainsäätäjän ei missään nimessä pidä sekaantua arviointiin, vaan se pitää jättää riittävän avoimeksi siten, että päätäntävalta on Risellä. Laki ei millään voi pysyä mukana tieteen ja tekniikan kehityksessä, jonka vuoksi mahdolliset säädökset vanhentuvat. Laki voisi ottaa yleisellä tasolla kantaa ja sitten tarkemmin asiat määrättäisiin alemmilla tasoilla.

Mielestäni mitkään arvioit ei voi yksittäin olla esim. elinkautisvangin vapauttamiseen johtava päätös vaan tässä tulee hyödyntää kaikki olemassa oleva tieto. Lainsäätäjän tulisi huomioida riskiajattelun lisäksi vahvuudet, desistanssin, suojaavat tekijät jne. ja hyvän elämän mallin.

Tulisi huomioida tiedonsaantioikeudet paremmin, eli jos pitää tehdä HCR arvio, niin terveystiedot tulisi olla käytettävissä. Toisaalta lainsäätäjän on hyvä huomioida se, että vaikka kuinka on erilaisia arviointityökaluja käytössä ja niiden käyttöä edellytetään, niin pitää olla henkilöstöresursseja sitten, joilla arvioinnit tehdään ja samalla pitää olla myös vankiloissa kuntoutushenkilöstöä, jotta arviointien tekemisessä on mitään mieltä. Pelkällä hyvällä arviolla ei tee mitään, jos ei ole työskentelymahdollisuuksia uusimisriskin alentamiseksi.

Haluan riittävästi koulutusta ja ohjausta menetelmien käyttöön. Koin HCR-menetelmän koulutuksen RSKK:lla keväällä 2019 hyvin ohueksi. Haluaisin, että ulkopuoliset joskus tarkastelisivat arvioiden luotettavuutta ja läpinäkyvyyttä. Nyt yksiköissä saattaa olla eroja esim. arvioiden laajuudessa.

Arviointeja ei huomioida lainsäädännössä käytännössä ollenkaan ja esimerkiksi tietojen vaihtaminen muiden viranomaisten kanssa muutosten havaitsemiseksi on vaikeaa.

Rikosseuraamusasiakkaan monipuolisempi arviointi pitäisi tehdä pakolliseksi, jotta rikosseuraamusasiakkaille voitaisiin tarjota paremmin heidän tarvitsemiaan kuntoutusta ja palveluja.

Määritellä tarkemmin, mitä käytetään.

Ehkä jollain tapaa pitäisi saada lainsäädäntö ajan tasalle. Koska ei sinne ihan kaikkea uskalla kirjoittaa, vaikka aihetta olisi.

3.7.3 Ennaltaehkäisevä toiminta

Työssä keskeisimpinä kehittämistarpeina mainittiin säännöllinen ylläpito- ja lisäkoulutus, tarve helppokäyttöisemmän, yksinkertaisemman ja nopeamman alustavan arvion työkalun kehittämiseksi, viranomaisyhteistyön sekä siihen liittyvän lainsäädännön ja ohjeistuksen kehittäminen sekä valtakunnallinen organisaation sisäinen aiheeseen liittyvä tutkimustyö. Lisäksi ilmaistiin tarvetta arviointityön riittävälle resursoinnille ja moniammatilliselle toiminnalle organisaation sisällä. Koko riskianalyysiprosessin ketjun dokumentointia pidettiin tärkeänä. Asevelvollisten kohdalla lausuntojen tulisi perustua pidempään hoitosuhteeseen eikä vain yhteen käyntiin kutsuntoja edeltävänä päivänä.

Omasta mielestä vapaaehtoisuus on hyvä, pakottamisella harvemmin saa hyviä tuloksia.

Tiedonsaannin pykälät yksinkertaistaa ja tuoda ne tietoon sosiaalitoimelle, lastenkohteille, terveysviranomaisille, kouluille. Jotenkin tuntuu, että lainsäädäntö "laahaa" perässä. Varsinkin tapauksessa, jossa ei ole vielä tapahtunut rikosta. Sosiaalitoimi vetoaa usein salassapitoon ja poliisi ei saa tietoa aina. Soitetaan vasta silloin, kun asiat menneet jo todella pitkälle ja ollaan vähän "myöhässä" ennalta estävässä mielessä.

Helpottaa tiedonsaantia.

Mielestäni on asiakkaan kannalta ongelmallista, että tieto poliisin tekemästä uhka-arviosta jää poliisin sisäiseen käyttöön. Esim. tilanne, jossa nuorella on itsetuhoisen vaihe varhaisaikuisuudessa, ja hänestä tehdään uhka-arvio. Jos sama nuori myöhemmin "saa elämänsä raiteilleen", tieto uhka-arviosta säilyy, ja voi vaikuttaa nuoren työllistymiseen tai kouluttautumiseen (turvallisuusselvitykset). Poliisin ja terveydenhuollon yhteistyötä tulisi myös selkeyttää, niin että tietojen vaihtaminen olisi sujuvaa. kun kumpikin osapuoli tietäisi mitä tietoja on oikeus pyytää ja mitkä tiedot on luovutettava. Tällä hetkellä on ongelmallista, että poliisi ei "pysty luottamaan" siihen, ettei poliisin pyytämät tiedot mene terveydenhuollossa eteenpäin asiakkaan tietoon.

Tiedonsaantiin tulisi kiinnittää enemmän huomiota.

Arviointien tunnistaminen lainsäädännössä ja arvioitsijoiden oikeusturva

Oikeus seulontatyökalun käyttämiseen tulee jatkossakin olla vain virallisen koulutuksen saaneilla.

Poliisilla tulisi olla helpommat mahdollisuudet käyttää pakkokeinoja.

Tiedon keruun ja jakamisen selkeyttäminen.

Tiedonsaantioikeuksia poliisille tulee parantaa, jotta arvioinneista saadaan kattavampia ja laajempia.

Tämä on todella monisyinen asia, jossa yksi keskeinen asia on se, kuinka painottaen lainsäädäntö yleisesti painottuu yksilön oikeuksien toteutumisen tai muiden ihmisten oikeuteen turvallisuuteen kannalta. Yksi haaste kaikessa ennalta ehkäisevässä toiminnassa on myös sen spekulatiivinen luonne: pohditaan asioita, joita voi mahdollisesti tapahtua, jos asioihin ei jonkun viranomaisen taholta puututa. Keinovalikoima esimerkiksi poliisin työssä pohjautuu luonnollisesti lainsäädäntöön. Tämä on kysymys johon vastaamiseen voisi käyttää monta tuntia ja asiaa on pohdittu lainsäätäjien toimesta esimerkiksi tiedustelulakien, hoidon tahdosta riippumatta ja törkeän henkeen kohdistuvien rikosten valmistelun näkökulmasta. Palatakseni takaisin käytännön toiminnan tasolle: Kenties tavoite voisi olla se, että väkivaltariskin arvioinnille olisi käytössä lain määräämät menetelmät ja instrumentit, joihin päätöksenteko perustuisi. Lieneekö tämä kuitenkin mahdollista ottaen huomioon instrumenttien puutteet ja soveltamisen mahdollisuudet eri tilanteissa.

Poliisin ennalta estävän toiminnan parempi huomioiminen poliisilaissa ja varsinaisten toimivaltuuksien määrittely lakiin uhkan arvioinnin ja poliisin ennalta estävän työn näkökulmasta.

Tehdyille arvioille painoarvoa, esim. syyttäjät ja tuomioistuimet.

Sallittaisiin niiden käyttö esim. ulkomaalaisen säilöönoton yhteydessä oikeudessa lisäperusteluna esim. ulkomaalaisen kansalliseen turvallisuuteen liittyvissä tapauksissa.

Lainsäädäntö on edelleen hyvin esitutkintapainotteista. Ennalta estävää ja (rikos)tiedustellullista ei ole riittävästi huomioitu lainsäädännössä vrt. esim EOAK/2186/2019 toimivaltapuhutuksissa.

Lainsäädännön tasolla ottaa huomioon mahdolliset uudet toimintamallit ja työkalut.

Nykymuotoinen lainsäädäntö estää tietyissä tilanteissa täysin viranomaisten välillä tapahtuvan operatiivisen tietojenvaihdon.

Moniammatillisuus huomioiden selkeyttää tiedonjaon mahdollisuuksia.

Mielestäni arvion pohjana käytetyt menetelmät pitäisi olla täysin läpinäkyviä. Ymmärrän poliisiorganisaation argumentin niiden (osittaiselle) salaamiselle, mutta minimissään pitäisi tehdä vertaisarvioitua tieteellistä tutkimusta niistä.

Ilmiötiedon jakamisen (ilman henkilötietoja) pitäisi olla nykyistä laajempaa

Asevelvollisten kohdalla lausuntojen tulisi perustua pidempään hoitosuhteeseen eikä vain yhteen käyntiin kutsuntoja edeltävänä päivänä.

3.8 Arvioitavan kohdehenkilön osallisuus ja oikeudet

Viitekehys, jossa väkivaltariskiarviota tehdään, vaikuttaa yhteistyön tapaan ja laajuuteen. Terveysthuollossa tavoitteena on laatia hoito- tai kuntoutussuunnitelma, jonka onnistumisessa keskeistä on henkilön itsensä osallisuus ja motivoituneisuus. Arvioita tehdään myös ennaltaehkäisevässä mielessä tai jonkinasteista seuraamusta varten ilman, että kohdehenkilö on aina tietoinen asiasta. Kaikissa tapauksissa henkilön oikeuksiin voimakkaasti kajoavaan arviointiin liittyy palautemekanismeja, valitusmahdollisuuksia ja eettisiä näkökohtia, joilla toimenpiteen oikeudenmukaisuus ja oikeasuhtaisuus turvataan. Kyselyn perusteella vastaajilla ei ollut aina selvää, mitä oikeuksilla tarkoitetaan.

3.8.1 Terveysthuollon toiminta

Keskeinen palautemuoto arvioitavalle oli suullinen palaute (13/15). Kirjallinen palaute eli käytännössä itseä koskevan lausunnon lukeminen ei ollut aina mahdollista (6/15). Jotkut vastaajista raportoivat arvioitavan saavan riskiarviomateriaalin käyttöönsä joko osittain (4/15) tai kokonaan (2/15). Kaksi vastaajista kertoi, ettei arvion kohdehenkilö saa palautetta millään tavalla. Vastausten tarkastelemisessa on huomioitava, että vastaajista osa raportoi useampia palautemuotoja.

Arvioitavan henkilön oikeuksiin kuuluivat kieltäytyminen yhteistyöstä, virallinen valittaminen asiasta, eriävän mielipiteen esittäminen, lausunnon lukeminen, oikeus saada tietoa tietolähteistä ja lausujan kutsuminen oikeuteen.

Kohdehenkilö voi luonnollisesti valittaa eri kanavia käyttäen ja kieltäytyä osallistumasta arvioon. Jos arvio katsotaan välttämättömäksi ja se on tehtävissä ilman kohdehenkilön osallistumista, arvio tehdään ja siitä informoidaan kohdehenkilöä.

Kieltäytymismahdollisuus jossain määrin, mutta voidaan tehdä kirjallisen materiaalin ja havaintojen perusteella ilman myötävaikutusta. Valittamismahdoluuttahan näissä ei ole, koska eivät ole päätöksiä, kanteluja ja muistutuksia toki voidaan tehdä, mutta eipä niitä näistä juuri tule esille.

Potilaslain mukaiset, on oikeus kieltäytyä yhteistyöstä, saada tietoa tietolähteistä, sekä valittaa. Oikeudet myös kerrotaan ennen arviota, arvion aikana ja sen jälkeen.

Arvioitavan ottaminen mukaan arvion tekemiseen nähtiin ainakin kahdesta eri näkökulmasta tärkeäksi. Haastattelussa arvioitava on tiedon lähde, jotta riskiarvio onnistuu, tai siten hän on sen lisäksi intervention kohde osallistamisen kautta.

Kannattaisi tietysti ottaa mukaan keskusteluun kertomaan omat näkökantansa.

Jos potilas on yhteistyökykyinen, potilasta kannattaa haastatella ja kuulla hänen arvioitaan muuttujiin liittyvistä asioista. Palautekeskustelussa on hyvä olla potilas ja hänen omahoitajansa.

Näkemykseni on, että kaikenlaiset arviot kannattaa tehdä niin läpinäkyvästi ja yhteistyössä kuin se vaan on mahdollista. Toki realiteetti on, että aina yhteistyötä ei synny, mutta kokemuksen mukaan useimmiten syntyy.

Kaikin sellaisin tavoin, joihin henkilö kykenee/haluaa: esitietojen kysely, haastattelu, arviotilanteessa läsnä oleminen, arvion tulosten läpikäynti tämän kanssa, kirjallisen arvion luovuttaminen henkilölle.

Riippuu menetelmästä, usein kuitenkin osittainen mukaan otto on tarkoituksenmukaista lisäinformaation saamiseksi.

Potilaan / tutkittavan halukkuuden ja kyyn sekä psyykkisen voinnin mukaan. Ennen sairaalasta pois siirtymistä ovat mukana alusta loppuun ja myös itse arvioivat omia riskejään ja perustelevat suojaavia muuttujiaan.

Yhteistyössä tehty riskiarvio voi olla potilaiden kohdalla myös hoidollinen interventio, jossa potilas voi havainnoida itsestään asioita, joihin hän ei ole aiemmin kiinnittänyt huomiota.

Henkilöä voidaan pyytää valaisemaan taustatietoja, joita ei rekistereistä tai virallisista asiakirjoista voi varmentaa.

Olen pyrkinyt toteuttamaan arviointikeskustelun intervention näkökulmasta. START-arviossa arvioitava on mukana koko arvion ajan keskustelemassa tai vähintään sen ajan, mihin kokee pystyvänsä (halutessaan seuraten itse etenemistä muuttujalistasta). HCR-arvion aikana keskustellaan muuttujien teemat sekä riskin arvio ja riskinhallintasuunnitelma läpi, tavaten yleensä useamman kerran. Ajattelen, että riskin arviointiin- ja hallintaan liittyvillä keskusteluilla on keskeinen funktio arvioitavan oman motivaation ja sitoutumisen kannalta. Riittävän kattava haastattelu on olennaista arvioiden luotettavuuden kannalta. Lisäksi suuri merkitys on taustatietoihin tutustumisella ja tutkittavan havainnoinnilla.

3.8.2 Rikosseuraamusalan toiminta

Raportoiduin palautemuoto oli arvioitavalle annettava kirjallinen palaute. Osa vastaajista kertoi antavansa sekä suullisen että kirjallisen palautteen.

En osaa sanoa, miten RITAssa tehdään, mutta [rangaistusajan suunnitelman] sisällöt (ml. ARAT) käydään asiakkaan kanssa läpi ja hän saa asiakirjan itselleen.

Suullinen ja kirjallinen palaute, vanki saa luettavakseen riski- ja tarvearvion. Haltuun ei arviota lähtökohtaisesti anneta vankilassa.

RITAan yhteenveto kirjallisena, pitäisi myös suullisesti käydä läpi.

Arvioitavan oikeuksia koskevissa vastauksissa korostuivat toisaalta mahdollisuus hakea muutoksia ja toisaalta valitusmahdollisuuksien puute. Vastauksista ilmeni epä-tieto, miten mahdollinen valitusoikeus toimii. Arvioitavalla on oikeus kieltäytyä ja ilmaista eriäviä mielipiteitä, jotka kirjataan.

Rangaistusajan suunnitelman etenemistä arvioidaan ja päivitetään yhdessä vangin kanssa. Tästä ei ole valitusmahdollisuutta eikä kieltäytyminen kannata, sillä se ei ole yksilön edun mukaista.

Arat tehdään asiakirjojen pohjalta (staattiset tiedot), joten siihen ei voi vaikuttaa. Ritan osalta käsittääkseni käydään aktiivista vuoropuhelua myös lopputuloksista. Tämä on mielestäni tärkeää, koska yksittäisistä lauseista johdetut tulkinnat voi myös olla virheellisiä ja asiakkaalla tulee olla mahdollisuus niitä korjata.

Palautetilanteessa vanki voi tuoda oman näkemyksen esille ja voi esittää korjauksia/ täydennyksiä lähinnä yksityiskohtien osalta, jota tapauskohtaisesti harkitaan. Kokonaisuuteen ja johtopäätöksiin liittyen vangilla ei ole mahdollista pyrkiä vaikuttamaan. Mahdolliset väärinkäsityksistä johtuneet asiavirheet esimerkiksi arvioinnissa olevien vuosilukujen osalta korjataan.

On oikeus kieltäytyä. käsittääkseni on oikeus myös valittaa, mutta en ole varma, miten ja minne.

On mahdollisuus kieltäytyä haastatteluista (rangaistusajan suunnitelma tehdään silloin kirjallisen materiaalin perusteella, ei arvioon perustuen), mahdollisuus tällöin myöhemmin osallistua arvion tekemiseen niin halutessaan. Jälkikäteen arvioitava voi tehdä valituksen / kantelun jne.

Jossain määrin voi kieltäytyä, mutta eihän se hyvältä näytä. Aina voi valittaa eoa:lle jne. normaalit valittamismenettelyt.

Arvion laatiminen ei ole hallinnollinen päätös, joten siitä voi ainoastaan kannella virkamiehen toiminnan asianmukaisuuden osalta

Kirjataan eriävät mielipiteet

Ei saa kieltäytyä, valittaa saa kaikesta.

En osaa sanoa.

Arvioitavan ottaminen mukaan arvion tekemiseen nähdään oleellisen tärkeänä erityisesti muutosmotivaation aikaan saamiseksi ja jotta päätöksenteko olisi läpinäkyvää. Osallistaminen riippuu käytettävästä menetelmästä ja työntekijöiden omasta osaamisesta ja työtavasta.

Kannattaisi ottaa kokonaisvaltaisesti koko prosessiin.

Riippuu menetelmästä. Voi olla hyödyllistä ja tietyissä tapauksissa mukaan ottaminen ei anna erityistä lisäarvoa eikä paranna arvion luotettavuutta.

Käsittääkseni oleellinen asia.

Ainakin rangaistusajan suunnitelman osalta mukaan ottaminen luo otollisen paikan keskustelulle ja muutospuheen kasvattamiselle.

Mielestäni arvioitava on keskeinen osa arviointia ja tulisi osallistaa aina kun se on mahdollista, sekä hänen kanssaan tulee selkeästi käydä läpi, mihin mikäkin arvio perustuu. Tässä myös tärkeänä nostaa esiin vahvuudet ja suojaavat tekijät ja peilata myös niihin. Asiakkaan oma näkemys ja sen huomioiminen auttaa myös sitouttamisessa toimintoihin ja yhdessä laadittuun suunnitelmaan.

Dynaamisissa riskiarvioinneissa on täysin keskeistä, että kohdehenkilö on mukana ja häntä haastatellaan, mikä muodostaa keskeisen lähdeaineiston arvioinnille.

Kannatan mahdollisimman avointa ja läpinäkyvää arviointia.

Arviointihaastattelut (2-5) pyritään aina tekemään hyvässä yhteistyössä, ennen haastatteluja arvioitava täyttää esitietolomakkeen (sis. myös itsearviointia).

Arvion tekemiseen motivoivalla tavalla kannattaisi mielestäni satsata vieläkin enemmän. Riippuu vähän henkilöstä, kuka tekee, osa on parempia tässä, ja osalla vaatisi vielä tietoista parantamista.

Haastattelu on ehdottomasti hyvä lisä, mutta esimerkiksi turvallisuusarviossa sen merkitys on pieni.

Aina on keskustelulla paikkansa, mutta arvio tehdään silti työntekijäjohtoisesti.

En osaa sanoa.

3.8.3 Ennaltaehkäisevä toiminta

Vastaajista yli puolet (19/28) ilmoitti, että arvioitava kohdehenkilö ei saa välttämättä lainkaan palautetta poliisin tekemästä arviosta. Suullisen palautteen mainitsi 8/28 vastaajaa. Erästä vastauksista myös ilmeni, että nuorten kohdalla arviosta tehdään erillinen versio hoitotahoille ja sosiaaliviranomaisille. Kaikki eivät olleet varmoja, millaista palautetta arvioitava saa.

En ole varma

Nuoren ollessa kyseessä tehdään erillinen versio mahdollisia hoitotahoja ja sosiaaliviranomaisia varten, se on mahdollisesti silloin kohdehenkilön luettavissa

Pyydettäessä sen minkä voi salassapidon rajoitteissa antaa

Vaihtelee. Joko ei ollenkaan tai suullisesti

Suullinen, riippuen tapauksesta, hoitoonohjaus ja varotoimenpiteet

Kohdehenkilön oikeuksia koskevissa kysymyksissä esiin nousi, että ennaltaehkäisevään haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja että siitä voi kieltäytyä. Oikeus on myös taukoihin ja yleisesti ottaen oikeusturvakeinoihin, kuten kanteluun ja tarkastusoikeuden käyttämiseen tietosuojavaltuutetun kautta. Itse arviota ei voi saada haltuunsa, mutta mahdolliset toimenpiteet perustellaan viimeistään jälkikäteen. Suojeltava kohde voi kieltäytyä tarjotusta avusta.

Poliisin tekemä uhka-arvio on kokonaisuudessaan salassa pidettävää, eikä siitä jaeta mitään tietoa kohdehenkilölle eikä millekään ulkopuoliselle taholle.

Itse arvio on salainen, mutta mahdolliset toimenpiteet perustellaan viimeistään jälkikäteen voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti.

Ei oikeutta nähdä tai saada haltuunsa

Kohdehenkilö on yksilöllisissä tilanteissa oikeutettu samaan tietoa arvion sisällöstä, muttei kuitenkaan tietojen lähteistä tms.

Kieltäytymis- ja keskeyttämismahdollisuus sekä mahdollisuus taukojen pitämiseen.

Arviot ovat julkisuuslain 24 § 4 ja 5 kohdan mukaan salassa pidettäviä eikä niistä anneta tietoja kohdehenkilölle. Yhdessäkään tekemässämme arviossa ei kohdehenkilö ole ollut paikalla, vaan arvio on perustunut joko suoraan tai välillisesti saatuihin tietoihin.

Haastattelu pohjautuu täysin vapaaehtoisuuteen. Lomakkeen täyttöön kohdehenkilö ei voi vaikuttaa. Tarpeen mukaan voidaan käyttää myös pakkokeinoja tietojen saamiseksi.

Seulontatyökalun käytöstä henkilö ei voi kieltäytyä, eikä hän tule siitä edes tietoiseksi. Haastattelu on vapaaehtoinen.

Kieltäytymismahdollisuus, tarkastusoikeus tietosuojavaltuutetun kautta.

Vapaaehtoisuus osallistua seulonnan haastatteluun, ei päde esitutkinnan velvollisuudet.

suojeltava kohde voi kieltäytyä poliisin tarjoamasta avusta.

Mahdollisuus kieltäytyä eli perustuu vapaaehtoiseen, nauhoitetaan / videoidaan keskustelu.

Kysymykseen, millä tavalla arvion kohdehenkilö kannattaa ottaa mukaan arvion tekemiseen, vastattiin periaatteessa kahdella tavalla. Ensimmäinen näkökulma liittyy kohdehenkilön rooliin täydentävänä tiedonlähteenä, ja toinen näkökulma huomioi haastatteluun liittyvät riskit tai ongelmat, joiden takia kohdehenkilöä ei kannata osallistaa lainkaan esimerkiksi työturvallisuuden tai toiminnan paljastumisen takia.

Tuskin kannattaa sotkea mukaan varsinaiseen arviointiin. Hän antaa pohjat, josta arvio tehdään.

Ei ole osiota, jossa kohdehenkilö itse tekisi jotakin. Kohdehenkilön kanssa jutellaan asioista, mutta ei suoranaisesti "osallistu".

Ideaalitulanteessa taustaselvitysten jälkeen poliisi puhuttaa kohdehenkilön ja ikään kuin "testaa" teorioita ja ajatusmalleja häneen. Käytännössä näin ei useinkaan ole mahdollista (aikaa) tehdä. Poliisilla ei myöskään ole minkäänlaista koulutusta puhutukseen. Mielestäni se ei ole myöskään työturvallista. Tästä syystä en itse mielelläni tee puhutuksia enkä tähän mennessä ole niitä tehnytäkään.

Mahdolliseen puhuttamiseen tai vastaavaan antamaan itse selkoa tilanteestaan silloin kun se on mahdollista ja siitä katsotaan voitavan saada lisätietoa tai edes joitain signaaleja.

Haastattelu on toimiva keino.

Etukäteissuunnitelmassa henkilölle paljastettava tieto voi paljastaa toiminnan.

Motivoiva alustus.

Hyvä tapa on tutustua arvioitavaan henkilöön mahdollisimman hyvin.

Ei mitenkään. Terveysviranomaiset tekevät omat arvionsa, mikäli sellaiseen on tarvetta, ja tässä poliisi voi luovuttaa henkilöön liittyviä faktatietoja heidän käyttöönsä.

Mielestäni seulontatyökalun avulla tehtävään arvioon ei kohdehenkilöä kannata ottaa mukaan. Puhutusten ja keskustelujen kautta voidaan toki saada "eväitä" arvion tekemiseen mutta kutsumalla kohdehenkilö poliisiasemalle uhka-arvion tekemistä varten vesittää koko prosessin.

Vapaaehtoinen haastattelu voi antaa paljon hyvää tietoa arvioon.

Minun näkökulmasta ja tehtävistä johtuen, ei mitenkään. Poliisin toiminta paljastuu, ja se voi aiheuttaa vakavia seurauksia.

Henkilökohtainen kontakti tuo mielestäni aina lisäarvoa arvioinnin tekemiseen.

Ei hän itse arvioi itseään.

Suojeltavaan pidetään s-postilla yhteyttä ajoittain.

Henkilön kontaktointi jollain keinoin ja tarvittaessa haastattelu.

Minusta tuo itsearvio kuulostaisi hyvältä.

Vastaus koskee tapauksia, joissa toiminta on poliisin ennalta estävää toimintaa ja perustuu henkilön vapaaehtoisuuteen. Tapaukset vaihtelevat paljon, mutta silloin kun henkilö on valmis asiasta keskustelemaan, mukaan ottaminen on tietysti hyvä ja suositeltava asia. Tällöin voidaan saada aikaan hyvä keskustelu siitä, onko henkilö esimerkiksi itse huolissaan väkivaltaan liittyvästä käytöksestään tai ajatuksistaan. Myös

auttavien toimenpiteiden mahdollisuuksien pohtimista voi tapahtua. Aina tämä ei kuitenkaan ole mahdollista. Jos kohdehenkilön kanssa keskustellaan (hänen suostumuksellaan), kannattaa myös kysyä henkilöltä, antaako hän suostumuksensa yhteydenottoon esimerkiksi terveydenhuoltoon tai sosiaalitoimeen. Tosin ilmoitus voidaan tai täytyy tehdä joskus myös ilman suostumusta (esim. lastensuojelu tai muu syy).

Tapauskohtaisen arvion mukaan mahdollisimman avoimesti ja yhteistyötä tehden Avoimesti keskustelemalla. Varsinaisesta arviosta ei mainita, mutta toki kerrotaan, että poliisi pyrkii kartoittamaan tilannetta huolen herättyä.

3.9 Oikeuslaitoksen kyselyvastaukset

Tuomareille, syyttäjille ja hovioikeuksiin suunnatun kyselyosuuden vastaukset kuvaavat näkemyksiä pääasiassa vaarallisuusarvioista, sillä elinkautisvankien riskiarvioita käsitellään vain Helsingin hovioikeudessa, josta ei kyselyllä tavoitettu asiantuntijoita.

Tutkimuksen lähdeaineistona on 22 kärjätuomarin ja 15 syyttäjän vastaukset. Kärjätuomarien kokonaismäärä on Suomessa noin 500 ja syyttäjien 370, joten kummassakin ryhmässä vastausprosentti on noin neljä. Tämä tarkoittaa, ettei aineiston perusteella voida muodostaa tilastollista yleiskuvaa. Kysymys on lähinnä siitä, että vastausten perusteella saadaan nähtäville erilaisia käsityksiä asiasta.

Tutkimusaineiston suhteen on keskeistä todeta, että vaarallisuusarviot ovat tilastollisesti erittäin harvinaisia. Koko Suomessa niitä tapauksia, joissa kärjäoikeudet käsittelevät vaarallisuutta, on vuosittain keskimäärin alle 10. Tämä tarkoittaa sitä, että varsin monet kärjätuomarit eivät virkauransa aikana koskaan käsittele näitä asioita. Suomessa on noin 500 kärjätuomaria. Jos virkauraksi arvioidaan 30 vuotta, tänä aikana koko maassa käydään 300 oikeusprosessia, joissa kysymys on vaarallisuusarviosta. Kaikille ei siis juttuja riitä. Tästä kertoo erään vastaajan lakoninen kommentti: ”Vaarallisuusarvio ei ole tullut ajankohtaiseksi työssäni ja ei näillä näkymin tulekaan ennen kuin jään eläkkeelle muutaman vuoden kuluttua.”

Tässä yhteydessä on huomattava ero kahden seikan välillä. Se kuinka monta vaarallisuusarvioita kärjäoikeudet ovat käsitelleet on eri asia kuin se, kuinka moni tuomitaan yhdistelmä- tai määrärajoitukseen tai aikaisemmin koko rangaistuksen suorittamiseen vankilassa. Annakaisa Pohjolan aineistossa vaarallisuusperusteella tuomittuja oli kaksi kolmasosaa tutkituista. Muut tutkitut tuomittiin joko elinkautiseen tai määräaikaiseen vankeuteen tai jätettiin syyntakeettomina tuomitsematta.

3.9.1 Käräjätuomareiden vastaukset

Kuinka usein harkitsette syytetyn/rikosasian vastaajan vaarallisuuteen liittyviä asioita työtehtävissänne yleisesti ottaen?

Käräjätuomareista selvä enemmistö, 64 prosenttia harkitsi vaarallisuuteen liittyviä asioita harvemmin kuin kerran vuodessa. Tämä on luonnollista tapausten vähäisen määrän vuoksi.

Kuinka monessa tapauksessa olette uranne aikana ja viimeisen viiden vuoden aikana käsitellyt syytetyn/rikosasian vastaajan vaarallisuuteen liittyvää asiantuntijalausuntoa?

Käräjätuomareista oli uransa aikana käsitellyt vaarallisuusarvioita 2–5 kertaa 55 prosenttia. Luku on merkittävästi suurempi kuin keskimääräisten lukujen perusteella syntyvä odotusarvo. Tämä kertoo ilmeisesti ainakin kahdesta seikasta. Kyselyyn ovat vastanneet erityisesti käräjätuomarit, jotka omakohtaisten kokemustensa kautta ovat kiinnostuneet asiasta. Toisaalta kysymys on myös työnjaosta. Tähän viittaa muun muassa sanallinen kommentti: "Käsittelem vain talousrikoksia, joissa kysymystä vastaajan mahdollisesta vaarallisuudesta ei yleensä esiinny."

Eriyksen kiinnostavaa onkin todeta, että viimeisen viiden vuoden aikana käräjätuomareista kahdeksan oli käsitellyt vaarallisuusarviota kerran, kuusi käräjätuomaria 2–5 kertaa. Tämä tarkoittaa minimissään sitä, että vastaajat olivat käsitelleet yhteensä 20 vaarallisuusarviota (8 + 2x6). Jos vuosikeskiarvona käytetään lukua 10, tämä merkitsee, että vastaajat olisivat käsitelleet vähintään 40 prosenttia kaikista vaarallisuusarvioista.

Millaisia työkaluja kaipaisitte päätöksenteon tueksi vaarallisuusratkaisuissa?

Vaarallisuusarviointiin liittyvinä tarpeina käräjätuomarit toivat esiin koulutustarpeet, mahdollisuuden konsultoida terveydenhuoltoa ja kuulla heitä tuomioistuimessa sekä ammatillisen ohjeistuksen.

Koetteko, että asiantuntemuksenne riittää vaarallisuuden arviointiin ilman asian-tuntijalausuntoa? Mikä on asiantuntijalausunnon tuoma lisäarvo syytetyn/rikosasian vastaajan vaarallisuuteen liittyvässä päätöksenteossanne?

Vastaajista 96 prosenttia koki, että heidän asiantuntemuksensa ei riitä vaarallisuuden arviointiin ilman asiantuntijalausuntoa. Tässä suhteessa lähtökohdat pelkistyvät hyvin vapaa-muotoisista vastauksista. Kuten yksi vastaajista toteaa: "Lainsäädäntö sekä arviointi edellyttävät oikeuspsykiatriasta arviota. Tätä asiantuntemusta tuomioistuimessa ei ole." Paitsi oikeuspsykiatrisen asiantuntemuksen puuttumisesta, kysymys on myös siitä, että vaarallisuusarviota koskeva tutkimus on laaja ja pitkäkestoinen, kun taas tuomioistuimen näkökulma empiirisesti suppea: "Ei tuomarin työssä voi havainnoida kenenkään mahdollista vaarallisuutta, kun henkilöt näkee vain käräjäsaliissa. Asiantuntijalausunnolla on ratkaiseva merkitys." Toisaalta tiedostetaan myös se, että vaarallisuudesta päättää viime kädessä

tuomioistuimien: ”Ratkaisua tehtäessä olennaista ei ole asiantuntijalausunnossa ilmoitettu asiantuntijan mielipide, vaan ne taustatiedot ja havainnot, jotka lausunnosta selviävät. Nämä antavat pohjan omalle harkinnalle ja ratkaisulle.” Lisäksi esitettiin seuraavat kommentit.

Edustaa asiantuntemusta, mitä itselläni ei ole.

Käräjäoikeudella ei yleensä ilman lausuntoa ole riittävästi tausta/pohjatietoa arvioinnille.

Painoarvo lähenee kyllä olennaista...teon laatu ja entisyys ovat tärkeitä. Vastaajan henkilöstä lyhyessä ajassa tehtävillä havainnoilla ei ole relevanssia arvioissa.

Juristikoulutuksen perusteella en pysty kenenkään vaarallisuutta arvioimaan. Tehävä kuuluu selvästi jollekin terveydenhoitoalan ammattilaiselle.

Mielentilatutkimuksen ja aikaisempien rikostuomioiden kanssa antaa pohjaa arvioida vaarallisuutta - ikävää, että tutkimuksen tekijä ja asiantuntijana kuultu julkaisee myöhemmin tutkimusartikkelin, ettei yksilötasolla arvioinnilla ole validiteettia.

Mitkä ammattiryhmät tai asiantuntijanimikkeet ovat laatineet vaarallisuutta koskevat lausunnot, joita olette käyttäneet ratkaisunne tukena?

Vastauksissa yleisimmät ammattiryhmät olivat oikeuspsykiatri ja oikeuspsykologi, näiden suhteen rinnasteisina voidaan pitää nimikkeitä psykiatri ja psykologi.

Mitkä seuraavista arviointimenetelmistä tunnistatte asiantuntijalausunnoista?

Parhaiten tunnistettiin kliininen arviointi sekä strukturoidut ja tilastolliset arviointimenetelmät. Tässä yhteydessä voidaan toki kysyä, mitä menetelmien tunnistaminen käytännössä tarkoittaa. Samalla tavoin kuin sanotaan, että tuomioistuimien tuntee lain, tuomioistuimien odottaa, että oikeuspsykiatrian asiantuntija tuntee käyttämänsä menetelmät. Yleensäkin silloin, kun tuomioistuimissa käytetään asiantuntijoita, lähtökohtana on, että he tuntevat alansa menetelmät.

Mitkä seikat vaarallisuuteen liittyvässä asiantuntijalausunnossa ovat tuomioistuimien työskentelyn kannalta olennaisia tietoja?

Keskeisimmiksi tiedoiksi nostettiin sanallinen asteikollinen arvio riskistä sekä selvitys henkilön vaarallista/väkivaltaista käyttäytymistä kohottavista riskitekijöistä sekä siitä suojavista tekijöistä.

Millaista tietoa tuomioistuimien tarvitsee saamiensa asiantuntijalausuntojen epävarmuustekijöistä?

Suurin osa vastanneista ilmaisi tuomioistuimen tarvitsevan tietoa asiantuntijalausuntojen epävarmuustekijöistä liittyen arvioitavan persoonallisuuden ja käyttäytymisen arviointiin ja lääketieteelliseen diagnosointiin.

Mitkä ovat hyvän asiantuntija-arvion tunnusmerkit tuomioistuimen näkökulmasta?

Kymmenen vastaajaa otti kantaa siihen, mitkä ovat hyvän asiantuntija-arvion tunnusmerkit tuomioistuimen näkökulmasta. Monessa vastauksessa nousi esiin selkeys, selkokielisyys, perusteluiden avoimuus ja objektiivisyys. Seuraava vastaus on huomattavan perusteellinen: "Puolueeton, alan teoreettinen ja käytännön kenttätöissä saavutettu asiantuntijuus, tiedostaa tutkimusmetodien puutteet ja virhemahdollisuudet, kykenee arvioimaan yksilön vaarallisuutta monipuolisesti ja jämähtämättä oman koulukunnan ajatteluun."

Monipuolisesti koottu tausta-aineisto ja kliininen tutkimus. Kriittinen arvio riskeistä pro/contra-periaatteella arvioituna.

Perusteluiden avoimuus ja taustatiedot miten päädytty lopputulokseen.

Laaja sanallinen pohdinta siitä, mitkä tekijät voivat vaikuttaa henkilön vaarallisuuteen ja minkä tyyppisestä vaarallisuudesta on kysymys.

Objektiivisyys ja hyväksytyjen kriteerien käyttäminen arvioinnissa, asiantuntemus.

Riittävän laajaa havaintomateriaali ja perusteltu arvio.

Monipuolinen, pro&contra, selkeät kannanotot.

Selkokielisyys ja perustelujen yksityiskohtaisuus, ymmärrettävyys ja yksiselitteisyys. Puolesta ja vastaan argumentointia.

Selkeät kannanotot ja yleiskielellä laaditut lausuma. Spesifi lääketieteellinen kieli latinankielisine käsitteineen ei oikein aukea lukijalle, jolla ei ole lääketieteellistä koulutusta.

Selkeys. Tutkimusmenetelmien ja henkilön historiatietojen osalta tiivis selostus. Tulosten epävarmuustekijöiden arviointi.

Tarpeeksi naseva kokonaisuus (esim. mielentilatutkimuksissa on minusta turhaan sellaisia tietoja kuin syntyi perheeseen 2/4 lapsena ym. tällaisia tietoja vain, jos esim. lapsuudessa on ollut selvästi jotain tavanomaisesta poikkeavaa).

Millä tavalla seuraavat käsitteet eroavat toisistaan arvioinnin suhteen: kaksiportaisella asteikolla todettu erityisen vaarallinen henkilö ja kolmiportaisella asteikolla todettu korkean väkivaltariskin omaava henkilö?

Lähes puolet vastaajista ilmaisi, että käsitteet eivät ole selkeät ja edellyttävät yhtenäistämistä ja toinen puolet ei osannut sanoa. Käsitteiden ongelmallisuus liittyy osaltaan siihen, että vastaajat käyttävät vain kaksiportaista luokitusta, kun tehdään ratkaisua yhdistelmä-rangaistuksesta. Yksi vastaajista totesikin, että korkean väkivaltariskin kolmiportainen asteikko ei ole tuttu.

Arviointikriteereiden tulisi olla lainkäytössä mahdollisimman yksiselitteisiä ja yhdenmukaisia vastaajien oikeusturvan varmistamiseksi.

Eikö ole kaksi eri asiaa?

Määritelmät eivät ole yhteismitallisia. Ensimmäinen määritelmä kuvaa henkilöä ja toinen määritelmä antaa arvion henkilön käytöksestä.

Molemmat käsitteet tässä arvioinnissa ovat ymmärrettäviä ja riittäviä.

Standardoidut asteikot mahdollistavat tapausten välisen vertailun.

Erityisen vaarallinen RL 2c luvun 11 §:n juridinen termi, jonka sisältö on arvioitava kussakin tapauksessa erikseen jossa arvioinnissa vaarallisuusarviointi antaa tietoa, ei yksinomainen, korkean väkivaltariskin omaava henkilö -käsite ei tuttu - Tolvasen johtama hanke on selvittämässä asiaa – toivottavasti.

Olisin valinnut myös sekä kohdan "Asia ei ole selkeä...", mutta pystyi valitsemaan vain yhden. Erityisen vaarallinen pitää sisällään käsityksen, että henkilö ON vaarallinen kun taas korkea väkivaltariskin tarkoittaa kohonnutta riskiä väkivaltaisuudesta, mutta riskejä voidaan torjua eri menetelmillä.

Olisiko elinkautisvankeus korvattavissa määräaikaisella vankeusrangaistuksella, jonka pituus määräytyisi teon moitittavuuden ja tuomitun aiempien (nykyisin elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtavien) väkivaltarikosten perusteella?

59 prosenttia vastanneista katsoi, että elinkautisvankeus ei olisi korvattavissa määräaikaisella teon moitittavuuden ja aiempien väkivaltarikosten perusteella määräytyvällä vankeusrangaistuksella. 27 prosenttia ei osannut vastata. 14 prosenttia korvasi elinkautisen määräaikaisella vankeusrangaistuksella.

Elinkautisen kannatus on siis huomattavan vahvaa. Perusteluna esitettiin muun muassa seuraava kannanotto: "Elinkautisvankeus kaikkein vakavimmista rikoksista on oikeudenmukainen seuraamus. Vapautumisen edellytykset kaikkein vakavimmissa rikoksissa on perusteltua arvioida vasta vankeusrangaistuksen aikana riittävän pitkän vankeusajan kuluttua." Muita kommentteja olivat:

Pitää kytkeytyä myös tuomitun käytökseen rangaistuksen täytäntöönpanon aikana.

Nykyinen malli on toimiva. Jos latitudiin tulisi uudistus, se todennäköisesti olisi niin mutkikas, että sen soveltamisessa jouduttaisiin hankaluuksiin. Näin yleensä käy, kun jotain rikoslainkohtaa lähdetään muuttamaan. Homma mutkistuu lievemman lain periaatteen tms. takia.

Jos elinkautiselle halutaan luoda oma moitittavuusasteikko, niin tätä voidaan kehittää. Vrt. hovioikeuden armahduskäytäntö.

Tuomarin työn kannalta rikos- ja prosessioikeus on jo nykyisessä muodossaan turhan täynnä huomioon otettavia seikkoja. Tuomari työ vaikeutuu entisestään, jos huomioon otettavien säännösten määrä alituisesti kasvaa. Tämä on yleensä uhkana tällaisissa mietinnöissä.

On tiettyjä erittäin moitittavia rikoksia, joista tuomittava rangaistus tulee olla erittäin pitkä (20-25 v) ja vapautteen pääseminen tulee perustua siihen, onko todennäköistä, ettei hän enää syyllisty vastaaviin rikoksiin.

Jossain tapauksissa olisi paikallaan, selkiyttäisi ehkä tuomitun asemaa. Toisaalta mielestäni elinkautinen vankeusrangaistusmahdollisuus pitäisi myös säilyttää, koska sillä saattaa olla myös ennaltaehkäisevää vaikutusta.

Kenelle vaarallisuuden arviointi mielestänne kuuluu?

Tähän kysymykseen vastasi seitsemän vastaajaa. Vastausten vähäisen lukumäärän ohella ongelmana on niiden jakautuminen. Kannatettiin melko tasaisesti kaikkia vaihtoehtoja: 1) Tuomioistuimelle, 2) Yhdessä oikeuspsykiatrille ja tuomioistuimelle ja 3) Oikeuspsykiatriselle asiantuntijalle.

Kehitysehdotuksianne lainsäädäntöön tai käytännön tasolle?

Kehitysehdotuksia esitti vain neljä vastaajaa. Tässä kohdassa tuotiin esiin ajatus: "Ainakaan en kaipaa mitään lakia asiaan, joka mutkistaisi jo ennestään hankalaa ja pirstaleista rangaistusjärjestelmää." Vastaava näkemys toistui myös muissa vapaamuotoisissa vastauksissa.

Erittäin vaarallisen rikoksen tekemisen perussyyt tulisi selvittää ja arvioida, onko ne poistuneet (vastaus heijastelee Itä-Suomen hovioikeudessa olevaa ratkaisemaani tapon yritystuomiota, aikaisempaa tuntemusta RL 2c luvun 11 §:n soveltamisesta ei ole).

Vaarallisuusarviointi on raskas menetelmä. Aina ei tarvita mielentilatutkimusta. Voisiko vaarallisuusarvioinnin tehdä erillisenä mielentilatutkimuksesta, jolloin sen tekeminen nopeutuisi. Useimmiten syyntakeisuuden tutkituttaminen ei ole tarpeen.

3.9.2 Syyttäjien vastaukset

Suomessa on noin 370 syyttäjää. Samaan tapaan kuin kärjätuomareiden kohdalla voidaan arvioida sitä, millä todennäköisyydellä syyttäjän virkauran aikana hänen käsiteltäväkseen tulee vaarallisuusarvioon liittyvä asia. Jos tapauksia on koko Suomessa 10 vuosittain ja virkaura 30 vuotta, tänä aikana käsiteltäväksi tulee laskennallisesti 300 tapausta. Eli keskimääräisten lukujen perusteella on todennäköistä, että syyttäjä käsittelee ainakin yhden tällaisen asian virkauransa aikana.

Kuinka usein harkitsette syytetyn/rikosasian vastaajan vaarallisuuteen liittyviä asioita työtehtävissänne yleisesti ottaen?

Myös syyttäjistä selvä enemmistö, 60 prosenttia harkitsi vaarallisuuteen liittyviä asioita harvemmin kuin kerran vuodessa. Toisaalta merkille pantavaa on hajonta, yksi vastaajista käsittelee näitä asioita kuukausittain.

Kuinka monessa tapauksessa olette uranne aikana ja viimeisen viiden vuoden aikana käsitellyt syytetyn/rikosasian vastaajan vaarallisuuteen liittyvää asiantuntijalausuntoa?

Tässä kysymyksessä syyttäjät ja kärjätuomarit erosivat selvästi toisistaan. Syyttäjistä niitä, jotka eivät olleet uransa aikana käsitelleet vaarallisuusarvioita, oli 60 prosenttia. Sen sijaan kärjätuomareista heitä oli vain 27 prosenttia. Toisaalta syyttäjistä yksi vastaajista oli uransa aikana käsitellyt vaarallisuusarvioita yli kymmenen kertaa. Tätä vastaavaa määrää ei kärjätuomareiden keskuudessa esiintynyt.

Samat erot toistuvat tarkastelussa, joka koskee viimeksi kulunutta viittä vuotta. Syyttäjillä kokemukset vaikutusarvioinneista jäivät selvästi vähäisemmiksi kuin kärjätuomareilla.

Millaisia työkaluja kaipaisitte päätöksenteon tueksi vaarallisuusratkaisuissa?

Syyttäjillä yleisimmin esitetty puute koski ammatillista ohjeistusta. Syyttäjistä sitä kaipasi 60 prosenttia, kun vastaava prosenttiluku kärjätuomareilla oli 32. Yhtenä syynä tähän voi olla se, että lain mukaan nimenomaan syyttäjän tulee esittää yhdistelmärankaistusta koskeva vaatimus. Koska tapaukset ovat harvinaisia, ohjeistus auttaisi ehkä paremmin mieltämään tilanteet, joissa asiaa tulisi harkita ja miten silloin menetellä.

Koetteko, että asiantuntemuksenne riittää vaarallisuuden arviointiin ilman asiantuntijalausuntoa? Mikä on asiantuntijalausunnon tuoma lisäarvo syytetyn/rikosasian vastaajan vaarallisuuteen liittyvässä päätöksenteossanne?

Myös syyttäjistä valtaosa, 80 prosenttia koki, että heidän asiantuntemuksensa ei riitä vaarallisuuden arviointiin ilman asiantuntijalausuntoa. Tässä yhteydessä syyttäjät esittivät hyvin samansuuntaisia näkemyksiä kuin kärjätuomarit: ”Juristilla ei ole koulutusta ihmisen mielenterveyden ja sen aiheuttamien riskien arviointiin, joista vaarallisuusarvioissa on käytännössä aina kysymys. Siksi on mielestäni perusteltua, että mielenterveyden asiantuntijoiden näkemyksellä on olennainen merkitys ratkaisussa.”

Toisaalta myös tiedostettiin vaarallisuusarvioinnin tutkimuksellinen vaikeus: ”Vaarallisuus käy lähinnä ilmi jo tuomittavasta teosta ja aiemmasta teosta, joihin tulee perehtyä. Asiantuntijoiden keinot arvioida vaarallisuutta eivät käsittääkseni ole kovin hyvät.”

Edelleen kiinnitettiin huomiota siihen, että tuomioistuimet noudattavat vaarallisuusarvioita: ”Käytännössä tuomioistuin päätyy lähes aina asiantuntijalausunnon mukaiseen ratkaisuun.” Sama toisen vastaajan sanoin: ”Tuomioistuimet eivät uskalla juurikaan poiketa annetuista lausunnoista, vaikka sellainen ehkä olisikin tarpeellista jossain tapauksessa.”
Muita kommentteja olivat:

Jo lainsäädännössä (RL 2c:11) merkitty asiantuntijalausunnon huomiointi.

Ammattilainen on paras arvioimaan. Lisää myös vastaajien tasa-arvoisuutta.

On merkitystä sekä ratkaisun, että myöskin asian pääkäsittelyn toteuttamisessa (työturvallisuusasia).

Uskon, että en pystyisi ilman lausuntoa tekemään objektiivista arviota vaarallisuudesta pelkän rikostaustan perusteella. Olennaista saada tieto myös henkilön taustatekijöistä kuten mielenterveydestä.

Mitkä ammattiryhmät tai asiantuntijanimikkeet ovat laatineet vaarallisuutta koskevat lausunnot, joita olette käyttäneet ratkaisunne tukena?

Samoin kuin kärjätuomareilla, vastauksissa yleisimmät ammattiryhmät olivat oikeuspsykiatri ja oikeuspsykologi, näiden suhteen rinnasteisina nimikkeet psykiatri ja psykologi.

Mitkä seuraavista arviointimenetelmistä tunnistatte asiantuntijalausunnoista?

Parhaiten tunnistettiin kliininen arviointi sekä strukturoidut ja tilastolliset arviointimenetelmät. Tulokset eivät juuri eronneet kärjätuomareista.

Mitkä seikat vaarallisuuteen liittyvässä asiantuntijalausunnossa ovat tuomioistuinyöskentelyn kannalta olennaisia tietoja?

Keskeisimmiksi tiedoiksi nostettiin selvitys henkilön vaarallista/väkivaltaista käyttäytymistä kohottavista riskitekijöistä sekä suojaavista tekijöistä, lausunnon sisältämät pohdinat virhelähteistä ja sanallinen asteikollinen arvio riskistä. Merkittävää eroa suhteessa kärjätuomareihin ei näyttäisi olevan.

Millaista tietoa tuomioistuin tarvitsee saamiensa asiantuntijalausuntojen epävarmuustekijöistä?

Suurin osa vastanneista ilmaisi tarvittavan tietoa käytettyjen arviointimenetelmien yleisestä osuvuudesta ja soveltuvuudesta sekä arvioitavan persoonallisuuden ja käyttäytymisen arviointiin liittyvistä epävarmuustekijöistä. Tässäkään ei juuri eroa kärjätuomareihin ollut.

Mitkä ovat hyvän asiantuntija-arvion tunnusmerkit tuomioistuimen näkökulmasta?

Hyvän asiantuntija-arvion tunnusmerkkeihin otti kantaa vain kaksi syyttäjää. Toinen heistä totesi: "Lausunto on selkeästi ja ymmärrettävästi kirjoitettu. Tulkinnanvaraisuutta ei ole kirjoitetun tekstin perusteella."

Millä tavalla seuraavat käsitteet eroavat toisistaan arvioinnin suhteen: kaksiportaisella asteikolla todettu erityisen vaarallinen henkilö ja kolmiportaisella asteikolla todettu korkean väkivaltariskin omaava henkilö?

Lähes puolet vastaajista ei osannut sanoa, kuinka kaksiportaisen "vaarallisuuden" ja kolmiportaisen "väkivaltariskin" käsitteet erosivat arvioinnin suhteen. Kolmannes totesi, että käsitteet eivät ole selkeät ja edellyttävät yhtenäistämistä.

Olisiko elinkautisvankeus korvattavissa määräaikaisella vankeusrangaistuksella, jonka pituus määräytyisi teon moitittavuuden ja tuomitun aiempien (nykyisin elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtavien) väkivaltarikosten perusteella?

64 prosenttia syyttäjästä katsoi, että elinkautisvankeus ei olisi korvattavissa määräaikaisella teon moitittavuuden ja aiempien väkivaltarikosten perusteella määräytyvällä vankeusrangaistuksella. 21 prosenttia ei osannut vastata. 14 prosenttia korvautaisi elinkautisen määräaikaisella vankeusrangaistuksella. Luvut ovat jokseenkin vastaavat kuin käräjätuomareilla. Ylipäätään painotukset ilmenivät myös vapaamuotoisista vastauksista.

Tämä edellyttäisi myös seuraamusasteikkoon muutoksia.

Teot poikkeavat toisistaan; vankeusajan sujuminen merkittävä arviointiperuste.

Elinkautisen pitäisi olla elinkautinen.

*Elinkautisvankeus antaa mahdollisuuden ottaa huomioon myös henkilön vankeusai-
kainen elämäntilanne (kouluttautuminen, uudet rikokset, väkivaltakäyttäytyminen,
perhetilanne jne.) ja sen muodostamat riskitekijät oikeudenmukaista vapautumisasi-
kaa harkittaessa. Jos siirrytään määräaikaiseen vankeusrangaistukseen, ei vaaralli-
suusarviolla ole nähdäkseni merkitystä.*

*Vastaus voisi olla myös kyllä, jos tuomittaisiin suoraan ns. könttänä esim. 15 tai 20
vuotta suoraan, mutta ei alettaisi arvioimaan tekoa tai tekijää (syyllisyyttä) miltään
asteikolta, koska oikeuskäytäntö varmasti lievenisi sitä myöten. Ehkä on tarpeen säi-
lyttää rangaistus ankarimmiksi katsotuista teoista, josta rangaistuksesta vapautu-
mista tai ns. parantumista voidaan arvioida kuitenkin tapauskohtaisesti tekijän olo-
suhteet huomioiden ja esim. tekijän taustaa ja muita tekemiään tekoja vasten, vaik-
kakin sitten osittain vaikkapa terveydenhuollon lausuntoja apuna käyttäen. Tuomio-
istuinten ei tulisi olla kuitenkaan niin sidottuja noudattamaan annettuja lausuntoja
kuten nykyisellään.*

Pelkään, että johtaisi rangaistuskäytännön lieventymiseen.

*Voisi olla mahdollinen, sillä elinkautisvangitkin vapautuvat joskus. Jos tuomion
pituus määriteltäisiin jo heti, olisi se selkeämpi ja tuomitullekin ennustettavampi.
Tämä edellyttäisi kuitenkin rangaistusasteikon huomattavaa korottamista, jotta
asteikkoa olisi riittävästi.*

Kenelle vaarallisuuden arviointi mielestänne kuuluu?

Tähän kysymykseen vastasi kahdeksan syyttäjä. Vastauksissa esiintyivät samat vaihtoehdot kuin käräjätuomareilla: 1) Tuomioistuimelle, 2) Yhdessä oikeuspsykiatrilta ja tuomioistuimelle ja 3) Oikeuspsykiatriselle asiantuntijalle.

Rikosprosessin osaisille sekä arviointeja tekeville ammattilaisille

Oikeuspsykologian ja/tai -psykiatrian asiantuntijoille

Moniammatilliselle ryhmälle, juristi + terveydenhuollon ammattilainen?

Tuomioistuimelle, mutta syyttäjän tuotava esille asia.

Arviointi tulisi suorittaa useamman viranomaistahon yhteistyönä

Mielestäni vaarallisuuden arviointi kuuluu tuomioistuimelle, jonka täytyy käyttää ratkaisunsa olennaisena perustana mielenterveyden ja lääketieteen ammattilaisten antamia lausuntoja. Tuomareilla ei mielestäni ole asiantuntemusta arvioida henkilön vaarallisuutta ilman asiantuntijoiden antamia lausuntoja.

Oikeuslaitokselle. Voitaisi hyödyntää tarvittaessa tekijän terveystietoja tai pyytää apua/ jonkinlainen lausunto tai hieman eri keinoin, esim. yhteistyössä oikeuspsykiatrien kanssa toimien, mutta tuomioistuimen ei tulisi sokeasti noudattaa samoin lausuntoja, kuten nyt.

Tuomioistuimelle. Voi myös kysyä, tarvitaanko erityistä vaarallisuusarviota vai pitäisikö lähtökohtaisesti vakavia rikoksia uusiville tuomita ns. päivästä päivää istuttava rangaistus?

Kehitysehdotuksianne lainsäädäntöön tai käytännön tasolle?

Kehitysehdotuksia esitti kolme vastaajaa. Yksi kehitysehdotuksista on seuraava: "Vastaavissa tapauksissa, joissa nyt on mahdollista tehdä vaarallisuusarvio, tuomittaisiin henkilö lähtökohtaisesti yhdistelmärankaistukseen (erittäin outo nimitys) ilman erillistä vaarallisuusarviota jo sillä perusteella, että on uusinut vakavan rikoksen tietyssä ajassa. Vain erityisistä syistä, jotka pitäisi määritellä, oikeus voisi päätyä muuhun lopputulokseen." Muut vastaajat totesivat:

Olen useasti pöyristynyt hovioikeuksien liian teoreettisesta ja käytännön elämästä vieraantuneesta näkökulmasta.

Luovuttaisi lausunnoista nykyisellä mittapuulla, annettaisi oikeuslaitoksen päättää esim. tekijän historian ja kyseessä olevan teon vakavuuden (jota silloin käsitellään), sekä tekijän muiden terveystietojen ym. perusteella asioita harkiten entistä vapaammin. Voitaisi ottaa huomioon myös esim. pelkästään vain sillä hetkellä tuomioistuimessa käsitteillä oleva rikos/ rikokset, vaikkei välttämättä olisi entisyyttä, jos on selvää, että se olisi joissain tapauksissa tarpeen niinkin, esim. tekijällä on jostain syystä tai elämäntilanteesta johtuen lähtenyt ns. lapasesta ja on äitynyt tekemään lyhyen ajan sisällä lukuisia vakavia rikoksia, esim. henkirikoksia.

3.9.3 Helsingin hovioikeuden vastaukset

Helsingin hovioikeus käsittelee tapaukset, joiden kohteena ovat:

- elinkautisvangit, jotka tarvitsevat väkivaltariskiarvion osana vapauttamismenettelyä tai sen harkintaa varten (elinkautisvangin riskiarvio)
- Koko rangaistustaan vankilassa suorittavat vangit, jotka tarvitsevat väkivaltariskiarvion osana vapauttamismenettelyä tai sen harkintaa varten (vaarallisuusarvio).

Helsingin hovioikeudesta kyselyyn vastasi kaksi henkilöä, joista kumpikaan ei ole käsitellyt näitä asioita viimeisen viiden vuoden aikana. Lisäksi kahden muun vastaajan vastauksia ei saa käyttää. Vastauksista nousi uutena ajatuksena esiin lähinnä seuraava kohta: ”Information on oltava oikeudenkäynnin osapuolten saatavissa ja asiantuntijalausunnat esitettävä kontradiktorisessa menettelyssä.” Käytännössä kysymys on siitä, että tuomioistuimien ei saa ratkaista sen käsiteltäväksi saatettua juttua ennen kuin vastapuolella on ollut tilaisuus antaa vastineensa asiassa. Vastaajan mielestä tämä ei ole käytössä vapauttamisprosesseissa.

3.9.4 Oikeuslaitoskyselyn yhteenveto

Oikeuslaitosta koskevan kyselyn tarkoituksena oli kokemusasiantuntijoiden näkökulman esille saaminen. Elinkautisvankien vapauttamisen suhteen tässä ei onnistuttu. Helsingin hovioikeudesta vastaajia oli kaksi, jotka eivät ole käsitelleet elinkautisvankien ehdonalaista vapauttamista. Sen sijaan yhdistelmä-rangaistuksesta ja sitä edeltäneestä koko rangaistuksen suorittamisesta kokemuksia oli vastaajilla enemmän. Tästä huolimatta yleiskuva kokemusten suhteen oli niidenkin osalta niukka. Kyselyn tulokset voidaan pelkistää seuraavasti.

Ensinnäkin vaarallisuuden arviointi on pääosalle tuomareista täysin vieras tehtävä. Tämä johtuu siitä, että henkirikoksia tai muita vakavia rikoksia ei voi keskittää vain tiettyihin tuomioistuimiin (poikkeuksena Helsingin hovioikeuden toimivalta vapauttamisharkinnassa). Syyttäjäpuolella keskittäminen on mahdollista ja vastaukset viittaavatkin siihen, että syyttäjäpuolella on erikoistumista myös vakaviin rikoksiin. Toisaalta vaikuttaa siltä, että kyselyyn ovat vastanneet erityisesti ne tuomarit, joille vaarallisuuden arvioita on tullut työssä eteen. Näin ollen osuus vastanneista olisi suhteessa vaarallisuutta arvioineisiin merkittävästi suurempi kuin suhteessa kaikkiin kyselyn kohteena olleisiin tuomareihin. Toisin sanoen ne, joille aihepiiri on tuttu, ovat vastanneet aktiivisemmin kuin ne, joilla vaarallisuusarvioinnista ei ole kokemusta.

Toiseksi koulutuksen tarve on ilmeinen, nimenomaan psykiatrien ja oikeustoimijoiden yhteisen koulutuksen. Koulutuksen tavoitteena ei ole tehdä tuomareista ja syyttäjistä

psykiatreja vaan auttaa ymmärtämään käsitteistöä ja sitä, millaisessa prosessissa arvio syntyy ja mitä virheriskejä arvioissa on. Juristien on hyvä tiedostaa, että luonnontieteissä (jota lääketiedekin hyödyntää) ei ole varmuuksia, vain eriasteisia todennäköisyyksiä. Niiden pohjalta on tehtävä oikeudelliset ratkaisut, siis tietynasteisessa epävarmuudessa.

Kolmanneksi tuomarit ja syyttäjät eivät ole kovin hyvin perillä käytetyistä menetelmistä. Tähän auttaa vain koulutus ja se, että arvioissa kuvataan menetelmät tuomareille ja syyttäjille ymmärrettävällä tavalla.

Neljänneksi tuomioistuimet näyttävät luottavan vahvasti psykiatrien laatimiin vaarallisuusarvioihin, niiden merkitys rangaistuslajin valinnassa on siten hyvin merkittävä.

Viidenneksi elinkautisen vankeuden kannatus on sekä tuomareilla että syyttäjillä vankkaa.

Kuudenneksi lainsäädäntöä olisi tuomareiden ja syyttäjien mielestä syytä täsmentää niin, että käsitteistö olisi eri säännöksissä yhdenmukaista.

3.10 Yhteenveto ja johtopäätökset

Väkivaltariskiarviointimenetelmiä on tällä hetkellä Suomessa käytössä yllättävän monia erilaisia. Laajin käytössä oleva valikoima, 29 eri menetelmää, on terveydenhuollossa. Rikosseuraamusala käyttää 13 ja ennakoiva toiminta 8 eri menetelmää.

Eri toiminta-alojen käyttämät mittarit vaikuttavat olevan yhdenmukaisia niiden perustetävän kanssa: Terveydenhuollossa sekä HCR20v3 että START tuovat lisäarvoa nimenomaan potilastyöhön ja tuottavat hoitosuunnitelmia, joilla kohonneeseen riskiin pyritään vaikuttamaan sitä madaltavasti. Rikosseuraamusala käyttää itse laatimaansa Riski- ja tarvearviota sekä seksuaalirikoksiin liittyvää STABLE2007:ää, jotka perustuvat pisteytykseen ja numeraaliseen lopputulokseen, ja ennaltaehkäisevä toiminta käyttää pääasiassa poliisin itse kehittämää seurantatyökalua sekä uhan arviointiin soveltuvia WBT- ja VERA2R-menetelmiä. Yhteistä kaikille kolmelle ryhmälle on HCR20v3-menetelmän viime vuosien aikana lisääntynyt käyttö.

Riskiarviointimenetelmät nähdään vastausten perusteella suuntaa antavina muistilistoina – ”50/50”, ”valistunut arvaus” –, jotka eivät välttämättä huomioi kaikkia riskitekijöitä tai siten ylikorostavat niitä. Kritiikkiä väärin positiivisten tulosten korkeasta määrästä ja yleisesti ottaen soveltumattomuudesta kyseessä olevaan arvioitavien ryhmään nousee esiin, ja huomiot ovat yhdenmukaisia kansainvälisen kirjallisuuskatsauksen kanssa. Menetelmiä ei ole tutkitusti todennettu soveltuvaksi suomalaiseen väestöön, eikä niiden pitkäaikaiskäytöstä ole saatavilla vaikuttavuustietoa. Tämä johtuu muun muassa metodologisista

vaikeuksista, sillä vertailuryhmää vaarallisiksi arvioituille on vaikea muodostaa, seuranta-aika jää usein lyhyeksi ja koska eri toimijoiden täyttämät samatkin arviointimittarit antavat eri tuloksia.

Virallista menetelmäkoulutusta, jota suositellaan ja joissain tapauksissa edellytetään, ei ole kaikilla arvioita tekevillä. Esimerkiksi rikosseuraamusalan kahdeksasta vastaajasta, jotka käyttivät HCR20v3-menetelmää, virallinen koulutus oli viidellä. Osaamista poistuu toimintayksiköstä, kun koulutuksen käyneet henkilöt siirtyvät toisiin tehtäviin, ja sitä on vaikea hankkia lisää, koska kouluttautuminen on vaativaa. Menetelmäkoulutuksia on järjestetty Suomessa harvoin, ja koulutusvalmiuksia on käytännössä ainoastaan Vanhan Vaasan sairaalan psykologeilla. Toiveet lisäkoulutuksesta toistuvatkin kyselyvastauksissa.

Arvioitsijoiden ammatillinen taustakoulutus vaihtelee, riskiarvioita laativat niin poliisit kuin psykologit, psykiatrit ja sosionomit. Usea arviointimenetelmä perustuu käyttäytymistieteelliseen viitekehukseen, niiden kehittäjät ovat psykologeja, eikä mittarin käytölle ole asetettu erityisiä tutkintovaatimuksia. Olennaista arviointityössä on koota yhteen tarvittava ymmärrys kohdehenkilön tilanteesta. Tässä mielessä arvioitsijoiden ammatillinen vaihtelevuus ei ole varsinainen ongelma, mikäli toimintayksikössä on tarpeen mukaan käytössä täydentävää lääketieteellistä ja psykologista osaamista.

Oikeuspsykiatria ja oikeuspsykologia tuovat arvioon tietoa, joka perustuu terveydentilaan yleisesti ottaen ja psykiatriin ja psykologisiin häiriöihin erityisesti, ja pystyvät vastaamaan hoito- ja kuntoutussuunnitelman laatimisesta ja toimeenpanosta. Esimerkiksi HCR20-arviossa tällainen lääketieteellinen ja psykologinen tieto muodostaa osan 20 arvioitavasta seikasta.

Oikeudessa ei haluta kyselyvastausten perusteella antaa asiantuntijalausunnoille liikaa painoarvoa, vaan harkinta tahdotaan tehdä itse, mutta toisaalta selvästi kaivataan asiantuntemusta vaikeassa ja harvinaisessa asiassa. Oma asiantuntemusta ei kerry, koska koke-musta tapauksista on vain harvalla oikeuden jäsenenä, eikä päätelmiä henkilön väkivaltariskistä voi tehdä oikeusistunnon aikaisen havainnoinnin perusteella. Psykiatrien ja oikeus-toimijoiden yhteisen koulutuksen tarve on ilmeistä.

Riskiarvioiden laadunvalvonta on vaihtelevaa. Eri toimipaikoilla arvioita laaditaan moniammatillisesti tiimissä tai yksin toimien. Arvioitavaan henkilöön voimakkaasti kajoavan päätöksenteon läpinäkyvyyden ja yhtenäisyyden kannalta on tärkeä havainto, että muutok-senhaku tai vastaavat tutkittavan oikeudet ovat epäselviä useille kyselyyn vastanneista.

Kyselyyn vastanneet eivät nosta esiin algoritmipohjaisten tai ylipäätään niin sanottujen aktuaaristen eli ei-harkinnanvaraisten, laskentaan perustuvien menetelmien tarvetta. Oikeuslaitoksen yksi vastaus sivuaa asiaa ja ehdottaa, että aiemmat rangaistukset ja uusi

rikos johtaisivat yhdistelmärangaistukseen ilman erityistä arviota. Ottamatta kantaa seuraamusharkintaan riskikäyttäytymisen oikeuspsykiatrinen arviointi nähdään jatkuvasti muuttuvien tekijöiden huomioon ottamisena, johon ei voida soveltaa automaattista, pysyviin tietoihin perustuvaa laskentaa. Pysyviä tietoja ovat esimerkiksi ikä, rikosrekisteri ja lapsuuden kasvuolosuhteet ja dynaamisia, muuttuvia, henkilön muutosmotivaatio, sairaude-noivallus, kognitiiviset kyvyt ja sosiaaliset suhteet. Samaan aikaan vastaajat kertovat, että tällainen usean eri asian huomioiminen ja muuttuvien tekijöiden arviointi on huomattavan työlästä ja vaatii paljon resursseja ja osaamista.

Selkein muutos riskiarviointimenetelmissä vuoden 2011 jälkeen onkin tapahtunut juuri tässä: staattinen, pysyvä käsitys henkilön väkivaltariskistä nähdään nyt jatkuvasti muuttuvana usean asian summana, jota pitää arvioida useammin ja monipuolisemmin kuin aiemmin. Tätä varten on tullut käyttöön uusia arviointimenetelmiä.

Väkivaltariskiarvioilla ei siten ole esimerkiksi varsinaista voimassaoloaikaa. Kerran arvioidun vaarallisuuden ajallisesta kestosta ei kyselyssä kerätty tietoa eikä aiheesta löydy yksiselitteistä tutkimuskirjallisuutta. Riskiarviomenetelmien kehittäjät kehottavat tarkastelemaan riskejä tarvittaessa useitakin kertoja uudelleen aina henkilön elämäntilanteiden vaihtuessa. Tällainen muutos voi olla esimerkiksi vapautuminen laitoksesta, läheisen ihmisen suhteen alkaminen tai päättyminen tai toimeentulon heikkeneminen. Suomessa on vakiintunut ajatus siitä, että elinkautisvankien riskiarviot ovat voimassa yhden vuoden, mutta aika ei perustu tutkimukseen, ja tuntuu nykykäsityksen valossa pitkältä. Vapauttamisprosessin pituuden vuoksi vanki ei useinkaan ehdi vapautua vuoden kuluessa arvion tekemisestä. Hoidollisissa yhteyksissä terveydenhuollossa potilaan väkivaltariskejä arvioidaan tyypillisesti kuukauden tai puolen vuoden ajanjaksoilla ja aina tilanteen muuttuessa.

Väkivaltariskiarviointi kaipaa yhtenäistämistä sekä käsitteiden että käytännön suhteen. Eri arviointitilanteiden nimitykset, kuten elinkautisvankien riskiarvio, vaarallisuusarvio, vakavan väkivallan uusimisen riskiarvio, tahdosta riippumattoman psykiatrisen hoidon edellytyksissä arvioitava vaarallisuus itselle tai muille, aiheuttavat sekaannuksen vaaran.

Lisäksi arviointien loppupäätelmät lausutaan tilanteesta riippuen kaksiportaisella kyllä tai ei erityisen vaarallinen -asteikolla tai kolmiportaisesti matala-keskisuuri-korkea-asteikolla, tai sitten loppupäätelmät muodostuvat sanallisista yhteenvedoista, skenaarioista. Lain tarkoittamissa arviointitilanteissa käytetään eri käsitteistä huolimatta keskenään samoja oikeuspsykiatrisia ja -psykologisia arviointiperiaatteita ja mittareita. Lisäksi voidaan sanoa, että oikeuspsykiatrian alalla vaarallisuuskäsite tarkoittaa arvion lähtökohdasta riippumatta väkivaltaisen käyttäytymisen riskiä.

Eri toiminta-aloilla väkivaltariskin arvio johtaa erilaiseen seuraukseen. Terveystieteidenhuollossa kaksi- tai kolmiportainen lopputulos ei varsinaisesti palvele arvioinnin tarkoitusta, vaan arvioinnissa esille tulleet seikat liitetään osaksi laajempaa kokonaisuutta, kuntoutussuunnitelmaa. Terveystieteidenhuollossa mittarin käytön tavoitteena on laatia kuntoutussuunnitelma, jonka avulla potilaan riskeihin voidaan puuttua. Rikosseuraamusalalla arvio ei ole tarkoitettu yksinomaan hoidon tai kuntoutuksen apuvälineeksi, vaikka vankeusaikainen kuntoutuminen nähdäänkin yhä useammin tavoitteelliseksi toiminnaksi, ja ennaltaehkäisevässä työssä poliisin uhka-arvio koetaan toiminnan suunnittelun apuvälineeksi. Tavoitteena on tällöinkin väkivaltariskiä puuttaminen, interventio. Oikeudellisesta näkökulmasta väkivaltariskiarvioita teetetään seuraamusten mittaamiseksi tai osana vapauttamisharkintaa.

Voidaankin kysyä, millaista lisähyötyä väkivaltariskiarvioinnilla halutaan saavuttaa joko oikeudelliselle toiminnalle tai arvioinnin kohteelle. Oikeudellisen päätöksenteon tueksi osana kokonaisuusarvioita saattaa riittää eri tasoinen tieto väkivaltariskistä kuin mitä tarvitaan terveystieteidenhuollon viitekehysessä.

Yksikään esille tullut riskiarviomenetelmä ei ole sellaisenaan valmis ja suomalaisiin olosuhteisiin soveltuva, vaan ne muuttuvat tutkimuksen ja kokemuksen myötä. Yleishyödyllisin HCR20v3-menetelmä saattaa soveltua useaan tarkoitukseen mutta edellyttää korkeaa osaamista ja vaatii paljon resursseja ja moniammatillisuutta. Vähimmillään terveystietoa esimerkiksi vangin vapauttamisharkintaa varten voidaan kerätä loppuvankuuden yleisessä lääkärintarkastuksessa, tai riskitekijöistä voidaan muodostaa käsitys pelkästään asiakirjojen perusteella. Tällainen lähtökohta ei kuitenkaan ota huomioon arvioitavan henkilön varsinaisia tarpeita ja yritä puuttua niihin.

Moniammatillisuuden vaatimus sisältää tarpeen vaihtaa salassa pidettäviä tietoja terveystieteidenhuollon ja muiden alojen toimijoiden välillä. Tämä on mahdollista laissa erikseen määrittämissä tilanteissa ja laajuudessa, mutta kyselyvastausten perusteella tällaiset kohdehenkilöiden oikeuksiin liittyvät seikat ovat käytännön toiminnan tasolla epäselviä. Terveystietojen jakamiseen, laajuuteen ja säilyttämiseen ei aina ole olemassa selviä sääntöjä tai edes järjestelmiä. Potilassalaisuuteen kajoaminen saattaa lisäksi aiheuttaa haitallista varovaisuutta esimerkiksi sellaisissa vangeissa, jotka tarvitsevat terveystieteidenhuollon palveluita mutta jotka eivät uskalla kertoa ajatuksistaan luottamuksellisesti, sillä tiedot päätyvät terveystieteidenhuollon ulkopuolelle. Tällöin on vaarana, että henkilö ei saa tarvitsemaansa apua mutta toisaalta myös, että hänen perusteltu varovaisuutensa tulkitaan vainoharhaisuudeksi tai yhteistyökyvyttömyydeksi, jotka joidenkin arviointimenetelmien mukaan nostavat väkivaltariskiä.

3.11 Loppupäätelmät

Kannattaako väkivaltariskiarvioita laatia?

- kyllä, mutta osana hoitavaa kokonaisuutta, jolloin suunnitellaan tutkittavan polkua eteenpäin yhdessä hänen kanssaan. Tällöin oikea ajoitus olisi hoitojakson/rangaistuksen alussa, ei lopussa
- kyllä, mutta nykyistä yhdenmukaisemmin tehtynä ja laatua valvoen
- ei yksittäisenä lausumana riskitasosta, koska menetelmät sisältävät liikaa epävarmuutta
- ei määräävänä vaan korkeintaan täydentävänä osana vapauttamis-/seuraamusharkintaa

Onko elinkautisvankien väkivaltariskin arviointi mielekästä nykytavalla tehtynä?

- ei, koska varsinaista vaikutustenarviointia ei ole tehty eikä sellaista voi kunnolla edes tehdä metodologisten ongelmien vuoksi
  - tutkittaville ei voida muodostaa varsinaista verrokkiryhmää
  - pienet tutkittavien lukumäärät eivät salli vahvaa tilastollista päättelyä
- ei, koska ei ole osoitettavissa selviä hyötyjä kymmenen vuoden ajan jatkuneesta arviointikäytännöstä huolimatta
- ei, koska vaatii paljon resursseja
- kyllä, koska ”jotain pitää tehdä”
- kyllä, koska arvio voi olla hoidollinen tai muutokseen johtava interventio
- kyllä, koska siten kertyy tietoa jatkotutkimuksia varten

3.12 Toimenpide-ehdotuksia

Lainsäädäntöä tulisi täydentää niin, että vaarallisuuteen ja väkivaltariskiarviointiin liittyvä käsitteistö olisi yhdenmukaista.

Väkivaltariskin oikeudellisen arvioinnin yhdenmukaisuutta ja laatua voisi lisätä asettamalla sille hyvinkin suppeita vähimmäisvaatimuksia. Vaatimukset voivat poiketa terveydenhuollossa käytetyistä kriteereistä.

Väkivaltariskiarvioinnin laatua pitäisi seurata ja vaikutustenarviointi tehdä. Aloitetaan tieteellinen tutkimus uusimisriskistä ja vankeudenaikaisista riskiarvioista.

Tarvitaan yhteinen, toistuva menetelmä/asiantuntijuuskoulutus eri alojen toimijoille. Esimerkkinä oikeuspsykologian moniammatillinen opintokokonaisuus

- <https://www.abo.fi/fi/opintolinjat/oikeuspsykologian-erikoistumiskoulutus/>

Arvioitavan kohdehenkilön osallisuus ja oikeudet vaativat selventämistä.

4 Miten hyvin elinkautisvangeille vapauttamisen yhteydessä tehdyt väkivaltariskiarviot ovat ennakoineet vapautettujen vankien uusintarikollisuutta?

4.1 Saatteeksi

Tässä jaksossa käsitellään elinkautisvankien uusintarikollisuutta. Uusintarikollisuutta tarkastellaan koko aineiston puitteissa ja erityisesti väkivaltariskin arvioinnissa käytetyn kolmen riskitason – matala, keskitasoinen ja korkea riski – ja myöhemmän uusintarikollisuuden yhteyttä. Koko aineistossa seuranta-aika vaihtelee tapauksittain muutamasta kuukaudesta kahdeksaan vuoteen. Yksityiskohtaisessa väkivaltariskin arvioinnissa, jossa tarkastelun kohteena on uusiminen kolmessa riskiluokassa, käytetään vakioitua kolmen vuoden seuranta-aikaa.

Esitys jakautuu kuuteen pääkohtaan. Ensiksi käydään lävitse sitä, miksi elinkautisvankien määrä on tällä vuosituhannella voimakkaasti kasvanut. Tältä osin esitys perustuu syynta-keisuutta selvittäneeseen, alkuvuodesta 2021 päättyneeseen VN TEAS -hankkeeseen.⁷⁴ Toiseksi tarkastelun kohteena ovat elinkautisvangeille vapautumisvaiheessa tehdyt väkivaltariskiarviot Helsingin hovioikeudessa. Tällöin tarkastellaan erityisesti sitä, mikä on Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön lausunnoissa esitettyjen väkivaltariskiarviointien jakautuma riskiluokittain niissä tapauksissa, joissa elinkautisvankia ei ole vapautettu ja toisaalta silloin, kun hovioikeus on tehnyt päätöksen vapauttamisesta. Tässä yhteydessä ei käsitellä sitä, miten elinkautisvangeista tehtävät väkivaltariskiarviot on otettu huomioon Helsingin hovioikeuden suorittamassa vapauttamisharkinnassa ja millaiseksi niiden painoarvo on määritelty hovioikeuden ratkaisuissa. Viimeksi mainittuja kysymyksiä käsitellään jaksossa 5.

Kolmanneksi tarkastellaan vapautuneiden elinkautisvankien uusintarikollisuutta ja sen toteutumista väkivaltariskiarvioinnin kolmiportaisessa luokittelussa matala, keskitasoinen

---

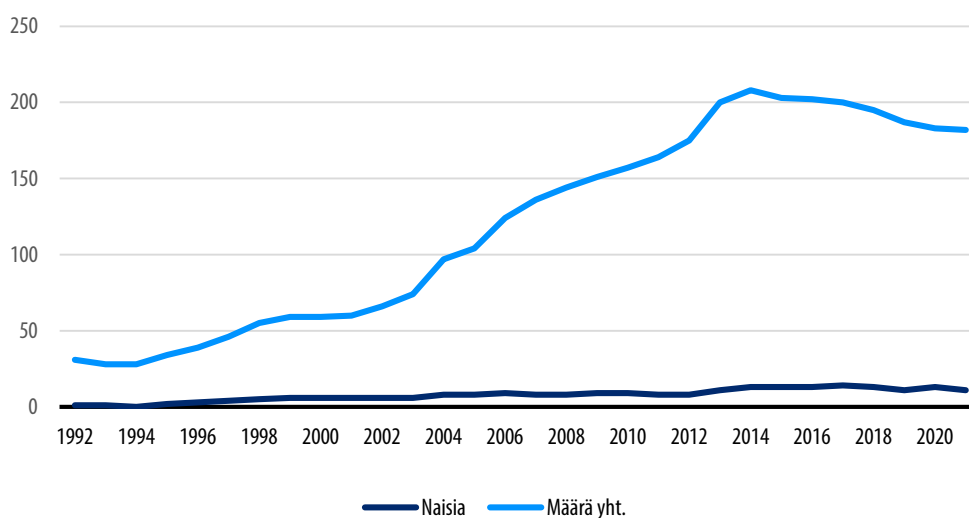
74 Ahlgrén-Rimpiläinen ym. 2021.

ja korkea riski. Neljänneksi esitellään väkivaltariskin arvioinnissa käytetty HCR-20 -menetelmä. Viidenneksi verrataan käytössä olevan HCR-20v3 -version sisältöä niihin rikoslaissa esitettyihin perusteisiin, jotka koskevat elinkautisvankien vapauttamista. Kuudenneksi tarkastellaan koko rangaistuksen vankilassa suorittaneiden uusintarikollisuutta. Lopuksi tehdään yhteenvedo tutkimustuloksista empiirisestä, rikosoikeudellisesta ja oikeuspsykiatrisesta näkökulmasta.

4.2 Elinkautisvankien määrä on voimakkaasti kasvanut

Kuviosta 11 ilmenee vankiloissa olevien elinkautisvankien määrä vuoden alussa vuosina 1992–2021.⁷⁵

Kuvio 11. Elinkautisvangit 1. tammikuuta vuosina 1992–2021.

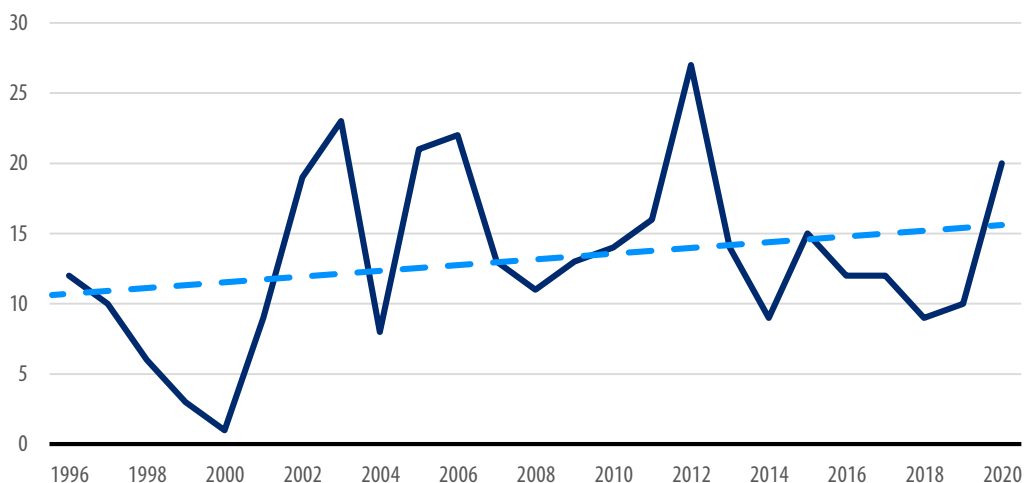
Pitkällä aikavälillä elinkautisvankien määrä on lisääntynyt vankiloissa erittäin voimakkaasti. Kun 1990-luvun alussa elinkautisvankien määrä liikkui 30–40 tasolla, 2010-luvulla ylitettiin monena vuonna 200 elinkautisvangin taso. Suurin kasvuvaihe ajoittuu vuonna 2004 alkaneeseen kauteen. Elinkautisvankien lisääntyminen ei johdu henkirikollisuuden määrällisestä kasvusta – päinvastoin, henkirikosten määrä on kuluvaan vuosituhannen aikana merkittävästi vähentynyt niin poliisi-, kuolemansyy- kuin tuomioistuintilastojen mukaan.⁷⁶

⁷⁵ Luvut ovat liitteessä 4.

⁷⁶ Lehti 2020, Pajuoja 2019:15, 84.

Syyntakeiselle rikosentekijälle murhasta voidaan määrätä ainoastaan elinkautinen vankeusrangaistus. Olennaisin syy elinkautisvankien määrälliseen kasvuun on 1.1.2004 voimaan tullut lainsäädäntömuutos. Tuolloin syyntakeisuusarviointia muutettiin rikoslain uudistuksella niin, että alentunut syyntakeisuus ei enää automaattisesti vaikuta käytettävissä olevaan enimmäisrangaistukseen. Muutos tehtiin erityisesti silmällä pitäen kaikkein törkeimpiä henkirikoksia, joiden osalta aiemmin valtaosa tekijöistä katsottiin alentuneesti syyntakeiseksi, eikä heitä voitu tuomita elinkautiseen vankeuteen. Käytännössä muutoksen keskeisenä tavoitteena oli mahdollistaa elinkautisen vankeusrangaistuksen tuomitseminen alentuneesta syyntakeisuudesta huolimatta.⁷⁷ Lainmuutoksen aiheuttama jyrkkä muutos näkyy myös vuosittain alkaneiden elinkautisrangaistusten määrässä.⁷⁸

Kuvio 12. Alkaneet elinkautisrangaistukset vuosina 1996–2020.

Alkavien elinkautisvankeuksien vuosittaiset vaihtelut ovat suuret, mutta trendi on tässäkin selvä. Kun elinkautisrangaistuksia tuli vähimmillään 1990-luvun lopulla täytäntöön pantavaksi alle viisi vuodessa, 2010-luvulla uusien elinkautisrangaistuksien määrä ylitti suurimmillaan 25 tason. Näin ollen elinkautisia vankeusrangaistuksia käynnistyi tällöin vuositasolla lähes yhtä paljon kuin elinkautisvankeja oli vankiloissa yhteensä 1990-luvun alussa. Vuositilastoja tarkasteltaessa on huomattava, että vaikka syyntakeisuutta koskeva lainmuutos nosti lukuja vuodesta 2004 alkaen, sitä edelsi jo 1990-luvulla alkanut alentuneen

⁷⁷ Ahlgrén-Rimpiläinen ym. 2021, 10–11.

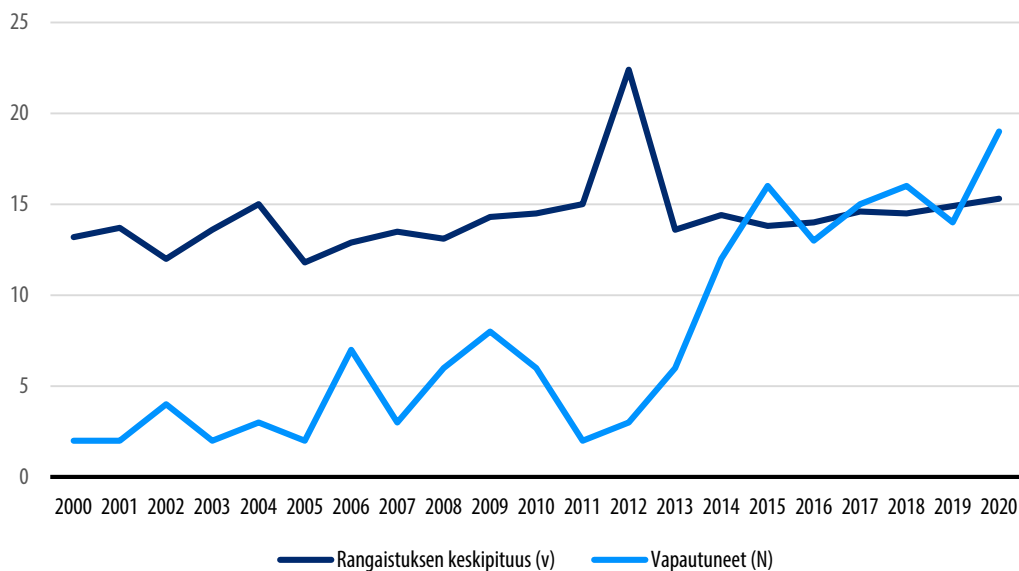
⁷⁸ Luvut ovat liitteessä 5.

syyntakeisuuden vähentynyt käyttö, joka osaltaan johti elinkautisvankeuden lisääntymiseen.⁷⁹

Elinkautisvankien määrällinen kasvu heijastuu ajallisella viiveellä vapautuneiden elinkautisvankien määrään. Kuviossa 13 vasemmalla asteikolla ilmenee vuoden aikana vapautuneiden elinkautisvankien suorittama rangaistuksen keskipituus vuosissa mitattuna ja oikealla asteikolla vuoden aikana vapautuneiden elinkautisvankien lukumäärä.⁸⁰

Kuvio 13. Elinkautisvankien keskimääräinen rangaistusaika (v) ja vuoden aikana vapautuneet elinkautisvangit vuosina 2000–2020 (N).

Keskeistä on todeta, että elinkautisvankien vapautumisessa tapahtui selvä käänne vuoden 2013 vaiheilla. Vuosina 2000–2006 – jolloin 1.10.2006 asti vapautuminen saattoi tapahtua vain tasavallan presidentin armahduksella – vapautuneita elinkautisvankeja oli yhteensä 22 eli keskimäärin noin kolme vuodessa. Vuosina 2007–2012 Helsingin hovioikeus vapautti heitä uusien säännösten perusteella 28 eli keskimäärin noin viisi vuodessa. Vuosina 2013–2020, kun vapautumisvaiheessa on arvioitu myös väkivaltariskiä, vapautui 111

79 Ahlgrén-Rimpiläinen ym. 2021, 221, 248–249, Pajuoja 1995, 222.

80 Luvut ovat liitteessä 6.

elinkautisvankia ja heitä on ollut keskimäärin 14 vuodessa.⁸¹ Vaikka rangaistusten keskipituus on ollut asteittain hieman nouseva, tilastollinen vertailu on tässä suhteessa ongelmallista varsinkin kahden ensimmäisen jakson pienien lukujen vuoksi. Esimerkiksi vuoden 2012 korkea keskiarvo aiheutui siitä, että kyseisenä vuotena vapautui kolme elinkautisvankia, joilla rangaistukset olivat poikkeuksellisen pitkät.

Vuodesta 2013 alkaen nähtävä kasvu vapautuneiden elinkautisvankien määrässä on seurausta 2000-luvun alussa alkaneiden elinkautisten vankeustuomioiden lisääntymisestä. Mutta kasvu osuu myös ajankohtaan, jolloin alettiin arvioida väkivaltariskiä osana vapauttamisharkintaa. Lain valmisteluvaiheessa ei ollut käytännön tietoa siitä, millaisen lisätyön riskiarvio muodostaa vangin vapautumisprosessissa. Asiaa koskevassa hallituksen esityksessä todettiin, että elinkautisvankien uusintarikollisuusriskiä koskeva arvio lisäisi jonkin verran Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnan työmäärää, mutta arvioitiin, että lausunnot pystyttäisiin laatimaan sisäisillä järjestelyillä silloisen henkilökuntamäärän puitteissa.⁸²

Sen lisäksi että vapautuneiden elinkautisvankien määrä on 2–3 -kertaistunut, on vastavasti kasvanut niiden hakemusten määrä, jotka eivät ole johtaneet ehdonalaiseen vapautumiseen. Toisaalta hallituksen esityksessä oletettiin, että elinkautisvankien riskinarviointi olisi menettelyltään huomattavasti kevyempi kuin koko rangaistusta suorittavien vaarallisuusarviointi.⁸³ Käytännössä menettely on molemmissa sama. Oma vaikutuksensa työmäärään on edelleen sillä, että uudistuksen toteuttamisaikaiset riskiarviomittarit perustuivat staattisempaan ja vähemmän harkinnanvaraiseen menettelytapaan kuin nykyään. Kaiken kaikkiaan elinkautisvangin riskiarvioprosessiin kuluu moninkertainen määrä asiantuntijaresurssia ja aikaa verrattuna aikaan ennen lakimuutosta ja hallituksen esityksessä oletettuihin tarpeisiin. Resurssien käyttöä väkivaltariskin eri selvitystilanteissa käsitellään yksityiskohtaisesti jaksossa 7.5.

81 Koska tarkastelun kohteena on vapautuneiden elinkautisvankien kokonaismäärä, kokonaislukuihin sisältyy kaksi tasavallan presidentin vuonna 2007 armahtamaa elinkautisvankia ja kolme korkeimman oikeuden vuosina 2009 ja 2020 vapauttamaa elinkautisvankia. Tekstissä on siis kerrottu kunkin aikakauden vapauttamismenettelyn pääsääntö.

82 Hallituksen esitys 279/2010 vp, 8.

83 Hallituksen esitys 279/2010 vp, 16.

4.3 Helsingin hovioikeudelle toimitetut elinkautisvankien väkivaltariskiarviot

4.3.1 Väkivaltariskin arviointi elinkautisvangin vapauttamisprosessissa

Elinkautiseen vankeuteen tuomittu voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kaksitoista vuotta. Jos rikos on tehty alle 21-vuotiaana, lyhin vankilassaoloaika voi olla kymmenen vuotta. Yleensä asia käynnistyy vangin tekemästä ehdonalaista vapauttamista koskevasta hakemuksesta. Jos vankia ei päästetä ehdonalaiseen vapauteen, asia voidaan saattaa Helsingin hovioikeuden uudelleen ratkaistavaksi vuoden kuluttua hylkäävästä päätöksestä.

Elinkautisvangin ehdonalaista vapauttamista koskevan hakemuksen johdosta Rikosseuraamuslaitos antaa lausunnon Helsingin hovioikeudelle. Lausuntoon on liitettävä arvio vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen. Väkivaltariskin arviointia koskeva säännös tuli voimaan 1.9.2011. Ensimmäinen elinkautisvanki, johon säännöstä on sovellettu, vapautui 31.3.2013.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö pyytää väkivaltariskiarvion tekemistä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaiselta Vankiterveydenhuollon yksiköltä. Käytännössä väkivaltariskin arviointi tapahtuu Psykiatrisen vankisairaalan Turun tai Vantaan yksikössä. Arvion tekemiseen kuluu aikaa keskimäärin kaksi viikkoa. Saatuaan Psykiatrisen vankisairaalan laatiman väkivaltariskiarvion, Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö antaa lausuntonsa Helsingin hovioikeudelle. Lausunnossa tulee ottaa kantaa siihen, täyttyvätkö laissa säädetyt vapauttamisen edellytykset. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön lausuntoon sisältyy kannanotto elinkautisvangin väkivaltariskistä.⁸⁴

4.3.2 Selvitys perustuu kahteen eri tutkimusaineistoon

Selvityksen pohjana on kaksi eri tutkimusaineistoa. Käsiteltävänä olevassa jaksossa 4 lähdeaineistona ovat Vankiterveydenhuollon yksikön tekemät väkivaltariskiarviot (N=198), jaksossa 5 Helsingin hovioikeuden antamat elinkautisvankien vapauttamishakemusten hyväksyvät tai hylkäävät päätökset (N=177). Aineistot eroavat toisistaan ensiksi siinä, että Helsingin hovioikeus ei tee päätöstä kaikkiin Vankiterveydenhuollon yksikön riskiarvioihin liittyen. Elinkautisvanki voi peruuttaa hakemuksensa ennen hovioikeuden päätöksentekoa tai asia raukeaa elinkautisvangin kuoleman vuoksi. Toisena erona aineistojen välillä on se,

84 Pohjola 2017, 132–134.

että Vankiterveydenhuollon riskiarvioiden tarkastelujakso on voitu ulottaa ajallisesti pitemmälle seurantakaudelle.

Tässä jaksossa 4 ensisijaisena tarkastelukohteena on elinkautisvankien uusintarikollisuus. Kun vanki vapautuu, uusintarikollisuuden seuranta-aika alkaa vapautumispäivästä. Sen sijaan Helsingin hovioikeuden päätöksentekoa tarkastelevassa jaksossa 5 tilastointiperusteena on kielteisissä päätöksentekopäivä. Tällöin elinkautisvankin vapauttamispäivä voidaan määrätä pitkänkin ajan päähän, esimerkiksi 1–2 vuotta hovioikeuden päätöksen jälkeen. Näin ollen kullakin hetkellä Helsingin hovioikeuden tekemien vapauttamispäätösten määrä on suurempi kuin tosiasiallisesti vapautuneiden elinkautisvankien määrä. Erot tilastointiperusteessa siis selittävät aineistojen välisiä eroja seurantakauden pituuden ohella. Tässäkin vapautuneiden määrää saattaa vähentää myös vankeuden loppuajalla tapahtuva kuolema.

Silloin kun kysymys on hylkäävistä päätöksistä, vastaavaa eroa aineistojen välillä ei ilmene, koska päätökset tilastoituvat samanaikaisesti. Vankiterveydenhuollon yksikön tietoihin perustuvassa aineistossa hylättyjen päätösten määrä on hieman suurempi, koska seuranta-aika on jonkin verran pitempi.

Väkivaltariskin tasoa – matala, keskitasoinen tai korkea – koskeva tieto puuttuu Helsingin hovioikeuden aineistossa yhdessä tapauksessa. Vankiterveydenhuollon yksikön tiedot on koottu Rikosseuraamuslaitoksen tietokannasta, jossa puuttuvia tietoja on muutama. Tältä osin Helsingin hovioikeuden aineisto on alkuperäisiin lähteisiin perustuvana tutkimuksena eksakti.

Tilastollisesti vähäisen määrän vuoksi naisia ei kummassakaan aineistossa ole käsitelty erillisenä ryhmänä. Käsiteltävänä olevassa jaksossa 4 ei myöskään ole tehty rikoksenteoikään perustuvaa erottelua alle tai yli 21-vuotiaana tehtyihin rikoksiin. Sitä vastoin jaksossa 5 ikäjaottelu on tehty. Perusteena on se, että hovioikeuden päätöksentekoprosessia tarkasteltaessa elinkautisvankeuden erilaiset pituudet – minimissään 12 tai 10 vuotta – ovat keskeinen näkökohta. Sen sijaan uusintarikollisuuden seurannassa lähtökohtana on, että pitkäaikaiseen seurantaan tulisi saada tilastollisesti riittävän suuria ryhmiä, minkä vuoksi ikään perustuvaa erottelua ei ole tehty.

Käytössä olleita tutkimusaineistoja ei ole voitu hankkeessa yhdistää. Tutkimuslupa Helsingin hovioikeuden aineistoon on ollut vain kahdella nimetyllä tutkijalla. Sellaista yksityiskohtaista henkilötason seuranta ei siis ole voitu tehdä, joka kattaisi kaikki Vankiterveydenhuollon yksikön väkivaltariskiarvioon, Helsingin hovioikeuden päätöksentekoon ja Rikosseuraamuslaitoksen uusintarikollisuus- ja muihin tietokantoihin sisältyvät tiedot yksilötasolla.

4.3.3 Väkivaltariskiarviointien jakautuminen eri riskiluokkiin

Tiedot väkivaltariskiarvioista sisältävät kaikki Vankiterveydenhuollon yksikön riskiarviot 1.9.2011–25.8.2020 joita on yhteensä 198. Kysymys on kokonaisuudesta, johon hyväksytyjen ja hylättyjen lausuntojen lisäksi sisältyy myös riskiarvioita tapauksissa, joissa hakemus on myöhemmin peruttu tai rauennut. Tiedot perustuvat Rikosseuraamuslaitoksen tietokantaan, johon on koottu Vankiterveydenhuollon yksikön riskiarvioiden käsittelytiedot. Taulukossa 2 koko aineistoa koskevat väkivaltariskiarviot on esitetty kolmeportaisella todennäköisyysasteikolla.⁸⁵

Taulukko 2. Elinkautisvankien väkivaltariskiarviot 1.9.2011–25.8.2020

	N	%
Puuttuva luokka	7	3,5
Matala	38	19,2
Keskitasoinen	106	53,5
Korkea	47	23,7
Yhteensä	198	100

Väkivaltariskin arvioinnin kohteena on ollut yhteensä 149 elinkautisvankia, joten sama henkilö on voinut olla useita kertoja arvioitavana tilanteessa, jossa aikaisempi hakemus tai hakemukset on hylätty. Kokonaisuudessaan väkivaltariskiarviot painottuvat vahvasti luokkaan keskitasoinen. On kuitenkin huomattava, että väkivaltariskien luokittelut eivät ole jyrkkärajaisia. Arvioinnissa on saatettu sijoittaa väkivaltariski keskimmäiseen luokkaan, mutta todeta sen lisäksi ympäripyöreästi riskin olevan ”keskisuuren ja suuren väliltä”.

Tulosten painopiste muuttuu jonkin verran, kun tarkastellaan erikseen niitä elinkautisvankia, jotka ovat väkivaltariskin arvioinnin jälkeen vapautuneet verrattuna niihin, jotka eivät vapautuneet. Taulukosta 3 käy ilmi niiden elinkautisvankien väkivaltariski, joita Helsingin hovioikeus ei vapauttanut kyseisestä hakemuksesta.

⁸⁵ Douglas ym.: HCR-20v3 Väkivaltariskin arviointi. Käyttöopas. Vanhan Vaasan sairaala 2019, 62.

Taulukko 3. Hovioikeudessa hylätyt hakemukset riskiluokan mukaan.

	N	%
Puuttuva luokka	3	5
Matala	5	8,3
Keskitasoinen	27	45
Korkea	25	41,7
Yhteensä	60	100

Hylättyjen hakemusten ryhmässä keskitasoinen riskiluokka on suurin, mutta varsin lähelle sitä tulee korkean riskin luokka. Sen sijaan matalaan riskiryhmään arvioituja on vähän. Koska vapauttamisasiä voidaan saattaa Helsingin hovioikeuden uudelleen ratkaistavaksi vuoden kuluttua hylkäävästä päätöksestä, taulukossa 3 olevat elinkautisvangit ovat joko edelleen vankilassa tai vapautuneet myöhemmin uudella hakemuksella tai mahdollisesti kuolleet vankila-aikana.

Vapautuneiden elinkautisvankien riskiluokitus vapauttamiseen johtaneen hakemuksen perusteella ilmenee taulukosta 4.

Taulukko 4. Vapautuneiden elinkautisvankien väkivaltariski

	N	%
Puuttuva luokka	3	3
Matala	31	27
Keskitasoinen	66	57
Korkea	15	13
Yhteensä	115	100

Vapautuneilla elinkautisvangeilla painotus keskitasoiseen väkivaltariskiin on voimakas. Matalaa riskitasoa esiintyy varsin runsaasti, sen sijaan korkeaa riskitasoa on vähän.⁸⁶ Kysymystä siitä, millä tavoin ja missä tilanteissa erilaiset riskitasot ovat vaikuttaneet Helsingin hovioikeuden vapauttamista koskevaan päätöksentekoon, käsitellään selvityksen jaksossa 5.

⁸⁶ Taulukoita 1–3 tarkasteltaessa on huomattava, että vapautuneiden elinkautisvankien (N=115) ja hylättyjen hakemusten (N=60) lisäksi vangit ovat peruneet vapauttamishakemuksia tai se on rauennut siksi, että vanki on kuollut. Tämän vuoksi taulukoiden 2 ja 3 summa on alempi kuin taulukon 1 kokonaismäärä (N=198).

4.4 Vapautuneiden elinkautisvankien uusintarikollisuus

4.4.1 Elinkautisvankien uusintarikollisuus kolmen vuoden seuranta-aikana

Vapautuneiden elinkautisvankien uusimista tarkastellaan niiden elinkautisvankien ryhmässä, joiden kohdalla on arvioitu väkivaltariskiä. Ensimmäinen tällainen elinkautisvangin vapautuminen tapahtui 31.3.2013, viimeisin vapautuminen 1.3.2021. Tiedot on koottu Rikosseuraamuslaitoksen tilastokannasta 15.3.2021. Vapautuneista 115 elinkautisvangista miehiä on 108 ja naisia 7. Koska naisten ryhmä on pieni, heitä ei tarkastella tilastollisesti erikseen.

Uusijoiksi katsotaan ne henkilöt, jotka ovat vapautumisen jälkeen syyllistyneet vähintään yhteen uuteen rikokseen, josta on seurannut lainvoimainen ehdoton vankeus- tai yhdyskuntapalvelutuomio. Tämä uusimisen määritelmä vastaa Rikosseuraamuslaitoksen tilastollisessa vuosikirjassa noudatettua vankien uusintarikollisuuden arviointikäytäntöä. Uusimislukuihin ei sisälly vankeutta ja yhdyskuntaseuraamuksia lievempiä seuraamuksia, kuten sakot ja ehdolliset tuomiot. Seuranta-aika alkaa vapautumispäivästä ja päättyy ensimmäiseen rikoksentekepäivään tai kuolinpäivään. Seuranta-aika vaihtelee pituudeltaan, lyhimällä se on 15 vuorokautta, pisimmillään kahdeksan vuotta, keskiarvona on 3,7 vuotta. Seuranta-aikana kuoli kuusi vankia.

Vapautuneista vangeista yhdeksän syyllistyi vapautumisen jälkeen vähintään yhteen rikokseen, josta seurasi lainvoimainen Rikosseuraamuslaitoksen seuraamus 15.3.2021 mennessä. Koska väkivaltariskiä arvioidaan nimenomaan suhteessa väkivaltarikollisuuteen, uusiminen on määritelty väkivaltariskin arvioinnissa käytetyn HCR-20 -mittarin perusteella. Tämä sisältää perinteisten henki- ja väkivaltarikosten lisäksi muun muassa ryöstöt, ampu- ja aserikokset ja seksuaalirikokset.⁸⁷ Koska yhdellä elinkautisvangilla uutena rikoksena oli ajoneuvon luvaton käyttöönotto eikä muuta rikollisuutta ollut, hän jää tarkastelun ulkopuolelle, koska kyseinen rikos ei kuulu väkivaltariskin arvioinnissa käytetyn HCR-20 -mittarin piiriin. Kysymystä siitä, mihin rikoksiin riskinarviointi eri selvitystilanteissa kohdistuu, käsitellään yksityiskohtaisesti jaksossa 7.3.2.

Jotta elinkautisvankien uusintarikollisuutta voitaisiin verrata kaikkien vapautuneiden vankien uusimiseen, on käytettävä vakiintuneita seuranta-aikoja, jotka yleensä ovat kolme ja viisi vuotta vapautumisesta. Tähän aineistoon viiden vuoden seuranta-aika ei tilastollisesti kuitenkaan sovellu, koska havaintoja lainsäädännön voimassaoloaikana on vielä vähän. Sen sijaan

⁸⁷ HCR-20 -mittarissa väkivallan määritelmä on laaja. Tapahtumaolosuhteisiin liittyen väkivaltarikoksiin voidaan aineistossa lukea esimerkiksi vaarallisen esineen tai aineen hallussapito, tuhotyö ja niskoittelu poliisia vastaan.

kolmen vuoden seurannassa tapausten määrä on jo suurempi eli 63. Taulukosta 5 ilmenevät tiedot eri väkivaltariskiluokkiin sijoitettujen elinkautisvankien uusintarikollisuudesta määrällisinä lukuina ja prosenttiosuuksina vapautumista seuranneen kolmen vuoden aikana.

Taulukko 5. Vapautuneiden elinkautisvankien uusintarikollisuus kolmen vuoden aikana.

	Yhteensä (N)	Uusijoita (N)	Uusijoita %
Puuttuva luokka	1	0	0
Matala	21	1	4,8
Keskitasoinen	34	6	17,6
Korkea	7	1	14,3
Yhteensä (EK)	63	8	12,7
Yhteensä (vanki 2017)			48,1

Kuten aikaisemmissakin tutkimuksissa on säännönmukaisesti todettu,⁸⁸ elinkautisvankien uusintarikollisuus on erittäin alhaista verrattuna kaikkien vapautuneiden vankien uusintarikollisuuteen. Tässä aineistossa uusimisprosentti oli 12,7, kun esimerkiksi vuonna 2017 vapautuneista kaikista vangeista uusi kolmen vuoden aikana 48,1 prosenttia vastaavilla kriteereillä mitattuna.⁸⁹ Kolmen vuoden seurannassa elinkautisvankin ensimmäinen väkivaltarikos vaihteli törkeysasteeltaan. Yhdessä tapauksessa se oli murha, minkä lisäksi muita väkivaltarikoksia olivat tapon yritys, törkeä pahoinpitely, kahdessa tapauksessa pahoinpitely, törkeä ryöstö, virkamiehen väkivaltainen vastustaminen ja ampuma-aserikos.

Väkivaltariskin arviointi kohdistuu nimenomaan väkivaltarikoksiin ja niiden uusimiseen. Lisäksi uusiin väkivaltarikoksiin syyllistyneillä saattaa esiintyä myös muita rikoksia. Näitä olivat muun muassa omaisuus-, seksuaali-, huumausaine-, rattijuopumus- ja muut liikenerikokset. Vapautunut elinkautisvanki on siis saattanut kolmen vuoden seuranta-aikana syyllistyä moniin erityyppisiin rikoksiin. Vastaavasti ensimmäinen vapautumisen jälkeinen rikos on voinut olla muu kuin väkivaltarikos. Samalla tavoin tuomiot vaihtelivat niin, että tutkimusaineistossa rangaistusten asteikko ulottuu lievimmistä ankarimpiin – sakon muuntorangaistuksesta yhdyskuntaseuraamusten kautta vankeuteen, yhdistelmärangastukseen ja uuteen elinkautiseen. Kaikilla kolmen vuoden seurannassa mukana olevilla on

⁸⁸ Kaijalainen 2014, 40.

⁸⁹ Kumpikin luku perustuu Rikosseuraamuslaitoksen tilastollisessa vuosikirjassa noudatettuun käytäntöön.

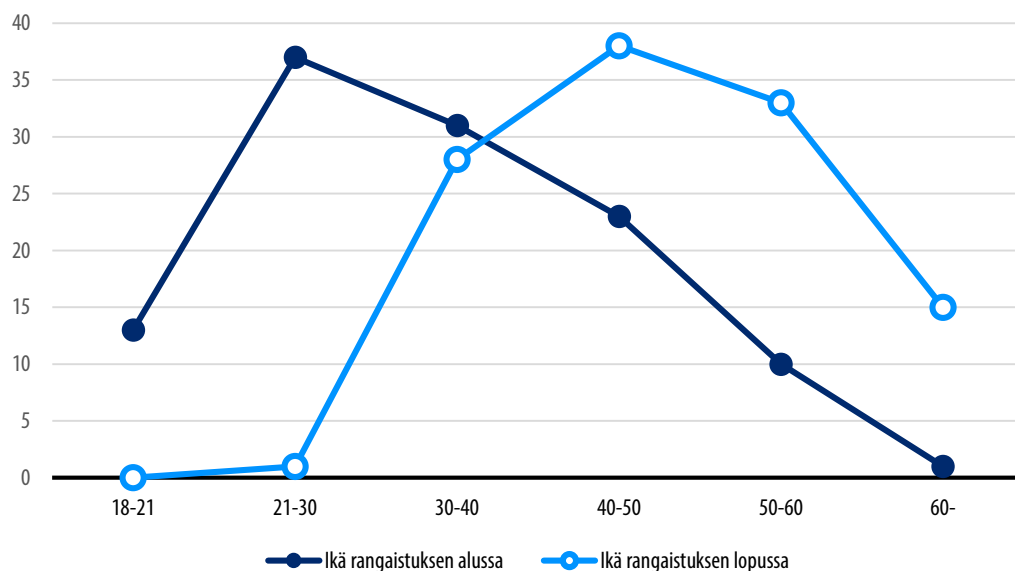
kuitenkin vähintään yksi uusi väkivaltarikos ja toisaalta sellaisia uusijoita seurannassa ei ollut, joilla olisi ollut vain muuta kuin väkivaltarikollisuutta.⁹⁰

Kun tarkastellaan sitä, mihin rikoksiin eri riskitasoille sijoitetut elinkautisvangit syyllistyivät ensimmäisenä uutena väkivaltarikoksenaan, tulokset ovat seuraavat. Matalaan riskiryhmään arvioitu uusija syyllistyi tapon yritykseen. Keskitason ryhmään sijoittui murha, törkeä pahoinpitely, kaksi pahoinpitelyä, törkeä ryöstö ja virkamiehen väkivaltainen vastustaminen. Korkeaan riskiryhmään arvioitu syyllistyi ampuma-aserikokseen.

4.4.2 Miksi elinkautisvankien uusimisprosentti on niin alhainen?

Yhtenä syynä elinkautisvankien uusintarikollisuuden alhaiseen tasoon on se, että heidän keskuudessaan korostuvat ne tilastolliset muuttujat, jotka myös kaikkien vapautuneiden vankien keskuudessa liittyvät alhaiseen uusintarikollisuuteen. Elinkautisvankien ikärakenne rangaistuksen alkaessa ja heidän vapautuessaan käy ilmi kuviosta 14.

Kuvio 14. Elinkautisvankien ikärakenne.

⁹⁰ Tekstissä mainittu elinkautisvanki, joka syyllistyi ajoneuvon luvattomaan käyttöön, ei sisälly kolmen vuoden seurantaan, koska rikos tapahtui yli neljä vuotta vapautumisen jälkeen.

Elinkautisvankeuden pituus heijastuu ikäjakautumaan. Rangaistuksen alkaessa elinkautisvankien suurin ikäryhmä ovat 21–30 -vuotiaat ja toiseksi suurin 31–40 -vuotiaat. Vastavasti rangaistuksen lopussa suurimpana ryhmänä ovat 40–50 -vuotiaat ja toiseksi suurin 50–60 -vuotiaat. Koko vankipopulaatiossa vapautumisvaiheen ikä kytkeytyy vahvasti uusimisriskiin, nuorimmissa vapautuneissa ikäryhmissä uusimisriski on merkittävästi korkeampi kuin vanhemmissa.⁹¹ Näin ollen elinkautisvangeilla vapautumisvaiheen ikäjakautuma painottuu niihin ikäluokkiin, joissa uusintarikollisuus on nuoria ikäluokkia vähäisempää.

Toinen uusintarikollisuuteen koko vankipopulaatiossa vaikuttava tekijä on vankeuskertaisuus. Kyse on aikaisemmasta rikoshistoriasta eli siitä, kuinka monta kertaa rikosentekijä on ollut aikaisemmin vankilassa. Niillä vapautuvilla vangeilla, jotka ovat olleet ensi kertaa vankilassa, uusimisriski on selvästi alhaisempi kuin moninkertaisilla rikoksenuusijoilla. Koska tutkimusaineistossa vapautuneista elinkautisvangeista poikkeuksellisen moni eli lähes 60 prosenttia on ensikertaisia, myös tämä tekijä voisi ennakoida alhaisempaa uusintarikollisuutta.

Taulukossa 6 tarkastellaan, millaiseksi väkivaltariski on arvioitu ensi kertaa vankilassa olleilla elinkautisvangeilla verrattuna vankilassa aikaisemmin olleisiin uusijoihin.

Taulukko 6. Väkivaltariskiarviot ensikertaisilla ja uusineilla elinkautisvangeilla (%).

	Ensikertainen	Uusija
Ei arvioitu	0	3,8
Matala	45,9	15,4
Keskisuuri	48,6	61,5
Korkea	5,4	19,2
Yhteensä (N)	37	26

Ensikertaisilla elinkautisvangeilla väkivaltariski painottuu luokkiin keskisuuri ja matala. Sen sijaan aikaisemmin vankilassa olleilla luokka keskisuuri on ylivoimaisesti suurin ja matalaa riskiryhmää esiintyy vähän. Näin ollen ajatus siitä, että ensikertaisuus liittyisi matalaan uusimisriskiin näyttäisi nousevan esiin myös sitä koskevasta riskiarvioinnista.

91 Liite 7,8 ja 9.

Suoritetussa uusintarikollisuuden seurannassa eroja ei kuitenkaan ole havaittavissa. Koko aineistossa uusijoita oli 12,7 prosenttia. Ensikertaisista uusi 13,5 prosenttia ja aikaisemmin vankilassa olleista syyllistyi uuteen väkivaltarikokseen 11,5 prosenttia. Tässäkin ongelmana on aineiston pieni koko. Joka tapauksessa käsiteltävässä aineistossa – toisin kuin vankiaineistoissa yleensä – aiemmin vankilassa olleiden uusimisprosentti on samaa tasoa kuin ensikertaisilla. Sen sijaan pitemmälle ajalle ulottuvissa elinkautisvankien uusintarikollisuustutkimuksissa vankilakertaisuus on selvästi kytkeytynyt suurempaan uusintarikollisuuteen.⁹²

Näiden muuttujien lisäksi myös sukupuolella on vankipopulaatiossa jonkin verran yhteyttä uusimiseen. Miesten uusintarikollisuus on todennäköisempää kuin naisten, mutta erot ovat olennaisesti pienemmät kuin iän ja vankeuskertaisuuden kohdalla. Koska naisten osuus vapautuneiden elinkautisvankien keskuudessa on vähäinen, sukupuoli ei selitä alhaista uusintarikollisuutta.

Kaiken kaikkiaan elinkautisvankien pienet havaintomäärät ja lyhyet seuranta-ajat vaikeuttavat tilastollista analyysiä, koska muuttujien luokkakoot ovat pieniä ja puutteellisia. Merkittävää kuitenkin on, että ainakin iän ja yleensä myös ensikertaisuuden näkökulmasta tarkasteltuna elinkautisvankien jakautumat ennakoivat vähäistä uusintarikollisuutta.⁹³

Edellä todettujen muuttujien lisäksi on huomattava, että elinkautisvankien vapautumisprosessi eroaa olennaisesti koko vankipopulaatiosta. Tutkimuksen kohteena olleista elinkautisvangeista 86 prosenttia vapautui valvotun koevapauden kautta. Tämä merkitsee sitä, että vapautuessaan heille on järjestetty asunto, johon koevapaudessa suoritettu tekninen valvonta osaltaan liittyy. Edelleen valvottuun koevapauteen sisältyy muun muassa päihteiden täydellinen käyttökielto, mutta myös erilaisia tukitoimia. Koko vankipopulaatiossa valvotun koevapauden kautta vapautuneiden vankien uusintarikollisuus on merkittävästi vähäisempää kuin muilla vangeilla.⁹⁴ Koska elinkautisvangeilla koevapauden käyttö on poikkeuksellisen yleistä, tämä osaltaan selittää alhaista uusintarikollisuutta verrattuna esimerkiksi tilanteeseen, jossa vanki vapautuu asunnottomana ilman päihdekontrollia. Vielä on huomattava, että elinkautisvangin vapautuessa alkava ehdonalainen vapaus on kestoltaan maksimipituinen eli kolme vuotta. Elinkautisvangit ovat siis koko kolmen vuoden tilastollisen seurannan ajan ehdonlaiseen vapauteen liittyvien tuki- ja valvontatoimien kohteena.

92 Kaijalainen 2014, 43.

93 Liitteessä 10 on taulukko kaikkien vapautuneiden vankien uusintarikollisuudesta sukupuolen, iän ja vankeuskertaisuuden mukaan.

94 Liite 8.

4.5 Väkivaltariskin arvioinnissa käytetty HCR-20 -menetelmä

Väkivaltariskiä arvioivassa HCR-20 -menetelmässä väkivaltariskiin vaikuttavat tekijät jakautuvat kronologisesti tarkasteltuna kolmeen pääluokkaan. Ensimmäisenä ovat henkilöhistorialliset muuttujat, jota kuvaavat tutkittavan aikaisempia ongelmia. Toisena ovat kliiniset muuttujat, jotka käsittelevät tämänhetkisiä ongelmia. Kolmas ryhmä on riskinhallinnan muuttujat, joilla ennakoitaan tulevia ongelmia. Muuttujia on ensimmäisessä ryhmässä kymmenen, kahdessa jälkimmäisessä viisi.

Alun perin HCR-20 -luokituksen muuttujat pisteytettiin. Muuttujan arvoksi tuli 0, kun riskitekijää ei esiinny tai ei juurikaan esiinny. Muuttujan arvo oli 1, kun riskitekijä mahdollisesti tai osittain esiintyy. Muuttujan arvoksi tuli 2, kun riskitekijä ehdottomasti tai selvästi esiintyy. Maksimipistemäärä oli 40. Yhteispistemäärät, jotka ylittivät 30, ilmensivät mahdollista korkeaa riskiä. Tällä hetkellä käytössä olevassa HCR-20v3 -versiossa pisteytyksen sijasta painopiste on yksilökohtaisessa arvioinnissa eli siinä, mikä on riskitekijöiden merkitys yksilötasolla arvioitavalle henkilölle. Taulukosta 7 käyvät ilmi HCR-20v3 -menetelmän muuttujat.⁹⁵

Taulukko 7. HCR-20v3 -menetelmän muuttujat.

H1	Aikaisemmat ongelmat väkivaltaisuuteen liittyen
H2	Aikaisemmat ongelmat muuhun antisosiaaliseen käyttäytymiseen liittyen
H3	Aikaisemmat ongelmat ihmissuhteisiin liittyen
H4	Aikaisemmat ongelmat työllistymiseen liittyen
H5	Aikaisemmat ongelmat päihteidenkäyttöön liittyen
H6	Aikaisemmat ongelmat vakaviin mielenterveyden häiriöihin liittyen
H7	Aikaisemmat ongelmat persoonallisuushäiriöihin liittyen
H8	Aikaisemmat ongelmat traumaattisiin kokemuksiin liittyen
H9	Aikaisemmat ongelmat väkivaltaisiin asenteisiin liittyen
H10	Aikaisemmat ongelmat hoito- ja valvontavasteeseen liittyen
C1	Ajankohtaiset ongelmat oivalluskykyyn liittyen
C2	Ajankohtaiset ongelmat väkivaltaiseen ajatusmaailmaan tai aikomuksiin liittyen
C3	Ajankohtaiset ongelmat vakavien mielenterveyden häiriöiden oireisiin liittyen

⁹⁵ HCR-20v3 Väkivaltariskin arviointi. Käyttöopas. Vanhan Vaasan sairaala 2019, v-vi.

C4	Ajankohtaiset ongelmat epävakauteen liittyen
C5	Ajankohtaiset ongelmat hoito- ja valvontavasteeseen liittyen
R1	Tulevat ongelmat asiantuntijapalveluihin ja suunnitelmiin liittyen
R2	Tulevat ongelmat elinolosuhteisiin liittyen
R3	Tulevat ongelmat henkilökohtaisen tuen saamiseen liittyen
R4	Tulevat ongelmat hoito- ja valvontavasteeseen liittyen
R5	Tulevat ongelmat stressiin tai selviytymiskeinoihin liittyen

HCR20v3-käyttöoppaan mukaan päätökset tapausten luokittelusta tai priorisoinnista perustuvat kokonaisarviointiin yksilöllisten riskitekijöiden esiintyvyydestä ja riskinhallintasuunnitelmista. Kliinistä ja oikeudellista päätöksentekoa varten HCR20v3-menetelmää ei saa käyttää aktuaarisella, ei-harkinnanvaraisella tavalla. Arvioitsijoiden ei pitäisi yrittää esittää määrällisinä ja algoritmisesti yhdistettyinä arvioitaan riskistä. Ei ole olemassa kaavaa riskin laskemiseksi, ja arvioitsijoiden on mahdollista lausua riski korkeaksi yhdenkin riskitekijän perusteella, jos se katsotaan perustelluksi. Vastaavasti yksittäinen tekijä, kuten fyysinen kykenemättömyys, voi madaltaa riskiä huolimatta monista esiintyvistä riskitekijöistä.⁹⁶ Esimerkkilausunto elinkautisvangin väkivaltariskiarviosta on liitteessä 10.

4.6 HCR-20v3 -version ja rikosoikeudellisen vapauttamisharkinnan päällekkäisyys

Väkivaltariskiä arvioivan HCR-20v3 -menetelmän käyttö edellyttää monitieteistä lähestymistapaa. Osa kohdista perustuu lääketieteelliseen tutkimukseen, koska mielenterveys- ja päihdeongelmat diagnosoidaan psykiatrisesti. Osa kohdista arvioidaan psykologian ja sosiaalitieteiden lähtökohdista ja niissä käytetyin menetelmin. Myös oikeustieteellä on sijansa, sillä esimerkiksi tiedot väkivaltaisesta ja antisosiaalisesta käyttäytymisestä perustuvat usein rikosoikeudelliseen aineistoon.

Rikosoikeudellisesta näkökulmasta HCR-20v3 -menetelmän luettelo on kuitenkin ongelmallinen. Ensinnäkin vaarana on, että siinä esitetyt muuttujat ovat päällekkäisiä niiden tekijöiden kanssa, joita arvioidaan elinkautisvankien vapauttamisvaiheessa rikosoikeudellisesta näkökulmasta. Tätä kuvastaa jo luokituksen ensimmäinen kohta, aikaisempi väkivaltainen käyttäytyminen. Tässä elinkautisvanki eroaa väistämättä niin sanotusta

⁹⁶ Douglas ym. 2019, 62.

keskivertokansalaisesta tekemänsä murhan vuoksi, joten pisteytyksen tulee lähtökohtaisesti olla korkea.

Sama seikka on kuitenkin jo arvioitavana rikoslain perusteella rikosoikeudellisin perustein. Elinkautisvankia vapautettaessa on arvioitava elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatua, muita elinkautiseen vankeuteen sisältyviä rangaistuksia ja myöhempää vankila-aikaista rikollisuutta. Vaarana on sanktiokumulaatio. Tämä tarkoittaa sitä, että sama peruste voi koventaa rangaistusta samanaikaisesti monella eri tavoin. Tämä ei vastaa rikosoikeusjärjestelmän peruseriaaiteita.⁹⁷ Tarkkaan ottaen kysymys on siitä, että väkivaltariskin arviointi ei saisi koventua käyttämällä perusteita, jotka elinkautisvangin vapauttamisprosessissa ovat jo rikosoikeudellisesti arvioitavana.

Koska käytettävä HCR-20v3 -arviointijärjestelmä on kansainvälinen, on selvää, että sitä laadittaessa ei ole otettu huomioon Suomessa käytettyjä elinkautisvankien rikosoikeudellisia vapauttamisperusteita. Ongelma onkin siinä, tämä tulisi tiedostaa käytettäessä järjestelmää Suomessa.

Vastaavalla tavalla päällekkäisyyttä HCR-20v3 -arviointijärjestelmässä ja rikoslain vapauttamisperusteissa ilmenee, kun arvioidaan elinkautisvangin väkivaltaisia asenteita, väkivallan ihannointia tai väkivaltaan liittyviä aikeita sekä menneisyydessä että tässä hetkessä. Rikoslain mukaan elinkautisvangin vapauttamiseen vaikuttaa se, onko hänellä vapaututtuaan riski syyllistyä törkeään henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Edelleen vapauttamisharkinnassa esimerkiksi järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen voidaan ottaa huomioon elinkautiseen vankeuteen johtanutta rikosta, myöhempää vankila-aikaista rikollisuutta ja vapauttamisajankohdan tilannetta arvioitaessa. Nämä hyvin keskeiset ja konkreettiset indikaattorit, jotka kuvaavat väkivaltaisia asenteita, ihannointia tai aikeita, otetaan siis huomioon suoraan rikoslain nojalla ilman HCR-20v3 -arviointijärjestelmän käyttöä. Kun näin on, tässäkin tapauksessa arviointijärjestelmä tuottaa sanktiokumulaation vaaran käyttäessään samoja indikaattoreita.

Edelleen silloin, kun tarkastellaan HCR-20v3 -arviointijärjestelmän mukaisesti elinkautisvangin ongelmia sitoutua hoitoon tai valvontaan, päällekkäisyyden vaara rikoslain pohjalta tapahtuvan vapauttamisharkinnan kanssa on ilmeinen. Rikoslain mukaan vapauttamisharkinnassa tulee ottaa huomioon rangaistusajan suunnitelman noudattaminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin. Näin ollen elinkautisvanki voi hyvällä vankeusajan käyttäytymisellä ja tunnollisella rangaistusajan suunnitelman noudattamisella vaikuttaa ehdonalaiseen vapauttamiseensa. Rikoslain perusteella voidaan ehdonalaista vapauttamista harkittaessa siis ottaa huomioon vankeusajalla ilmenevät myönteiset

---

97 Hallituksen esitys 262/2004 vp, 51–52.

kehityspiirteet. Toisaalta piittaamattomuus rangaistusajan suunnitelmasta voi vaikuttaa vapauttamisharkintaan, vaikka alkuperäinen rikos tai myöhempi rikollisuus ei olisi poikkeuksellista.⁹⁸

Tästä seuraa, että rikoslakiin perustuen vapauttamisharkinnassa otetaan huomioon muun muassa rangaistusaikana tapahtuneet päihderikkomukset, muut järjestykselliset rikkomukset tai muun syyn vuoksi tapahtuva siirto avolaitoksesta takaisin suljettuun vankilaan ja siirto varmuusosastolle. Nämä kaikki kuvastavat HCR-20v3 -arviointijärjestelmän mukaisia ongelmia sitoutua hoitoon tai valvontaan, päihderikkomukset lisäksi päihteiden käyttöön mahdollisesti liittyviä ongelmia.

Edelliset esimerkit kuvastavat HCR-20v3 -arviointijärjestelmän ja rikoslakiin perustuvan vapauttamisharkinnan sanktiokumulaatiota. Samat asiat arvioidaan eri näkökulmista niin, että niiden yhteisvaikutus on kasautuva. Varsinkin HCR-20 -järjestelmän alkuvaiheessa, jolloin järjestelmä lähtökohtaisesti edellytti kunkin kohdan mekaanista pisteytystä, pistemäärää kasvattivat olennaisesti sellaiset seikat, jotka jo kuuluvat rikosoikeudelliseen vapauttamisharkintaan. Vaikka HCR-20v3 -versiossa arvioinnin painopiste on enemmän yksilötason riskitekijöissä, tämä ei poista sitä, että väkivaltariskin arvioinnissa tarkasteltavat muuttujat ovat monelta osin samat tai samankaltaiset kuin rikosoikeudellisen vapauttamisharkinnan perusteet.

Lisäksi on huomattava HCR-20v3 -arviointijärjestelmän kolmas osa-alue, jossa väkivaltariskiä arvioidaan tulevaisuuteen nähden. Tulevaisuuden väkivaltariskiin vaikuttaa osaltaan viranomaisten toiminta. Tätä ilmentää Suomessa se, että rikoslaissa säädetään elinkautisvangin ehdonalaisten vapauttamisen yhteydessä myös hänen sijoittamisestaan valvottuun koevapauteen. Kysymys on yhtäältä viranomaisten antamasta tuesta, toisaalta elinkautisvangin toiminta- ja käyttäytymisvelvollisuuksista. Koevapaudessa elinkautisvangilla on oltava asunto, häneltä edellytetään päihteettömyyttä ja toimintavelvollisuuksien täyttämistä, häntä valvotaan teknisesti ja muilla tavoin, järjestetään tarvittavia tukitoimenpiteitä jne. Erylistapauksessa edellytetään, että valvotun koevapauden aikana elinkautisvanki noudattaa seksuaalirikoksen ehkäisemiseksi tarkoitettua lääkehoitoa koskevia määräyksiä ja sitoutuu tällaisen lääkehoidon valvontaan.

Vastaavasti HCR-20v3 -järjestelmässä arvioidaan viranomaisten palveluita ja suunnitelmia sekä vapautuvan elinkautisvangin elämäolosuhteita ja henkilökohtaisen tuen saamiseen liittyviä ongelmia. On kuitenkin ongelmallista, että HCR-20v3 -arviointijärjestelmää käytettäessä valvotun koevapauden kaltaisesta rakenteellisesta tekijästä tulee yksi elinkautisvangin vapauttamisharkinnan osa. Selvää on, että viranomaisten tuki- ja valvontatoimiin

98 Hallituksen esitys 262/2004 vp, 47–48.

sisältyy monia ulottuvuuksia, jotka voivat eri tavoin vaikuttaa tulevaan väkivaltakäyttäytymiseen. Kuitenkaan se, hoitavatko viranomaiset tehtävänsä vapautumisprosessissa asianmukaisesti vai eivät, ei voi olla perusteena sille, että elinkautisvangin vapautuminen esimerkiksi viranomaistoimenpiteiden huonon hoidon tai laiminlyönnin vuoksi mahdollisesti lykkääntyy. Viranomaistoimet voivat siis vaikuttaa uusimisriskiin, mutta ne eivät saa olla argumentti, joka pidentää tai lyhentää elinkautista vankeusrangaistusta.

Kysymys on siitä, että viranomaistoimintojen suunnittelemattomuus voi vaikuttaa HCR-20v3 -järjestelmän mukaiseen väkivaltariskin arviointiin myös Suomessa tutkimuksen kohteena olevan elinkautisvangin vahingoksi. Vankiterveydenhuollon yksikössä on usein ihmetelty sitä, että tutkimuksen kohteena olevalla elinkautisvangilla ei ole minkäänlaista vapauttamissuunnitelmaa tehtynä arvioon tultaessa. HCR-20v3 -järjestelmän mukaisesti tämä puute itsessään nostaa vapautumisharkintaan liittyvää riskitasoa. Vapautamissuunnitelmia ei ole tehty, koska Rikosseuraamuslaitos ei ole ehtinyt tai ryhtynyt asiaan.

4.7 Koko rangaistuksen vankilassa suorittaneiden uusintarikollisuus

4.7.1 Lainsäädännölliset muutokset

Väkivaltariskiä arvioitaessa elinkautisvankien vertailuaineistona voidaan käyttää koko rangaistuksen vankilassa suorittaneiden uusintarikollisuutta. Koko rangaistusta koskevat säännökset olivat voimassa 1.10.2006–31.12.2017. Vuoden 2018 alusta ne korvasi uusi yhdistelmä-rangaistus. Vankiloissa oli 16.9.2021 yhteensä 27 koko rangaistusta ja 17 yhdistelmä-rangaistusta suorittavaa vankia. Koska yhdistelmä-rangaistuksesta vapautuneita ei vielä ole, uusintarikollisuutta käsittelevä tarkastelu koskee vain koko rangaistuksen suorittaneita.

Tuomitsemisvaiheessa yhdistelmä-rangaistuksen tuomitsemisen edellytykset ovat samat kuin aikaisemmin tuomittaessa koko rangaistusaika suoritettavaksi vankilassa. Yhdistelmä-rangaistusta ja aikaisemmin koko rangaistusta suorittamaan voidaan tuomita toistuvasti rikoslain 2 c luvun 11 §:n 2 momentissa lueteltuihin törkeisiin väkivaltarikoksiin syyllistynyt rikosentekijä, jota on pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Tuomitseminen edellyttää mielentilatutkimusta ja sen yhteydessä tehtävää vaarallisuusarviota. Vaarallisuuden arviointi tapahtuu HCR-20v3 -version perusteella samalla tavoin kuin elinkautisvankien vapautuessa suoritettava väkivaltariskin arviointi.

Yhdistelmä-rangaistuksen myötä laista kuitenkin poistettiin mahdollisuus ehdonalaiseen vapauttamiseen, joten tuomittu rangaistus suoritetaan aina kokonaisuudessaan. Näin ollen

yhdistelmärangaistus eroaa aikaisemmasta koko rangaistuksen suorittamisesta vankilassa siinä, että vapauttamisajankohtaan vaikuttava vaarallisuuden arviointi tehdään vain kerran rangaistuksen alussa. Sen sijaan koko rangaistusta suorittavilla oli mahdollisuus hakea ehdonalaista vapauttamista Helsingin hovioikeudelta, kun rangaistuksesta oli suoritettu viisi kuudesosaa. Koko rangaistusta suorittava voitiin vapauttaa ehdonalaisesti, kun tuomittua ei enää ollut pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Yhdistelmärangaistusta ja koko rangaistuksen suorittamista koskevia vaarallisuusarvioita on tehty mielentilatutkimusten yhteydessä yhteensä 85 henkilölle ja ehdonalaista vapautumista koskevan hakemuksen takia 41 henkilölle vuosien 2010–2019 välillä.⁹⁹ Koko rangaistusta suorittavien vaarallisuusarviointi ei vapauttamisvaiheessa ollut systemaattista ja kattavaa, vaan vaarallisuusarvio tehtiin vain niille vangeille, jotka hakivat ehdonalaista vapauttamista. Jos vanki ei tätä hakenut, ei myöskään tehty uutta vaarallisuusarviota, vaan vanki vapautui koko rangaistuksen suoritettuaan tuomitsemisvaiheessa tehdyn arvion mukaisesti. Vuosina 2006–2015 Helsingin hovioikeus teki yhteensä 30 päätöstä ehdonalaista vapauttamista koskevista hakemuksista, niistä vapauttavia oli kolme.¹⁰⁰

4.7.2 Uusintarikollisuutta koskevat tutkimukset

Aikaisemman tutkimuksen perusteella voidaan todeta koko rangaistusta suorittavien kohdalta seuraavaa. Vuosina 2006–2015 koko rangaistuksen suorittamisesta vapautuneista vangeista uuteen ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittiin seuranta-aikana 31 prosenttia. Luku oli merkittävästi alempi kuin vankilasta vapautuneilla vangeilla keskimäärin. Kun tarkastelun ulkopuolelle jätettiin vapautumisen jälkeen vankilasta suoraan suljettuun laitoshoitoon siirtyneet ja seuranta-aikana kuolleet, uusintarikollisuus nousi seuranta-aikana 50 prosenttiin. Kyseisessä tutkimuksessa seuranta-ajat vaihtelivat vapautumisajankohtien mukaan eikä niiden pituutta ollut vakioitu.¹⁰¹

Tässä tutkimuksessa koko rangaistusta suorittaneiden uusimista on seurattu 1.10.2006–29.10.2019 vapautuneiden osalta. Aineistossa on 48 koko rangaistuksen suorittamisesta tai vastaavasta aikaisemmasta rangaistuksesta vapautunutta, jolloin eristämisperuste on sama eli rikoksenteijä on erittäin vaarallinen toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Seuranta-aika on pisimmillään 14,8 vuotta, lyhimmillään 2,1 vuotta ja keskiarvo 8,0 vuotta. Seuranta-aikana kuolleita on yhteensä 12 henkilöä ja he ovat mukana seurannassa kuolinpäivään asti.

99 Ahlgrén-Rimpiläinen et al. 2020, 7 ja 8.

100 Pohjola 2017, 383.

101 Pohjola 2017, 388–392, Lauerma -Pajuoja 2017, 510–511.

Taulukosta 8 ilmenevät koko rangaistusta suorittaneiden uusimisprosentit kolmen ja viiden vuoden seurannassa. Uusimisen kriteerinä on tässäkin syyllistyminen vähintään yhteen uuteen rikokseen, josta on seurannut lainvoimainen ehdoton vankeus- tai yhdyskuntapalvelutuomio.

Taulukko 8. Koko rangaistusta suorittaneiden uusimisprosentti.

	3 vuotta	5 vuotta
Kaikki uusiminen	37,2	39,0
HCR-20 uusiminen	32,6	34,1
RL 2c luvun uusiminen	23,8	27,5

Seurannassa on käytetty kolmiportaista luokitusta. Kaikki uusiminen tarkoittaa kokonaisuusimista, johon sisältyy väkivaltarikosten ohella myös muu rikollisuus. HCR-20 -uusiminen tarkoittaa kyseisen arviointijärjestelmän mukaista laaja-alaisesti määritettyä väkivaltarikollisuutta. Rikoslain 2 c luvun mukainen uusiminen puolestaan viittaa yhdistelmä-rangaistusta koskevassa säännöksessä lueteltuihin törkeisiin väkivaltarikoksiin eli kysymys on niiden rikosten uusimisesta, joiden perusteella kyseinen henkilö on alun perin tuomittu suorittamaan koko rangaistusta.

Koko rangaistuksen suorittaneilla kokonaisuusiminen jää jonkin verran koko vankipopulaatiota alhaisemmaksi. Väkivaltausimisessa on usein kysymys törkeistä tai tavallisista pahoinpitelyistä. Koko rangaistuksen suorittaneet eroavat elinkautisvangeista paitsi uusimisen tason, myös sen suhteen, että heillä uusiminen on vapautumisen jälkeen nopeampaa. Tässä suhteessa koko rangaistuksen suorittaneet muistuttavat vankipopulaatiota yleensä.

4.7.3 Vertailu elinkautisvankeihin

Yhdistelmä-rangaistusta ja koko rangaistusta suorittavien vaarallisuusarviota verrataan elinkautisvankeihin, heillä rangaistukseen tuomitseminen – erittäin vaarallinen toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle – edellyttää aina HCR-20v3 -järjestelmän mukaista korkeaa väkivaltariskiä. Samoin silloin, kun koko rangaistusta suorittava hakee ehdonalaista vapauttamista, sen myöntämisen esteenä on korkea riski. Keskitasoinen riski ei HCR-20v3 -versiossa täytä lain sanamuodon mukaisia vaatimuksia. Kun vanki vapautuu kyseisistä rangaistuksista, hänellä on käytännössä aina korkea väkivaltariski joko rangaistuksen alussa tehdyn vaarallisuusarvion tai sen ja ehdonalaista vapauttamista koskevan arvion

perusteella. Vain muutamalla ehdonalaisesti vapautetulla tilanne on se, että heillä on ollut korkea riski rangaistusta tuomittaessa, mutta riski on sen kuluessa alentunut.

Yhdistelmärankaistusta ja koko rangaistusta vankilassa suorittavat eroavat elinkautisvankeista rikostaustansa puolesta. Näillä rikoksentehtäjillä on aina takanaan vakavaa väkivaltarikollisuutta ja vankilatausta. Sitä vastoin elinkautisvankeista lähes 60 prosenttia oli ensi kertaa vankilassa. Kuten edellä on todettu, elinkautisvankien uusintarikollisuus on poikkeuksellisen alhaista ja merkittävästi alhaisempaa kuin väkivaltariskin arvioinnin perusteella voitaisiin olettaa. Koko rangaistuksen suorittaneilla sama ilmiö toistuu sikäli, että heidät on luokiteltu korkeaan riskiryhmään, mutta heidän uusintarikollisuutensa ei poikkea koko vankipopulaation uusintarikollisuudesta, vaan voi olla jopa sitä hieman alempi. Kumpikin tulos viittaa siihen, että HCR-20v3 -arviointijärjestelmän ja sen edeltäjien käytössä vaarana on niin sanottujen väärin positiivisten tulosten vahva ylikorostuminen.

Yhdistelmärankaistusta ja koko rangaistusta vankilassa suorittavien vaarallisuusarvio eroaa kuitenkin elinkautisvankien väkivaltariskin arvioinnista siinä, että tuomitseminen edellyttää vain laissa säädettyä törkeää rikosta, sen toistumista ja vaarallisuutta. Sen sijaan elinkautisvankeja vapautettaessa harkitaan useita rikoslaisissa säädettyjä kriteereitä. Tästä syystä HCR-20v3 -version arviointikriteereitä käytettäessä ei yhdistelmärankaistuksen ja aikaisemmin koko rangaistuksen suorittamisen osalta ole vastaavaa sanktiokumulaation vaaraa kuin elinkautisvankien vapauttamisprosessissa.

4.8 Yhteenveto

4.8.1 Empiirinen ja rikosoikeudellinen näkökulma

Vapautuneita elinkautisvankeja koskevat empiiriset tutkimustulokset ovat seuraavat. Elinkautisvankien uusintarikollisuus on poikkeuksellisen alhaista verrattuna koko vankipopulaatioon, kolmen vuoden seurannassa vapautuneiden elinkautisvankien uusimisprosentti oli noin 13. Tämä tutkimustulos vastaa aikaisempia Suomessa tehtyjä tutkimuksia ja on suunnaltaan pitkän aikavälin kokonaisaineiston mukainen. Tulos on siis niin luotettava kuin suomalaisella aineistolla suoritettava tarkastelu voi ylipäätään olla.

Siltä osin kuin kysymys on vapautuvien elinkautisvankien väkivaltariskin arvioinnista, aikaisempaa vertailuaineistoa ei elinkautisvankeilla ole. Väkivaltariskiä on elinkautisvankien vapautumisvaiheessa arvioitu vuodesta 2013. Elinkautisvankien määrän kasvun vuoksi vapautuneiden elinkautisvankien lukumäärä tulee lähivuosina lisääntymään ja uusintarikollisuuden tarkastelussa vaadittavat seurantamäärät ja seuranta-ajat tilastollisesti täydentymään. Tämä merkitsee, että suuremmalla aineistolla ja pitemmällä

seuranta-ajalla prosenttiluvut todennäköisesti elävät. Siksi huomio tulee kiinnittää ensisijaisesti niihin muuttujiin, jotka tässä aineistossa ovat selkeimmät ja vahvimmat.

Tilastollisesti keskeinen tulos on se, että vapautuneista elinkautisvangeista lähes kaksi kolmasosaa sijoitettiin korkeaan tai keskitasoiseen riskiryhmään. Näissä ryhmissä uusiminen jäi kuitenkin alhaiselle tasolle, keskimäärin 17 prosenttiin. Koko vankipopulaatioon verrattuna uusimisprosentti on hyvin alhainen. Tässä mielessä on jo kielenkäytöllisesti ongelmallista puhua korkeasta uusimiskäytännöstä nimenomaan elinkautisvankien yhteydessä. Miten on mieltettävissä se, että korkeaan riskiryhmään arvioidut elinkautisvangit uusivat muihin vankeihin verrattuna harvoin. Vertailuryhmän valintaan liittyviä ongelmia käsitellään tarkemmin seuraavassa kohdassa 4.8.2.

Toinen kysymys on HCR-20v3 -työkalun erottelukyky. Työkalu näyttää toimivan hyvin silloin, kun kysymys on matalan riskitason arvioinnista. Matalaan riskiryhmään sijoittui kolmasosa vapautuneista elinkautisvangeista ja heistä väkivaltarikoksen uusi kolmen vuoden seurannassa viisi prosenttia. Sen sijaan keskitason ja korkean riskin ryhmässä tilanne on toinen. Nyt saatujen tulosten perusteella rikosten uusiminen keskitasoisessa ja korkean riskin ryhmässä on keskenään samaa tasoa. Tässä mielessä väkivaltariskin arvioinnissa käytettävän HCR-20v3 -arviointijärjestelmän erottelukyky on siis heikko. On kuitenkin huomattava, että tältä osin tutkimusaineisto on vielä määrältään pieni.

Elinkautisvankien lisäksi HCR-20v3 -työkalua käytetään arvioitaessa vaarallisuutta yhdistelmä- ja aikaisemmin koko rangaistuksen suorittamiseen tuomittaessa. Tässä tapauksessa kysymys on toistuvasti törkeisiin väkivaltarikoksiin syyllistyneistä rikoksenteikijöistä, joiden uusimiskäytännön on rikoslakiin ilmenevällä tavalla pidettävä erittäin korkeana. Ryhmän poikkeuksellisuudesta huolimatta senkin uusimisprosentti on koko vankipopulaation keskimääräistä tasoa. Väkivaltariskin arvioinnissa riskitaso on siis lähtökohtaisesti erittäin korkea, mutta uusien törkeiden rikosten empiirinen toteutuma on uusintarikollisuuden seurannassa alhaisempi.

Erityisesti elinkautisvankien kohdalla keskeinen seikka on rikoslakiin kirjattujen elinkautisvankien vapautumisperusteiden ja väkivaltariskin arvioinnissa käytetyn HCR-20v3 -järjestelmän sisällöllinen päällekkäisyys. Sekä rikosoikeudellisessa vapautumisharkinnassa että väkivaltariskin arvioinnissa käsitellään samoja asioita hieman eri näkökulmasta. Kummassakin tarkastelun kohteena on elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtanut rikos sekä muu rangaistukseen sisältyvä aikaisempi ja vankila-aikainen rikollisuus. Molemmassa tarkastelutavassa kiinnitetään huomiota vankila-aikaiseen käyttäytymiseen ja rangaistusajan suunnitelman noudattamiseen niin myönteisessä kuin kielteisessäkin mielessä. Näiden lisäksi kiinnitetään huomiota väkivaltaan liittyviin asenteisiin, jota ilmentää esimerkiksi kuuluminen moottoripyöräjäengeihin, ja ylipäätään riskiin syyllistyneisiin törkeisiin rikoksiin.

Ongelmana on sanktiokumulaatio, jossa samat argumentit eri asiayhteyksissä esitettyinä yhdessä johtavat rangaistuksen ankaroitumiseen. Ongelma koskee nimenomaan elinkautisvankeja. Yhdistelmärangaistusta ja koko rangaistusta tuomittaessa merkitystä on vain syytteenalaisella rikoksella, aikaisemmilla samankaltaisilla rikoksilla ja vaarallisuusarviolla.

4.8.2 Oikeuspsykiatrinen näkökulma

Oikeuspsykiatrinen väkivaltariskiä arvioiva menetelmä, kuten käytössä oleva HCR20v3, pyrkii käsitteellistämään tätä riskiä eri näkökulmista, mutta se ei automaattisesti huomioi kohderyhmän alkuperäistä perustason riskiä. Esimerkiksi aiempi väkivalta otetaan väkivaltariskiarviossa huomioon riskiä nostavana tekijänä. Koska elinkautisvanki on syyllistynyt vähintään kertaluonteisesti vakavaan väkivaltaan, voidaan sanoa, että väkivaltariski on perustavalla tavalla kohonnut jokaisella arvioitavalla tässä ryhmässä verrattuna sellaisiin henkilöihin, jotka eivät ole syyllistyneet rikokseen.

Kun verrataan elinkautisvankeja toisiin vankeihin, nähdään tämän tutkimuksen perusteella, että väkivaltarikoksen uusiminen on harvinaista. Perustason riski on siten muuta vankipopulaatiota matalampi.

On epäselvää, mihin elinkautisvangin väkivaltariskiä tosiasiasa verrataan: onko riski kohonnut toisiin elinkautisvankeihin nähden, vankien keskuudessa vai yleisesti ottaen kaikkien kansalaisten suhteen. HCR20v3-menetelmän kolmiportainen asteikko – tai minkä tahansa toisen arviointimittarin luokittelu – perustuu kontekstiin, jota ei ole määritelty tarkasti ja joka on suomalaisessa toimintaympäristössä epäselvä. Kysymys on lopulta siitä, onko mielekästä käyttää arviointimenetelmää, jolle ei ole olemassa vertailtavuusryhmää.

Huomionarvioista on myös, että elinkautisvankien riskiarviota tehdessä käytössä on laajin mahdollinen pääsy samanaikaisesti sekä terveystietoihin, kriminologiseen tietoon että demografisiin tietoihin. Arvioita tehdään moniammatillisesti, ja arvioiden laatijat ovat menetelmiin koulutettuja oikeuspsykiatreja ja psykologeja. Vastaavaa asiantuntemusta, aikaa tai tiedonsaantioikeutta ei ole muissa arviointitilanteissa esimerkiksi poliisilla tai terveydenhuollossa. Tämä herättää kysymyksen siitä, millaisia ongelmia suppeampiin arvioihin liittyy, vaikka perustason riskit eri tilanteissa ja kohderyhmissä olisivatkin tiedossa.

Terveydenhuollon näkökulmasta katsoen väkivaltariskiarviot johtavat nykyisen käytännön mukaan aina riskinhallintasuunnitelmaan, mikäli riskejä todetaan. On mahdollista, että riski madaltuu suunnitelluilla toimenpiteillä, kuten päihitteettömyydellä, kuntoutuksella tai muilla tukitoimilla. Voidaankin argumentoida, että elinkautisvankien keskuudessa väkivaltarikoksen uusimisen riski on matalampi kuin muissa ryhmissä, koska riskiarviossa tehdyt havainnot on otettu huomioon ja vangin vapautuminen suunniteltu erityisen huolellisesti

suunnitelman mukaan. Tämä saattaa olla mahdollista ja olisi tarkoituksenmukaista, mutta käytännön kokemuksen perusteella elinkautisvankien vapauttamissuunnitelmissa ei ole ollut Vankiterveydenhuolto varsinaisesti mukana eikä väkivaltariskiarvioiden loppupäätelmiä ja suosituksia ole järjestelmällisesti hyödynnetty niiden laatimisessa. Lisäksi riskiarviointi on aina tehty tuomion loppuvaiheessa, jolloin pitkäjänteisiä kuntouttavia suunnitelmia ei ole ollut aikaa laittaa täytäntöön ennen vapautumista. Näin ollen on todennäköistä, että väkivaltariskiarvio ei itsessään ole ollut interventio, joka madaltaisi arvioitavan kohdehenkilön riskiä syyllistyä väkivaltaan.

4.9 Johtopäätökset

Väkivaltariskin arvioinnista tuli osa elinkautisvankien vapauttamismenettelyä 1.9.2011. Tähän mennessä saatujen tulosten perusteella käytössä olevat menetelmät arvioivat huolesti vapautuneiden elinkautisvankien väkivaltarikosten uusimista. Toteutuneet uusimisluvut jäävät merkittävästi arvioituja alhaisemmiksi. Arviointimenetelmät siis tuottavat liikaa vääriä positiivisia tuloksia. Toisin sanoen uusimisriski arvioidaan korkeammaksi kuin toteutunut uusiminen on.

Elinkautisvankien vapauttamisharkinnan suorittaa Helsingin hovioikeus. Vaarana on, että tilanteessa, jossa arviointijärjestelmä tuottaa liian korkeita uusimisriskin arvioita, ne osaltaan vaikuttavat hovioikeuden päätöksenteossa rangaistuksia ankaroittavasti.

Elinkautisvankien vapauttamismenettelyssä ongelmana on myös niin sanottu sanktiokumulaatio. Tämä tarkoittaa sitä, että samoja seikkoja arvioidaan sekä sovellettaessa rikoslaissa säädettyjä elinkautisvankien ehdonalaista vapauttamista koskevia säännöksiä että tehtäessä arvioita väkivaltariskistä. Ongelmana on, että tässä tilanteessa elinkautisvankien vapauttamista estävät näkökohdat saattavat kertautua hänen vahingokseen. Tällainen sanktiokumulaatio on rikosoikeuden peruseriaatteiden vastaista.

Kaiken kaikkiaan uusimisriskiä koskevien arvioiden heikko osuvuus ja arviointiin liittyvä sanktiokumulaatio ovat oikeusturvan kannalta vakava ongelma. Elinkautisvankien vapauttamiseen liittyvä väkivaltariskin arviointi voi pahimmillaan pidentää vankeusrangaistuksia rikosoikeudellisesti ja tutkimuksellisesti kestävämmillä perusteilla. Väkivaltariskin arvioinnissa käytettyjen menetelmien tulokset ovat niin heikot, että oikeusturvasyistä ei ole perusteltua jatkaa niiden käyttämistä nykyisenkaltaisella tavalla.

5 Elinkautisvankien ehdonalaista vapauttamista koskeva sääntely

5.1 Johdanto

Osana hanketta selvitetään, miten elinkautisvangeista tehtävät väkivaltariskiarviot on otettu huomioon Helsingin hovioikeuden vapauttamisharkinnassa ja millaiseksi niiden painoarvo on mahdollisesti määritelty hovioikeuden ratkaisuisissa.

Hankkeen tässä osiossa tutkimuskysymyksinä olivat: 1) Miten elinkautisvangeista tehtävät väkivaltariskiarviot on otettu huomioon Helsingin hovioikeuden vapauttamisharkinnassa ja 2) Millaisiksi väkivaltariksin painoarvo on mahdollisesti määritelty hovioikeuden ratkaisuisissa? Tutkimusaineisto koostui Helsingin hovioikeuden 1.9.2011–31.3.2018 välisenä aikana ehdonalaista vapauttamista koskevista hakemuksista annetuista päätöksistä. Helsingin hovioikeuden päätökset ovat salassa pidettäviä, joten tämän osion tutkijat hakivat ja saivat Helsingin hovioikeudelta 26.5.2020 tutkimusluvan. Helsingin hovioikeus on antanut tutkimusjaksolla 177 elinkautisvankien vapauttamishakemuksiin liittyvää päätöstä. Näistä 19 koskee tapauksia, joissa tekijä oli ollut teon tehdessään alle 21-vuotias. Aineiston ollessa näin pieni, tilastollinen tutkimus on pulmallista. Koska kuitenkin kyse on kokonais- tutkimuksesta¹⁰² eli aineisto kattaa kaikki tähän luokkaan kuuluvat tapaukset, voidaan myös alle 21-vuotiaiden aineistosta esittää luotettavia tutkimustuloksia. Tutkimusaineistossa on lisäksi seuraavat päätökset: Rikosseuraamuslaitos haki elinkautisvankien vapauttamista (n=1) ja Rikosseuraamuslaitos haki jo tehdyn vapauttamispäätöksen uudelleen käsitelyä (n=1). Tutkimusaineistoa käsiteltiin empiirisellä tutkimusotteella sekä laadullisesti ja määrällisesti.

Tutkimuksen määrällisessä osuudessa käytettiin tarkasteltavina muuttujina rikoslaisissa säädettyjä vapauttamisarvioinnissa huomioon otettavia seikkoja sekä erikseen valittuja muuttujia. Rikoslain 2c luvun 10 §:n 2 momentin mukaan elinkautisesta vankeudesta ehdonalaiseen vapauteen koskevaa hakemusta arvioitaessa huomiota kiinnitetään elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatuun; muihin rangaistuksiin, jotka elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on suoritettu vankilassaoloaikana; tuomitun muuhun mahdolliseen myöhempään rikollisuuteen; sekä RL 2c:9.2:ssä säädettyyn vapauttamisen lykkäämistä koskevaan perusteeseen. Tällaisena perusteena

---

102 Heikkilä 2010, s. 44.

mainitaan vangin käyttäytymisen tai tämän esittämien uhkausten johdosta oleva ilmeinen vaara, että vanki tulee vapauduttuaan syyllistymään henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen. Tarkasteltavina muuttujina käytettiin siten elinkautisvankeuteen sisältyneiden henkeen ja terveyteen kohdistuneiden rikosten¹⁰³ lukumäärää ja sitä, oliko rikos kohdistunut vangin läheiseen¹⁰⁴. Lisäksi tarkasteltaviksi muuttujiksi valittiin RL 2c:10.2:ssä säädetty rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen. Muita muuttujia olivat: sukupuoli, aikaisempien vapauttamishakemusten hylkääminen, Rikosseuraamuslaitoksen lausunto, poistumislupien noudattaminen, sijoitus avolaitokseen tai suljettuun laitokseen hakemuksen tekohetkellä, Helsingin hovioikeuden päätöksen lopputulos, hylkäävän päätöksen perusteet, vankeusrangaistuksen kesto vapauttamispäivänä ja vankeusrangaistuksen kesto hylätyissä päätöksissä Helsingin hovioikeuden ratkaisupäivänä. Muuttujat koodattiin numeeriseen muotoon ja siirrettiin käsiteltäväksi SPSS-tilasto-ohjelmalla¹⁰⁵. Tutkimusaineistoa ei tutkittu määrällisellä menetelmällä niiden tapausten osalta, joissa hakijana oli Rikosseuraamuslaitos, koska näissä havaintoyksiköiden koko ei soveltunut kyseisellä menetelmällä tehtävään tutkimukseen.

5.1.1 Ehdonalaista vapauttamista koskeva sääntely

Elinkautista vankeusrangaistusta suorittavan vangin vankilassaoloajaksi luetaan rangaistusaika sekä aika, jonka vanki on ollut pidätettynä, vangittuna tai muuten vapautensa menettäneenä elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen vuoksi ennen rangaistuksen suorittamisen aloittamista (RL 2c:10a). Elinkautiseen tuomitun vapaudenmenetyksiaika luetaan vankilassaoloajaksi, vaikka samalla on suoritettu määräaikaista vankeusrangaistusta, sakon muuntorangaistusta tai arestirangaistusta. Jos elinkautinen vankeusrangaistus käsittää muita vankeusrangaistuksia, vankilassaoloaikaan ei lueta näistä rangaistuksista RL 6 luvun 13 §:n nojalla tehtyjä vähennyksiä, jotka kohdistuvat aikaan ennen edellä tarkoitettua vapaudenmenetyksen alkua.

Vankeuslain 3 luvun 7a §:n mukaan määräaikaista vankeusrangaistusta ja sakon muuntorangaistusta suorittavalle on annettava päätös, joka sisältää VankL 3 luvun 1–7 §:ssä tarkoitettut tiedot sekä tiedon vapauttamisen ajankohdasta. Elinkautista vankeusrangaistusta koskevasta päätöksestä ilmenee aikaisin ajankohta, jolloin vanki voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen. Rangaistusaikaa koskeva päätös on annettava viipymättä vangille tiedoksi.

103 Teoissa huomioitiin murha (RL 21: 2.1), murhan yritys (RL 21:2.2), tappo (RL 21:1.1) ja tapon yritys (RL 21:1.2).

104 Läheiseksi luokiteltiin nykyinen tai entinen kumppani, lapset ja vanhemmat.

105 Statistical Package for the Social Sciences, versio 27.

Elinkautiseen vankeuteen tuomittu voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kaksitoista vuotta. Kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdystä rikoksesta elinkautiseen vankeuteen tuomittu vanki voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kymmenen vuotta (RL 2c:10). Vankeuslain säätämisen yhteydessä omaksuttu 12 vuoden määräaika kertoo selkeästi sen, milloin kysymys ehdonalaisesta vapauttamisesta voi tulla ajankohtaiseksi. Se vastaa myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen linjauksia ja eräitä ulkomaisia lainsäädäntöratkaisuja.¹⁰⁶

Elinkautisvangin ehdonalaisesta vapauttamisesta päättää Helsingin hovioikeus. Vapauttamismenettelyä säädellään laissa elinkautisvankien vapauttamismenettelystä (781/2005, VapMenL). Asia tulee vireille hovioikeudessa pääsääntöisesti vangin hakemuksella. Poikkeuksellisesti menettely voi tulla vireille myös Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön hakemuksella (VapMenL 1.3 §). Tämä säännös on otettu lakiin tasapuolisuussyistä, jotta ehdonalainen vapauttaminen ei olisi liiaksi riippuvainen vangin omasta toimintakyvystä. Vangin vakava sairaus, vamma tai erikoishoitoa vaativa tila saattaa johtaa siihen, että vanki ei omin toimenpitein kykene hoitamaan vapauttamista. Sama tilanne saattaa toteutua vankilassa silloin, kun vanki on hoidettavana terveydenhuollon yksiköissä.

Asian valmistelu hovioikeudessa alkaa, kun hakemus saapuu hovioikeuteen, kuitenkin aikaisintaan kaksi vuotta ennen mahdollista vapauttamisajankohtaa. Jos vankia ei päästetä ehdonalaiseen vapauteen, asia voidaan saattaa hovioikeuden uudelleen ratkaistavaksi yhden vuoden väliajoin. Uusi hakemus voidaan tehdä niin, että sen valmistelu on aloitettavissa yhden vuoden kuluttua edellisen valmistelun aloittamisesta (VapMenL 2 §).

Asian käsittelyssä noudatetaan normaalista rikosprosessista poiketen melko puhdaslinjaista tutkintamenetelmää. Vangilla on toki oikeus, – ja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköllä velvollisuuskin – esittää asiassa tarpeellista selvitystä. Vanki voi saada menettelyyn oikeusapua ja avustajan. Hovioikeus voi kuitenkin omasta aloitteestaan päättää asiantuntijalausunnon hankkimisesta, todistelun vastaanottamisesta tai kirjallisen todisteen tai muun asiakirjan esittämisestä Tuomioistuimen hankkiman selvityksen johdosta vangille ja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Vangille on varattava tilaisuus tulla kuulluksi myös Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön lausunnon tai hakemuksen johdosta.

Asiassa on järjestettävä suullinen käsittely, jos vanki sitä vaatii. Suullinen käsittely on järjestettävä muutoinkin, jollei se ole selvästi tarpeetonta. Vanki ja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön edustaja on kutsuttava suulliseen käsittelyyn. Suullisessa

---

106 HE 262/2004 vp s. 31 ja s. 47.

käsittelyssä voidaan kuulla vankia, Rikosseuraamuslaitoksen edustajaa, todistajaa tai muuta henkilöä ja ottaa vastaan muuta selvitystä. Jos vanki ei saavu suulliseen käsittelyyn, asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta, jollei hovioikeus pidä hänen henkilökohtaista kuulemistaan tarpeellisena. Asia on käsiteltävä hovioikeudessa kiireellisenä. Asia ratkaistaan esittelystä asiassa esitetyn kirjallisen ja suullisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella. Suullisen käsittelyn jälkeen asiassa voidaan esittää tai hankkia selvitystä vain erityisestä syystä.

Hovioikeuden hyväksyessä ehdonalaista vapauttamista koskevan hakemuksen se ei välttämättä kuitenkaan päästä vankia heti ehdonalaiseen vapauteen. Vapauttamispäivä on toisinaan määrätty huomattavan pitkänkin ajan päähän, jopa vuoden tai kahden päähän hovioikeuden päätöksestä.

5.1.2 Ehdonalaiseen vapauteen päästämässä arvioitavat seikat

Ehdonalaiseen vapauteen päästäminen on harkinnanvaraista. Elinkautisvangin ehdonalaista vapauttamista harkittaessa on kiinnitettävä ensinnäkin huomiota (1) vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatuun. Elinkautiseen vankeuteen voidaan tuomita joukkotuhonnasta, törkeästä maanpetoksesta, törkeästä vakoilusta, törkeästä valtiopetoksesta ja murhasta. Yhtä joukkotuhonnasta tuomittua lukuun ottamatta kaikki elinkautista rangaistusta tällä hetkellä suorittavat on tuomittu murhasta. Murhaan syyllystyneistä osa ei ole syyllystynyt muihin rikoksiin, ja osalla voi murhan lisäksi sisältyä tuomioon rangaistus lukuisista muista rikoksista, jopa useista henkirikoksista. Huomioon siis otetaan kaikki elinkautiseen tuomioon sisältyvät rikokset.

Toiseksi huomiota on kiinnitettävä (2) muihin rangaistuksiin, jotka elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on suoritettu rikoslain 2 c luvun 10a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana, tuomitun muuhun mahdolliseen myöhempään rikollisuuteen ja vangin riskiin syyllyä uudelleen henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen. Lain esitöissä mainitaan järjestäytyneeseen rikollisryhmään osallistuminen esimerkkinä seikasta, joka vaikuttaa vapauttamisharkintaan.¹⁰⁷

Vapauttamisharkinnassa otetaan huomioon myös (3) rangaistusajan suunnitelman noudattaminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutoinkin. Tällöin tarkastellaan esimerkiksi poistumislupien hoitamista rikkeettömästi sekä mahdollisia kurinpitovirheitä. Elinkautisvanki voi siten hyvällä vankeusajan käyttäytymisellä ja tunnollisella rangaistusajan suunnitelman noudattamisella vaikuttaa ehdonalaiseen vapauttamiseensa. Tällöin

¹⁰⁷ HE 262/2004 vp s. 47.

alkuperäistä rikosta ja myöhempää rikollisuutta arvioitaessa voidaan ottaa huomioon esimerkiksi vankeusajalla ilmenevät myönteiset kehityspiirteet. Toisaalta piittaamattomuus rangaistusajan suunnitelmasta voi vaikuttaa vapauttamisharkintaan, vaikka alkuperäinen rikos tai myöhempi rikollisuus ei olisi poikkeuksellista.

Harkinnassa voidaan myös ottaa huomioon vangin sitoutuminen noudattamaan valvotusta koevapaudesta annetun lain (629/2013) 4 §:ssä tarkoitettua lääkettä ja siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea koskevia ehtoja. Vapauttamisharkinnassa otetaan huomioon myös RL 2c luvun 9 §:n 2 momentissa mainitut seikat. Tuon säännöksen mukaan ehdonalaista vapauttamista voidaan lykätä ilman vangin suostumusta, jos vangin käyttäytymisen tai hänen esittämiensä uhkausten johdosta on olemassa ilmeinen vaara, että vanki vapauduttuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen ja vapauttamisen lykkääminen on tarpeen rikoksen estämiseksi.

Myös vangin korkea ikä voi olla tekijä, jonka vuoksi vapauttamisasian hoitaminen on vankille vaikeaa. Viranomaisen aloiteoikeudella on pyritty myös siihen, ettei ehdonalaista vapauttamista tarvitsisi hoitaa armahduksella. Kuka tahansa voi tehdä armahdusanomuksen. Jos viranomaisella ei olisi aloiteoikeutta eikä vanki kykenisi itse hakemusta tekemään, ainoa tie ehdonalaiseen vapauttamiseen olisi se, että Rikosseuraamuslaitos tai jokin ulkopuolinen taho hakisi armahdusta.¹⁰⁸

Hakemus voi olla hyvin yksinkertainen. Riittää, kun hakemuksessa pyydetään ehdonalaista vapauttamista elinkautisesta vankeusrangaistuksesta. Asian ratkaisemiseksi tarvittava selvitys tulee Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön lausunnon yhteydessä. Lausunnonssa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön on todettava, puoltaako vai vastustaako se vapauttamista ja onko vanki määrättävä valvottuun koevapauteen. Lausuntoon on liitettävä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön arvio vapauttamisen edellytyksistä ja muu vankia koskeva selvitys. Elinkautiseen vankeuteen tuomittua koskevaan lausuntoon on lisäksi liitettävä arvio vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen (VapmenL 1.2).

5.1.3 Valvottuun koevapauteen sijoittaminen

Elinkautisesta vankeudesta ehdonalaisesti vapautettava voidaan sijoittaa valvottuun koevapauteen (RL 2c:10.3). Elinkautisvanki voidaan sijoittaa valvottuun koevapauteen aikaisintaan, kun hän on kärsinyt rangaistuksesta yksitoista vuotta kuusi kuukautta. Hänenkin valvottu koevapautensa voi siis olla enintään kuusi kuukautta. Kahtakymmentäyhtä vuotta

¹⁰⁸ HE 262/2004 vp s. 54.

nuorempana tehdystä rikoksesta elinkautiseen vankeuteen tuomitun aikaisin valvotun koevapauden alkamisajankohta on yhdeksän vuotta kuusi kuukautta.

Elinkautisvangin valvottuun koevapauteen sijoittamisesta päättää Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö (L valvotusta koevapaudesta 32.1). Elinkautisvanki voidaan käytännössä päästää valvottuun koevapauteen hänen suoritettuaan rangaistusta 11 vuotta 6 kuukautta, koska valvottuun koevapauteen päästämisen aikaisin ajankohta määräytyy hänen ehdonalaiseen vapauteen päästämisenä perusteella (jos rikos on tehty alle 21-vuotiaana, valvottuun koevapauteen voi päästä, kun rangaistusta on suoritettu 9 vuotta 6 kuukautta). Jos Rikosseuraamuslaitos katsoo, että ennen ehdonalaista vapauttamista ilmoitulleen uuden rikoksen, suostumuksen peruuttamisen tai koevapauden peruuttamisen johdosta ehdonalaista vapauttamista on harkittava uudelleen, Rikosseuraamuslaitoksen tulee saattaa asia Helsingin hovioikeuden ratkaistavaksi (RL 2c:10.3).

5.2 Hovioikeuden tuomioiden analyysi

5.2.1 Päätösten rakenne

Hovioikeus referoi aluksi vangin hakemuksen ja Rikosseuraamuslaitoksen lausunnon sisällön. Sen jälkeen päätökseen on kirjattu oikeusapua ja oikeudenkäyntiavustajaa koskevat ratkaisut. Perusteluissa on aluksi referoitu elinkautisvangin vapauttamista sääntelevä normi. Seuraavaksi hovioikeus analysoi elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen laatua ja mahdollista myöhempää rikollisuutta. Sen jälkeen seuraa väkivaltariskin arvio, minkä jälkeen hovioikeus arvioi vangin vankilassaoloaikaa ja rangaistusajansuunnitelman toteutumista.

Johtopäätöksissä todetaan aluksi se, onko ehdonalaiselle vapauttamiselle vankilassaoloaikaa koskeva edellytys täyttynyt. Sen jälkeen hovioikeus punnitsee pro et contra -mallilla ehdonalaista vapauttamista puoltavia ja sitä vastaan puhuvia seikkoja. Lopputuloksena on päätös, jossa vanki päätetään päästää ehdonalaiseen vapauteen tai jossa vapauttaminen evätään. Lopuksi hovioikeus ottaa kantaa siihen, onko ehdonalaiseen vapauteen päästettävä vanki määrättävä ennen ehdonalaista vapauttamista valvottuun koevapauteen. Hovioikeus ei päättää valvottuun koevapauteen sijoittamisesta, mutta ottaa kantaa siihen, onko valvottua koevapautta pidettävä perusteltuna ja ottaa sen järjestämiseen kuluvan ajan huomioon määrätessään päivän, jona vanki päästetään ehdonalaiseen vapauteen.

5.2.2 Päätösten määrällinen arviointi

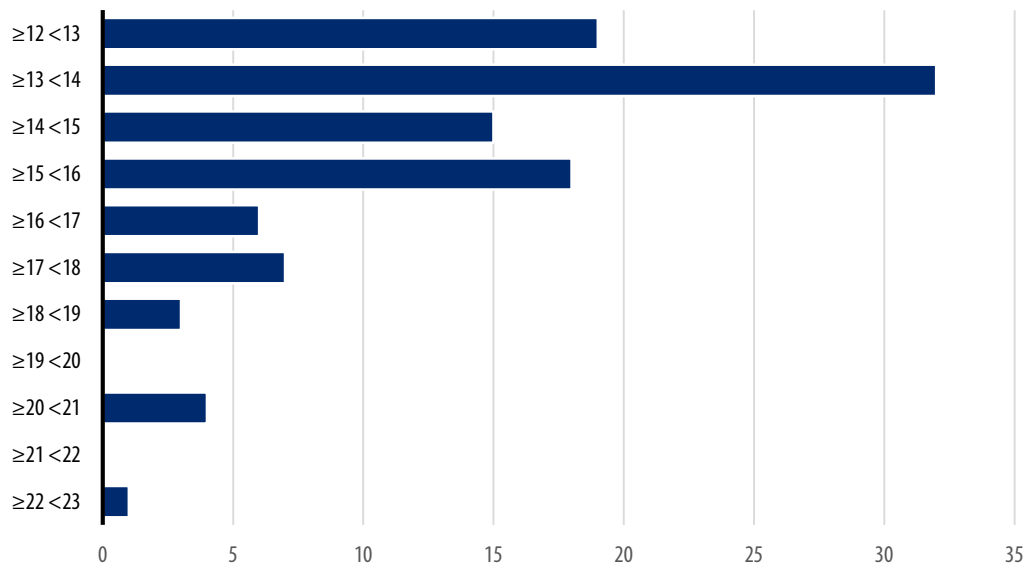
5.2.2.1 Hakija oli henkirikoksen tehdessä täyttänyt 21 vuotta

Hakemus hyväksytty

Vankeusaika

Helsingin hovioikeus oli päättänyt päästää hakijan ehdonlaiseen vapauteen 67 %:ssa (n=105) tapauksista. Rikosseuraamuslaitos oli 78 %:ssa (n=82) tapauksista puoltanut hakijan hakemusta. Osa hakijoista oli hakenut vapautusta useamman kuin yhden kerran. Kaksi kertaa vapautusta hakeneita oli 18 % (n=29) ja kolme kertaa vapautusta hakeneita 2 % (n=3). Suurimman ryhmän muodostivat hakijat (32 %), jotka olivat vapautuessaan suorittaneet vankeusrangaistustaan vähintään 13, mutta enintään 14 vuotta (kuvio 15). Toiseksi eniten oli hakijoita (19 %), jotka olivat vapautuessaan suorittaneet rangaistusta vähintään 12 vuotta, mutta enintään 13 vuotta. Yli 16 vuotta vankeusrangaistustaan suorittaneiden osuus oli vähäistä. Viidessä tapauksessa vankeusrangaistusta oli suoritettu yli 20 vuotta. Mitä pidempään vankeusrangaistusta oli suoritettu, sitä todennäköisemmin hakemus hyväksyttiin ja hakija pääsi ehdonlaiseen vapauteen.

Kuvio 15. Vankeusajan pituus ehdonlaiseen vapauteen alkaessa (tapauksen lukumäärä).

Rikosten lukumäärä

Myönteisen päätöksen saaneista hakijoista 56 % (n=59) oli tuomittu elinkautiseen vankeuteen pelkästään henkirikoksesta ja 78 %:lla (n=82) henkirikos oli kohdistunut vain yhteen henkilöön (taulukko 8). Heistä lähes 40 % (n=31) oli suorittanut elinkautista vankeusrangaistusta 13–14 vuotta. Silloin, kun henkirikos oli kohdistunut kahteen henkilöön, hakija oli suorittanut vankeusrangaistustaan useimmiten 15–16 vuotta. Yhdessä tapauksessa henkirikos oli kohdistunut yli viiteen henkilöön, jolloin hakija oli vapautuessaan suorittanut vankeusrangaistustaan 20–21 vuotta.

Taulukko 9. Henkeen kohdistuvien rikosten lukumäärä ja vankeusrangaistuksen suorittamisaika vuosina ehdonalaisten vapauden alkamispäivänä (tapausten lukumäärä).

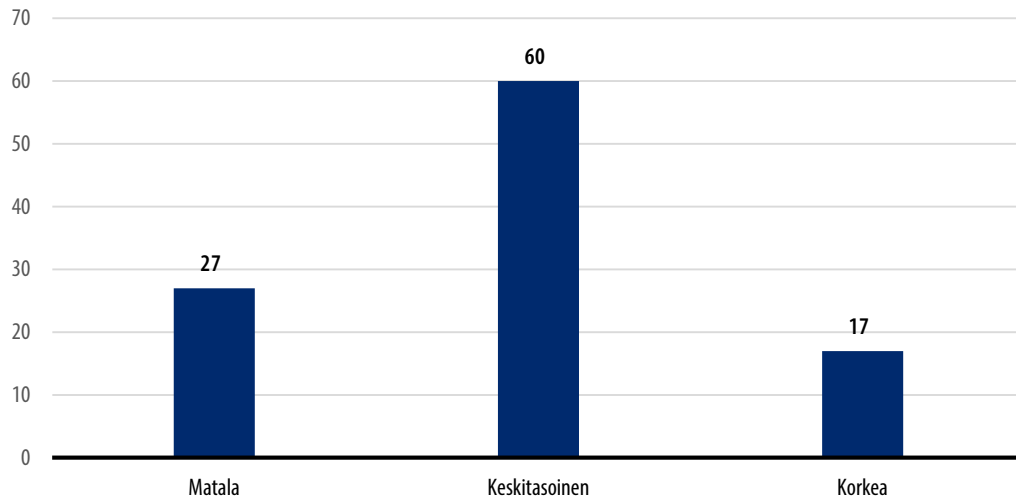
	≥12 <13	≥13 <14	≥14 <15	≥15 <16	≥16 <17	≥17 <18	≥18 <19	≥19 <20	≥20 <21	≥21 <22	≥22 <23	Yht.
1	19	31	12	10	3	3	2	0	3	0	0	83
2	1	0	3	5	0	3	1	0	0	0	0	13
3	0	1	0	2	2	0	0	0	0	0	1	6
4	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	2
>5	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Yht.	20	32	15	17	6	7	3	0	4	0	1	105

Vangin sukupuoli

Ehdonalaista vapauttamista hakeneista naisista (n=9), myönteisen päätöksen sai viisi hakijaa (63 %) jo heti ensimmäiseen hakemukseen. Miesten osalta myönteinen päätös ensimmäiseen vapauttamishakemukseen oli tehty 60 %:ssa (n=71) tapauksista. Sukupuolella ei siten näytä olevan vaikutusta Helsingin hovioikeuden tekemiin päätöksiin elinkautisvangien vapauttamisessa ehdonalaiseen vapauteen.

Uusimisriskiarvio

Tutkimusjoukossa oli yksi tapaus, jossa hakija oli päästetty ehdonalaiseen vapauteen siitä huolimatta, että hänen uusimisriskiään ei ollut pystytty arvioimaan. Kuviosta 16 ilmenee, että myönteisen päätöksen saaneista hakijoista 26 %:lla (n=27) oli matala uusimisriski, 57 %:lla (n=60) keskikertainen uusimisriski ja 16 %:lla (n=17) korkea uusimisriski.

Kuvio 16. Uusimisriskiarvio hyväksytyissä hakemuksissa (tapausten lukumäärä).

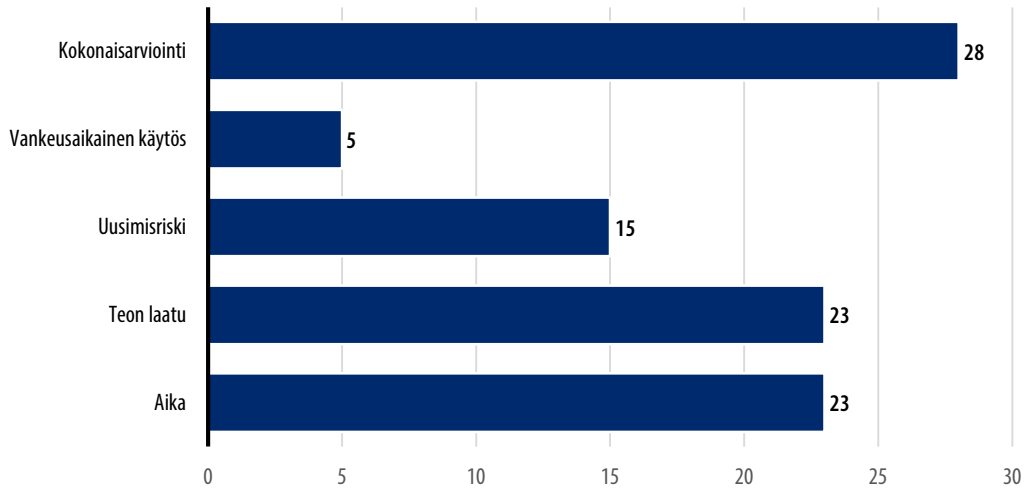
Rangaistusajan suunnitelma

Tutkimusjoukossa oli 9 tapausta, joissa hakijan rangaistusajan suunnitelmasta ei ollut lausuttu tai sitä ei ollut voitu tehdä. Rangaistusajan suunnitelma oli 67 %:lla (n=70) onnistunut osittain. Tutkimusjoukossa ei ollut ainuttakaan hakijaa, jolla rangaistusajan suunnitelma olisi tehty, mutta se ei olisi onnistunut lainkaan. Helsingin hovioikeus ei ollut viidessä tapauksessa lausunut hakijan vankeusaikaisesta käytöksestä. Hakijan vankeusaikainen käytös oli myönteisen päätöksen saaneista 50 %:lla (n=52) ollut moitteetonta. Jonkin verran käytösrikkeitä oli ollut 43 %:lla (n=45) hakijoista ja runsaasti rikkeitä oli ollut 3 %:lla (n=3). Hakijoista 73 %:lla (n=77) poistumisluvat olivat sujuneet onnistuneesti. Myönteisen päätöksen saaneista 79 % (n=83) oli ollut sijoitettuna avolaitokseen sillä hetkellä, kun he olivat jättäneet hakemuksen ehdonalaisesta vapauttamisesta.

Hakemus hylätty

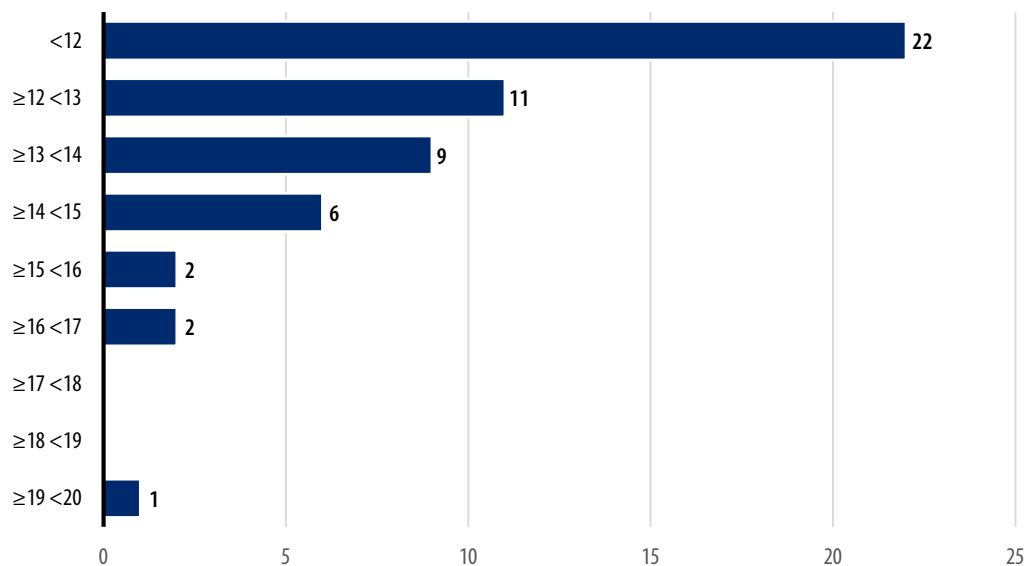
Päätöksen perustelut

Helsingin hovioikeus oli hylännyt ehdonalaista vapauttamista koskevien hakemuksen reilussa kolmasosassa (n=53) tapauksista. Tutkimuksessa jaoteltiin hylkäävien päätösten perusteena käytetyt seikat seuraavasti: 1 = teosta kulunut lyhyt aika, 2 = teon laatu, 3 = hakijan uusimisriski, 4 = hakijan vankeusaikainen käytös ja 5 = kokonaisarviointi (kuvio 3). Ratkaisussa oli useimmiten käytetty useita eri perusteita. Kokonaisarviointi mainittiin 53 %:ssa (n=28) tapauksista. Teon laatu tai rangaistuksen suorittamisen kesto mainittiin perusteluna hylkäävälle päätökselle 43 %:ssa (n=23) tapauksista. Vajaassa 30 %:ssa (n=5) tapauksista hylkäyksen perusteluissa mainittiin hakijan uusimisriski ja vajaassa 10 %:ssa hylkäyksen perusteena oli mainittu vankeusaikainen käytös (kuvio 17).

Kuvio 17. Perusteet, joilla hakemus oli hylätty (tapausten lukumäärä).

Vankeusaika

Tutkimuksessa laskettiin hakijan suorittaman vankeuden kesto hylätyissä hakemuksissa Helsingin hovioikeuden ratkaisupäivänä (kuviokuva 18). Hakemuksista 42 % (n=22) hylättiin tapauksissa, joissa hakemus oli ratkaistu ennen kuin hakija oli suorittanut vankeusrangais-
tustaan 12 vuotta.

Kuvio 18. Vankeusaika, jonka ehdonalaisten vapautteen hakeneet olivat suorittaneet Helsingin hovioikeuden ratkaisupäivänä (tapausten lukumäärä).

Henkirikosten lukumäärä

Henkirikoksen kohteena olleiden henkilöiden lukumäärää verrattiin suhteessa siihen, kuinka kauan hakija oli suorittanut vankeusrangaistustaan siihen päivään asti, jolloin Helsingin hovioikeus hylkäsi hakemuksen. Suurimmassa osassa tapauksista henkirikos oli kohdistunut vain yhteen henkilöön ja tekijä oli suorittanut rangaistustaan alle 12 vuotta. Sillä, että rikoksen kohteena oli ollut kaksi tai useampi henkilö, ei näyttänyt olevan suurta merkitystä (taulukko 10).

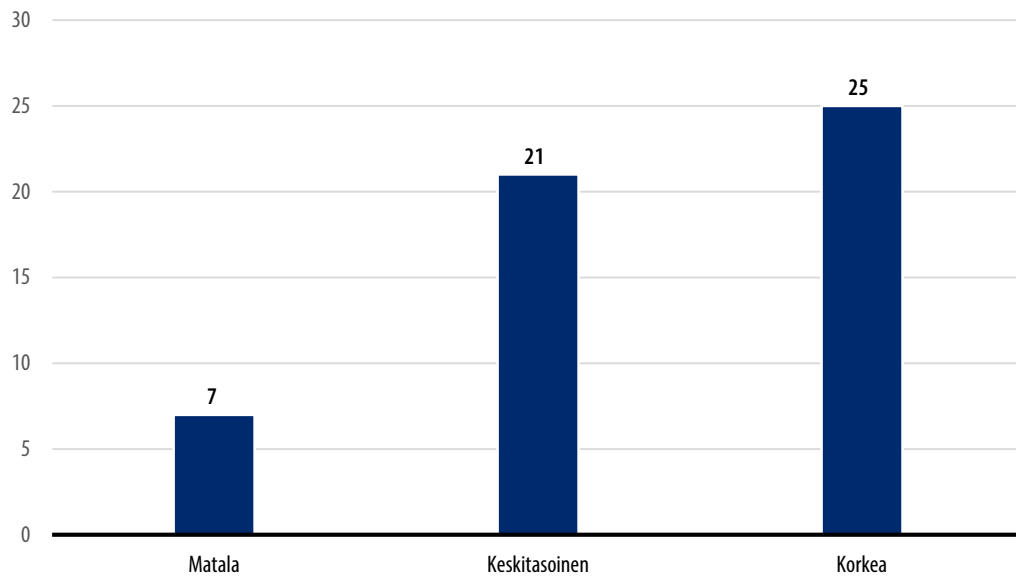
Taulukko 10. Henkeen kohdistuvien rikosten lukumäärä ja vankeusrangaistuksen suorittamisaika vuosina Helsingin hovioikeuden hylättyä hakemuksen ehdonalaiseen vapauteen pääsystä (tapauksien lukumäärä).

Henkilöt/ lkm	Vankeuden kesto (vuosia):									Yht.
	alle 12	≥12 <13	≥13 <14	≥14 <15	≥15 <16	≥16 <17	≥17 <18	≥18 <19	≥19 <20	
1	13	7	7	4	0	1	0	0	0	32
2	3	3	1	1	2	1	0	0	0	11
3	2	1	1	0	0	0	0	0	1	5
4	2	0	0	1	0	0	0	0	0	3
>5	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Yht.	22	10	9	6	2	3	0	0	1	53

Uusimisriski

Niissä tapauksissa, joissa ehdonalaista vapauttamista koskeva hakemus oli hylätty, hakija oli tuomittu myös muista teoista 47 %:ssa (n=25) tapauksista. Vankeusaikana uuteen rikokseen oli syyllistynyt 25 % (n=13) hakijoista. Lähes 90 %:lla (n=47) rikoksen kohteena oli ollut joku muu kuin tekijälle läheinen ihminen. Hylätyissä hakemuksissa Rikosseuraamuslaitos oli lähes poikkeuksetta vastustanut hakijan päästämistä ehdonalaiseen vapauteen. Ainoastaan yhdessä tapauksessa hakijaa ei ollut vapautettu Rikosseuraamuslaitoksen myönteisestä lausunnosta huolimatta.

Hylätyissä hakemuksissa rikoksen uusimisriski oli korkea 47 %:ssa (n=25) tapauksista ja keskitasoinen (n=21). Hylkäävän päätöksen saaneista matala uusimisriski arvioitiin olevan 13 %:lla (n=7) (kuvio 19).

Kuvio 19. Uusimisriski hylätyissä hakemuksissa (tapausten lukumäärä).

Rangaistusajan suunnitelma

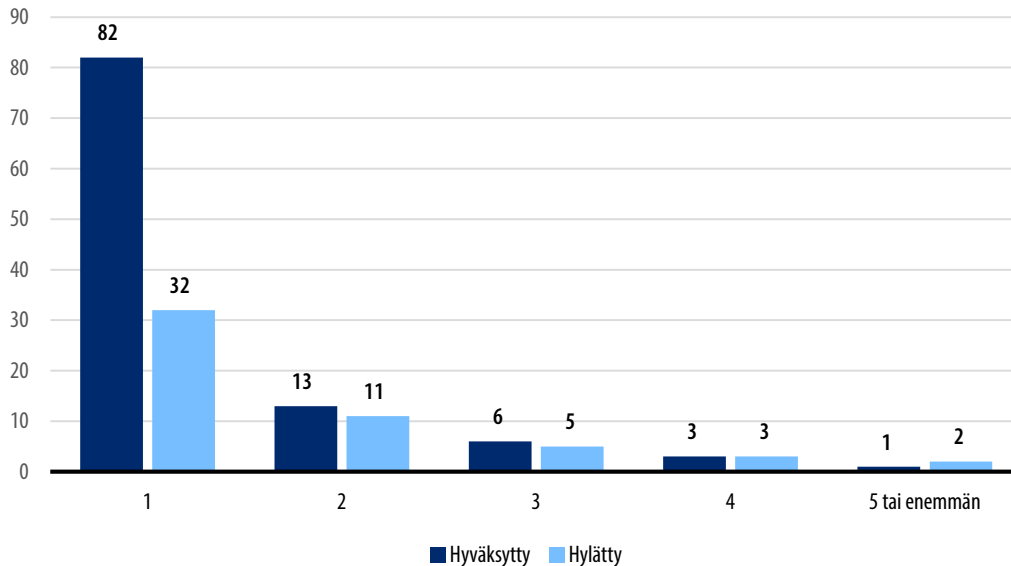
Hylkäävän päätöksen saaneista rangaistusajan suunnitelma oli onnistunut osittain 68 %:lla (n=36). Ainoastaan 9 %:lla rangaistusajan suunnitelman ei katsottu onnistuneen osaksi-kaan. Tässä ryhmässä 53 %:lla (n=28) oli ollut vankeusaikana jonkin verran käytösrikkeitä. Vankeusaikainen käytös oli ollut moitteetonta vajaalla 30 %:lla (n=15). Poistumisluvat olivat täysin onnistuneet 62 %:lla (n=33). Paljon rikkeitä poistumisluvissa oli ollut vain neljällä henkilöllä (8 %). Hakijoista 47 % (n=25) oli ollut hakemusta jättäessään sijoitettuna avolaitokseen.

Kaikki hakemukset (hyväksytyt ja hylätyt)

Henkirikoksen kohteena olleiden henkilöiden lukumäärä

Aineistosta tutkittiin henkirikoksen kohteena olleiden henkilöiden lukumäärän vaikutusta Helsingin hovioikeuden lopputulokseen (kuvio 20). Tapauksissa, joissa rikoksen kohteena oli ollut vain yksi henkilö, hakemuksista hyväksyttiin 72 % (n=82). Henkirikoksen kohdistuessa kahteen henkilöön, tekijä päästettiin ehdonlaiseen vapauteen 54 %:ssa tapauksista (n=13). Prosentuaalinen osuus hyväksytyissä hakemuksissa oli samaa tasoa (55 %) silloin, kun teon kohteena oli ollut kolme henkilöä tai neljä henkilöä. Siten rikoksen kohdistuminen useampaan henkilöön ei näyttänyt vaikuttavan siihen, hyväksytäänkö vai hylätäänkö hakemus.

Kuvio 20. Rikoksen kohteena olleiden henkilöiden lukumäärän merkitys Helsingin hovioikeuden päätöksen lopputulokseen (tapauksen lukumäärä).

Uuteen rikokseen syyllistyminen vankeusaikana

Syyllistyminen vankeusaikana uuteen rikokseen ei näyttänyt vaikuttaneen Helsingin hovioikeuden päätökseen ehdonalaiseen vapauteen päästämistä. Uuteen rikokseen syyllistyneistä (n=27) hakemus hyväksyttiin 14 henkilön osalta ja hylättiin 13 henkilön osalta. Tapauksissa, joissa henkilö oli saanut myönteisen päätöksen hakemukseensa, 21 tapauksessa rikoksen kohteena oli ollut tekijän läheinen. Sen sijaan hylkäävän päätöksen saaneiden joukossa, rikos oli kohdistunut tekijälle läheiseen henkilöön vain kuudessa tapauksessa.

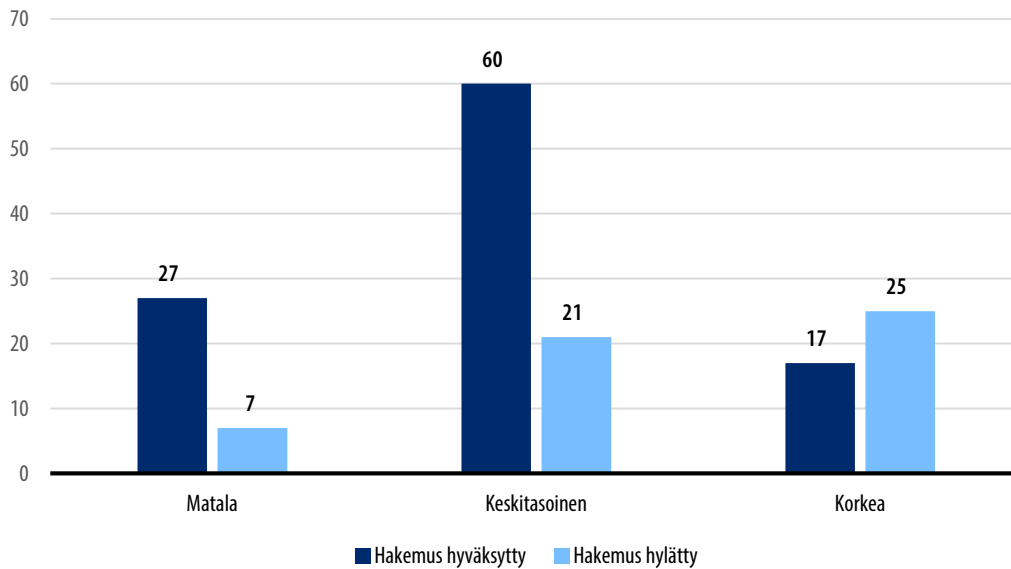
Rikosseuraamuslaitoksen lausunto

Rikosseuraamuslaitoksen antamalla lausunnolla harkinnassa ehdonalaiseen vapauteen päästämistä oli ollut merkitystä. Tapauksessa, joissa Rikosseuraamuslaitos oli puoltanut hakemusta (n=83), Helsingin hovioikeus oli 99 %:ssa päättänyt vapauttaa hakijan ehdonalaiseen vapauteen. Vain yhdessä tapauksessa Helsingin hovioikeus oli ollut eri mieltä ja hylännyt hakijan hakemuksen. Sen sijaan tapauksissa, joissa Rikosseuraamuslaitos ei puoltanut hakijan päästämistä ehdonalaiseen vapauteen (n=75), Helsingin hovioikeus oli hyväksynyt hakemuksen ehdonalaista vapauttamisesta 30 prosentissa tapauksista (n=23), mutta hylännyt hakemuksen kuitenkin useimmiten (70 %, n=52).

Uusimisriski

Tapauksissa, joissa rikoksen uusimisriski oli arvioitu matalaksi (n=34), lähes 80 %:ssa tapauksista hakemus on hyväksytty (kuvio 21). Keskitasoisen uusimisriskin (n=81) osalta hakemuksista oli hyväksytty 74 % (n=60). Niissä tapauksissa, joissa uusimisriski oli arvioitu korkeaksi (n=42), hakemuksista on hyväksytty vain 41 % (n=17). Siten uusimisriskillä oli ollut merkitystä ehdonalaista vapauttamista koskevassa päätöksessä.

Kuvio 21. Uusimisriskiarvio hyväksytyissä ja hylätyissä hakemuksissa (tapausten lukumäärä).

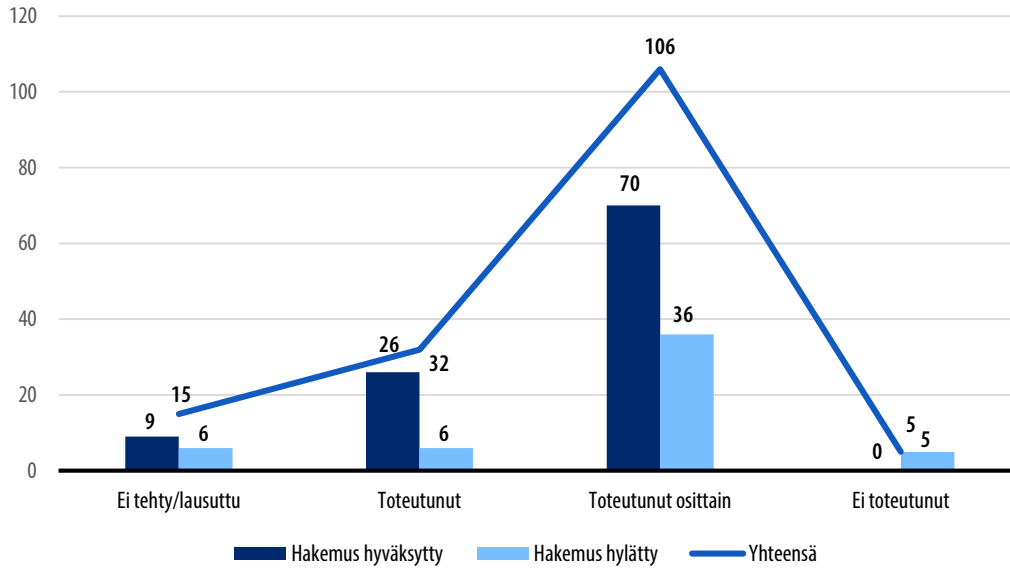
Rangaistusajan suunnitelma

Rangaistusajan suunnitelmaa hyvin noudattaneista hakijoista, ehdonalaista vapauttamista koskeva hakemus oli hyväksytty 80 %:ssa tapauksista (kuvio 22). Silloin, kun hakijan rangaistusajan suunnitelma oli toteutunut osittain, Helsingin hovioikeus oli 44 %:ssa tapauksista päättänyt vapauttaa hakijan ehdonalaiseen vapauteen. Mikäli hakijan rangaistusajan suunnitelma ei ollut toteutunut lainkaan, kaikki vapauttamista koskevat hakemukset oli hylätty.

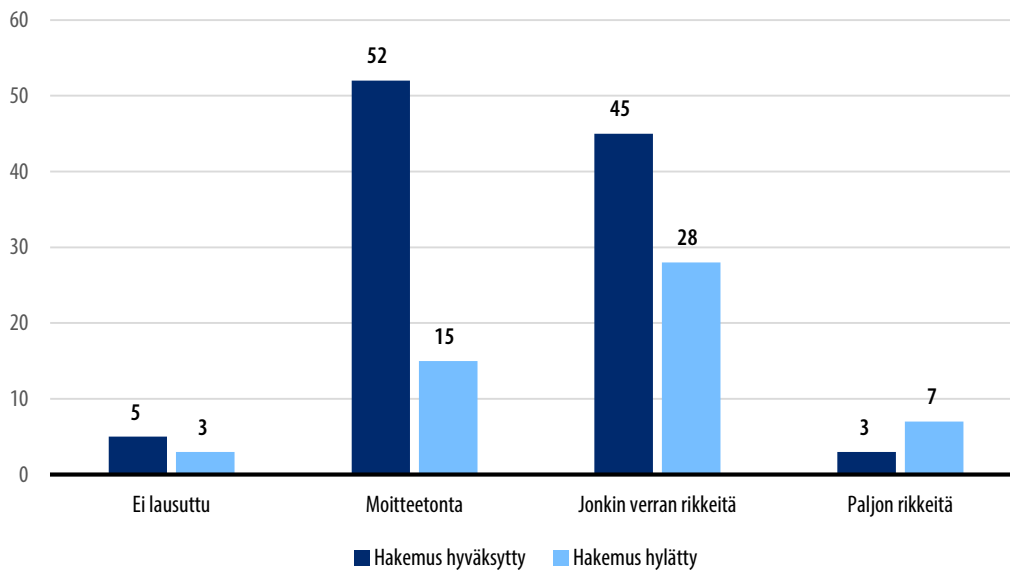
Vankeusaikainen käytös

Niissä tapauksissa, joissa hakijan vankeusaikaisessa käytöksessä oli katsottu ollen jonkin verran rikkeitä, 62 % (n=45) hakemuksista oli hyväksytty (kuvio 23). Tapauksissa, joissa käytös oli ollut moitteetonta (n=67), hakemus oli hyväksytty 78 %:ssa tapauksista, kun tapauksissa, joissa henkilöllä oli ollut paljon rikkeitä (n=10), hakemus oli hyväksytty vain 30 %:ssa tapauksista. Kahdeksassa tapauksessa päätöksessä ei ollut otettu kantaa hakijan vankeusaikaiseen käyttäytymiseen.

Kuvio 22. Rangaistusajan suunnitelman toteutuminen hyväksytyissä ja hylätyissä hakemuksissa (tapauksen lukumäärä).

Kuvio 23. Vankeusaikainen käytös hyväksytyissä ja hylätyissä hakemuksissa (tapauksen lukumäärä).

Poistumisluvat

Hakijat, joiden poistumisluvissa ei ollut ollut rikkeitä, 70 % (n=77) sai hakemukseensa myönteisen päätöksen ja niistä henkilöistä, joilla oli jonkin verran rikkeitä, sai myönteisen päätöksen 60 % (n=24). Siten poistumislupien onnistuminen ei näyttänyt vaikuttaneen Helsingin hovioikeuden päätökseen merkittävästi. Kahdeksassa tapauksessa (5 %) hakija ei ollut ollut poistumisluvilla tai siitä ei ollut mainintaa päätöksessä.

Avolaitokseen sijoitetut

Avolaitokseen sijoitetut saivat ehdolliseen vapauteen pääsyä koskevaan hakemukseensa myönteisen päätöksen lähes 80 %:ssa (n=83) tapauksista. Mikäli hakija oli ollut sijoitettuna suljettuun laitokseen hakemusta tehdessään, vapauttamista koskeva ratkaisu oli yhtä usein myönteinen kuin kielteinen (n=20). Kymmenessä ratkaisussa ei ollut lausuttu henkilön sijoittumisesta avo- tai suljettuun laitokseen.

Psyykkisen tilan arviointi

Helsingin hovioikeuden ratkaisuista poimittiin myös tiedot hakijoiden psyykkisen tilan arvioinneista. Lieviä psyykkisiä ongelmia oli todettu olleen 13 %:lla (n=20), jonkin verran psyykkisiä ongelmia 25 %:lla (n=39) ja 26 %:lla (n=41) hakijoista oli todettu olevan vakavia psyykkisiä ongelmia. Hakijoista 37 %:lla (n=58) joko ei ollut todettu olevan psyykkisiä ongelmia tai siitä ei ollut mainintaa ratkaisussa. Tutkimuksessa verrattiin edellä kuvatulla tavalla jaotellen hakijoiden psyykkisen tilan vaikutusta Helsingin hovioikeuden päätökseen ehdonalaiseen vapauteen päästämistä koskeviin hakemuksiin. Jos hakijalla oli todettu olleen lieviä psyykkisiä ongelmia, päätös oli 70 %:ssa tapauksista ollut myönteinen. Silloin, kun hakijalla oli ollut jonkin verran psyykkisiä ongelmia, myönteisen päätöksen sai 62 % hakijoista. Mikäli hakijalla katsottiin olevan vakavia psyykkisiä ongelmia, myönteisen päätöksen sai 66 %. Hakijoista, joilla joko ei ollut psyykkisiä ongelmia tai ongelmista ei ainakaan ollut mainintaa Helsingin hovioikeuden päätöksessä, 69 % sai myönteisen päätöksen.

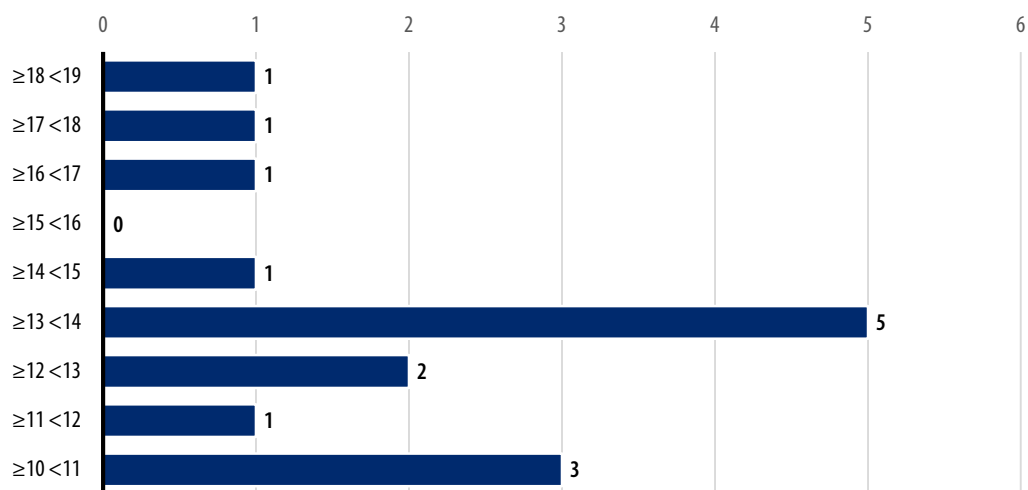
5.2.2.2 Hakija oli henkirikoksen tehdessään alle 21-vuotias

Hakemus hyväksytty

Vankeusaika

Alle 21-vuotiaana henkirikokseen syyllistyneistä lähes 80 %:ssa (n=15) tapauksista Helsingin hovioikeus oli päättänyt päästää hakijan ehdonalaiseen vapauteen. Neljässä tapauksessa hakijan ensimmäinen hakemus oli hylätty, mutta seuraava hakemus oli hyväksytty. Kolmasosassa (n=5) tapauksista hakijat olivat vapautuessaan suorittaneet vankeusrangaistustaan 13–14 vuotta (kuvio 24). Kolmessa tapauksessa hakija oli päästetty vapauteen suoritettuaan vankeusrangaistusta vähimmäisajan 10 vuotta. Pisimmillään yksi hakija oli suorittanut vankeusrangaistusta yli 18 vuotta. Kyseisessä tapauksessa hakija ei ollut hakenut ehdonalaiseen vapauteen aikaisemmin.

Kuvio 24. Vankeusajan pituus ehdonalaisen vapauden alkaessa alle 21-vuotiaana henkirikokseen syyllistyneiden joukossa (tapausten lukumäärä).

Henkirikosten lukumäärä

Niissä tapauksissa, joissa henkirikos oli kohdistunut vain yhteen henkilöön, 72 %:ssa tapauksista hakemus oli hyväksytty. Suurin osa heistä (n=4) oli ehdonalaisen vapauden alkaessa suorittanut rangaistusta 13–14 vuotta, mutta lähes yhtä monessa tapauksessa vankeusrangaistusta oli suoritettu 10–11 vuotta (n=3). Rikoksen kohdistuessa kahteen henkilöön, hakija oli suorittanut rangaistustaan yli 13 vuotta ehdonalaisen vapauden alkaessa. Tapauksessa, jossa rikoksen kohteena oli ollut kolme henkilöä, hakija oli suorittanut vankeusrangaistustaan yli 16 vuotta siihen mennessä, kun hänen ehdonalaisten vapautensa alkoi (taulukko 11).

Taulukko 11. Henkirikosten lukumäärä ja vankeusrangaistuksen suorittamisaika vuosina ehdonalaisen vapauden alkamispäivänä (tapauksen lukumäärä).

Henkilöt/lkm	Vankeuden kesto (vuosia):									Yht.
	≥10 <11	≥11 <12	≥12 <13	≥13 <14	≥14 <15	≥15 <16	≥16 <17	≥17 <18	≥18 <19	
1	3	1	2	4	1	0	0	1	1	13
2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
3	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1
Yht.	3	1	2	5	1	0	1	1	1	15

Hakemus hylätty

Hylkäysperuste

Helsingin hovioikeuden päätöksissä vapautushakemus hylättiin alle 21-vuotiaana rikoksen tehneiden ryhmässä neljässä tapauksessa. Hakemuksen hylkäysperusteena oli kahdessa tapauksessa mainittu kokonaisarviointi ja yhdessä tapauksessa teon laatu, uusimisriski ja vankeusaikainen käytös. Yhdessä ratkaisussa oli mainittu kaikki hylkäysperusteet: vankeusaika, teon laatu, hakijan uusimisriski ja vankeusaikainen käytös ja kokonaisarviointi (taulukko 12).

Taulukko 12. Hakemuksen hylkäysperuste (rikos tehty alle 21-vuotiaana)

Hylkäysperuste	Lukumäärä
Suoritettun vankeusrangaistuksen pituus	1
Teon laatu	2
Uusimisriski	2
Vankeusaikainen käytös	2
Kokonaisarviointi	2

Kaikki hakemukset (hyväksytyt ja hylätyt, rikos tehty alle 21-vuotiaana)

Rikosten kohteena olleiden lukumäärä

Hyväksytyissä ratkaisuissa noin 53 % (n=10) oli tuomittu yhteiseen rangaistukseen henkirikoksen lisäksi muista teoista. Tapauksissa, joissa hakemus ehdonalaan vapautteen päästämistä oli hylätty, ainoastaan yhdessä tapauksessa hakija oli tuomittu myös muista teoista. Tutkimuksessa verrattiin myös rikoksen kohteena olleiden henkilöiden lukumäärän vaikutusta Helsingin hovioikeuden lopputulokseen: jos rikos oli kohdistunut vain yhteen henkilöön, hakemus tuli noin 80 %:ssa (n=13) tapauksista hyväksytyksi (taulukko 13).

Taulukko 13. Rikoksen kohteena olleiden henkilöiden lukumäärä hyväksytyissä ja hylätyissä hakemuksissa (tapausten lukumäärä).

Rikoksen kohteina olleiden lkm	Hakemus hyväksytty	Hakemus hylätty
1	13	3
2	1	0
3	1	1
yhteensä	15	4

Uudet rikokset vankeusaikana

Alle 21-vuotiaana henkirikoksesta tuomituista 68 % (n=13) ei ollut vankeusaikana syyllistynyt uusin rikoksiin. Uusiin rikoksiin vankeusaikana syyllistyneiden joukossa (n=6), hakemus ehdonalaan vapautteen hyväksyttiin (n=3) ja hylättiin (n=3) yhtä suuressa osuudessa.

Henkirikosten kohde

Kaikki alle 21-vuotiaana tehdyt henkirikokset olivat kohdistuneet muuhun kuin tekijälle läheiseen henkilöön. Tutkimisjoukossa kaikki olivat miehiä. Rikosseuraamuslaitos oli puoltanut hakemusta noin 68 %:ssa (n=13) tapauksista. Kaikissa tapauksissa, joissa Rikosseuraamuslaitos oli puoltanut vapautusta, Helsingin hovioikeus oli hyväksynyt hakemuksen ehdonalaan vapautteen päästämistä. Niissä tapauksissa, joissa Rikosseuraamuslaitos ei ollut puoltanut hakemusta (n=6), Helsingin hovioikeus oli hylännyt hakemuksen noin 67 %:ssa (n=4) tapauksista.

Uusimisriskiarvio

Uusimisriski oli lähes 60 %:ssa (n=11) tapauksista arvioitu keskinkertaiseksi (taulukko 13). Uusimisriski oli arvioitu matalaksi noin 16 %:ssa (n=3) tapauksista ja korkeaksi noin 26 %:ssa (n=5) tapauksista. Helsingin hovioikeus hyväksyi ehdonalaista vapauttamista koskevaan hakemukseen noin 91 %:lle niistä henkilöistä, joiden uusimisriski oli keskinkertainen. Silloin, kun uusimisriski oli arvioitu korkeaksi, Helsingin hovioikeus hylkäsi hakemuksen 60 prosentissa (n=3) tapauksista.

Taulukko 14. Rikoksen uusimisriskiarvio hyväksytyissä ja hylätyissä hakemuksissa (tapausten lukumäärä).

Uusimisriski	Hakemus hyväksytty	Hakemus hylätty
Matala	3	0
Keskinkertainen	10	1
Korkea	2	3
yhteensä	15	4

Rangaistusajan suunnitelma

Rangaistusajan suunnitelmaa oli noudattanut 63 % (n=12) osittain. Tutkimusjoukossa oli neljä henkilöä, jotka olivat noudattaneet rangaistusajan suunnitelmaa hyvin. Kolmen henkilön osalta Helsingin hovioikeuden päätöksessä ei ollut lausuttu rangaistusajan suunnitelman onnistumisesta tai sitä ei ollut tehty lainkaan. Mikäli hakija oli noudattanut rangaistusajan suunnitelmaa osittain (n=12), Helsingin hovioikeus teki 75 %:ssa tapauksista (n=9) myönteisen päätöksen. Rangaistusajan suunnitelmaa hyvin noudattaneista (n=4) 75 % sai samoin myönteisen päätöksen. Rangaistusajan suunnitelman noudattaminen tai noudattamatta jättäminen ei siten näyttänyt vaikuttaneen Helsingin hovioikeuden päätökseen. Kaikkien niiden osalta (n=3), joilla joko ei ollut lausuttu rangaistusajan suunnitelmasta Helsingin hovioikeuden päätöksessä tai rangaistusajan suunnitelmaa ei tehty (n=3), päätös ehdonalaiseen vapauteen päästämisestä oli myönteinen.

Vankeusaikainen käytös

Tutkimusjoukossa oli viisi tapausta, joissa hakijan käytös vankeusaikana oli todettu olleen moitteetonta. Jonkin verran rikkeitä käytöksessä oli ollut lähes 60 %:lla (n=11) hakijoista. Noin 16 %:lla (n=3) oli todettu olleen paljon rikkeitä käytöksessä. Kaikki ne hakijat, joiden käytös oli todettu olleen moitteetonta, saivat myönteisen päätöksen hakemukseensa ehdonalaiseen vapauteen pääsystä.

Alle 21-vuotiaiden tutkimusjoukossa 53 %:lla (n=10) poistumisluvat olivat onnistuneet hyvin. Heidän osaltaan kaikkien hakemus ehdonalaiseen vapauteen pääsystä oli hyväksytty. Jonkin verran rikkomuksia poistumisluvissa oli ollut noin 37 %:lla tapauksista (n=7). Heistä kolmessa tapauksessa hakemus ehdonalaisesta vapaudesta oli hylätty ja neljässä hyväksytty. Kahdessa tapauksessa hakija ei ollut ollut lainkaan poistumisluvilla tai poistumisluvan onnistumisesta ei lausuttu Helsingin hovioikeuden päätöksessä.

Avolaitokseen sijoitetut

Hakijoista noin 63 % (n=12) oli Helsingin hovioikeudelle jätetyn hakemuksen jättämisen ajankohtana sijoitettuna avolaitokseen. Heistä kaikkien hakemus ehdonalaisesta vapaudesta oli hyväksytty. Suljettuun laitokseen sijoitetuista (n=7) neljässä tapauksessa oli tehty kielteinen päätös ehdonalaiseen vapauteen pääsystä ja kolmessa tapauksessa hakemus oli hyväksytty.

5.2.3 Vapauttamisharkinnassa vaikuttavien seikkojen punninta pro et contra

Ehdoton edellytys on laissa säädetyn ehdonalaisen vapauttamisen vähimmäisajan täyttyminen. Tällä seikalla ei ole ratkaisevaa painoarvoa tapauksissa, joissa juuri vähimmäisaika (12 vuotta) on täyttymässä. Poikkeuksena ovat elinkautiseen vankeuteen alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomitut. Heidän vapauttamisensa heti vähimmäisajan täytyttyä näyttää olevan varsin johdonmukaisena käytäntönä.

Hovioikeus antaa vankilassaoloajalle sitä suuremman painoarvon mitä suuremmassa määrin se ylittää laissa säädetyn vähimmäisajan. Eräänlaisena vedenjakajana näyttäisi toimivan noin 14–15 vuoden vankilassaoloaika. Jos vankilassaoloaika ylittää sanotun aikamäärän, vankilassaoloaika on erittäin painava ehdonalaista vapauttamista puoltava seikka.

Merkittävä tekijä vapauttamisharkinnassa on rikoksen laatu ja muut elinkautiseen rangaistukseen sisältyvät rikokset. Teon moitittavuus korostuu silloin, kun teko on poikkeuksellisen raaka tai julma, rikos on tehty palkkiota vastaan tai järjestäytyneen ryhmän jäsenenä. Muut rikokset ovat vapauttamista vastaan puhuvia seikkoja, jos muista rangaistuksista tuomittu rangaistus on huomattavan pitkä. Jos väkivaltariski on oikeuspsykiatrisessa lausunnossa arvioitu vähintään keskitasoiseksi, se puhuu vapauttamista vastaan.

Hovioikeus kiinnittää perusteluissaan huomiota rangaistusajan suunnitelman toteutumiseen, vangin osallistumiseen toimintaan, opiskeluun, toimintaohjelmiin osallistumiseen, päihdeongelman hallintaan, perhesuhteisiin ja muuhun lähiverkoston, vangin

tulevaisuuden suunnitelmiin ja joissain tapauksissa myös vangin korkeaan ikään uusimisriskiä vähentävänä seikkana.

Vapauttamisharkinta on kokonaisharkintaa, pro et contra -argumentaatiota. Hovioikeus ei hakemuksen hyväksyessäkään välttämättä päästä vankia heti ehdonalaiseen vapauteen, vaan vapauttamispäivä on toisinaan määrätty huomattavan pitkän ajan päähän, jopa vuoden-kahden päähän hovioikeuden päätöksestä. Varsin tavanomaista on kannanotto siitä, että vanki tulisi ennen ehdonalaiseen vapauteen päästämistä määrätä valvottuun koevapauteen. Muutamassa varhaisemmassa tapauksessa oli korostettu, että näkökulman tulee olla tulevaisuudessa eli ratkaisevaa olisi ennuste siitä, miten vapautettava vanki selviytyy vapaudessa. Tätä perustelua emme havainneet käytettävän tuoreessa hovioikeuskäytännössä.

5.2.4 Yksityiskohtainen analyysi

5.2.4.1 Tapaukset, joissa vankilassaoloaika on ollut hyvin pitkä

Analyysiä varten olemme läpikäyneet koko hovioikeusaineiston. Kuten edellä on jo todettu, pitkän aikaa elinkautista vankeusrangaistusta suorittaneiden vapauttamisharkinnassa varsin ratkaiseva vapauttamista puoltava seikka on vankilassaoloaika, mutta se ei ole kaikissa tapauksissa taannut hakemuksen hyväksymistä. Pitkäkään vankilassaoloaika (17 vuotta) ei ole riittänyt vapauttavaan päätökseen, jos vangilla on ollut kiinteät yhteydet järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja hänen riskinsä syyllistyä uusiin väkivaltarikoksiin on ollut korkea.

Yleishavaintona on todettava, että lukuun ottamatta jäljempänä mainittavaa vapauttamisen uudelleen käsittelyä ehdonalaisen vapauden esteenä eivät olleet RL 2c luvun 9 §:n 2 momentissa mainitut seikat: vangin käyttäytymisen tai hänen esittämiensä uhkausten johdosta on olemassa ilmeinen vaara, että vanki vapauduttuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen ja vapauttamisen lykkääminen on tarpeen rikoksen estämiseksi. Tähän uhkaan oli päätöksissä otettu kantaa ja todettu, ettei sanottua vaaraa ollut käsillä.

Arvioidessaan pisimpään (21 vuotta) rangaistusta suorittaneen vangin vapauttamista (poikkeuksellisesti Rikosseuraamuslaitoksen hakemuksesta) hovioikeus totesi ensin, ettei teko ollut lajissaan huomattavasti tavanomaista törkeämpi. Vangin uusimisriski oli arvioitu matalaksi ja vangin hyvä käytös vankilassa puolsi vapauttamista. Vanki ei ollut syyllistynyt väkivaltarikoksiin ennen tai jälkeen elinkautiseen vankeuteen johtanutta rikosta. Vangille oli kuitenkin määrätty useita kurinpitörangaistuksia, mutta toisaalta rangaistusajan suunnitelma oli toteutunut ja poistumisluvut olivat sujuneet ongelmitta. Vanki ei ollut

suostunut osallistumaan normaaliin ja täysipainoiseen väkivaltariskin arvioon. Hovioikeus määräsi vangin päästettäväksi ehdonalaiseen vapauteen.

Yhdessä tapauksessa 18 vuotta elinkautista suorittaneen vangin ehdonalaiseen vapauteen päästämistä koskeva aiempi hovioikeuden päätös kumottiin, koska hän oli ennen vapautteen päästämistään syyllistynyt uuteen rikokseen (törkeän kiristyksen yritys) ja hänet oli tuomittu siitä vuoden mittaiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Tuo rikos ei ollut hovioikeuden tiedossa sen hyväksyessä vangin hakemuksen ehdonalaiseen vapauteen päästämistä. Tässä uudessa harkinnassa hovioikeus katsoi olevan olemassa ilmeinen vaara siitä, että vanki vapauduttuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen.

Elinkautiseen vankeuteen johtaneiden murhien määrä ja laatu ei paina vapauttamisharkinnassa ratkaisevasti, jos vanki on suorittanut hyvin pitkään elinkautista. Eräässä tapauksessa kolmeen poikkeuksellisen moitittavaan murhaan syyllistynyt päästettiin ehdonalaiseen vapauteen hänen suorittuaan elinkautista yli 19 vuotta. Vangin riski syyllistyä uuteen väkivaltarikokseen oli keskiuuri, mutta vapauttamista puolsi hyvä käytös vankilassa.

Korkea väkivaltarikoksen uusimisen riski ei ole ollut esteenä tapauksessa, jossa vanki oli suorittanut elinkautista yli 19,5 vuotta. Vanki määrättiin päästettäväksi ehdonalaiseen vapauteen hänen suorittuaan elinkautista vankeutta reilut 20 vuotta. Aika lailla vastaava oli tapaus, jossa vankilassaoloaika oli kertynyt 20 vuotta. Vangilla oli korkea riski syyllistyä uudelleen väkivaltarikokseen, vanki oli avoimen viranomaisvastainen, hänellä oli kymmeniä käytösrikkomuksia vankilassa ja vanki oli kiinnittynyt rikollisryhmään. Viime vuosien positiivinen kehitys painoi yhdessä pitkän rangaistusajan kanssa niin, että hovioikeus hyväksyi hakemuksen ehdonalaiseen vapauteen päästämistä. Yhdessä tapauksessa vanki päästettiin ehdonalaiseen vapauteen hänen suorittuaan rangaistusta yli 19 vuotta, vaikka väkivaltariski oli arvioitu korkeaksi ja vaikka vangilla oli päihderikkeitä. Harkinnassa painoi pitkän rangaistusajan lisäksi se, ettei elinkautiseen vankeuteen johtanut teko ollut rikoslajissaan poikkeuksellisen moitittava. Yhdessä tapauksessa vanki oli suorittanut aiempaa vankeusrangaistusta ja elinkautista vankeutta yhtäjaksoisesti yhteensä 18 vuotta (josta elinkautista 12 vuotta). Huolimatta rangaistusten perusteena olleista useista vakavista rikoksista ja keskitasoisesta väkivaltariskistä hovioikeus päästi vangin ehdonalaiseen vapauteen.

Yhdessä tapauksessa 18 vuotta elinkautista vankeutta suorittaneen eduksi luettiin ”ryhdistäytyminen” ja se, että vangin tavoitteena oli täysraittius. Toisessa tapauksessa ehdonalaiseen vapauteen päästettiin vanki, joka oli suorittanut elinkautista vankeutta yli 18 vuotta. Hänen riskinsä syyllistyä uudelleen väkivaltarikokseen oli korkea, ja hän oli syyllistynyt

uusiin rikoksiin vankeusaikanaan. Vapauttamista puoltavaksi seikaksi katsottiin vangin motivaatio osallistua päihteettömyyttä tukevaan toimintaan.

Nämä tapaukset osoittavat hyvin sen, että vankilassaoloajan lähestyessä 20 vuotta ratkaiseva edellytys vapauttamisharkinnassa on juuri vankilassa suoritettu rangaistusaika, eikä muilla edellytyksillä ole suurta painoarvoa. Yhdessä tapauksessa vanki määrättiin päästettäväksi ehdonalaiseen vapauteen hänen suorittuaan rangaistusta 18 vuotta, vaikka hänen väkivaltariskinsä oli korkea ja vaikka elinkautiseen vankeuteen johtanut murha oli ollut poikkeuksellisen törkeä. Tämä tapaus korostaa rangaistusajan pituuden painoarvoa, koska sen lisäksi tapauksessa ei ollut oikeastaan ehdonalaista vapauttamista puoltavia seikkoja.

Jos rangaistusaika on pitkä, edes rikosten määrä ei estä vapauttamista. Yhdessä tapauksessa vanki oli suorittanut elinkautista rangaistusta kahdesta murhasta ja hänen riskinsä syyllistyä uuteen väkivaltarikokseen oli arvioitu korkeaksi. Tuomioon sisältyi 8 vuoden tuomio muista vakavista rikoksista. Vangin uskoon tuleminen, irtautuminen rikollisjärjestöstä ja uusi rikoksettomuutta puoltava elämänasenne yhdessä pitkän rangaistusajan kanssa olivat perusteet ehdonalaiselle vapauttamiselle.

Tapauksissa, joissa vanki on suorittanut elinkautista vankeutta 15–17 vuotta merkittävä contra-argumentti oli tyypillisessä tapauksessa elinkautiseen johtanut rikoshistoria (kaksi murhaa ja kaksi murhan yritystä). Vangin riski syyllistyä uuteen väkivaltarikokseen oli keski-suuri. Hovioikeus painotti perusteluissaan pitkän rangaistusajan ohella rangaistusajan suunnitelman noudattamista ja määräsi vangin päästettäväksi ehdonalaiseen vapauteen, kun rangaistusaikaa oli kulunut 18 vuotta.

Elinkautiseen rangaistukseen sisältyvä pitkäkään määräaikainen tuomio (8,5 vuotta) ei ollut esteenä vapauttamiselle tapauksessa, jossa vanki oli suorittanut rangaistusta 17 vuotta, kun vanki oli noudattanut rangaistusajan suunnitelmaa ja hänen selviytymistään vapaudessa auttoi tukiverkosto. Myönteinen ennuste ja rangaistusajan suunnitelman noudattaminen olivat keskitason uusimisriskiä painavampia perusteita myös tapauksessa, jossa vanki oli suorittanut elinkautista rangaistusta lähes 16 vuotta. Pitkällä rangaistusajalla perusteltiin myös 15 vuotta elinkautista vankeusrangaistusta suorittaneen vangin vapauttamista, vaikka hänen riskinsä syyllistyä uudelleen väkivaltarikokseen oli keskitasoa. Vapauttamista puolsivat pitkän rangaistusajan lisäksi osallistuminen toimintaan vankilassa ja rangaistusajan suunnitelman eteneminen.

Muutamassa tapauksessa vangin korkean iän katsottiin vähentävän uusimisriskiä. Näin pääteltiin tapauksessa, jossa elinkautista oli suoritettu 15 vuotta, vanki oli noudattanut rangaistusajan suunnitelmaa, mutta väkivaltarikoksen uusimisriski oli keskitasoa (tosin tapauksessa oli ongelmia riskin arvioinnissa). Hovioikeus hyväksyi vangin hakemuksen.

Toisessa tapauksessa vanki päästettiin ehdonalaiseen vapauteen 16 vuoden vankilassaoloajan jälkeen, perusteina vangin korkea ikä ja elinkautiseen vankeuteen johtanut murhana epätyypillinen teko. Vapauttamisen esteenä ei ollut korkea väkivaltariski ja vangin vakava alkoholiongelma. Myös pysyvä laitoshoidon tarve, vakava sairaus ja noista seikoista johtuva matala väkivaltariski olivat riittävät peruste vapauttamiseen, vaikka elinkautiseen vankeuteen johtaneet rikokset olivat poikkeuksellisen raakoja. Vanki tuli suorittaneeksi elinkautista vankilassa 16 vuotta.

Päätöksissä korostuu pro-argumenttina hyvä vankeusaikainen suoriutuminen, jota indikoivat muun muassa rangaistusajan suunnitelman noudattaminen, rikkeettömyys ja onnistunut avolaitossijoitus. Rikosten enemmuskään (4 murhaa) eivät olleet esteenä vapauttamiselle lähes 16 vuoden vankilassaoloajan jälkeen, kun vanki oli noudattanut rangaistusajan suunnitelmaa, hänen väkivaltariskinsä oli matala ja hänen sijoittamisensa avolaitokseen oli onnistunut.

Yli 15 vuoden vankilassaoloaikakaan ei riittänyt perusteeksi ehdonalaiseen vapauttamiseen, kun vangilla oli tilillään huomautuksia vankilasääntöjen rikkomisesta, hänen tulevaisuuden odotuksensa olivat epävarmoja, väkivaltariski oli korkea ja elinkautiseen vankeuteen oli johtanut poikkeuksellisen törkeä rikos. Kuitenkin vastaavan ajan vankilassa ollut poikkeuksellisen raakaan murhaan syyllistynyt vanki vapautettiin, kun hänellä oli siviilissä työpaikka ja tukiverkosto ja vanki oli kokenut hengellisen herätyksen. Hylätyksi tuli myös yli 15 vuotta rangaistusta suorittaneen vangin hakemus, kun vangin uusimisriski oli korkean ja keskisuuren rajoilla ja vangilla oli nimenomaan päihdeongelmaan liittyvä väkivaltariski. Saman kohtalon koki 15 vuotta rangaistusta suorittanut vanki, jonka väkivaltariski oli korkea ja joka oli vankeusaikanaan syyllistynyt väkivaltarikoksiin. Tapaukset korostavat kokonaisharkinnan merkitystä. Kokonaisharkintaa korostettiin myös tapauksessa, jossa vanki määrättiin vapautettavaksi sitten, kun vankilassaoloaikaa kertyi 15 vuotta. Vapauttamisen esteenä ei ollut se, että tuomion perusteena oli kaksi murhaa.

Joissain tapauksissa noin 15 vuoden vankilassaoloaika yhdistettynä matalaan väkivaltariskiinkin oikeutti ehdonalaiseen vapauteen pääsemisen, vaikka muita erityisiä vapauttamista puoltavia seikkoja ei olisi ollut hahmotettavissa. Korkeakaan väkivaltariski ei estänyt vapauttamista vastaavalla vankilassaoloajalla, kun teko oli murhana ”tavanomainen”.

Useassa tapauksessa oli arvioitu sitä, miten yhteydet rikollisryhmiin tuli ottaa vapauttamisharkinnassa huomioon. Monessa tapauksessa selvitys yhteyksistä näihin ryhmiin oli niin jäsentymätöntä, ettei hovioikeus antanut seikalle painoarvoa. Tiiviit yhteydet rikollisjärjestöön johtivat kuitenkin vapauttamishakemuksen hylkäämiseen, vaikka vanki oli suorittanut elinkautista jo 17 vuotta. Toisessa tapauksessa yhteydelle rikollisjärjestöön ei annettu erityistä merkitystä ja vanki määrättiin päästettäväksi ehdonalaiseen vapauteen hänen suoritettuaan rangaistusta lähes 17 vuotta. Yhdessä tapauksessa, jossa rangaistusta oli

suoritettu 15 vuotta, jäi epäselväksi väitetty yhteys järjestyneeseen rikollisuuteen. Vangin henkilökohtaiset olot (parisuhde, lapset ja päihteettömyys) olivat peruste vapauttamiselle.

5.2.4.2 Vankilassaoloaika 13–14 vuotta

Kokonaisarvioinnin merkitys korostuu tapauksissa, joissa vanki on suorittanut elinkautista vankilassa 13–14 vuotta. Vapauttamista *puoltavina* seikkoina on päätöksistä havaittavissa seuraavaa. Yhdessä tapauksessa (vankilassaoloaika 14 vuotta) vapauttamista perusteltiin rangaistusajan suunnitelman noudattamisella ja vangin taloustilanteen vakautumisella, vaikka uusimyrsky oli arvioitu korkeaksi, vangilla oli rangaistusaikaisia rikkomuksia ja aiempi 6 vuoden tuomio suoritettuna. Yhdessä tapauksessa (rangaistusaika 14 vuotta) puolestaan vapauttaminen oli hovioikeuden mukaan perusteltua, kun vangilla oli työsuhde, rikkeetön rangaistusaika ja matala uusimyrsky. Vapauttamista ei estänyt se, että elinkautiseen oli johtanut erityisen vakava teko. Tästä tapauksesta havaitsemme, että murhanakin erityisen vakava teko ei estä vapauttamista, jos vangin selviytymistä vapaudessa puoltavat seikat ovat painavia. Toisinaan oikeastaan yksinomaan rangaistusajan suunnitelman noudattaminen riitti vapauttamiseen, vaikka uusimyrsky olisi ollut vähintään keskitasoa ja vangilla vankeusaikaisia rikkomuksia (tapauksessa vankilassaoloaika 13 vuotta). Matala riski yhdistettynä moitteettomaan vankilakäyttöön, taustalla poikkeuksellisessa elämäntilanteessa tehty ainutlaatuinen teko, riitti yhdessä tapauksessa vapauttamiseen 13 vuoden vankilassaoloajan jälkeen. Muutamassa muussakin tapauksessa hovioikeus käytti vapauttamista puoltavana argumenttina sitä, että kyseessä oli poikkeuksellisessa elämäntilanteessa tehty ainutkertainen teko (perustelua käytettiin erityisesti tapauksissa, jossa rikos oli kohdistunut omiin lapsiin). Se, että tekoja saattoi olla useita, ei estänyt näissä tapauksissa ehdonalaista vapauttamista, kun rangaistusta oli suoritettu noin 13 vuotta.

Myös opiskelu, työtoiminta, rangaistusajan suunnitelman noudattaminen, vakituinen työsuhde, päihteettömyys, tukiverkosto ja vankilan puolto vapauttamiselle riittivät vapauttamiseen (kaksi tapausta, joissa vankilassaoloaika 14 vuotta), vaikka tuomio oli tullut poikkeuksellisen moitittavista teoista. Yhdessä tapauksessa vapauttamista puoltavana seikkana oli tuotu esiin rikoksen jälkisoittelu. Tapauksessa myös matala väkivaltariski ja kursseille osallistuminen puolsivat vapauttamista (vapauttaminen 13,5 vuoden kohdalla). Vastaavia tapauksia oli aineistossa useita. Muutamassa tapauksessa oli vapauttamista puoltavana seikkana mainittu onnistunut avolaitossijoitus (esimerkkinä tapaus, jossa teko oli osoittanut poikkeuksellista syyllisyyttä). Myönteinen kehitys johti joissain tapauksissa vapauttamiseen, vaikka vanki oli tuomittu murhan lisäksi useista vakavista rikoksista ja vaikka väkivaltariski oli edelleen keskitasoa. Myös toisessa tapauksessa (rangaistusaikaa suoritettuna 14,5 vuotta) avolaitossijoitus oli painava vapauttamista puoltava seikka.

Neljässä tapauksessa (vankilassaoloaika 13,5 ja 14,5 vuotta) hovioikeus hyväksyi vapauttamishakemuksen, vaikka teot olivat hovioikeuden arvion mukaan hyvin moitittavia, mutta

hovi oikeuden mukaan tekojen moitittavuuden sijaan arvioinnin painopiste tuli olla siinä, miten vanki tulisi selviytymään vapaudessa.

Korkea väkivaltariski esti vapauttamisen esimerkiksi tapauksessa, jossa vanki oli ollut vankilassa 13 vuotta. Tässäkin tapausryhmässä korkea riski yhdistyneenä useaan murhaan voi estää vapauttamisen vielä 13–14 vuoden vankilassaolon jälkeen. Yhdessä tapauksessa 14 vuotta rangaistusta suorittaneen vapauttamisen esteenä oli korkean riskin lisäksi se, että suoritettavana oli myös 8 vuoden tuomio törkeästä huumausainerikoksesta. Yhteys järjestäytyneeseen rikollisuuteen (JR-yhteys) yhdistettynä korkeaan väkivaltariskiin ja rikoksen laatuun (palkkamurha) esti vapauttamisen tapauksessa, jossa vankilassaoloaika oli kertynyt 14 vuotta.

Kaiken kaikkiaan 13–14 vuotta rangaistusta suorittaneet oli varsin heterogeeninen ryhmä, jossa punninta rakentui rangaistusajan pituuden, rikoksen laadun, rangaistusajan sujumisen, siviiliyhetyksien, opiskelun, avolaitossijoituksen onnistumisen, henkilökohtaisten olosuhteiden ja joissakin tapauksissa JR-yhetyksien arvioinnin varaan.

5.2.4.3 Minimijalla tehdyt hakemukset

Suurin tapausryhmä olivat vangit, jotka hakivat ehdonalaista vapauttamista suoritettuaan rangaistusta minimiajan, 12 tai 10 vuotta. Nuorten (teko tehty alle 21-vuotiaana) ryhmässä vapauttamisen todennäköisyys lähellä 10 vuoden määräaikaan näyttää olevan säännönmukaista, mutta ei poikkeuksetonta. Tapauksessa, jossa elinkautisen vankeuden syynä oli kolme murhaa, vapauttaminen tuli kysymykseen vasta, kun rangaistusta oli suoritettu 15,5 vuotta. Toisessa tapauksessa hovioikeus hylkäsi hakemuksen, kun väkivaltariski oli arvioitu korkeaksi, vangilla oli päihdeongelma, hän oli syyllistynyt rikoksiin vankeusaikana ja avolaitossijoitus oli epäonnistunut. Tässä tapauksessa opiskelukaan ei ollut riittävä peruste päätyä toisenlaiseen lopputulokseen. Teon laatukaan ei ole ollut esteenä vapauttamiselle varsin pian 10 vuoden määräajan täytyttyä, jos uusimisriski on arvioitu matalaksi ja vanki on esimerkiksi aktiivisesti opiskellut. Yhdessä tapauksessa vanki oli tuomittu elinkautiseen vankeuteen alle 21-vuotiaana tehdystä palkkamurhasta. Hänet vapautettiin, kun vankilassaoloaika oli kertynyt 13,5 vuotta. Väkivaltariski oli arvioitu matalaksi ja rangaistusajan suunnitelman toteutumisenkin puolsi ehdonalaiseen vapauteen päästämistä. Keskitasoi- nenkaan riski ei ole lykännyt vapauttamista, jos vangilla ei ollut rikoksia vankeusaikana, hän opiskeli ja perhesuhteet tai muu sosiaalinen verkosto tukivat rikoksettoman elämätavan omaksumista. Myös ohjelmiin osallistuminen on puoltanut vapauttamista kohta 10 vuoden vankilassaoloajan jälkeen. Alle 21-vuotiaana murhaan syyllistyneiden joukko on varsin pieni ja sen takia tähän ryhmään liittyvistä päätöksistä on mahdollista tehdä vain varovaisia johtopäätöksiä.

Kahdentoista vuoden vankilassaoloajan perusteella ehdonalaista vapauttamista hakeneiden hakemusten yleisin hylkäysperuste on ollut lyhyt rangaistuksen suoritus-aika. Tämä onkin varsin luonnollinen contra-argumentti. Hakemuksen hylkääminen on hyvin todennäköistä, jos vangilla on korkea uusimisriski ja päihdeongelma. Tässä ryhmässä myös rikoksen laatu ennakoiti hakemuksen hylkäämistä, erityisesti jos rangaistukseen johtanut teko on ollut huomattavasti ”tavanomaista” törkeämpi. Rikosten enemmisyys ja murhaan syyllistymisen kohta edellisen rangaistuksen suorittamisesta vapautumisen jälkeen sekä aiemman tuomion jäännösrangaistuksen pituus ovat olleet esteenä hakemuksen hyväksymiselle. Rikosten määrä ja laatu yhdistyneenä keskitasoiseen uusimisriskiin johtivat yhdessä tapauksessa hakemuksen hylkäämiseen, vaikka vanki oli opiskellut aktiivisesti, osallistunut työtoimintaan, hoitanut poistumisluvat moitteitta ja vaikka hänellä oli rikoksetonta elämäntapaa tukevia sosiaalisia suhteita. Huono sosiaalinen verkosto yhdistyneenä päihdeongelmaan on vastaavasti estänyt vapauttamisen vielä siinä vaiheessa, kun vankilassaoloaika oli kertynyt 12 vuotta. Korkea uusimisriski yhdistyneenä tavanomaista moitittavampaan rikokseen esti vapauttamisen tapauksessa, jossa vanki oli osallistunut työtoimintaan ja hänellä oli siviilissä tukiverkosto. Sen sijaan matalan uusimisriskin vanki päästettiin 12 vuoden vankilassaoloajan jälkeen ehdonalaiseen vapauteen, kun hän oli osallistunut vaikuttavuustyöskentelyyn, oli sitoutunut päihdeettömyyteen ja hoitanut poistumisluvat ongelmitta.

Yhdessä tapauksessa hakemus hyväksyttiin (vankilassaoloaika 12 vuotta) vankila-aikaisen hyvän käytöksen perusteella ja koska vanki suhtautui myönteisesti yhteiskuntaan. Ainoa contra-argumentti oli teon laatu, joka ei kuitenkaan vapauttamista estänyt. Erityisen moitittava teko johti kuitenkin hakemuksen hylkäämiseen yhdessä tapauksessa, vaikka vanki oli osallistunut työtoimintaan ja vaikka hän ei ollut syyllistynyt uusiin rikoksiin. Varsin tyyppillinen vapauttamiseen johtanut tapaus puolestaan on sellainen, jossa vanki on osallistunut työ- ja toimintaohjelmiin, noudattanut rangaistusajan suunnitelmaa, on sitoutunut päihdeettömyyteen ja hoitanut poistumisluvat rikkeittä. Joissain tapauksissa matala uusimisriski on puhunut vapauttamisen puolesta siinä määrin, etteivät vangin aiemmat väkivaltarikoksetkaan ole estäneet hakemuksen hyväksymistä heti 12 vuoden vankilassaoloajan täytyttyä. Useassa hakemuksen hyväksyvässä päätöksessä on korostettu, ettei elinkautiseen johtavalle teolle ole ajan kulumisen takia annettava ratkaisevaa painoarvoa, jos vapauttamista puoltavat seikat ovat painavia. Erityisesti hyvien perhesuhteiden ja muiden sosiaalisten siteiden merkitys vapauttamisharkinnassa näyttää korostuvan. Poikkeuksena ovat tavanomaista huomattavasti moitittavammat henkirikokset. Elinkautiseen vankeuteen johtaneen teon merkitys hakemuksen hylkäysperusteena tulee hyvin ilmi tapauksessa, jossa henkilö oli syyllistynyt juuri 21 vuotta täytettyään kahteen raakaan murhaan ja tuhotyöhön. Edes onnistunut avolaitossijoitus ja erittäin hyvä ennuste eivät painaneet riittävästi vapauttamista puoltavina argumentteina. Useassa tapauksessa myös useamman kvalifointiperusteen täytyminen murhassa tai syyllistyminen useampaan kuin yhteen murhaan esti vapauttamisen etenkin, jos rangaistus-aika ei ollut sujunut täysin ongelmitta.

Pitkän ajan kulumisen teosta (25 vuotta) ei ollut peruste hyväksyä vapauttamishakemusta, kun elinkautiseen rikokseen oli johtanut äärimmäisen poikkeuksellinen teko joukkotuhonta.

Myös 12 vuotta rangaistusta suorittaneiden ryhmässä vapauttamista puoltavana seikkana on joissain tapauksissa todettu, että tuomioon on johtanut poikkeuksellisessa elämäntilanteessa tehty ainutlaatuinen teko (yleensä lähiomaisen surmaaminen). Näissä tapauksissa väkivaltarikoksen uusimisen riski on tyyppillisesti arvioitu matalaksi. Myös vangin korkea ikä ja sairaus ovat olleet riittävä vapauttamisperuste, huolimatta vakavasta alkoholiongelmasta.

Muutamassa tapauksessa väkivaltariskiä on korottanut yhteys järjestäytyneeseen rikollisryhmään, lopputuloksena vapauttamishakemuksen hylkääminen muutoin myönteisestä arviosta huolimatta. Myös uusi tuomio on voinut olla esteenä vapauttamiselle. Tyypittäpaus tästä on tapaus, jossa vanki oli saanut uuden tuomion (9 vuotta) törkeästä huumausainerikoksesta. Contra-argumenttina oli myös elinkautiseen vankeuteen johtanut hyvin moitittava teko. Erityistä merkitystä ei toisaalta annettu sille, että vangilla oli yhteyksiä moottoripyöräkerhoihin. Uuden tuomion lisäksi myös aiemmat henkirikokset tai muut vakavat rikokset ovat estäneet vapauttamisen heti 12 vuoden määräajan täytyttyä. Näissä tapauksissa myös uuden väkivaltarikoksen riski on tyyppillisesti arvioitu korkeaksi. Korkea uusimisriski yksinään on joissain tapauksissa riittänyt hakemuksen hylkäämisen perusteeksi tässä hakijaryhmässä. On perusteltua todeta, että uusimisriskin merkitys korostuu juuri silloin, kun harkinnassa on ehdonalainen vapauttaminen 12 vuoden vankilassaoloajan perusteella.

5.3 Korkeimman oikeuden ennakkopäätös

Elinkautisvangin päästämisestä ehdonalaiseen vapauteen on olemassa yksi KKO:n ennakkotapaus.¹⁰⁹ Tapauksessa KKO 2019:89 A oli tehnyt Helsingin hovioikeudelle hakemuksen, jossa pyysi, että hänet päästetään ehdonalaiseen vapauteen elinkautisesta vankeudesta. Hovioikeus katsoi, että A voitiin päästää ehdonalaiseen vapauteen 31.12.2019. Tuolloin hän olisi suorittanut elinkautista vankeusrangaistusta noin 15 vuotta 10 kuukautta eli selvästi 12 vuoden minimiaikaa pidemmän ajan. Suoritus aika olisi ylittänyt myös elinkautisvankien keskimääräisen vankilassaoloajan, joka on ollut viime vuosina runsaat 14 vuotta.

¹⁰⁹ Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksen analyysi perustuu pääosin Jussi Pajuojaan kirjoittamaan kommenttiin teoksessa Pekka Timonen (toim.) KKO:n ratkaisut kommentein 2019:II, Alma Talent 2020.

Korkein oikeus kumosi päätöksen ja hylkäsi hakemuksen. Korkein oikeus arvioi ehdonalaista vapauttamista vastaan puhuvia ja sitä puoltavia seikkoja eri tavoin kuin hovioikeus. Kokonaisarvioinnissaan se korosti elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneiden rikosten laatua. Lisäksi korkein oikeus kiinnitti huomiota siihen, että elinkautinen vankeus sisältää myös A:lle aikaisemmin tuomitut varsin pitkät vankeusrangaistukset, joita hovioikeus ei ollut ottanut harkinnassaan huomioon.

Vapauttamisharkintaa käsittelevässä säännöksessä lähtökohtana on elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatu. Tässä tapauksessa korkein oikeus totesi, että A:n syyksi on luettu paitsi murha, josta voidaan tuomita vain elinkautinen vankeus, myös murhan yritys, josta on erikseen tuomittava vankeutta vähintään 2 ja enintään 12 vuotta. Korkeimman oikeuden mukaan molemmat rikokset olivat rikoslajissaankin huomattavasti tavanomaista törkeämpiä.

A oli vankila-alueella yhdessä toisen henkilön kanssa tappanut virkatehtäviään hoitamassa olleen vanginvartijan. A ja tämän rikoskumppani olivat lyöneet vanginvartijaa yllättäen takaapäin voimakkaasti kirveen teräpuolella takaraivoon, jolloin vanginvartija oli kaatunut lattialle. Tällöin A:n rikoskumppani oli käynyt vartijan kimppuun, ja tämän vastustaessa A oli lyönyt tätä uudelleen kaksi kertaa kirveen hamarapuolella otsaan. Samalla A:n rikoskumppani oli lyönyt vanginvartijaa useamman kerran voimakkaasti päähän vasaralla tai moskavasaralla. Vanginvartijan kuolema oli aiheutunut päähän kohdistuneista iskuista aiheutuneista kallonmurtumista ja aivoruhjeista. Tämän jälkeen A oli yhdessä rikoskumppaninsa kanssa yrittänyt tappa vankikurssin siviiliopettajan vastaavanlaisella tavalla. Tekojen jälkeen A ja rikoskumppani olivat anastaneet siviiliopettajan taskusta avainnipun ja ottaneet luvottomasti käyttöönsä tämän omistaman henkilöauton, lähteneet ajamaan ja karanneet rangaistuslaitoksesta.

Kun A syyllistyi elinkautiseen vankeuteen johtaneisiin rikoksiin 23.2.2004, hän oli suorittamassa aikaisemmin tuomittuja vankeusrangaistuksia. Niiden vuoksi hän oli ollut vapautensa menettäneenä 18.7.2002 lähtien ja alkanut suorittaa määräaikaista vankeusrangaistusta 5.12.2002.

Näihin aikaisempiin vankeusrangaistuksiin sovelletaan rikoslain 2 c luvun 10 a §:n 2 ja 3 momentin säännöksiä (1099/2010). Niiden mukaan elinkautiseen vankeuteen tuomitun vankilassaoloajaksi luetaan myös aika, jolloin hän on suorittanut siihen liittyvää aikaisemmin tuomittua vankeusrangaistusta. Elinkautiseen vankeusrangaistukseen voi siis sisältyä sellaisia rikoksia, joista tuomitut rangaistukset ovat olleet täytäntöön pantavana ennen elinkautisen vankeuden alkamista (HE 54/2010 vp s. 7).

Korkeimman oikeuden mukaan vankilassaoloaika käsitti aikaisempien vankeusrangaistusten suoritusajan 5.12.2002 alkaen. Alkamisajankohdan määrittely perustuu siihen, että

vankilassaoloaikaan ei tällöin lueta aikaisemmista rangaistuksista rikoslain 6 luvun 13 §:n nojalla tehtyjä vähennyksiä. Kyseisestä alkamisajankohdasta laskien vankilassaoloaika olisi kertynyt yli 17 vuotta ennen hovioikeuden määräämää vapauttamispäivää.

Hovioikeus ei omassa vapauttamisharkinnassaan ollut huomionut aiemmin täytäntöön-pantavana olleita vankeusrangaistuksia. Tässä tapauksessa suuri osa aikaisempien vankeusrangaistusten yhteenlasketusta vankilassa suoritettavasta ajasta oli vielä suorittamatta elinkautiseen vankeuteen luettavan vankilassaoloajan alkaessa. Korkein oikeus katsoi, että huomioon ottaen aikaisempien vankeusrangaistusten pituus ja niiden suorittamatta oleva osa elinkautisen vankeuden vankilassaoloajan alkaessa, myös muut elinkautiseen vankeuteen sisältyvät rangaistukset puolsivat ehdonalaista vapauttamisen lykkäämistä myöhemmäksi ajankohdaksi. Tällöin kysymys oli nimenomaan suorittamatta olevasta rangaistuksen osasta. Korkeimman oikeuden mukaan muilla A:n syyksi luetuilla rikoksilla, vaikka ne itsessään olivat varsin vakavia, ei vapauttamisharkinnassa ollut sanottavaa merkitystä.

Rikoslain 2 c luvun 10 §:n 2 momentin mukaan ehdonalaista vapauttamista koskevassa harkinnassa kiinnitetään huomiota myös tuomitun muuhun mahdolliseen myöhempään rikollisuuteen. Tässä tapauksessa myöhempää rikollisuutta ei vankilassaoloaikana ollut.

Ratkaisussa KKO 2008:11, jossa oli kyse elinkautisvangin ehdonalaista vapauttamisen uudelleenarvioinnasta, korkein oikeus on katsonut, että rangaistusajan suunnitelman toteutumista arvioitaessa keskeistä on se kokonaiskuva, joka rangaistusajan suunnitelmasta ja sen toteutumismahdollisuuksista on saatavissa. Ratkaisun mukaan laissa ei säädetä, että rangaistusajan suunnitelman täydellinen toteutuminen olisi ehdonalaista vapauttamisen välttämätön edellytys.

Tapauksessa KKO 2019:89 korkein oikeus totesi, että ehdonalaista vapauttamista vastaan puhui erityisesti A:n liittyminen United Brotherhood -järjestöön vankilassaoloaikana, kun otetaan huomioon, että rangaistusajan suunnitelmaan on nimenomaisesti kuulunut tavoite irrottautua rikosmyönteisestä kaveripiiristä. Myöskään päihitteettömyyttä koskeva tavoite ei viime aikoina ollut toteutunut ja A:n vankila-aikaiseen käyttäytymiseen sisältyi lukuisia rikkeitä. Korkein oikeus katsoi, että sanotut merkittävät puutteellisuudet rangaistusajan suunnitelman toteuttamisessa puhuivat ehdonalaista vapauttamista vastaan.

Hovioikeuden kanta asiassa oli ollut toinen. Hovioikeuden mukaan vapauttamista puolsivat muun muassa A:n lämpimät ja vakiintuneet perhesuhteet sekä vahva tukiverkosto. A oli vankilassa suorittanut lukio-opintoja ja osallistunut aktiivisesti erilaisiin kursseihin ja toimintoihin, mikä hovioikeuden arvion mukaan edisti A:n mahdollisuuksia suoriutua siviilielämän vaatimuksista. A oli pyrkinyt osallistumaan myös rikosasian sovitteluun.

Toisaalta hovioikeus totesi, että vapauttamista vastaan puhuivat A:n elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneet teot, jotka murhan lisäksi sisälsivät muun muassa murhan yrityksen ja useita muita rikoksia. Vapauttamista vastaan puhuvina seikkoina hovioikeus piti myös A:n jäsenyyttä rikollisryhmässä ja vankila-aikaisia päihderikkeitä. Hovioikeus ei kuitenkaan antanut näille seikoille ratkaisevaa merkitystä vapauttamisharkinnassa, sillä A oli liittynyt mainittuun ryhmään vasta vankilassaoloaikanaan, eikä hän ollut tehnyt rikoksia ryhmän lukuun. Lisäksi A oli antanut runsaasti puhtaita päihdetestinäytteitä.

Elinkautisvangin ehdonalaista vapauttamista harkittaessa on kiinnitettävä huomiota myös rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentissa tarkoitettuun vaaraan, että vanki vapauduttuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen. Korkeimman oikeuden mukaan ei ollut selvitystä siitä, että A:n esittämien uhkausten tai muunkaan käyttäytymisen perusteella voitaisiin päätellä olevan olemassa ilmeinen vaara hänen syyllistymisestään vapauduttuaan törkeään rikokseen. Näin ollen kysymyksessä olevan lainkohdan mukaiset edellytykset ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämiselle eivät täyttyneet.

Korkein oikeus katsoi, että A on syyllistynyt sen laatuisiin rikoksiin, joiden vuoksi vankilassaoloajan on oltava selvästi vähimmäisaikaa 12 vuotta pidempi. Soveltaessaan elinkautisvangin ehdonalaista vapauttamista koskevaa säännöstä korkein oikeus totesi, että vapauttamisharkinnassa on lähtökohtaisesti kysymys siitä, onko elinkautisvangin katsottava suorittaneen vankilassa riittävästi rangaistusta niistä rikoksista, joista tuomitut vankeusrangaistukset elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on suoritettu vankilassaoloaikana. Näin ollen suoritettujen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon kesto tulee ottaa vapauttamisharkinnassa huomioon keskeisenä tekijänä.

Elinkautisvangin ehdonalaista vapauttamista koskevassa säännöksessä on määritetty vankeuden vähimmäisaika, mutta ei enimmäisaikaa. Ratkaisu on esimerkki tilanteesta, jossa elinkautiseen vankeusrangaistukseen sisältyvät rikokset ovat olleet tekotavaltaan rikolajissaan huomattavasti tavanomaista törkeämpiä. Tämän lisäksi elinkautinen vankeus käsitti varsin pitkät aikaisemmin tuomitut vankeusrangaistukset, jotka elinkautiseen johtaneen rikoksen tapahtuessa olivat suurelta osin suorittamatta. Näihin seikkoihin perustuen korkein oikeus katsoi poikkeuksellisen pitkän suoritusajan olevan perusteltu.

Kokonaisharkinnassa korkein oikeus otti kantaa myös vankeusaikaisen käyttäytymiseen ja rangaistusajan suunnitelman toteutumiseen, jotka eivät puoltaneet ehdonalaista vapauttamista. Hypoteettisena kysymyksenä voidaan esittää, mikä kokonaisharkinnan tulos olisi ollut, jos vankeusaikainen käyttäytyminen ja rangaistusajan suunnitelman toteutus olisi ollut poikkeuksellisen hyvää. Olisiko ehdonalaista vapauttamista ollut mahdollista hovioikeuden määrittämänä ajankohtana, jolloin vankilassaoloaikaa olisi yhteensä kulunut yli 17 vuotta? Merkillepantavaa on, ettei KKO ota ennakkopäätöksessään lainkaan kantaa väkivaltariskiarvion painoarvoon vapauttamisharkinnassa.

5.4 Yhteenveto

Yleisenä yhteenvetona voidaan todeta, että edellytykset saavat erilaista painoarvoa sen mukaan, miten kauan vanki on vankilassa rangaistustaan suorittanut. Hyvin pitkään (15 vuotta ja kauemmin) elinkautista suorittaneiden hakemusten harkinnassa on annettu huomattava painoarvo juuri vankilassaoloajalle. Toisaalta erityisesti 12–14 vuotta rangaistusta kärsineiden hakemuksia ratkaistaessa on painotettu elinkautiseen vankeuteen johtaneiden rikosten määrää, poikkeuksellista moitittavuutta ja sitä, sisältyykö elinkautiseen vankeuteen määräaikaisia vankeusrangaistuksia vakavista rikoksista. Myös vankilassaoloaikana tehdyt vakavat rikokset on otettu contra-argumenttina vakavasti. Tämä painotus sopii hyvin yhteen tekorikosoikeuden idean kanssa. Rikosten enemmyys on aivan luonnollista ottaa huomioon vapauttamisharkinnassa jo yhdenvertaisuudenkin näkökulmasta. Näissä tapauksissahan korostuvat rikosten vahingollisuus, vaarallisuus ja syyllisyys. Ilman muuta usean henkilön surmaaminen on vahingollisempaa kuin yksi murha ja poikkeuksellisen raaka teko ”tavanomaiseen” murhaan verrattuna osoittaa suurta syyllisyyttä. Rajana RL 6 luvun 4 §:ssä säädettyjen edellytysten soveltamiselle on se, että hovioikeuden muuttamassa päätöksessä ilmaiseman näkemyksen mukaan jokaisella tuomitulla tulee jossain vaiheessa olla mahdollisuus päästä ehdonalaiseen vapauteen. Laki ei tosin sitä nimenomaisesti edellytä. Kysymys on pikemminkin rangaistusteoreettisesta ideologiasta, jossain vaiheessa on katsottava mitä pahimmankin teon tulleen oikeudenmukaisesti sovitetuksi.

Mikä on väkivaltarikoksen riskin arvion painoarvo elinkautisvankien vapauttamisessa? Väkivaltarikoksen riskin merkitystä on julkisessa keskustelussa korostettu ehkä liikaakin. Erityisesti hyvin pitkään rangaistusta suorittaneiden vapauttamisharkinnassa väkivaltarikin arviolla ei ole ainakaan ratkaisevaa contravaikutusta. Jo lähtökohtaisesti pitkä vankilassaoloaika indikoi väkivaltariskiä ja lausunnoissakin tähän ryhmään kuuluvat on yleensä, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, luokiteltu korkean tai vähintään keskitasoisen uusimisriskin vangeiksi. Korkea uusimisriski yhdistyneenä todistettavasti osoitettuun yhteyteen järjestäytyneeseen rikollisryhmään on sen sijaan ollut painava peruste hylätä hakemus, vaikka selvästi tavanomaista pidempi vankilassaoloaika olisi vahvasti vapauttamista puoltanut. Jos väkivaltarikoksen riskiarvio päättyy matalaan riskiin, arviolla on suuri merkitys erityisesti lyhyimmällä vankila-ajalla ehdonalaista vapauttamista hakeville. Keskitasoinen riskiarvio ei yksistään vaikuta vapauttamista puoltavaan kuin sitä vastaan puhuvaan suuntaan. Näissä tapauksissa keskeisessä asemassa on tyypillisesti muu selvitys, joka joko puoltaa tai ei puolla sitä arviota, että tuomittu tulisi vapauduttuaan syyllistymään vakavaan väkivaltarikokseen.

Perusteluissa on otettu asianmukaisesti huomioon rangaistusajansuunnitelman noudattaminen, mikä onkin hyvä indikaattori vangin pyrkimyksestä rikoksettomaan elämäntapaan. Tämän edellytyksen täyttyminen on myös hyvin todennettavissa, kuten myös poistumisluopien sujuminen ja vankila-aikaiset rikkomukset. Avolaitossijoituksen onnistuminen on

samoin oikeusturvan kannalta hyvä, objektiivinen edellytys. Avolaitokseen voidaan vankeuslain 6 luvun 1 §:n mukaan vanki voidaan rangaistuksen pituudesta riippumatta siirtää suljetusta vankilasta avolaitokseen määräajaksi tai rangaistuksen jäljellä olevaa osaa suorittamaan ottaen huomioon sen, mitä 4 luvun 8 §:ssä säädetään, jos: 1) avolaitokseen siirtäminen edistää rangaistusajan suunnitelman toteutumista; 2) vanki soveltuu avolaitoksessa järjestettävään tai muuhun avolaitoksen hyväksymään toimintaan; 3) voidaan pitää todennäköisenä, että vanki noudattaa avolaitoksen järjestystä, ei syyllisty rikokseen eikä poistu avolaitoksesta luvatta; ja 4) vanki sitoutuu olemaan käyttämättä päihdyttäviä aineita ja rikoslain 44 luvun 16 §:ssä tarkoitettuja dopingaineita sekä sitoutuu vankeuslain 16 luvun 7 §:n 3 momentissa tarkoitettuun päihdeettömyyden valvontaan. Tämä säännös soveltuu myös elinkautisvankeihin, joita ei vankeuslain 4 luvun 9 §:n perusteella voida sijoittaa suoraan rangaistusajan alkaessa avolaitokseen.

Hyvä käyttäytyminen vankilassa toistuu varsin monessa vapauttamispäätöksessä. Tämä kriteeri on edellä mainittuja häilyvämpi ja altis subjektiivisille arvostuksille. Hyvää käytöstä näytetään korostettavan vankiloiden lausunnoissa. Ratkaisevaa merkitystä tällä edellytyksellä ei toki ole, koska hyvin käyttäytyviksi luonnehditut vangit ovat pääsääntöisesti noudattaneet myös rangaistusajan suunnitelmaa, opiskelleet, osallistuneet työtoimintaan ja rikoksetonta elämäntapaa edistäviin toimintaohjelmiin, eikä heillä ole ollut sanottavasti kurinpito- tai poistumisluparikkeitä. Analyysimme perusteella maininta hyvästä käytöksestä onkin näihin muihin kriteereihin perustuva kokonaisarvio, vailla ratkaisevaa itse näistä merkitystä.

Ongelmallisinta on ennustaa vangin tulevaa selviytymistä vapaudessa. Tärkeä osa arvioinnissa näyttää olevan se, millaiset sosiaaliset siteet vangilla on vapaudessa. Hyvät perhesuhteet, asunto, työ ja valmius käyttää esimerkiksi päihdepalveluita ovat hyvää ennustetta tukevia seikkoja. Osa näistä seikoista on objektiivisesti todennettavissa, kuten asunto, työ ja perhesuhteet. Sitoutuminen päihdeettömyyteen on jossain määrin ”uskon” asia. Varsin usein se hovioikeuden päätöksissä mainitaan, mutta tiedossamme ei ole tutkimusta siitä, missä määrin vangin omalla uskomuksella päihdeettömydestään on empiiristä katetta (toisin sanoen, missä määrin vapautunut vanki on onnistunut pysymään erossa haitallisesta päihdeiden käytöstä). Muutamassa hovioikeuden päätöksessä on todettu se, että katseen pitää olla tulevaisuudessa. Tämä on ongelmallista kahdesta syystä. Ensinnäkin tekoriikosoikeuden keskeinen peruste on se, että rangaistus määrätään teosta, ei tuomitun selviytymiskyvyn perusteella. Toiseksi ennusteet ovat pakostakin varsin yleisen tason arvauksia tulevasta kehityksestä. Tutkimusten mukaan väkivaltariskin osuvuus on tilastollisesti yllättävän heikkoa. Väkivaltariskin arvio perustuu kuitenkin tieteellisesti tutkittuihin menetelmiin ja ne ovat alansa parhaiden asiantuntijoiden työstämiä. Tuomioistuimen ennuste vangin mahdollisuuksista selvitä vapaudessa ei perustu samalla tavalla tutkittuun tietoon vaan hyvin pitkälle vangin omiin käsityksiin ja hänen suoriutumiseensa vankilayhteisössä. Kirjoittamaamme ei ole tarkoitettu hovioikeuden päätösten kritiikiksi. On kuitenkin hyvä

tiedostaa vangin tulevasta selviytymisestä laadittuihin ennusteisiin liittyvä epävarmuus. Ennusteet ovat pulmallisia myös vankien yhdenvertaisen kohtelun näkökulmasta. Sosiaalinen huono-osaisuus ei lähtökohtaisesti saisi olla rangaistusta ankaroitava tekijä suhteessa muihin samanlaisesta rikoksesta tuomittuihin verrattuna. Rikoslaita ei ole tarkkaan ottaen saatavissa tukea sille, että ennusteelle (lukuun ottamatta väkivaltarikoksen uusimisriskiä) annettaisiin vapauttamisharkinnassa painoarvoa.

Vangin korkea ikä tai laitoshoidoa edellyttävä vakava sairaus ovat omiaan vähentämään uusimisriskiä. Tällaisten inhimillisten seikkojen huomioon ottaminen on hyvä esimerkki siitä, että suomalainen rikosoikeus perustuu humaaneille arvoille, joiden puitteissa voidaan päätyä yksittäistapauksessa kohtuulliseen lopputulokseen, yhdenvertaisuutta loukkaamatta.

5.5 Johtopäätökset

Rikoslain lähtökohtana on tekorikosoikeus. Rikoslain 6 luvun 4 §:n mukaan rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen. Rangaistuksen määräämisessä keskeisiä kriteereitä ovat siten teon vahingollisuus ja vaarallisuus, motiivi ja teosta ilmenevä syyllisyys. Kun rikosnimikkeenä on murha, rangaistuksen mittaaminen on helppoa: täysi-ikäiselle tekijälle on tuomittava elinkautinen vankeusrangaistus (poikkeuksena alentuneesti syyntakeiset, joille voidaan tuomita määräaikainenkin rangaistus). Elinkautisvangin ehdonalaiseen vapauteen päästäminen on harkinnanvaraista. Tässäkin suhteessa elinkautisvangit poikkeavat muista vangeista, jotka pääsevät ehdonalaiseen vapauteen suoritettuaan rangaistusta laissa täsmällisesti määritellyn määräosan. Elinkautisvankien ehdonalaiseen vapauteen päästäminen ei kuitenkaan ole vapaan harkinnan varassa. Rikoslain 2c luvun 10 §:ssä on määritelty elinkautisvangin vapauttamisessa huomioon otettavat edellytykset. Olemme analysoineet sitä, painottuvatko edellytykset sen mukaan, miten kauan vanki on rangaistustaan suorittanut.

Väkivaltarikokseen syyllistymisen riskin arvioon sääntely on ongelmallista. Rikoslaisissa ei ole säädetty väkivaltarikokseen syyllistymisen riskin arvioinnista vaan siitä on säädetty laissa elinkautisvankien vapauttamismenettelystä. Sääntely ei ole tältä osin onnistunut. Kaikki ehdonalaiseen vapauteen päästämisen edellytykset tulisi ilmetä rikoslaita. Olisi lainsäädäntöteknisesti parempi säätää ehdonalaisen vapauttamisen edellytyksistä, joka on osa rikosvastuun toteuttamista, rikoslaisissa ja vain *vapauttamismenettelystä* erillisessä laissa elinkautisvankien vapauttamismenettelystä. Jos väkivaltariskin arviolle on tarkoitus antaa painoarvoa vapauttamisharkinnassa, olisi luontevaa säätää riskin huomioon ottamisesta samassa säännöksessä, jossa säädetään muista vapauttamisharkintaan vaikuttavista seikoista.

Nyt on myös epäselvää se, mikä painoarvo riskiarviolla tulisi vapauttamisharkinnassa olla. Sääntely ei ole ainakaan hyvässä sopusoinnussa laillisuusperiaatteen kanssa. Laillisuusperiaatteen (RL 3:1) mukaan rikosvastuun pitää perustua eduskunnan säätämään lakiin. Väki-
valtarikoksen riskiin syyllistymisen arviosta on säädetty eduskuntalailla ja siinä mielessä laillisuusperiaatteen vaatimus on kirjaimellisesti tullut täytetyksi. Sääntely ei siten ole suorastaan laillisuusperiaatteen vastaista, mutta vaikeuttaa sen hahmottamista, millä perusteella päätös vapauttamisharkinnasta oikeastaan tulisi tehdä. Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä KKO 2019:89 väkivaltariskin arviota ei ole mainittu perusteluissa vapauttamisharkintaan vaikuttavana tekijänä. On vaikea arvioida, mitä johtopäätöksiä tästä olisi tehtävä. Käsittääksemme KKO:n tuomion perustelut heijastavat kuitenkin sitä ongelmaa, joka aiheutuu väkivaltariskin arvion sisällyttämisestä vain lakiin, joka sääntelee vapauttamismenettelyä.

6 Lainsäädäntö ja käytäntö muissa Pohjoismaissa

Pohjoismaisiin oikeusjärjestelmiin sisältyy vaihtelevia erityisseuraamuksia väkivaltarikoksista tuomituille vangeille, joiden uusimisriskin arvioidaan olevan korkea.

Norjassa ja Tanskassa on käytössä *forvaring*-niminen, kestoltaan ennalta määrittelemätön seuraamus, jonka tarkoituksena on estää vakavien rikosten uusiminen. Vastaavaa rangaistusta ei ole Ruotsissa, jossa seuraamusjärjestelmän ankarin rangaistus on Suomen tapaan elinkautinen vankeus. On syytä tehdä ero säännönmukaisen ehdonalaiseen vapauteen päästämisen välillä, joka on käytössä kaikissa Pohjoismaissa, kun kysymys on määräaikaisesta vankeusrangaistuksesta. Näitä säännönmukaiseen ehdonalaiseen vapauteen päästämisen edellytyksiä ei tässä raportissa tarkastella. *Analyysin kohteena on ehdonalainen vapauttaminen elinkautisesta vankeudesta (Tanska), ehdonalainen vapauttaminen forvaring-seuraamuksesta (Norja ja Tanska) ja elinkautisen vankeuden muuntamisesta määräaikaiseksi vankeudeksi (Ruotsi)*. Rajaus on tehty sillä perusteella, liittyykö menettelyyn tuomitun väkivaltariskin arviointi.

Määrällisesti tarkasteltuna muissa Pohjoismaissa tuomituista elinkautisista vankeusrangaistuksista voidaan todeta seuraavaa. Ruotsissa elinkautiseen vankeuteen tuomitaan vuosittain keskimäärin viisi rikoksentehtäjä, Tanskassa 1–2. Islannin rikosoikeusjärjestelmässään sisältyy elinkautinen vankeus, mutta elinkautisvankeja ei tällä hetkellä ole. Norjassa ei ole elinkautista vankeusrangaistusta.

Norjassa ja Tanskassa on käytössä niin sanottu varmuusvankeus (*forvaring*). Tanskassa varmuusvankeuteen tuomitaan vuosittain 2–5 rikoksentehtäjä. Norjassa varmuusvankeutta käytetään enemmän eli noin 15 tapauksessa vuodessa. Suurempi luku ilmeisesti selittyy elinkautisrangaistuksen puuttumisella.¹¹⁰

---

110 Elinkautisvankeja koskeva lainsäädäntö ja vapauttamismenettelyn kehittämistarpeet. Arviomuistio. VN/13339/2019-VNK-1, 13–14. <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=4df4c785-2a0c-42ea-890e-1addcd64cceb>

6.1 Norja

Määräaikaisen vankeusrangaistuksen enimmäispituus Norjassa on 21 vuotta. Elinkautista vankeutta ei Norjan järjestelmässä ole. Norjassa tuli vuoden 2002 alussa voimaan sääntely forvaring-nimisestä rangaistuksesta, jota koskeva uudistettu lainsäädäntö tuli voimaan 1 päivänä lokakuuta 2015. Forvaring-rangaistus eroaa muista vapaudenmenetyksen sisältävistä rangaistuksista siinä, että seuraamuksen kesto on ennalta määräämätön. Forvaring-tuomion perusteena on aina vakava rikos, toisin sanoen väkivalta- tai seksuaalirikos, vapaudenriisto taikka muu toisen henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistunut rikos. Tuomitsemisen edellytyksenä on lisäksi arvio, jonka mukaan tällaisen rikoksen uusimisen riski on todellinen. Tuomioistuimien hankkii syytetystä useita asiantuntijalausuntoja päätöksentekonsa tueksi.

Tuomioistuimien määrää seuraamukselle vähimmäis- ja enimmäiskeston, mutta se voi myöhemmin syyttäjän vaatimuksesta pidentää rangaistusaikaa enintään viidellä vuodella kerrallaan. Tuomion alussa asetettava, jatkettavissa oleva enimmäisaika ei yleensä saa ylittää 15 vuotta eikä koskaan 21 vuotta (paitsi tietyissä vakavissa terrorismirikoksissa, joissa rangaistusmaksimi on 30 vuotta). Henkilö, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta, voidaan tuomita forvaring-rangaistukseen vain erityisistä syistä, eikä rangaistuksen enimmäiskesto saa yleensä ylittää 10 vuotta, eikä koskaan 15 vuotta.

Pidentämismahdollisuuden vuoksi forvaring-rangaistusta pidetään Norjan oikeusjärjestelmän ankarimpana seuraamuksena. Riskiarviota, joka on olennainen osa forvaring-tuomiota, on arvosteltu sillä perusteella, että luotettavaa yksittäisen rikosentekijän uusimisen riskin arviointimenetelmää ei käytännössä ole. Lain valmisteluvaiheessa pidettiin tärkeänä uusimisen riskin jatkuvaa arviointia rangaistuksen aikana.

Vanki voi hakea ehdonalaista vapauttamista forvaring-rangaistuksesta suoritettuaan tuomioistuimen määräämän rangaistuksen vähimmäisajan vankilassa. Jos tuomiossa on määrätty seuraamuksen vähimmäisaika, vankia ei voida päästää ehdonalaiseen vapauteen ennen tuon vähimmäisajan täyttymistä. Jos syyttäväviranomainen ja kriminaalihuoltoviranomainen (kriminalomsorgen) ovat yhtä mieltä siitä, että vanki voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen, vapauttamisesta päättää kriminaalihuoltoviranomainen. Jos yksimielisyyttä vapauttamisesta ei ole, syyttäjän tulee viedä vapauttamisasia tuomioistuimen harkittavaksi. Vanki voi hakea ehdonalaista vapauttamista korkeintaan kerran vuodessa. Forvaring ei sisällä pelkkää rikosentekijän eristämistä yhteiskunnasta, vaan erilaiset kuntoutus- ja toimintaohjelmat ovat seuraamuksessa tärkeitä. Tavoitteena on, että tällaisilla ohjelmilla voitaisiin vähentää tuomitun uusimisen riskiä ja siten parantaa hänen mahdollisuuksiaan päästä ehdonalaiseen vapauteen.

Asiantuntijatodisteluun perustuvalla riskiarviolla on erittäin keskeinen asema vapauttamisharkinnassa. Ideana on, että ehdonalaiseen vapauteen päästäminen voidaan evätä vain samoilla perusteilla, joilla forvaring-rangaistus on määrättävissä. Lähtökohtana on se, että tätä rangaistusta määrättäessä eristämisen edellytykset ovat olleet olemassa. Kuitenkin korostetaan sitä, että riskin kehittymistä on koko ajan seurattava ja vapauttamisharkinnassa ratkaiseva kriteeri on riski sellaisena, joksi se arvioidaan juuri sillä hetkellä. Vapauttamisharkinnan on aina perustuttava uuteen, tuomitsemisajan harkinnasta riippumatta omaan itsenäiseen punnintaan. Hakemus voidaan hylätä, jos on olemassa ”naerliggende” vaara sellaisen rikoksen uusimisesta, joka voisi olla perusteena forvaring-tuomiolle.¹¹¹ Riskin tulee olla todellinen ja yksilöity. Keskiössä on muiden yhteiskunnan jäsenten suojeleminen. Varteenotettava epäily riskin olemassaolosta koituu vangin hyväksi. Todistustaakka riskin käsillä olosta on syyttäjällä. Tässä noudatetaan siten samaa periaatetta kuin näytön arvioinnissa yleensä. Merkille pantavaa on esimerkiksi Suomeen verrattuna syyttäjän keskeinen asema vapauttamisasiassa. *Arviossa on ratkaisevaa uuden vakavan rikoksen riski.* Uudistettu lainsäädäntö korostaa aiempaa enemmän sitä, että vapauttamisharkinnassa otetaan vakavasti huomioon vangin vapaudessa selviämistä tukevat seikat. Harkintavalta on tuomioistuimella, mutta oikeuspsykiatrisella todistelulla on ollut yllättävän vaihteleva painoarvo. Tuomioistuimet ovat joissain tapauksissa kyseenalaistaneet asiantuntijoiden menetelmät ja johtopäätökset. Tuomioistuimen rooli on korostunut erityisesti tapauksissa, joissa asiantuntijat ovat päätyneet toisistaan poikkeavaan riskiarvioon. Tuomioistuimet ovat myös painottaneet suhteellisuusperiaatteen huomioon ottamista vapauttamisharkinnassa.¹¹²

6.2 Tanska

Tanskan seuraamusjärjestelmän ankarimmat rangaistukset ovat elinkautinen vankeus ja forvaring-rangaistus. Kysymys *elinkautisvangin* ehdonalaiseen vapauteen päästämistä on otettava aina käsitteeseen, kun vanki on suorittanut rangaistusta 12 vuotta. Ehdonalaiseen vapauteen päästämisen yleiset kriteerit ovat elinkautisvangeilla määräaikaan vankeuteen tuomittuja vastaavat ja vapauttamisesta päättää lain mukaan (straffeloven 41 §) oikeusministeriö tai sen määräämä hallintoviranomainen. Samassa yhteydessä päätetään koeajan pituudesta, joka voi olla korkeintaan viisi vuotta. Ehdonalaiseen vapauteen päästäminen on Tanskassa aina harkinnanvaraista, Tanskan järjestelmä ei tunne pakollista ehdonalaiseen vapauteen päästämistä. Harkinnassa otetaan ensinnäkin huomioon vangin

111 Rt. 2010 s. 469.

112 Tuomiot: Rt-2002-1677, Rt-2006-1153, Rt-2014-934, HR-2019-832-A, Johnsen 2013, 385-405; Blindheim 2016; Gulli 2012; Andenaes et al 2016, s. 526 – 537; Gröning et al 2019, s. 616 – 617; Storvik 2013.

edellytykset selviytyä vapaudessa. Vapauttamisen esteenä on laissa nimenomaan mainittu yhteydet järjestäytyneisiin rikollisryhmiin. Tiettyihin vakaviin rikoksiin syyllistyneiden vankien ehdonalaisen vapauttamisen edellytyksenä on osallistuminen uusintarikollisuutta ehkäiseviin ohjelmiin.

Forvaring, joka sisällytettiin Tanskan rikoslakiin vuonna 1973, on kestoltaan rajoittamaton vankeusrangaistus. Tuomioistuin voi päättää, että *forvaring*-tuomio pannaan täytäntöön psykiatrisessa laitoksessa, josta vastaa Kriminalforsorgen (Tanskan rikosseuraamuslaitos). *Forvaring*-rangaistukseen tuomitsemisen edellytyksenä on toistuva syyllistyminen toisen henkeen tai terveyteen kohdistuvaan rikokseen taikka seksuaalirikokseen. Lisäedellytyksenä on arvio, jonka mukaan tekijä on vaaraksi muiden ihmisten mainituille keskeisille oikeushyville. Suuri osa *forvaring*-rangaistukseen tuomittavista rikoksentehtäjistä on synnitateisia, mutta heidät voidaan määritellä psykopaateiksi. *Norjan tapaan tämän rangaistusmuodon perusideana on muiden yhteiskunnan jäsenten suojeleminen*. Tanskassa *forvaring*-rangaistusta on käytetty erityisesti vakavista seksuaalirikoksista tuomittujen eristämiseen.

Tanskassa *forvaring*-tuomiota suorittavan vapauttamisesta päättää aina tuomioistuin. Tuomioistuin voi päättää jopa vapauttamisesta ilman koeaikaa. Käytännössä koeaika on kuitenkin lähes aina määrätty. Koeajalle ei ole säädetty laissa määräämää, koeajan pituus on tuomioistuimen harkinnassa, eikä sitä edes etukäteen määritellä. Tässäkin mielessä *forvaring*-rangaistus¹¹³ on Tanskassa varsin epämääräinen seuraamus.

Kun vanki on suorittanut *forvaring*-tuomiota kolme vuotta, vankilan on otettava kantaa sijoituksen jatkamiseen.¹¹⁴ Arvio, jonka tulee perustua psykiatriseen asiantuntijalausuntoon, toimitetaan syyttäjälle, joka antaa oman lausuntonsa asiasta tuomioistuimelle. Tämän jälkeen tuomioistuin päättää vangin mahdollisesta ehdonalaisesta vapauttamisesta. Edellytyksenä on, ettei vangin arvioida jatkavan vakavien rikosten tekemistä. Asia voidaan käsitellä korkeintaan puolen vuoden välein. Oikeuskirjallisuudessa on korostettu syyttäviviranomaisen velvollisuutta huolehtia siitä, ettei tuomittua pidetä laitoksessa pidempään kuin uusimisriskin näkökulmasta on perusteltua. Tämä velvollisuus on kirjattu myös lakiin (*straffeloven* 72 §). Aloitteen vangin vapauttamisesta voi tehdä syyttäviviranomaisen lisäksi vanki, avustusjärjestö, vankilan johto tai kriminaalihuolto.

113 Toisin kuin Norjassa, Tanskassa muodollisesti ottaen kyseessä ei ole rangaistus vaan turvaamistoimi. Tosiasiassa *forvaring* on kuitenkin rangaistus.

114 *Bekendtgørelse om behandlingen af sager om prøvedskrivning af forvaringsdømte (prøvedskrivningsbekendtgørelsen)*, Justitsministeriets bekendtgørelse nr. 416 af 9/2015.

Ehdonalaisen vapauttamisen perusteet forvaring-seuraamuksesta ovat vastaavat kuin Norjassa. Vanki on päästettävä ehdonlaiseen vapauteen, ellei ole olemassa todellista ja yksilöityä riskiä siitä, että vanki vapauduttuaan syyllistyy rikokseen, joka voisi olla forvaring-rangaistuksen perusteena. Tuomioistuin hyödyntää harkinnassaan psykiatrisia lausuntoja, mutta ei ole niihin sidottu. Tuomioistuin voi suhteellisuusperiaatetta soveltaen poiketa lausunnoista tuomitun eduksi tai päätyä hylkäämään ehdonlaiseen vapauteen päästämisen painottamalla uusimisriskiä asiantuntijoiden kannasta poiketen.

Ehdonlaiseen vapauttamiseen valmistaudutaan vähitellen myöntämällä vangille ensin saatettuja ja myöhemmin myös saattamattomia poistumislupia. Vapautumisen eri vaiheissa tuomittu voi olla avovankilassa, kriminaalihuollon vapauttamisyksikössä tai kotonaan. Vapauttamisen ehdoksi voidaan asettaa esimerkiksi seksuaalirikollisen suostuminen lääkehoitoon määrittelemättömäksi ajaksi.¹¹⁵

6.3 Ruotsi

Ruotsissa vankeutta voidaan tuomita määräajaksi tai elinkaudeksi. Elinkautisen vankeusrangaistuksen katsotaan olevan kestoltaan määrittelemätön rangaistus. Se voidaan tuomita murhasta, ihmisryöstöstä ja eräistä yleisvaarallisista rikoksista.

Elinkautiseen vankeuteen tuomittu voi hakea tuomion muuntamista määräaikaiseksi vankeusrangaistukseksi. Hakemuksen voi tehdä, kun tuomittu on suorittanut rangaistuksestaan vähintään kymmenen vuotta. Hakemus tehdään Örebron käräjäoikeuteen, jonka päätöksestä voi hakea muutosta hovioikeudelta. Harkinnassa tuomioistuimen on erityisesti otettava huomioon suoritettu rangaistusaika, tuomion perusteena oleva rikos, uusimisriski, tuomitun mahdolliset väärinkäytökset rangaistusaikana ja se, onko hän toiminnallaan edistänyt sopeutumistaan vapauteen. Menettely muistuttaa erittäin paljon rikosprosessia ja siinä on syyttäjällä keskeinen asema.¹¹⁶

Rikosseuraamuslaitosta vastaava viranomainen, Kriminalvården, antaa asiasta lausuntonsa, jollei tämä ole ilmeisen tarpeetonta. Lausunto sisältää tietoja rangaistuksen täytäntöönpanosta ja muista seikoista, jotka voivat olla merkityksellisiä tuomioistuimen

115 Waaben 2001, s. 143 – 148 ja siinä mainittu oikeuskäytäntö; Johnsen – Engbo 2015, s. 175 – 194.

116 Ruotsin oikeustilan kuvaus perustuu ensinnäkin ruotsalaiseen muistioon (Örebro tingsrätt, Livstidsomvandlingen i praktiken, laatija käräjännotaari Erik Löwencrantz), toiseksi uusimpiin Örebron käräjäoikeuden ratkaisuihin sekä kahteen Ruotsin korkeimman oikeuden tuomioon (NJA 2008 s. 579 ja NJA 2011 s. 872). Raportissa on hyödynnetty myös ruotsalaisen lain esitöitä (Regeringens proposition 2005/06:35 Lag om omvandling av fängelse på livstid).

harkinnalle. Tuomioistuin voi myös pyytää oikeuslääketieteellisen selvityksen, johon sisältyy lausunto tuomitun uusimisriskistä ja siitä, minkä tyyppistä rikollisuutta uusimisriski koskee. Hakemusta ei saa hyväksyä hankkimatta mainittua selvitystä, ellei selvityksen hankkiminen ole ilmeisen tarpeetonta (lag om omvandling av fängelse på livstid, 2006:45, 10.2 §). Tuomioistuin noudattaa pääsääntöisesti Rättsmedicinalverketin asiantuntijalausuntoa. Lausunto koostuu psykiatrisesta, psykologisesta ja sosiaalisesta selvityksestä. Väkivaltariskiä arvioidaan Suomen tapaan skaalalla matala, keskisuuri ja korkea. Siitä on poikettu vain tuomioistuimen hankkiman sosiaalishallituksen (Socialstyrelsen) oikeudellisen elimen kannanoton perusteella tai vankan asiantuntijalausannon pohjalta.

Harkinnassa arvioidaan ensimmäiseksi tuomitun väkivaltariskiä. Ruotsin korkein oikeus on linjannut, että konkreettinen ja varteenotettava riski syyllistyä uuteen vakavaan väkivaltarikokseen on ehdoton este elinkautisen vankeuden muuntamiseksi määräaikaiseksi vankeudeksi.¹¹⁷ Jos uusimisriskiä ei arvioida konkreettiseksi ja varteenotettavaksi, muuntamista harkitaan muiden laissa mainittujen kriteerien perusteella. Näin ollen useassa tapauksessa juuri väkivaltariski on keskeisin muuntamisharkinnassa huomioon otettava kriteeri.

Jos hakemusta puolletaan, muunnetaan elinkautinen vankeusrangaistus määräaikaiseksi vankeusrangaistukseksi. Vankeusrangaistuksen pituus määritellään käyttäen lähtökohtana tuomitun suorittamaa rangaistusta, ehdonalaista vapauttamista koskevia säännöksiä ja tuomitun tarvetta toimenpiteisiin, jotka helpottavat siirtymistä vapauteen. Elinkautisen tilalle tuleva, kestoltaan määritelty rangaistus ei saa olla lyhyempi kuin pisin vankeusrangaistus, joka Ruotsissa voidaan määräaikaisena tuomita eli 18 vuotta.

Ruotsin hallitus on vuonna 2016 käynnistänyt selvitystyön, jonka tarkoituksena on harkita ja tehdä muutosehdotuksia ehdonalaista vapauttamista koskevaan järjestelmään. Tarkoituksena on vähentää vakavien rikosten uusimista (direktiv 2016:28). Hanke toteutettiin lailla 464/2019.¹¹⁸

117 NJA 2008 s. 579.

118 NJA 2008, s. 579; NJA 2011, s. 872. Jareborg – Zila 2010, s. 37-38; Borgeke 2008, s. 442 – 443.

6.4 Pohjoismaissa käytetyt riskinarviointimenetelmät ja niiden suhde oikeudelliseen riskiarvioon

Kaikissa Pohjoismaissa on lähtökohtana ollut asiantuntija-arvion käyttäminen väkivaltariskin arvioinnissa. Olemme käyneet läpi eri Pohjoismaiden lainsäädännön esityöt. Olemme kiinnittäneet erityistä huomiota siihen, miten väkivaltariskin arviointia ja arvioinnin menetelmiä on esitöissä pohdittu. Lakien esitöissä ei ole otettu kantaa siihen, mitä menetelmää riskin arviointiin olisi sovellettava. Ruotsin esitöissä¹¹⁹ on korostettu, että menetelmien tulee olla tieteellisesti testattuja. Tarkempi käytettävien menetelmien ja asiantuntijoiden määrittely on jätetty tutkimuksia tekevän viranomaistahon määriteltäväksi. Ruotsissa tämä taho on Rättsmedicinalverket¹²⁰. Tutkimuksen tekemiseen tulee osallistua lääkäri, psykologi ja muu asiaan perehtynyt asiantuntija. Käytettävät menetelmät on jätetty tutkimuksen tekijöiden määriteltäviksi.

Esitöissä (Norja, Tanska) on viitattu siihen, että kansainvälisesti on kehitetty erilaisia menetelmiä, joilla riskiä pyritään arvioimaan tutkimustietoon pohjautuen. Lakien esitöissä¹²¹, on tiedostettu varsin hyvin menetelmiin liittyvät virhemahdollisuudet. Tässä suhteessa argumentaatio on ollut kaikessa oleellisessa Suomessa käytyyn keskusteluun rinnastuvaa. Tämä ei ole yllätys, koska eri maiden lainsäädännön valmistelun tukena on käytetty kansainvälistä tutkimuskirjallisuutta. Riskit siis tunnistetaan, mutta väkivaltariskin arvioinnista ei kuitenkaan ole katsottu mahdolliseksi luopua (tämä koskee forvaring-rangaistuksesta vapauttamista Norjassa ja Tanskassa ja elinkautisrangaistuksen muuntamista määräaikaiseksi vankeudeksi Ruotsissa). Kuten edellä 6.1 -6.3. kohdista käy ilmi, asiantuntija-arvion painoarvo tuomioistuinkäytännössä vaihtelee. Merkittävin se näyttää olevan Ruotsissa ja kriittisimmin tuomioistuimet ovat suhtautuneet asiantuntija-arvioihin Norjassa. Myös Norjan lain esitöissä on korostettu kokonaisarvion merkitystä, jossa psykiatrin lausunnon tulisi keskittyä diagnostiseen arvioon tuomitun mielentilasta.

Missään Pohjoismassa ei edellytetä sitä, että asiantuntija-arvio perustuisi oikeuspsykiatriseen arvioon. Aiemmin nimenomaan oikeuspsykiatrinen arvio oli pakollinen, kun arvioitiin vapauttamista forvaring-rangaistuksesta (Norjassa ja Tanskassa). Tästä pakollisuudesta luovuttiin lähinnä kustannussyistä. Oikeuspsykiatrinen asiantuntemus haluttiin suunnata ensisijassa hoidollisiin toimiin, ei tuomioistuinten käyttöön seuraamusharkinnassa. Oikeuspsykiatrinen lausunto on kuitenkin mahdollista hankkia kaikissa Pohjoismaissa tuomioistuinten harkinnan mukaan. Psykiatrian merkitystä arvioinnissa ei suinkaan kiistetä, mutta

119 Regeringens proposition 2005/06:35 s. 51.

120 Förordning (2006:1119) om omvandling av fängelse på livstid.

121 NOU 1990:5 s. 75 ja s. 110, Betænkning om de strafferetlige særforanstaltninger, s. 77.

painopiste on psykiatriseen arvioon, rikokseen, vankila-aikaiseen käyttäytymiseen, sosiaaliin suhteisiin ja oikeusturvanäkökohtiin perustuvassa kokonaisarviossa.

Erityisesti Norjassa on korostettu sitä, että psykiatrista asiantuntemusta olisi syytä kohdentaa vangin kanssa työskentelyyn rangaistusaikana, ei pelkästään tuomitsemisvaiheessa ja vapauttamisharkinnassa.¹²² Tässä suhteessa norjalainen argumentaatio vastaa yllättävän paljon sitä, mihin olemme tässä Suomen tilanteen arvioinnissa päätyneet. Norjassa on myös hyvin painokkaasti korostettu, että vapauttamisharkinnan pitäisi perustua ”objektiiiviseen” arvioon, joka viittaa lähinnä rikosteon oikeudelliseen arviointiin. Vangin väkivaltariskin arvion pitäisi siten perustua ennen kaikkea *rikosteosta* pääteltävään riskiarvioon. Tämä kanssa on jonkin verran ristiriidassa se, että oikeuskäytännössä kuitenkin korostetaan, että vapauttamisharkinnassa ratkaiseva kriteeri on riski sellaisena, joksi se arvioidaan juuri sillä hetkellä. Tällä lausumalla on ymmärtääksemme haluttu korostaa sitä, että vanki voi vankila-aikaisella käyttäytymisellään osoittaa riskin vähentyneen siitä, millaiseksi riski arvioitiin pelkästään hänen rikostekonsa perusteella.

Yleisvaikutelmaksi jää se, että väkivaltariskin arviointiin liittyvistä epävarmuustekijöistä huolimatta yhteiskunnan suojeleminen vakavilta väkivaltauhilta on *poliittisesti* merkittävä tavoite, jonka perusteella vapauttamisen elinkautisesta vankeudesta ja forvaring-rangais- tuksesta on perustettava keskeisesti väkivaltariskin arvioon. Ruotsinkin lain esitöissä¹²³ on korostettu, että vangin korkea väkivaltarikoksen uusimisriski voi olla esteenä elinkautisen vankeusrangaistuksen muuntamiselle määräaikaiseksi, vaikka vangin rangaistusaika olisi kestänyt jo kauan. Tämä lausuma viittaa vahvasti yhteiskunnan muiden jäsenten suojele- misen tarpeeseen. Näin siitä huolimatta, että toisaalla¹²⁴ on korostettu sitä, että vapauttamishar- kinnan lähtökohtana on vankeutena jo suoritettu aika. Uusimisriskiä on esitöissä käsitelty empiirisen tiedonkin pohjalta, mutta loppupäätelmänä on kuitenkin ollut kuitenkin väki- valtarikosten yleiseen vakavuuteen keskittyvä painotus. Ajatuksena on, että alempikin uusimisriski on otettava vapauttamisharkinnassa huomioon, kun kyse on vakavan väkival- tariskin ehkäisystä. Jos kyseessä on riski vähemmän vaarallisen rikoksen uusimisesta, kor- keampikin uusimisriski on yhteiskunnan suojeleminen näkökulmasta katsottuna siedettävissä.

Ruotsissa käytetään elinkautisvangeilla riskinarviointimenetelmänä HCR-20, myös kliini- nen arvio, rikoshistoria, käytös vankilassa vaikuttaa. Lisäksi joskus käytetään instrument- teina LSI-R, PCL-R, VRAG, VRS. Mielentilatutkimuksessa ja oikeuspsykiatrisessa hoidossa käytetään HCR-20, lisäksi joskus START, BVC ja SVR-20.

122 NOU 1990:5, s. 110.

123 Regeringens proposition 2005/06:35, s. 19.

124 Regeringens proposition 2005/06:35, s. 41.

Tanskassa käytetään elinkautisvangeilla ja varmuusvankeuden riskinarviointimenetelmänä LS/RNR:ää ja HCR-20:tä, joskus RSVP:tä, PCL-R:ää, Static99:ä. Mielentilatutkimuksessa ja oikeuspsykiatrisessa hoidossa menetelminä ovat HCR-20, START, joskus SAPROF, RSPV, SOAS, ACT, V-RISK 10.

Norjassa varmuusvankeudessa, mielentilatutkimuksessa ja oikeuspsykiatrisessa hoidossa ovat käytössä menetelmät: SPJ ja HCR-20 (HCR_20 V3 väkivalta yleensä), SARA (parisuhte- väkivalta), SVR-20 (seksuaalirikokset) SAVRY (nuorten väkivalta), Armidilo (kehitysvammai- set), START ja V-RISK 10.

Kaikissa maissa strukturoitu riskiarvio on vain osa kokonaisriskiarviota, johon vaikuttaa myös kliininen arvio ja erityisesti väkivaltahistoria. Instrumentit on valittu kirjallisuuden perusteella, mutta myös henkilökohtaiset mieltymykset voivat vaikuttaa.

Taulukko 15. Pohjoismaissa käytössä olevat riskinarviomenetelmät.

Lyhenne	Menetelmä
ACT	Attitude, Changes, Things
Armidilo	The Assessment of Risk and Manageability of Individuals with Developmental and Intellectual Limitations who Offend
BVC	Brøset Violence Checklist
HCR-20	The Historical, Clinical and Risk Management-20
HCR_10 V3	The Historical, Clinical and Risk Management-20, version 3
LSI-R	Level of Service Inventory – Revised
LS/RNR	Level of Service/Risk, Need, Responsibility
PCL-R	Psychopathy Checklist – Revised
RSVP	The Risk for Sexual Violence Protocol
SAPROF	Structured Assessment of Protective Factors for Violence Risk
SARA	The Spousal Assault Risk Assessment
SAVRY	Structured Assessment of Violence Risk in Youth
SOAS	Staff Observational Aggression Scale
SPJ	Structured Professional Judgment
START	Short-Term Assessment of Risk and Treatability
Static99	Actuarial Assessment Instrument for Use with Adult Male Sexual Offenders
SVR-20	The Sexual Violence Risk-20
V-RISK 10	Violence Risk Screening-10
V-RAG	Violence Risk Appraisal Guide
VRS	Violence Risk Scale

6.5 Arviointia

Norjan ja Tanskan järjestelmien vertailussa kiinnittää erityistä huomiota kaksi seikkaa. Ensinnäkin Tanskassa forvaring-seuraamuksen kestoa ei ennakolta määritellä. Toiseksi vapauttamisharkinnassa Norjassa otetaan huomioon suhteellisuusperiaate ja korostetaan objektiivista oikeudellista arviota, kun taas Tanskassa riski syyllistyä uuteen vakavaan rikokseen näyttää olevan keskeisempi kriteeri ehdonlaiseen vapauteen päästämistä forvaring-seuraamuksesta harkittaessa. Kirjallisuuden perusteella Norjassa forvaring-seuraamuksen suoritusajat ovat olleet olennaisesti lyhyempiä kuin Tanskassa.

Suomeen verrattuna korostuu sekä Norjassa että Tanskassa syyttäjän rooli sen varmistamisessa, ettei ketään pidetä laitoksessa pidempään kuin on yhteiskunnan turvallisuuden näkökulmasta perusteltua. Menettely muistuttaa Norjassa, Tanskassa ja Ruotsissa rikosprosessia ja kaikissa mainituissa maissa syyttäjä on keskeinen toimija vapauttamismenettelyssä.

Väkivaltariski vaikuttaa kaikissa muissa Pohjoismaissa vapauttamiseen paljon keskeisemmin kuin suomalaisessa elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa. Pitää kuitenkin ottaa huomioon rangaistusjärjestelmien erot. Forvaring on leimallisesti turvaamistoimenpiteen luonteinen, yhteiskunnan muiden jäsenten suojaa korostava eristävä rangaistus, josta vapautuminen on etenkin Tanskassa varsin ennakoimatonta. Suomalainen sääntely elinkautisvankien vapauttamisesta puolestaan pyrkii siihen, että jokainen elinkautisvanki säännönmukaisesti päästetään ehdonlaiseen vapauteen 12 – 20 vuoden vankilassa olon jälkeen. Kuitenkin myös Ruotsissa korkea väkivaltariski on Ruotsin korkeimman oikeuden linjauksen mukaan ehdoton este elinkautisen vankeuden muuntamiselle määräaikaiseksi vankeudeksi. Ruotsin järjestelmä näyttää johtavan Suomeen verrattuna pidempiin vankeusaikoihin silloin, kun kysymys on elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomituista. Edellä elinkautisvankien uusimisiriskistä esittämämme tilastoihin perustuva tutkimustieto ei näkemyksemme mukaan anna tukea sille, että väkivaltariskille alettaisiin antaa Ruotsin korkeimman oikeuden omaksumaan tulkintaan perustuen entistä suurempi painoarvo vapauttamisharkinnassa.

7 Uudet säännökset korkean uusimisiriskin arvioinnista

Oikeusministeriön tilaamien selvitysten lisäksi tutkimusryhmä on tehnyt erillisen kartoituksen väkivalta- ja seksuaalirikollisten väkivaltariskin uudesta arviointimenettelystä. Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annettuun lakiin 1.9.2019 tehty muutos edellyttää murhasta, taposta tai murhan yrityksestä ensi kertaa tuomittujen sekä väkivalta- tai seksuaalirikosten uusijoiden väkivaltariskin systemaattista arviointia ja vankeusaikais- ten rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttavien toimintojen tehostamista.

Uudistuksen yhteydessä lakiin lisättiin uusi, korkeaksi arvioitua väkivalta- tai seksuaaliri- kokseen syyllistymisen riskiä koskeva edellytys ehdonalaisen vapauden valvontaan asetta- miselle. Asian taustaa ja kohderyhmän laajuutta on yksityiskohtaisesti kuvattu hallituksen esityksessä 119/2018 vp.¹²⁵ Käytännössä uudistuksen tulisi merkitä väkivaltariskin arvioin- nin olennaista kasvua Suomen rikosoikeusjärjestelmässä. Tähän asti suppeassa käytössä olleiden väkivaltariskin arviointimenetelmien pitäisi uudistuksen myötä kohdistua merkit- tävästi aikaisempaa laajempaan väkivalta- ja seksuaalirikollisten ryhmään.

Käytännössä uuden lainsäädännön mukaisia tapauksia on esiintynyt vähän. Hankkeen ohjausryhmän kokouksessa 20.8.2021 esitetyn tiedon mukaan uuden lain mukaisia arvioita on tehty 66 kun laki on ollut voimassa lähes kaksi vuotta. Niistä rikoksentehtäjistä, joille arvio on tehty, oli samaan ajankohtaan mennessä vapautunut seitsemän. Lyhyen seuran- ta-ajan ja tapausten vähäisen määrän vuoksi empiiristä selvitystä uuden lain vaikutuksista esimerkiksi uusintarikollisuuteen ei ole mahdollista tehdä. Siksi tässä esityksessä keskity- tään uuden lain yleisten lähtökohtien ja lainsäädännöllisten ongelmakohtien käsittelyyn.

7.1 Hallituksen esityksen 119/2018 vp lähtökohdat

Väkivalta- ja seksuaalirikollisten korkean uusimisiriskin arviointia koskevat säännökset tuli- vat voimaan 1.9.2019. Asiaa käsittelevä hallituksen esitys 119/2018 vp on aiheeseen näh- den melko laaja, pituudeltaan 46 sivua, ja lakivaliokunnan mietintö varsin pitkä sekin, 13 sivua. Toisaalta lainuudistuksen ydin on suppea, sen myötä yhdyskuntaseuraamusten täy- täntöönpanosta annetun lain 70 §:n 1 momenttiin lisättiin uusi 5 ja 6 kohta.

125 https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_119+2018.pdf

Merkittävää on, että tässä tapauksessa uusien säännösten tulkinnalliset lähtökohdat eivät niinkään ilmene hallituksen esityksestä kuin lakivaliokunnan mietinnöstä, koska valiokunta määritteli säännösten tulkinnallisia reunaehtoja hallituksen esityksestä poikkeavalla tavalla. Koska lakia tulkittaessa viimekätinen lähtökohtana on aina se, mitä pykälässä sanotaan, esitys alkaa säädetystä lainkohdasta.

7.2 Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanolain 70 §:n 1 momentti

Alla olevassa säännöksessä yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:n 1 momentti uusi 5 ja 6 kohta on kursivoitu mustalla.

70 § Valvontaan asettaminen

Ehdonalaiseen vapauteen päästettävä vanki asetetaan koeajaksi valvontaan, jos:

- 1) koeaika on pitempi kuin yksi vuosi;
- 2) rikos on tehty alle 21-vuotiaana;
- 3) vanki itse sitä pyytää;
- 4) vanki on sitoutunut noudattamaan valvotusta koevapaudesta annetun lain (629/2013) 4 §:ssä tarkoitettua lääkehoitoa ja siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea koskevia ehtoja;
- 5) murhasta, taposta tai murhan yrityksestä tuomitun vangin riski syyllistyä uuteen väkivaltarikokseen arvioidaan korkeaksi; tai**
- 6) väkivalta- tai seksuaalirikoksesta vankeusrangaistusta suorittavan ja aikaisemmin vastaavanlaisesta rikoksesta vankeusrangaistukseen tuomitun vangin riski syyllistyä uuteen väkivalta- tai seksuaalirikokseen arvioidaan korkeaksi.**

7.2.1 Säännöksen 5 kohdan tulkinta

Hallituksen esityksen mukaan 5 kohdan perusteella ehdonalaisen vapauden valvontaan voidaan asettaa murhasta, taposta tai murhan yrityksestä ensi kertaa vankeusrangaistusta suorittava vanki.¹²⁶ Lisäedellytyksenä valvontaan asettamiselle on, että vangin riski syyllistyä uuteen väkivaltarikokseen on arvioitu korkeaksi. Uusi säännös on erityislaatuinen siksi, että sen soveltamisala sisältyy jo saman momentin 1 kohtaan, mutta on tätä suppeampi.

¹²⁶ Uuden säännöksen suhteen on huomattava, että vaikka siinä käytetään rikosnimikettä murha, tämä ei viittaa elinkautisvankien vapauttamismenettelyyn, vaan tapauksiin, joissa rikoksentehtäjä on tuomittu esimerkiksi alentuneesti syyntakeisesti tehdystä murhasta määräaikaiseen rangaistukseen. Vrt. hallituksen esitys 119/2018 vp, 33.

Rikoslain 2 c luvun 5 §:n 2 momentin perussäännön mukaan vankeinhoidollisesti ensikermainen vapautuu määräosalla 1/2.¹²⁷ Tämä tarkoittaa, että valvontaan asetetaan kaikki ne ensikermaiset rikoksenteekijät, joiden rangaistuksen kokonaispituus ylittää kaksi vuotta, eli ehdonalaiseen vapauteen siirryttäessä jäännösrangaistusta ja koeaikaa on jäljellä yli vuosi. Käytännössä murhasta, taposta tai murhan yrityksestä tuomittu rangaistus on aina pitempi kuin kaksi vuotta, joten valvontaan asettaminen on ollut momentin 1 kohdan perusteella jo tähän asti automaattista.

Kun valvontaan asettaminen voi siis tapahtua suoraan 1 kohdan perusteella, on syytä kysyä, mihin uutta 5 kohtaa itse asiassa tarvitaan? Pällekkäisten säännösten säätäminen saattaisi liittyä esimerkiksi siihen, että eri kohtien soveltaminen johtaisi sisällöltään erilaisiin valvontamuotoihin. Näin ei kuitenkaan ole. Valvonnan sisällöstä säädetään yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 71 §:ssä, eikä sitä tässä yhteydessä muutettu. Selitys asialle löytyy hallituksen esityksen perusteluista. Yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, että lakiehdotuksen 70 §:n 1 momentin 5 ja 6 kohdassa tarkoitettua korkeaan uusimisriskiin liittyvät perusteet valvontaan asettamiselle ovat ensisijaisia suhteessa muihin yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:ssä valvontaan asettamiselle säädettyihin perusteisiin nähden. Eli tässä jaksossa käsiteltävässä 5 kohdassa ja jaksossa 7.2.3 käsiteltävässä säännöksen 6 kohdassa olisi ensisijaisesti eroteltava niiden soveltamisalaan mahdollisesti kuuluvat vangit ja suoritettava heille hallituksen esityksessä määritetyt erityiset toimenpiteet.

Mitä nämä erityiset toimenpiteet sitten ovat? Hallituksen esityksen mukaan rangaistusajan suunnittelun yhteydessä tehdään systemaattisesti riski- ja tarvearvio kohderyhmään mahdollisesti kuuluville vangeille. Edelleen rangaistusaikaisessa kuntoutuksessa tarjotaan kohdennettua ja strukturoitua vaikuttavuustyöskentelyä uusimisriskin vähentämiseksi. Vaikuttavuustyöskentelyä lisätään niin, että rangaistusajan suunnitelmissa tarkoitettuja toimintoja on tarjolla niissä vankiloissa, joihin kyseiset vangit sijoitetaan rangaistusaikana. Väki- valtariskin arviointi tapahtuisi rangaistuksen loppuvaiheessa. Tämä tehtäisiin samoilla menetelmillä kuin vapautuvalle elinkautisvangille tehdään.

Lain tasolla ei määritellä, miten riskiarvio tulisi tehdä. Hallituksen esityksessä kuitenkin todetaan, että Historical Clinical Risk -menetelmä (HCR-20v3) on hyödyllinen ja kohtuullisen ennustettava arviointimenetelmä.¹²⁸

127 Alle 21-vuotiaana rikoksen tehneitä koskevat erityissäännökset sekä valvontaan asettamisessa että ehdonalaisten vapauttamisen määräosissa. Niitä ei tässä käsitellä erikseen, perusongelma on sama kuin tekstissä esitetty.

128 Hallituksen esitys 119/2018 vp, 27.

7.2.2 Lainsäädäntötekkinen ongelma

Hallituksen esityksen mukaiseen toimintamalliin sisältyy lainsäädäntötekkinen ongelma, johon eduskunnan lakivaliokunta kiinnitti huomiota. Kysymys on valvontaan asettamisen perusteiden etusijajärjestyksestä. Lähtökohtana nimittäin on, että etusijajärjestyksestä säätämistä ei aikanaan pidetty tarpeellisena säädettäessä alkuperäinen ehdonalaisen vapauden valvonnasta annettu laki (782/2005), jossa olivat myös voimassa olevat 1–3 kohdat. Lakivaliokunnan mietinnössä todetaan, että eri perusteiden etusijajärjestyssäännöksen puuttuminen ei ole aiheuttanut ongelmia säännöksiä sovellettaessa. Kuhunkin tilanteeseen tarkoituksenmukaisen perusteen valinta säännöstä sovellettaessa on ollut kiinteä osa muutoksenhakukelpoisen hallintopäätöksen tekvän viranomaisen harkintaa.

Uuden lain suhteen onkin kysyttävä, riittääkö aikaisemman oikeustilan muuttamiseksi se, että hallituksen esityksen perusteluissa esitetään 5 ja 6 kohdan ensisijaisuus, mutta asia ei ilmene lakitekstistä? Jos kyseiset kohdat ovat ensisijaisia, kysymys olisi niin sanotusta perusteluilla säätämisestä. Lakivaliokunta oli mietinnössään monitulkintainen. Se toteaa tarkoituksena olevan, että kyseisiin kohtiin mahdollisesti kuuluville vangeille tehdään riskiarviointi. Valiokunnan näkemyksen mukaan tämä on lähtökohtaisesti perusteltua muun muassa suunniteltaessa ehdonalaiseen vapauteen liitetyn valvonnan aikaista toimintaa. Vaikuttaisi siis siltä, että valiokunta kannattaisi ensisijaisuutta ja laajaa riskinarviointia. Tähän nähden valiokunnan loppukannanotto on kuitenkin ongelmallinen: ”Edellä selostetun perusteella ja saamaansa selvitystä kokonaisuutena arvioituaan lakivaliokunta katsoo, että hallituksen esityksen ratkaisu, jossa valvontaan asettamisen eri perusteita ei edelleenkaan säädöstasolla aseteta etusijajärjestykseen, on nyt käsiteltävän osittaisuudistuksen yhteydessä asianmukainen.”¹²⁹

Valiokunta päätyy siis siihen, että säädöstasolle etusijajärjestyksestä ei kirjata. Tässä yhteydessä jää epäselväksi, mikä sen merkitys on vain hallituksen esitykseen kirjattuna ja valiokunnan referoimana lausumana. Lähinnä kysymyksessä on jonkinlainen suositus, mutta ei lakiin sisältyvä ehdoton velvoite toimia säännöksen mukaan. Päätöksentekijänä toimivan virkamiehen kannalta tilanne on ongelmallinen. Tällä hetkellä valvontaan asettamisesta päättää vankilan johtaja tai työjärjestyksessä määrätty vankilan johtajan sijaisena toimiva virkamies (vankeuslain 21 luvun 2 §:n 1 momentti). Koska etusijajärjestyksestä ei ole, on ilmeistä, että vankilan johtaja ei toimi vastoin lakia, jos hän asettaa vangin suoraan valvontaan esimerkiksi lain 70 §:n 1 momentin 1 kohdan perusteella, vaikka vanki täyttäisi 5 tai 6 kohdan edellytykset ja hänelle hallituksen esityksen perusteluiden mukaisesti pitäisi tehdä väkivaltariskin arvio. Oikeustila on siis avoin. Lakivaliokunta puolestaan siirtää asian kokonaisvaltaisen läpikäymisen tulevaisuuteen: ”Valiokunta katsoo, että jatkossa on

129 Lakivaliokunnan mietintö 9/2018 vp, 8. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/LaVM_9+2018.aspx

perusteltua arvioida myös valvontaan asettamista koskevat säännökset tarkastellen niitä kokonaisuutena ja muun muassa perusteiden ominaispiirteet ja keskinäiset suhteet huomioon ottaen.”

Lopputulos on se, että vallitsevassa oikeustilassa vahvaa veloitetta väkivaltariskin arviointiin ei siis yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:n 1 momentin 5 ja 6 kohdan perusteella ole silloin, kun säännökset ovat päällekkäiset momentin muiden kohtien kanssa. Tämä voi osaltaan selittää, miksi riskiarvioita on tehty niin vähän. Toisaalta kysymys voi osin olla myös siitä, että lain kriteerit täyttäviä tapauksia on toistaiseksi ollut vähän. Koska uudet säännökset ovat seuraamusjärjestelmää ankaroittavia, sääntelyä on voitu soveltaa vasta lain voimaantulon jälkeen tehtyihin rikoksiin.¹³⁰

7.2.3 Säännöksen 6 kohtaan liittyvät kysymykset

Säännöksen 6 kohta koskee väkivalta- tai seksuaalirikosten uusijoita. Kysymyksessä on vanki, joka on tuomittu aikaisemmin vastaavanlaisesta rikoksesta ja jonka riski syyllistyä uuteen väkivalta- tai seksuaalirikokseen arvioidaan korkeaksi. Koska rikoksenuusija vapautuu ehdonalaisesti määräosalla 2/3, uusijoista valvontaan asetetaan säännöksen 1 kohdan perusteella automaattisesti ne, joilla rangaistuksen pituus ylittää kolme vuotta. Näin ollen säännösten päällekkäisyys koskee tässä tapauksessa vain pitkiä tuomioita.

Sen sijaan silloin, kun uusijan tuomio on lyhyempi, vapautuvaan vankiin ei ole aikaisemmin voitu kohdentaa valvontaa. Uuden säännöksen perusteella esimerkiksi toistuvasti törkeään pahoinpitelyyn syyllistyneet rikoksenteelijät, joiden tyypillinen vankeusrangaistuksen pituus on noin kaksi vuotta vankeutta, voidaan asettaa valvontaan. Tällöin ehdonalaisten vapautuminen tapahtuu yhden vuoden neljän kuukauden kohdalla ja valvonta-aika voi olla enintään jäännösrangaistuksen ja koeajan pituinen eli kahdeksan kuukautta. Valvontaan asettamisen lisäedellytyksenä on luonnollisesti korkea väkivaltariski. Merkille pantavaa on, että 6 kohdan säännöksessä ei ole määritetty niiden rikosten alarajaa, joissa valvontaan määrääminen tulee kysymykseen. Esimerkiksi tavallisessa pahoinpitelyssä keskimääräinen vankeusrangaistus on 3–5 kuukautta. Vaikka ehdottomia vankeustuomioita on suhteellisen vähän, ne tyypillisesti kasautuvat juuri rikoksenuusijoille. Tulisiko näissäkin tapauksissa laatia rangaistuksen alussa riski- ja tarvearvio sekä riskiarvio rangaistuksen lopussa?

Tähän liittyy myös päätöksentekijän asema. Koska ensisijaisuudesta ei yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:n 1 momentin eri kohtien välillä ole

---

130 Hallituksen esitys 119/2018 vp., 30.

säädetty, päätöksenteossa syntyy kohdassa 7.2.2 kuvattu ongelma siitä, tarvitaanko päällekkäisen soveltamisalan tilanteissa aina väkivaltariskin arvio vai voidaanko valvontaan asettaminen tehdä suoraan esimerkiksi 1 kohdan perusteella. Koska 6 kohdassa säännöksen soveltamisala laajenee uusiin ryhmiin, kysymys muuttaa tältä osin muotoaan.

Säännöksen mukaan ehdonalaiseen vapauteen päästettävä vanki asetetaan koeajaksi valvontaan, kun väkivalta- tai seksuaalirikoksesta vankeusrangaistusta suorittavan ja aikaisemmin vastaavanlaisesta rikoksesta vankeusrangaistukseen tuomitun vangin riski syyllistyä uuteen väkivalta- tai seksuaalirikokseen arvioidaan korkeaksi. Kriteerien täyttyessä vanki siis asetetaan valvontaan. Eli suoraan säännöksen sanamuodosta ilmenee, että kyseisiin rikoksiin toistuvasti syyllistyneille henkilöille on tehtävä riskinarvio, jotta voitaisiin selvittää, onko riski mahdollisesti korkea ja tuleeko vanki tästä syystä asettaa valvontaan.

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että törkeimpien väkivalta- ja seksuaalirikosten tapauksessa riskinarvio ei ole välttämätöntä, koska valvonta toteutuu joka tapauksessa esimerkiksi 1 kohdan perusteella. Sen sijaan vähemmän vakavissa tapauksissa riskinarvio tulee tehdä, jotta saataisiin asianmukaisesti selvitettyä, asetetaanko vanki valvontaan vai ei. Näin on siksi, että muita mahdollisia valvontaan asettamisen perusteita ei viimeksi mainitussa tapauksessa ole. Voidaankin kysyä, kohdentuvatko väkivaltariskin selvittämiseen tarkoitetut resurssit tässä tilanteessa mielekkäällä tavalla.

Hallituksen esityksessä ja lakivaliokunnan mietinnössä ei esitetä tarkkaa luetteloa siitä, mihin rikoksiin 6 kohdan väkivalta- ja seksuaalirikokset viittaavat. Lakivaliokunnan mukaan tiukka rikosnimikkeitä koskeva rajaus saattaisi supistaa säännöksen käyttöalaa perusteettomasti. Tällaisesta listauksesta puuttuvaan väkivalta- tai seksuaalirikokseen syyllistynyt henkilö jäisi tällöin valvontaan asettamista koskevan harkinnan ulkopuolelle, vaikka valiokunnan mukaan hänen rikollisuutensa olisi sen luonteista, että arvioinnin tekeminen ja korkean uusimisriskin edellyttämä valvonta tuki- ja kontrollitoimenpiteineen saattaisi olla uusimisriskin vuoksi perusteltua.

Valiokunnan mukaan kohderyhmänä väkivaltarikollisten osalta olisivat ensisijaisesti rikoslain 21 luvussa tarkoitettuihin rikoksiin syyllistyneet vangit. Valiokunnan mukaan kohderyhmään kuuluisi myös rikoslain 31 luvussa tarkoitettua ryöstöstä ja törkeästä ryöstöstä tuomittuja sekä rikoslain muissa luvuissa tarkoitettuja rikoksia, joiden tunnusmerkistön mukaiseen tekotapaan sisältyy henkilöön kohdistuva väkivalta. Vastaavasti seksuaalirikokset viittaavat valiokunnan mukaan ennen muuta rikoslain 20 lukuun, mutta eivät rajaudu vain siihen.¹³¹

¹³¹ Lakivaliokunnan mietintö 9/2018 vp, 6.

7.3 Väkivaltariskin arviointi eri tilanteissa – yhtäläisyydet ja erot

7.3.1 Miten kohderyhmät määräytyvät väkivaltariskiä arvioitaessa?

Kun arvioidaan elinkautisvankien väkivaltariskiä, kohderymänä ovat vapautumisvaiheessa kaikki elinkautiseen vankeuteen tuomitut. Voimassa olevan lainsäädännön mukaan elinkautisesta vankeudesta vapauttaminen edellyttää väkivaltariskin arviointia. Tällöin väkivaltariskin arviointia koskeva tutkimusaineisto on siis määritelmällisesti kokonaisuaineisto, koska se sisältää systemaattisesti kaikki tapaukset.

Vastaavasti silloin, kun yhdistelmärangaistusta varten tehdään mielentilatutkimus ja vaarallisuusarvio, kysymys on kokonaisuaineistosta. Aineistoon kuuluvat ne rikoksenteelijät, jotka ovat toistuvasti syyllistyneet rikoslaissa määriteltyihin törkeisiin rikoksiin ja joille yhdistelmärangaistuksen mahdollista tuomitsemista varten tehdään tuomioistuimen määräyksestä vaarallisuusarvio. Koska ilman vaarallisuusarviota ei voida tuomita yhdistelmärangaistukseen, aineisto käsittää kaikki tutkitut tapaukset.

Sen sijaan silloin, kun kysymys on yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain soveltamisesta, tilanne on ongelmallisempi. Ensiksi kyse on siitä, kuinka perusteellisesti väkivaltariskiä on tarpeen arvioida niissä tapauksissa, joissa rikoksenteijä joka tapauksessa asetetaan valvontaan muilla perusteilla. Tämä koskee lähes poikkeuksetta murhasta, taposta tai murhan yrityksestä tuomittuja vankeja. Koska valvonnan sisältöä koskevia säännöksiä ei uudistuksen yhteydessä muutettu, väkivaltariskin arviointi vaikuttaa vain valvontaan asettamiseen, joka näissä tapauksissa toteutuu jo rangaistuksen pituuden perusteella tai siksi, että rikos on tehty alle 21-vuotiaana.

Sitä vastoin aikaisemmin väkivalta- tai seksuaalirikokseen syyllistyneiden ryhmässä tilanne on toinen. Tämä ryhmä jakautuu kahteen osaan. Silloin kun rangaistus on pitkä, valvontaan asettaminen tapahtuu rangaistuksen pituuden perusteella. Sitä vastoin lyhyemmissä rangaistuksissa rikoksenteijä voidaan asettaa valvontaan vain korkean uusimisriskin vuoksi, jos muuta perustetta valvontaan asettamiselle ole. Viimeksi mainittu kohderyhmä on erittäin laaja, sillä pääsääntöisesti siihen sisältyvät esimerkiksi pahoinpitelyrikosten uusijat. Toisaalta kynnys väkivaltariskin arvioinnin tekemiselle on alhainen myös siksi, koska hallituksen esityksen mukaan riittävää on, että henkilö on tuomittu vankeusrangaistukseen aikaisemmin samankaltaisesta teosta, mutta kyse voi olla myös ehdollisesta vankeusrangaistuksesta.¹³²

¹³² Hallituksen esitys 119/2018 vp., 7 ja 33.

Näin ollen ne toistuvasti väkivalta- tai seksuaalirikoksiin syyllistyneet, joita ei muilla perusteilla voida asettaa valvontaan, muodostavat suuren ja vankiloissa nopeasti vaihtuvan ryhmän, jonka rikosoikeudellinen kynnys on alhainen ja jonka rajanveto voi yksittäistapauksessa olla vaikeaa. Lain sanamuoto on kuitenkin ehdoton. Jos vangin riski syyllistyä uuteen väkivalta- tai seksuaalirikokseen arvioidaan korkeaksi, hänet asetetaan koeajaksi valvontaan. Jotta voitaisiin tietää, mikä kunkin tähän ryhmään kuuluvan vangin uusimiseriski on, heidät olisi systemaattisesti tutkittava asianmukaisella menetelmällä. Vasta tällaisen arvioinnin jälkeen vangit voidaan jakaa matalan, keskitason ja korkean riskin ryhmään, kuten elinkautisvankien ehdonalaisten vapauttamisen yhteydessä tehdään. Lähdetäänhän hallituksen esityksessä siitä, että kohderyhmässä väkivaltariskin arviointi suoritetaan samoilla menetelmillä kuin vapautuvalle elinkautisvangille tehdään.¹³³

Jos siis laissa säädetään, että uusimiseriskin arviointi on valvontaan asettamisen edellytys, tämä tulee tehdä samoilla menetelmillä kaikille riskiryhmään kuuluville eli lain edellytykset täyttävälle uusijoiden ryhmälle. Mikäli näin ei toimita, vaarana on, että osa valvonnan edellytykset täyttävistä jää asettamatta valvontaan, koska asianmukaisilla menetelmillä ei ole suoritettu sellaista riskiarviointia, jonka perusteella riskitason voitaisiin todeta olevan korkea. Viime kädessä asia jää vankilan johtajan vastuulle. Jos riskiarviointia ei ole tähän tarkoitettuilla menetelmillä suoritettu kaikille kohderyhmään kuuluville vangeille, vankeja voi vapautua ilman että heitä olisi asetettu valvontaan, vaikka he täyttävät laissa tarkoitetut uusimisen edellytykset ja heillä on korkea väkivaltariski.

7.3.2 Mihin rikoksiin riskinarviointi kohdistuu?

Yhdistelmärankaistukseen tuomittaessa arvioidaan vaarallisuutta. Tuomitsemisen edellytyksenä on toistuva syyllistyminen rikoslaissa yksityiskohtaisesti lueteltuihin rikoksiin. Luettelo on poissulkeva, sen ulkopuolisia rikoksia ei voida käyttää tuomion perusteena. Keskeisiä tuomioperusteita ovat väkivalta- ja seksuaalirikokset. Vaarallisuusarvioinnissa selvitetään, onko rikoksentekijää pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Koska tuomion perusteena olevien rikoksien listaukseen sisältyy näihin oikeushyviin kohdistuvia tekoja, vaarallisuutta arvioidaan suhteessa rikosluettelossa esiintyvien, yleensä väkivalta- ja seksuaalirikosten toistumiseen. Tällöin ei edellytetä, että esimerkiksi väkivaltarikollinen on toistanut väkivaltarikoksen tai seksuaalirikollinen seksuaalirikoksen, vaan yhdistelmärankaistusta koskevan rikoslain 2 c luvun 11 §:n 2 momentin 2 kohdan mukaan rikosluetteloon sisältyvän minkä tahansa rikoksen uusiminen riittää vaarallisuutta koskevan harkinnan pohjaksi.

¹³³ Hallituksen esitys 119/2018 vp., 29.

Elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain mukaan elinkautiseen vankeuteen tuomittua koskevaan lausuntoon on liitettävä arvio vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen. Tältä osin riskinarviointi kohdistuu siis vain väkivaltarikoksiin. Kun hallituksen esitystä käsiteltiin eduskunnassa, lakivaliokunta muutti lakiehdotusta. Hallituksen esityksen mukaan kyseessä oli arvio ”vangin riskistä käyttäytyä väkivaltaisesti”. Lakivaliokunta totesi, että pelkästään riski mistä tahansa vähäisestäkin väkivaltaisesta käyttäytymisestä ei voi johtaa ehdonalaista vapauttamista koskevan hakemuksen hylkäämiseen. Valiokunta muutti säännöstä niin, että siinä viitataan vangin riskiin syyllistyä väkivaltarikokseen. Valiokunta ei kuitenkaan tässä yhteydessä täsmentänyt sitä, mihin rikoksiin käsite väkivaltarikos tarkkaan ottaen viittaa.¹³⁴

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:n 1 momentin 5 kohdassa arvioidaan vangin riskiä syyllistyä uuteen väkivaltarikokseen. Toisaalta 6 kohdassa arvioinnin kohteena on väkivaltarikosten ohella vangin riski syyllistyä uuteen seksuaalirikokseen. Lakivaliokunta muokkasi 6 kohdan sanamuotoa. Valiokunta katsoi, että hallituksen esityksessä ollut muotoilu aikaisemman rikollisuuden samankaltaisuudesta oli perusteltua tarkistaa muotoon, jossa käytetään ilmaisua, jonka mukaan aikaisemman rikoksen tulee olla vastaavanlainen. Kirjaimellisesti tulkittuna tämä tarkoittaa sen arviointia, kuinka korkea riski on sille, että toistuvasti väkivaltarikoksista tuomittu uusii väkivaltarikoksen tai seksuaalirikoksista tuomittu seksuaalirikoksen.

Tässä yhteydessä lakivaliokunta käsitteli yksityiskohtaisesti sitä, mitä rikoksia säännösten soveltamisalaan kuuluu ja mikä tämän merkitys on. Esimerkiksi kysymykseen siitä, kuuluuko ryöstö väkivaltarikoksiin vai ei, ehdonalaisen vapauden valvontaan asetettaessa huomioitaviin väkivaltarikoksiin kuuluvat lakivaliokunnan mukaan myös ryöstö ja törkeä ryöstö. Lakivaliokunnan mukaan kohderyhmään voi myös kuulua rikoslain useissa eri luvuissa tarkoitettuja rikoksia, joiden tunnusmerkistön mukaiseen tekotapaan sisältyy henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa. Tällaisia ovat esimerkiksi 25 luvun 3 a §:ssä tarkoitettu törkeä ihmiskauppa ja 25 luvun 8 §:ssä tarkoitettu pakottaminen. Tällaisia sisältyy myös esimerkiksi rikoslain 11 lukuun koskien sotarikoksia ja rikoksia ihmisyyttä vastaan ja 34 a luvun 1 §:ssä tarkoitettuihin terroristisessa tarkoituksessa tehtyihin rikoksiin.

Kaiken kaikkiaan sen määrittely, mitä tarkoitetaan riskillä syyllistyä väkivalta- tai seksuaalirikoksiin, vaihtelee asiaa koskevissa eri laeissa. Yhteistä kuitenkin on se, että eri tilanteissa arvioinnista suljetaan pois väkivaltaan liittymättömät suuret rikosryhmät. Väkivaltarikoksiä arvioitaessa kohteena ei ole esimerkiksi se, mikä on rikosentekijän riski syyllistyä jatkossa esimerkiksi törkeisiin huumausainerikoksiin tai muuhun väkivaltaan liittymättömään

¹³⁴ Eduskunnan lakivaliokunnan mietintö 35/2010 vp., 3. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/lavm_35+2010.pdf

vakavaan rikollisuuteen, kuten talousrikoksiin. Samasta syystä myöhemmät tällaiset rikokset eivät ole väkivaltariskin arvioinnissa tarkoitettua väkivaltarikosten uusimista.

Tässä yhteydessä lakivaliokunta nostaa esiin keskeisen eron rikosoikeudellisen rangaistus-sääntelyn ja uusimisriskiä koskevien säännösten välillä. Valiokunnan mukaan merkityksellistä on se, että kyse ei ole rangaistavaksi säätämistä koskevasta sääntelystä, jonka suhteen rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamat vaatimukset sääntelyn täsmällisyydestä ovat korostuneet.¹³⁵ Silloin kun kysymys on rangaistavuudesta, on siis yksityiskohtaisesti ilmaistava se, mitkä rikokset täyttävät lakiin kirjatut kriteerit. Sen sijaan väkivalta- tai seksuaalirikosten uusimisriskiä arvioitaessa arviointi voi tapahtua väljemmin. Olennaista kuitenkin on, että tällöinkin arvioinnissa otetaan huomioon vain sellainen käyttäytyminen, johon sisältyy väkivaltainen elementti. Väkivaltariskin arvioinnissa käytetyssä HCR-20v3 -järjestelmässä riskin käsite onkin väljä. Asiaa tarkastellaan jaksossa 4.4.1.

7.3.3 Kuka riskiarvion tekee?

Yhdistelmä-rangaistuksen tuomitsemisen edellytyksenä on mielentilatutkimuksen ja vaarallisuusarvion suorittaminen. Ne tehdään yleensä valtion mielisairaaloissa, Niuvanniemessä ja Vanhassa Vaasassa tai Psykiatrisen vankisairaalan yksiköissä Turussa ja Vantaalla. Elinkautisvankien väkivaltariskin arvioivat viimeksi mainitut psykiatrisen vankisairaalan yksiköt. Yhdyskuntaseuraamuslaissa tarkoitettun riskiarvioinnin tekevät Rikosseuraamuslaitoksen alaiset rikosseuraamusalueiden arviointikeskukset. Vankiterveydenhuollon yksikön palvelukuvaukset eri tilanteissa ilmenevät liitteestä 12.

7.4 Uudistukseen kohdennettavat resurssit

Hallituksen esityksessä arviot uudistuksessa tarvittavista resursseista olivat varsin mittavat. Riskinarviointia varten arviointikeskuksiin laskettiin kuuden henkilötyövuoden lisäys, vuotuiselta kustannusarvioltaan lähes 300 000 euroa. Ohjelmia ja toimintaa tulisi järjestää ainakin viidessä vankilassa, joihin sijoitetaan vakaviin tai toistuviin väkivaltarikoksiin syylistyneitä korkean tai keskikorkean riskin omaavia vankeja. Henkilöstöresurssien lisäästä arvioitiin tarvittavan vähintään kolme työntekijää per vankila. Tämä tarkoittaisi yhteensä 15 henkilötyövuoden lisäästä, mikä tekee yhteensä runsaat 720 000 euroa vuodessa. Valvontaan asettamisesta arvioitiin aiheutuvan 320 000 euron lisäkustannukset. Kaikkiaan

¹³⁵ Lakivaliokunnan mietintö 9/2018 vp., 6. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/LaVM_9+2018.pdf

esityksestä koituisi Rikosseuraamuslaitokselle lisäkustannuksia runsaat 1 300 000 euroa vuodessa.¹³⁶

Tähän mennessä toiminta ei ole toteutunut esitetystä laajuudesta. Heikko toteutuma kuvastaa pitkäkestoisten kuntoutusohjelmien yleistilannetta. Tuoreen tutkimuksen perusteella Rikosseuraamuslaitoksen pitkäkestoisten kuntoutusohjelmien tilanne näyttää huolestuttavalta ja vankiloiden ohjelmatoiminta on hyvin pirstaleista. Näennäisesti ohjelma-kirjo on laaja ja suoritemäärät suuria. Tämä ei välttämättä tarkoita korkeaa laatua. Tutkimuksessa kysytäänkin, olisiko sittenkin vaikuttavampaa keskittää resurssit suppeampaan, mutta näyttöperustaltaan vahvempaan ohjelmatoimintaan?¹³⁷

Toisen haasteen asettaa lakivaliokunnan mietinnön loppulausuma. Jotta tehokkaita kuntoutusohjelmia voitaisiin toteuttaa, niiden oikeudellisten lähtökohtien tulisi olla kokonaisvaltaisia ja selkeitä.

Lakivaliokunta toteaa, että nyt käsiteltävä hallituksen esitys on esimerkki pistemäisestä seuraamusjärjestelmää koskevasta osittaisuudistuksesta. Valiokunta katsoo, että seuraamusjärjestelmä on toistuvien osittaisuudistusten vuoksi muodostunut monimutkaiseksi ja hajanaiseksi. Valiokunta katsoo, että tulevaisuudessa on perusteltua toteuttaa rangaistusten täytäntöönpanoa koskevan lainsäädännön kokonaisvaltainen tarkastelu ja uudistaa seuraamusjärjestelmää koskeva lainsäädäntö kokonaisuudessaan selkeämmäksi.¹³⁸

7.5 Resurssien käyttö väkivaltariskin selvittämiseksi eri tilanteissa

Psykiatrisessa vankisairaalassa kertyneen kokemuksen perusteella voidaan arvioida, että eri asiantuntijoiden työaikaa kuluu yhteensä noin 160 tuntia yhden väkivaltariskiarvion tekemiseen silloin, kun kysymys on yhdistelmärankaistukseen liittyvästä vaarallisuusarviosta ja elinkautisvangin väkivaltariskistä. Työaika jakaantuu taulukossa 16 esitetyllä tavalla seuraavasti.

¹³⁶ Hallituksen esitys 119/2018 vp., 30.

¹³⁷ Tyni ja Aaltonen 2021, 55.

¹³⁸ Lakivaliokunnan mietintö 9/2018 vp, 9.

Taulukko 16. Vaarallisuus- ja väkivaltariskiarvioon käytettävä kokonaistyöaika tunneissa.

	Lääkäri	Psykologi	Toimisto- sihteeri	Hoitaja	Yhteensä
Tutkimuspyynnön vastaanotto	0,5		0,5		1
Taustatietojen hankkiminen					0
Haastattelu	6	5		5	16
Kerättyyn taustatietoon perehtyminen	2	3		3	8
Osastoseuranta				100	100
PCL-R haastatteluineen		2			2
HCRv3	2	2		2	6
SAPROF	1	1		1	3
Persoonallisuustutkimus tulkintoineen		4			4
Lausunnot	7	8			15
Neuvottelut ja palaute	2	5		2	9
Materiaalin tilaaminen ja palauttaminen, lausuntojen postitus			0,5		0,5
Työvaiheiden työtunnit yhteensä	20,5	30,0	1,0	113,0	<u>164,5</u>

Väkivaltariskiarvio tehdään samankaltaisella tavalla ja moniammatillisella yhteistyöllä kolmessa eri tilanteessa: yhdistelmärangaistukseen liittyvä vaarallisuusarvio mielentilatutkimukseen yhteydessä, elinkautisvankien väkivaltariskiä arvioitaessa ja harkittaessa koko rangaistustaan suorittavien ehdonalaista vapauttamista aikaisemman lainsäädännön perusteella. Kaikissa näissä tapauksissa käytettyjen työtuntien kokonaismäärä vastaa yhden kuukauden työpanosta.

Uutena kohderyhmänä on väkivalta- ja seksuaalirikollisten korkean uusimisriskin arviointi (niin sanottu vakava -menettely). Heidän kohdallaan työpanos on käytännössä ollut tähän mennessä seuraava.

Taulukko 17. Väkivaltariskin ja vakava -menettelyyn käytettävän kokonaistyöajan vertailu.

Työvaiheiden työtunnit	Arviointi- keskuksen työntekijä (RISE)	Lääkäri	Psykologi	Sihteeri	Hoitaja	Yhteensä
Tavanomainen väkivaltariskiarvio		20,5	30	1	112	164,5
Ns. vakava- menettelyyn liittyvä väkivaltariskiarvio	8				4	12

Vakava-menettelyyn liittyvä väkivaltariskiarvio laaditaan Rikosseuraamuslaitoksen arviointikeskuksessa sosionomin, sosiologin, hallintotieteiden maisterin tai muun työntekijän toimesta, joka on saanut HCR-20v3 -menetelmään joko virallisen koulutuksen tai työpaikkaohjausta sellaisen tekoa varten.

Psykiatrisesta vankisairaalaan pyydetään konsultaatio terveydentilaan liittyvistä asioista. Konsultaation antaa oikeuspsykiatriin arvioihin perehtynyt hoitaja. Psykiatrisen vankisairaalan edustaja ei tapaa arvioitavaa vaan tekee riskiarvionsa käytettävissä olevan potilasasiakirjatiedon perusteella ja arviointikeskuksen kanssa neuvotellen.

Kaiken kaikkiaan on täysin selvää, että niin sanottuun vakava -menettelyyn kytkeytyvä riskiarvio ei vastaa hallituksen esityksen mukaisia lähtökohtia. Hallituksen esityksessä lähdettiin siitä, että riskiarvio tehtäisiin samoilla menetelmillä kuin vapautuvalle elinkautisvangille tehdään. Todellisuudessa käytettävä työaika on vähemmän kuin yksi kymmenesosa elinkautisvangin väkivaltariskin arviointiin käytettävästä ajasta. Väkivalta- ja seksuaalirikoksiin syyllistyneiden korkea uusimisriskiä koskevat säännökset ovat riskinarvioinnin uusin ja vielä vähän sovellettu osa-alue. Sen soveltamisala poikkeaa laajuudeltaan olennaisesti elinkautisvankien ehdonalaan vapauttamiseen ja yhdistelmärangaistukseen liittyvän väkivaltariskin tai vaarallisuuden arvioinnista.

7.6 Yhteenveto

Väkivalta- ja seksuaalirikoksiin syyllistyneiden korkea uusimisriskiä koskevat säännökset ovat riskinarvioinnin uusin ja vielä vähän sovellettu osa-alue. Sen soveltamisala poikkeaa laajuudeltaan olennaisesti elinkautisvankien ehdonalaan vapauttamiseen ja yhdistelmärangaistukseen liittyvän väkivaltariskin tai vaarallisuuden arvioinnista. Kysymyksessä ovat suuret vankiryhmät.

Lakiteknisesti uusi sääntely on ongelmallista. Uusimisiriskien arvioinnin tuloksena on valvontaan asettaminen ehdonalaisessa vapaudessa. Sääntely on törkeiden väkivalta- ja seksuaalirikosten osalta päällekkäistä aikaisemman sääntelyn kanssa. Merkittävä osa kysymyksessä oleviin rikoksiin syyllistyneistä asetetaan valvontaan jo muiden asiaa koskevien säännösten perusteella. Koska uusi sääntely ei vaikuta valvonnan sisältöön, voidaan kysyä, miksi tulisi tehdä aikaa ja resursseja vaativa tutkimus sellaisen päätöksen pohjaksi, joka toteutuu automaattisesti muiden lainkohtien perusteella.

Toinen lakitekkinen ongelma liittyy tilanteisiin, joissa valvontaan asettamisen perusteena on nimenomaan uuden lainsäädännön mukainen väkivalta- tai seksuaalirikosten korkea uusimisiriski. Uusi säännös tuo ehdonalaisen vapauden valvonnan piiriin muun muassa erilaisten pahoinpitelyrikosten uusijat. Koska säännöksessä ei ole määritelty alarajaa, sen mukaan olisi selvitettävä esimerkiksi toistuvasti väkivaltarikokseen syyllistyneen uusimisiriski silloin, kun suoritettavana on kolmen kuukauden ehdoton vankeusrangaistus.

Säännöksessä on tältä osin resurssien käyttöön liittyvä epäsuhtaisuus. Kun hallituksen esitys lähtee siitä, että uusimisiriski selvitetään samalla tavoin kuin elinkautisvangeilla, tämä tarkoittaa kestoltaan noin kahden viikon pituista selvitystä. Tähän selvitykseen käytettävä työaika on noin 160 tuntia lääkärin, psykologin, sairaanhoitajan ja sihteerin yhteenlaskettua työaika. Kyseinen väkivaltariskin arviointi tulisi siis suorittaa edellä mainitulle kolmen kuukauden pahoinpitelyrikostuomiota suorittavalle vangille sen selvittämiseksi, tulisiko hänet asettaa yhden kuukauden ajaksi valvontaan vain ei.

Käytännössä tilanne on kuitenkin se, että uuden säännöksen mukainen selvitys on kestoltaan vain murto-osa elinkautisvankien väkivaltariskin arvioinnista eli kokonaistyöajassa laskettuna 12 tuntia. Riskinarvioinnin tuottaa rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen työntekijä ja sairaanhoitaja. Tältä osin olennainen kysymys on, että kuinka luotettava tällainen suppeassa menettelyssä tuotettu arvio on verrattuna esikuvana olleeseen elinkautisvankien väkivaltariskin laajaan selvittämiseen.

Oma ongelmansa on järjestelmän kokonais kattavuus. Jos riskiarviointia ei tähän tarkoitettuilla menetelmillä ole suoritettu kaikille kohderyhmään kuuluville vangeille, vankeja voi vapautua ilman että heitä olisi asetettu valvontaan, vaikka he täyttävät laissa tarkoitetut uusimisen edellytykset ja heillä on korkea väkivaltariski. Jotta siis voitaisiin todeta, onko säännöksen soveltamisalaan kuuluvilla vangeilla korkea väkivaltariski vai ei, heidät on systemaattisesti tutkittava samoja menetelmiä käyttäen. Tilanteessa, jossa korkean riskin vanki vapautuu ilman valvontaa siksi, että häntä ei ole tutkittu, vastuu asiasta jää vankilan johtajalle, joka olisi tullut tehdä päätös valvontaan asettamisesta.

7.7 Johtopäätökset

Uudet säännökset, jotka koskevat väkivalta- ja seksuaalirikosten uusimisriskin arviointia ja ehdonalaisten vapauden valvontaa, tulivat voimaan vuonna 2019. Seuranta-aika on lyhyt ja säännöksiä on sovellettu vain harvoihin vankeihin. Näin ollen säännösten mahdollisista vaikutuksista ei voida vielä tehdä seurantatutkimusta.

Itse säännöksiin sisältyy kuitenkin useita merkittäviä ongelmia. Ensiksi kohderyhmä on epäselvä. Merkittävä osa säännöksissä tarkoitetuista vangeista asetetaan valvontaan muiden ehdonalaista vapauttamista koskevien säännösten perusteella. Silloin kun näin ei tapahdu, uusien säännösten perusteella tapahtuva väkivaltariskin arviointi ei ilmeisesti ole kattavaa. Säännöksiä valmisteltaessa esitetyt määrälliset arviot eivät ainakaan toistaiseksi ole toteutuneet.

Järjestelmää valmisteltaessa lähtökohtana oli, että väkivaltariskin arvioinnissa käytetään samoja menetelmiä kuin elinkautisvangeilla. Tämä ei ole toteutunut. Arvioinnin laajuus ja sen vaatima työpanos on käytännössä vain murto-osa elinkautisvangeille tehtävästä väkivaltariskin arvioinnista.

Kaiken kaikkiaan uudistuksen kohderyhmä jää nykymuodossaan epäselväksi, järjestelmän kattavuus on heikko ja suoritettavat toimenpiteet tarkoitettua kevyempiä. Kuten eduskunnan lakivaliokunta totesi käsitellessään hallituksen esitystä, kysymys on pistemäisestä osittaisuudistuksesta, jollaisten vuoksi seuraamusjärjestelmästä on tullut monimutkainen ja hajanainen. Kyseessä olevien uusien säännösten sisällölliset epäselvyydet tulisikin nopeasti korjata ja säännösten asemaa tulisi harkita tarkemmin uudistettaessa kokonaisvaltaisesti ehdonalaisten vapauden valvontaa koskevia säännöksiä.

8 Johtopäätökset

8.1 Väkivaltariskin arvioinnissa käytettävien menetelmien osumatarkkuus

Kirjallisuuskatsauksen perusteella vaarallisuutta ja väkivaltariskiä arvioidaan käytännössä samoilla strukturoiduilla ammatillisiin arviointimenetelmiin perustuvilla ja kansainvälisesti käytössä olevilla työkaluilla. Tieteellinen näyttö väkivaltariskin arviointimenetelmistä osoittaa, että arviointi onnistuu suhteellisen luotettavasti väestötasolla, muttei niinkään yksilötasolla tarkasteltuna. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että väkivaltaiseen käyttäytymiseen aikaisemmin syyllistynyt henkilö saa yleensä korkeamman riskiarvion kuin vertailuryhmään kuuluva henkilö. Näitä ryhmätasolla tehtyjä havaintoja kohonneesta riskitasosta ei kuitenkaan tulisi sellaisenaan soveltaa yksilötason päätöksentekoon. Tutkimuskirjallisuudessa suurimpana käytännöllisenä ja eettisenä ongelmana pidetään väriin positiivisten eli vaarallisiksi arvioitujen ei-vaarallisten yksilöiden tapauksia, jolloin yhteiskunnallinen kontrolli kohdistuu väärin.

Väkivaltakäyttäytymisen riskinarviointi on herättänyt keskustelua oikeuspsykiatrian alalla myös Suomessa. Vaarallisuusarvioiden tekoon suhtaudutaan kriittisesti yleisimmin käytössä olevien riskinarvioinnin työkalujen ennustearvojen epätarkkuuden vuoksi. Tuoreen suomalaisen tutkimuksen mukaan riskinarviointia tulisi tehdä vain pakottavissa tilanteissa ja pitäen mielessä alkuperäinen tavoite, joka on arvioida psykiatrisessa hoidossa olleen henkilön väkivaltaisen käyttäytymisen riskiä. Samassa tutkimuksessa kyseenalaistetaan lääketieteellisen tai psykologisten arviointien käyttö ratkaistaessa rikoksenteijän rangaistuksen kestoa. Ennen tätä selvitystä väkivaltariskin arviointityökalujen osumatarkkuutta tai luotettavuutta ei ole tutkittu Suomen kontekstissa elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa. Tässä mielessä tulokset ovat aidosti uusia.

8.2 Kyselytutkimus väkivaltariskiarviointimenetelmien käytöstä Suomessa

Selvityksessä tehdyn kyselytutkimusten mukaan riskiarviointimenetelmät nähdään suuntaa antavina muistilistoina – ”50/50”, ”valistunut arvaus” –, jotka eivät välttämättä huomioi kaikkia riskitekijöitä tai sitten ylikorostavat niitä. Kriittikiä väriin positiivisten tulosten korkeasta määrästä ja yleisesti ottaen menetelmien soveltumattomuudesta kyseessä olevaan arvioitavien ryhmään nousee esiin, mitkä huomioidut ovat yhdenmukaisia

kansainvälisen kirjallisuuskatsauksen kanssa. Menetelmiä ei ole tutkitusti todennettu soveltuvaksi suomalaiseen väestöön, eikä niiden pitkäaikaiskäytöstä ole saatavilla vaikuttavuustietoa. Tämä johtuu muun muassa metodologisista vaikeuksista, sillä vertailuryhmää vaaralliseksi arvioituille on vaikea muodostaa, seuranta-aika jää usein lyhyeksi ja koska eri toimijoiden täyttämät samatkin arviointimittarit antavat eri tuloksia.

Virallista menetelmäkoulutusta, jota suositellaan ja joissain tapauksissa edellytetään, ei ole kaikilla arvioita tekeville. Toiveet lisäkoulutuksesta toistuvatkin kyselyvastauksissa. Myös riskiarvioiden laadunvalvonta on vaihtelevaa. Eri toimipaikoilla arvioita laaditaan moniammatillisesti tiimissä tai yksin toimien. Arvioitavaan henkilöön voimakkaasti kajoavan päätöksenteon läpinäkyvyyden ja yhtenäisyyden kannalta on tärkeä havainto, että muutoksenhaku tai vastaavat tutkittavan oikeudet ovat epäselviä useille kyselyyn vastanneista.

Väkivaltariskiarviointi kaipaa yhtenäistämistä sekä käsitteiden että käytännön suhteen. Eri arviointitilanteiden nimitykset, kuten elinkautisvangin riskiarvio, vaarallisuusarvio, vakavan väkivallan uusimisen riskiarvio, tahdosta riippumattoman psykiatrisen hoidon edellytyksissä arvioitava vaarallisuus itselle tai muille, aiheuttavat sekaannuksen vaaran.

Rikosoikeudellisesta näkökulmasta ongelmana on lainsäädännössä käytettyjen käsitteiden ja menettelyjen vaikeaselkoisuus. Yhdistelmärankaistuksen perusteena olevaa vaarallisuutta arvioitaessa selvitetään, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisenä toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Kun taas arvioidaan elinkautisvangin väkivaltariskiä, on tehtävä arvio vangin riskistä syllistyä väkivaltarikokseen. Käytännössä molemmat arviot tehdään samoilla menetelmillä ja samanlaisessa menettelyssä Psykiatrisessa vankisairaalassa tai muissa tutkimusyksiköissä. Prosessuaalisesti arvioinnit eroavat siinä, että vaarallisuusarvio tehdään rangaistuksen alussa, väkivaltariskiarvio sen lopussa.

Eri toiminta-aloilla väkivaltariskin arvio johtaa erilaiseen seuraukseen. Terveystieteidenhuollossa vaarallisuus- tai väkivaltariskiarvion kaksi- tai kolmiportainen lopputulos ei palvele terveydenhuollon tavoitteita, vaan arvioinnissa esille tulleet seikat tulisi liittää osaksi laajempaa kokonaisuutta, kuntoutussuunnitelmaa. Terveystieteidenhuollon ensisijaisena tavoitteena on siis laatia kuntoutussuunnitelma, jonka avulla potilaan riskeihin voidaan puuttua. Sen sijaan rikosseuraamusalalla arvioita ei ole tarkoitettu yksinomaan hoidon tai kuntoutuksen apuvälineeksi, vaikka vankeusaikainen kuntoutuminen nähdäänkin yhä useammin tavoitteelliseksi toiminnaksi. Edelleen ennaltaehkäisevässä työssä poliisin uhka-arvio koetaan toiminnan suunnittelun apuvälineeksi. Tavoitteena on tällöinkin väkivaltarisktiin puuttuminen, interventio. Oikeudellisesta näkökulmasta väkivaltariskiarviointeja teetetään seuraamusten mittaamiseksi tai osana vapauttamisharkintaa.

Voidaankin kysyä, millaista lisähyötyä väkivaltariskiarvioinnilla halutaan saavuttaa joko oikeudelliselle toiminnalle tai arvioinnin kohteelle. Oikeudellisen päätöksenteon tueksi

osana kokonaisuusharkintaa saattaa riittää eri tasoinen tieto väkivaltariskistä kuin mitä tarvitaan terveydenhuollon viitekehysessä.

Yksikään esille tullut riskiarviomenetelmä ei ole sellaisenaan valmis ja suomalaisiin olosuhteisiin soveltuva, vaan ne muuttuvat tutkimuksen ja kokemuksen myötä. Yleishyödyllisin HCR20v3-menetelmä saattaa soveltua useaan tarkoitukseen mutta edellyttää korkeaa osaamista ja vaatii paljon resursseja ja moniammatillisuutta. Vähimmillään terveystietoa esimerkiksi vangin vapauttamisharkintaa varten voidaan kerätä loppuvankeuden yleisessä lääkärintarkastuksessa, tai riskitekijöistä voidaan muodostaa käsitys pelkästään asiakirjojen perusteella. Tällainen lähtökohta ei kuitenkaan ota huomioon arvioitavan henkilön varsinaisia tarpeita ja yritä puuttua niihin.

Moniammatillisuuden vaatimus sisältää tarpeen vaihtaa salassa pidettäviä tietoja terveydenhuollon ja muiden alojen toimijoiden välillä. Tämä on mahdollista laissa erikseen määrittämissä tilanteissa ja laajuudessa, mutta kyselyvastausten perusteella tällaiset kohdehenkilöiden oikeuksiin liittyvät seikat ovat käytännön toiminnan tasolla epäselviä. Terveystiedon jakamiseen, laajuuteen ja säilyttämiseen ei aina ole olemassa selviä sääntöjä tai edes järjestelmiä. Potilassalaisuuteen kajoaminen saattaa lisäksi aiheuttaa haitallista varovaisuutta esimerkiksi sellaisissa vangeissa, jotka tarvitsevat terveydenhuollon palveluita mutta jotka eivät uskalla kertoa ajatuksistaan luottamuksellisesti, sillä tiedot päätyvät terveydenhuollon ulkopuolelle. Tällöin on vaarana, että henkilö ei saa tarvitsemaansa apua mutta toisaalta myös, että hänen perusteltu varovaisuutensa tulkitaan vainoharhaisuudeksi tai yhteistyökyvyttömyydeksi, jotka joidenkin arviointimenetelmien mukaan nostavat väkivaltariskiä.

Väkivaltariskiarvioita kannattaa laatia osana hoitavaa kokonaisuutta, jolloin suunnitellaan tutkittavan polkua eteenpäin yhdessä hänen kanssaan. Tällöin oikea ajoitus olisi hoitajakson/rangaistuksen alussa, ei lopussa. Väkivaltariskien arviointia tulisi yhdenmukaistaa ja sen laatua pitää valvoa. Väkivaltariskien arviointia ei ole tarkoituksenmukaista tehdä yksittäisenä lausumana riskitasosta, koska menetelmät sisältävät liikaa epävarmuutta. Väkivaltariskin arviota on perusteltua käyttää korkeintaan täydentävänä osana vapauttamis- tai seuraamusharkintaa.

Elinkautisvankien väkivaltariskin arviointi nykyisellä tavalla ei ole mielekäästä, koska varsinaista vaikutusten arviointia ei ole tehty eikä sellaista voi kunnolla edes tehdä metodologisten ongelmien vuoksi: tutkittaville ei voida muodostaa varsinaista verrokkiryhmää ja pienet tutkittavien lukumäärät eivät salli vahvaa tilastollista päättelyä. Selvityksen perusteella ei ole osoitettavissa selviä hyötyjä kymmenen vuoden ajan jatkuneesta arviointikäytännöstä huolimatta. Väkivaltariskin arvio vaatii arvion käytettävyyteen nähden paljon resursseja.

8.3 Havainnot elinkautisvankien uusimisriskistä ja havaintoihin perustuvat johtopäätökset

Elinkautisvankien uusintarikollisuus on poikkeuksellisen alhaista verrattuna koko vankipopulaatioon, kolmen vuoden seurannassa vapautuneiden elinkautisvankien uusimisprosentti oli noin 13, kun kaikilla vangeilla vastaava luku oli 48. Tämä tutkimustulos vastaa aikaisempia Suomessa tehtyjä tutkimuksia. Elinkautisvankien uusimisriski on siis olennaisesti muuta vankipopulaatiota matalampi.

On epäselvää, mihin elinkautisvankien väkivaltariskiä tosiasiaa verrataan silloin, kun tehdään arvio väkivaltariskistä: onko riski kohonnut toisiin elinkautisvankeihin nähden, vankien keskuudessa vai yleisesti ottaen kaikkien kansalaisten suhteen. Käytössä olevan HCR20v3-menetelmän kolmiportainen asteikko – tai minkä tahansa toisen arviointimittarin luokittelu – perustuu kontekstiin, jota ei ole määritelty tarkasti ja joka on suomalaisessa toimintaympäristössä epäselvä. Kysymys on lopulta siitä, onko mielekästä käyttää arviointimenetelmää, jolle ei ole olemassa vertailtavuusryhmää.

Terveystieteiden näkökulmasta katsoen väkivaltariskiarviot johtavat nykyisen käytännön mukaan aina riskinhallintasuunnitelmaan, mikäli riskejä todetaan. On mahdollista, että riski madaltuu suunnitelluilla toimenpiteillä, kuten päihitteettömyydellä, kuntoutuksella tai muilla tukitoimilla. Elinkautisvankeuden loppuvaiheessa tehtävä väkivaltariskiarvio ei itsessään ole kuitenkaan interventio, joka madaltaisi arvioitavan kohdehenkilön riskiä syyllistyä väkivaltaan eikä se yleensä johda erityisiin kuntoutus- tai muihin toimenpiteisiin.

Saatujen tulosten perusteella käytössä olevat väkivaltariskin arviointimenetelmät arvioivat huonosti vapautuneiden elinkautisvankien väkivaltariskien uusimista. Toteutuneet uusimisluvut jäävät merkittävästi arvioituja alhaisemmiksi. Arviointimenetelmät siis tuottavat liikaa vääriä positiivisia tuloksia, eli uusimisriski arvioidaan korkeammaksi kuin toteutunut uusiminen on. Elinkautisvankien vapauttamisharkinnan suorittaa Helsingin hovioikeus. Vaarana on, että tilanteessa, jossa arviointijärjestelmä tuottaa liian korkeita uusimisriskin arvioita, ne osaltaan vaikuttavat hovioikeuden päätöksenteossa rangaistuksia ankarointavasti.

Elinkautisvankien vapauttamismenettelyssä ongelmana on myös niin sanottu sanktiokumulaatio. Tämä tarkoittaa sitä, että samoja seikkoja arvioidaan sekä sovellettaessa rikoslain säädettyjä elinkautisvankien ehdonalaista vapauttamista koskevia säännöksiä että tehtäessä arvioita väkivaltariskistä, jolloin elinkautisvankien vapauttamista estävät näkökohdat saattavat kertautua hänen vahingokseen. Tällainen sanktiokumulaatio on rikosoikeuden peruseriaatteiden vastaista.

Kaiken kaikkiaan uusimisriskiä koskevien arvioiden heikko osuvuus ja arviointiin liittyvä sanktiokumulaatio ovat oikeusturvan kannalta vakava ongelma. Elinkautisvangin vapauttamiseen liittyvä väkivaltariskin arviointi voi pahimmillaan pidentää vankeusrangaistuksia rikosoikeudellisesti ja tutkimuksellisesti kestävämmillä perusteilla. Väkivaltariskin arvioinnissa käytettyjen menetelmien tulokset ovat niin heikot, että oikeusturvasyistä ei ole perusteltua jatkaa niiden käyttämistä nykyisenkaltaisella tavalla.

Huomionarvioista on myös, että elinkautisvankien riskiarviota tehdessä käytössä on laajin mahdollinen pääsy samanaikaisesti sekä terveystietoihin, kriminologiseen tietoon että demografisiin tietoihin. Arvioita tehdään moniammatillisesti, ja arvioiden laatijat ovat menetelmiin koulutettuja oikeuspsykiatreja ja psykologeja. Vastaavaa asiantuntemusta, aikaa tai tiedonsaantioikeutta ei ole muissa arviointitilanteissa esimerkiksi poliisilla tai terveydenhuollossa. Tämä herättää kysymyksen siitä, millaisia ongelmia suppeampiin arviointiin liittyy, vaikka perustason riskit eri tilanteissa ja kohderyhmissä olisivatkin tiedossa.

8.4 Johtopäätökset lain soveltamiskäytännöstä

Rikoslain lähtökohtana on tekorikosoikeus. Rikoslain 6 luvun 4 §:n mukaan rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen. Rangaistuksen määräämisessä keskeisiä kriteereitä ovat siten teon vahingollisuus ja vaarallisuus, motiivi ja teosta ilmenevä syyllisyys. Kun rikosnimikkeenä on murha, rangaistuksen mittaaminen on helppoa: täysi-ikäiselle tekijälle on tuomittava elinkautinen vankeusrangaistus (poikkeuksena alentuneesti syyntakeiset, joille voidaan tuomita määräaikainenkin rangaistus). Elinkautisvangin ehdonalaiseen vapauteen päästäminen on harkinnanvaraista. Tässäkin suhteessa elinkautisvangit poikkeavat muista vangeista, jotka pääsevät ehdonalaiseen vapauteen suoritettuaan rangaistusta laissa täsmällisesti määritellyn määröosan. Elinkautisvankien ehdonalaiseen vapauteen päästäminen ei kuitenkaan ole vapaan harkinnan varassa. Rikoslain 2c luvun 10 §:ssä on määritelty elinkautisvangin vapauttamisessa huomioon otettavat edellytykset. Olemme analysoineet sitä, painottuvatko edellytykset sen mukaan, miten kauan vanki on rangaistustaan suorittanut.

Väkivaltarikokseen syyllistymisen riskin arvion sääntely on ongelmallista. Rikoslaisissa ei ole säädetty väkivaltarikokseen syyllistymisen riskin arvioinnista vaan siitä on säädetty laissa elinkautisvankien vapauttamismenettelystä. Sääntely ei ole tältä osin onnistunutta. Kaikki ehdonalaiseen vapauteen päästämisen edellytykset tulisi ilmetä rikoslaista. Olisi lainsäädäntöteknisesti parempi säätää ehdonalaisen vapauttamisen edellytyksistä, joka on osa rikosvastuun toteuttamista, rikoslaisissa ja vain *vapauttamismenettelystä* erillisessä laissa elinkautisvankien vapauttamismenettelystä. Jos väkivaltariskin arviolle on tarkoitus antaa painoarvoa vapauttamisharkinnassa, olisi luontevaa säätää riskin huomioon ottamisesta

samassa säännöksessä, jossa säädetään muista vapauttamisharkintaan vaikuttavista seikoista.

Nyt on myös epäselvää se, mikä painoarvo riskiarviolla tulisi vapauttamisharkinnassa olla. Sääntely ei ole ainakaan hyvässä sopusoinnussa laillisuusperiaatteen kanssa. Laillisuusperiaatteen (RL 3:1) mukaan rikosvastuun pitää perustua eduskunnan säätämään lakiin. Väkivaltarikoksen riskiin syyllistymisen arviosta on säädetty eduskuntalailla ja siinä mielessä laillisuusperiaatteen vaatimus on kirjaimellisesti tullut täytetyksi. Sääntely ei siten ole suorastaan laillisuusperiaatteen vastaista, mutta vaikeuttaa sen hahmottamista, millä perusteella päätös vapauttamisharkinnasta oikeastaan tulisi tehdä. Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä KKO 2019:89 väkivaltariskin arviota ei ole mainittu perusteluissa vapauttamisharkintaan vaikuttavana tekijänä. On vaikea arvioida, mitä johtopäätöksiä tästä olisi tehtävä. Käsittääksemme KKO:n tuomion perustelut heijastavat kuitenkin sitä ongelmaa, joka aiheutuu väkivaltariskin arvion sisällyttämisestä vain lakiin, joka sääntelee vapauttamismenettelyä.

8.5 Pohjoismaisesta vertailusta tehdyt johtopäätökset

Pohjoismaisesta vertailusta yleisvaikutelmaksi jää se, että väkivaltariskin arviointiin liittyvistä epävarmuustekijöistä huolimatta yhteiskunnan suojele vakavilta väkivaltauhilta on *poliittisesti* merkittävä tavoite, jonka perusteella vapauttamisen elinkautisesta vankeudesta ja forvaring-rangaistuksesta on perustettava keskeisesti väkivaltariskin arviioon. Ruotsinkin lain esitöissä on korostettu, että vangin korkea väkivaltarikoksen uusimisriski voi olla esteenä elinkautisen vankeusrangaistuksen muuntamiselle määräaikaiseksi, vaikka vangin rangaistusaika olisi kestänyt jo kauan. Tämä lausuma viittaa vahvasti yhteiskunnan muiden jäsenten suojele tarpeeseen. Näin siitä huolimatta, että toisaalla on korostettu sitä, että vapauttamisharkinnan lähtökohtana on vankeutena jo suoritettu aika. Uusimisriskiä on esitöissä käsitelty empiirisen tiedonkin pohjalta, mutta loppupäätelmänä on kuitenkin ollut väkivaltarikosten yleiseen vakavuuteen keskittyvä painotus. Ajatuksena on, että alemmikin uusimisriski on otettava vapauttamisharkinnassa huomioon, kun kyse on vakavan väkivaltariskin ehkäisystä. Jos kyseessä on riski vähemmän vaarallisen rikoksen uusimisesta, korkeampikin uusimisriski on yhteiskunnan suojele näkökulmasta katsottuna siedettävissä.

Norjan ja Tanskan järjestelmien vertailussa kiinnittää erityistä huomiota kaksi seikkaa. Ensinnäkin Tanskassa forvaring-seuraamuksen kesto ei ennakolta määritellä. Toiseksi vapauttamisharkinnassa Norjassa otetaan huomioon suhteellisuusperiaate ja korostetaan objektiivista oikeudellista arviota, kun taas Tanskassa riski syyllistyä uuteen vakavaan rikokseen näyttää olevan keskeisempi kriteeri ehdonlaiseen vapauteen päästämistä

forvaring-seuraamuksesta harkittaessa. Kirjallisuuden perusteella Norjassa forvaring-seuraamuksen suoritusajat ovat olleet olennaisesti lyhyempiä kuin Tanskassa.

Suomeen verrattuna korostuu sekä Norjassa että Tanskassa syyttäjän rooli sen varmistamisessa, ettei ketään pidetä laitoksessa pidempään kuin on yhteiskunnan turvallisuuden näkökulmasta perusteltua. Menettely muistuttaa Norjassa, Tanskassa ja Ruotsissa rikosprosessia ja kaikissa mainituissa maissa syyttäjä on keskeinen toimija vapauttamismenettelyssä.

Väkivaltariski vaikuttaa kaikissa muissa Pohjoismaissa vapauttamiseen paljon keskeisemmin kuin suomalaisessa elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa. Pitää kuitenkin ottaa huomioon rangaistusjärjestelmien erot. Forvaring on leimallisesti turvaamistoimenpiteen luonteinen, yhteiskunnan muiden jäsenten suojaa korostava eristävä rangaistus, josta vapautuminen on etenkin Tanskassa varsin ennakoimatonta. Suomalainen sääntely elinkautisvankien vapauttamisesta puolestaan johtaa siihen ja pyrkii siihen, että jokainen elinkautisvanki säännön mukaisesti päästetään ehdonalaiseen vapauteen 12 – 20 vuoden vankilassa olon jälkeen. Kuitenkin myös Ruotsissa korkea väkivaltariski on Ruotsin korkeimman oikeuden linjauksen mukaan ehdoton este elinkautisen vankeuden muuntamiselle määräaikaiseksi vankeudeksi. Ruotsin järjestelmä näyttää johtavan Suomeen verrattuna pidempiin vankeusaikoihin silloin, kun kysymys on elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomituista. Edellä elinkautisvankien uusimisriskistä esittämämme tilastoihin perustuva tutkimustieto ei näkemyksemme mukaan anna tukea sille, että väkivaltariskille alettaisiin antaa Ruotsin korkeimman oikeuden omaksumaan tulkintaan perustuen entistä suurempi painoarvo vapauttamisharkinnassa.

8.6 Muiden kuin elinkautisvankien riskiarvioinnit

Väkivalta- ja seksuaalirikoksiin syyllistyneiden korkeaa uusimisriskiä koskevat säännökset ovat riskinarvioinnin uusin ja vielä vähän sovellettu osa-alue. Sen soveltamisala poikkeaa laajuudeltaan olennaisesti elinkautisvankien ehdonalaiseen vapauttamiseen ja yhdistelmärangaistukseen liittyvästä arvioinnista, koska kysymyksessä ovat suuret vankiryhmät.

Itse säännöksiin sisältyy kuitenkin useita merkittäviä ongelmia. Ensiksi kohderyhmä on epäselvä. Merkittävä osa säännöksissä tarkoitetuista vangeista asetetaan valvontaan muiden ehdonalaista vapauttamista koskevien säännösten perusteella. Silloin kun näin ei tapahdu, uusien säännösten perusteella tapahtuva väkivaltariskin arviointi ei ole kattavaa.

Järjestelmää valmisteltaessa lähtökohtana oli, että väkivaltariskin arvioinnissa käytetään samoja menetelmiä kuin elinkautisvangeilla. Tämä ei ole toteutunut. Arvioinnin laajuus ja

sen vaatima työpanos on käytännössä vain murto-osa elinkautisvangeille tehtävästä väkivaltariskin arvioinnista.

Kaiken kaikkiaan vuonna 2019 toteutetun uudistuksen kohderyhmä jää nykymuodossaan epäselväksi, järjestelmän kattavuus on heikko ja suoritettavat toimenpiteet tarkoitettua kevyempiä. Kuten eduskunnan lakivaliokunta totesi käsitellessään hallituksen esitystä, kysymys on pistemäisestä osittaisuudistuksesta, jollaisten vuoksi seuraamusjärjestelmästä on tullut monimutkainen ja hajanainen. Kyseessä olevien uusien säännösten sisällölliset epäselvyydet tulisikin nopeasti korjata ja säännösten asemaa tulisi harkita tarkemmin uudistettaessa kokonaisvaltaisesti ehdonalaisen vapauden valvontaa koskevia säännöksiä.

8.7 Keskeiset johtopäätökset tiivistettynä

Ensisijaisesti esitämme nykymuotoisesta elinkautisvankien väkivaltariskin arvioinnista luopumista, koska riskin arvioinnin osuvuus rikoksen uusimisen ennustajana on sattumanvarainen, väkivaltariskin arviointi vaatii tuloksiin nähden kohtuuttoman työpanoksen ja koska väkivaltariskin arviointi pitäisi interventiona kohdentaa rangaistuksen täytäntöönpanon aikaisempaan vaiheeseen. Väkivaltariskin arvio kannattaa joka tapauksessa laatia tuomion täytäntöönpanon alkuvaiheessa ja liittää se osaksi rangaistusajan suunnitelmaa, jonka avulla kohonneita riskejä pyritään vankeuden aikana laskemaan moniammatillisesti. Tällainen menettely kohdentaisi arvion oikeaan kohtaan rangaistuksen täytäntöönpanon polkua eli sen alkuun.

Elinkautisvankien ehdonalaisen vapauden harkinnassa riittää vain erityisten ja yksilöllisten alun perin merkittäviksi arvioitujen riskikriteerien tarkastelu sen sijaan, että tehtäisiin nykymuotoinen resursseja vievä ja kehnoksi osoittautunut laaja arviointijakso. Tällöinkin tulee ottaa huomioon sanktiokumulaation vaara suhteessa rikoslain vapauttamissäännöksiin. Väkivaltariskin merkitys elinkautisvankien ehdonalaiseen vapauteen päästämisen harkinnassa on nostettava rikoslain tasolle, jos se on tarkoitus ottaa oikeudellisessa harkinnassa huomioon. Keskeisimpänä tekijänä ehdonalaiseen vapauteen päästämisen harkinnassa tulee olla täytäntöönpantavana olevien *rikosten* moitittavuus, vahingollisuus ja vaarallisuus niin kuin korkein oikeus on ennakkopäätöksessään KKO 2019:89 linjannut.

Liitteet

Liite 1. Yleisimmin käytössä olevien väkivaltariskin ja uhkarvioiden työkalujen kuvaukset

Historical-Clinical-Risk Management-20 (HCR-20) ja Female Additional Manual (FAM)

HCR-20 on tarkoitettu täysi-ikäisten henkilöiden väkivallan riskin arviointiin ja hallintaan. Väkivaltaisen käyttäytymisen ennakoinnin aikajänne on puolesta vuodesta vuoteen.¹³⁹ Työkalu on otettu käyttöön vuonna 1995 ja siitä on tullut päivitettyt versiot vuonna 1997 (HCR-20v2) ja 2013 (HCR-20v3). Sitä käytetään vankeinhoidollisessa, oikeuspsykiatrisessa tai yleisen psykiatrian kehyksessä. HCR-20 sisältää 20 arvioinnissa tarkasteltavaa väkivaltariskin liittyvää tekijää. Näistä 10 lukeutuu historiallisiin ja siten suhteellisen stabiileiksi miellettyihin riskitekijöihin, 5 kliinisiin eli nykytilannetta koskeviin ja loput 5 tulevaisuutta koskeviin eli riskien hallintaan liittyviin tekijöihin.¹⁴⁰

HCR-20v3-päivitykseen on lisätty monipuolisempaan ja esimerkiksi elämäntilanteeseen tarkasteluun ohjaavia alakohtia. Lisäksi arvioinnin ja riskienhallinnan ohjeistusta on laajennettu.¹⁴¹ Naisten väkivaltainen käyttäytymisen, siltä suojaavien ja riskitekijöiden sekä tarkoituksenmukaisen hoitointervention on todettu olevan erilaisia miehiin verrattuna. Tämän vuoksi HCR-20- työkaluja on täydennetty naisten väkivaltariskin arvioinnin ohjeistuksella (Female Additional Manual, FAM) vuonna 2015.¹⁴²

the Structured Assessment of Violence Risk in Youth (SAVRY)

SAVRY on Yhdysvalloissa kehitetty strukturoitu/kliininen ammatillinen arviointimenetelmä 12-18-vuotiaiden väkivaltariskin arviointiin. Käyttäytymisen ennakoinnin aikajänne on noin puoli vuotta.¹⁴³ Työkalua käytetään pääasiallisesti nuorisopsykiatrian ja alaikäisten oikeuspsykiatrian yksiköissä. SAVRY on otettu käyttöön vuonna 2002 ja sitä on päivitetty vuonna 2003. Ohjeistus ilmestyi suomeksi vuonna 2005. Arvioinnissa otetaan huomioon aikaisempiin elämäntilanteisiin ja yksilöön liittyvien sekä sosiaalisten tai tilannekohtaisten riskitekijöiden (24 kpl) lisäksi väkivaltariskiltä suojaavia tekijöitä (6 kpl). Työkalu ottaa

139 de Vries 2014, 28.

140 Eronen, Kaltiala-Heino & Kotilainen 2007, 2377; Weizmann-Henelius & Konttila 2008, 355–356.

141 Douglas 2014.

142 de Vogel, de Vries, van Kalmthout & Place 2015.

143 ks. Gammelgård, Koivisto, Eronen & Kaltiala-Heino 2008.

huomioon lapsuus- ja nuoruusiän kehitykselliset seikat ja lähestyy väkivallan riskiä dynaamisena ja nuoruusiän muutosten mukana luonteeltaan ja voimakkuudeltaan vaihtuvana asiana.¹⁴⁴

the Structured Assessment of Protective Factors for violence risk (SAPROF)

SAPROF täydentää väkivallan riskin arviointityökaluja nostamalla huomion kohteeksi yksilön mahdolliset suojaavat tekijät, jotka voivat kompensoida tunnistettuja riskitekijöitä ja joiden tukeminen voi ehkäistä uusintarikollisuutta. SAPROF-työkalu on kehitetty Hollannissa vuonna 2007 ja sitä on päivitetty vuonna 2012. Menetelmän kehittäjiin kuuluvat HCR-20-työkaluun naisten väkivaltariskin arviointiin ohjeistuksen laatineita tutkijoita, ja myös SAPROF-työkalu on kehitetty HCR-20-menetelmän rinnalle. SAPROF-työkalu soveltuu väkivaltaisen käyttäytymisen lisäksi seksuaalisen väkivallan ennakointiin. Sen tietopohja perustuu miespuolisten väkivaltarikoksiin syyllistyneiden henkilöiden aineistoilla tehtyihin tutkimuksiin, joten sen käyttö naispuolisten henkilöiden arvioinnissa edellyttää ymmärrystä nais erityisistä suojaavista tekijöistä ja varovaisuutta johtopäätösten teossa.¹⁴⁵

Työkalu kattaa yhteensä 17 suojaavaa tekijää, jotka ovat jaettu sisäisiin, motivaatioon liittyviin ja ulkoihin tekijöihin. Sisäisiin tekijöihin kuuluvat älykkyys ja lapsuuden turvallinen kiintymyssuhde ovat staattisia tekijöitä muiden 15 ollessa dynaamisia tekijöitä. Muita sisäisiä tekijöitä ovat empatiakyky, elämänhallinta ja itsekontrolli. Motivaatioon liittyvät tekijät ovat työtilanne, vapaa-ajan käyttö, taloudellinen tilanne, hoitomotivaatio, asennoituminen auktoriteetteja kohtaan, elämän tavoitteet ja lääkityksen käyttö. Ulkoisia tekijöitä ovat sosiaalinen verkosto, lähisuhteet, asiantuntija-apu, elinolosuhteet ja ulkoinen kontrolli. Arvioitsija voi erotella tekijöistä yksilökohtaisesti tärkeimmät tekijät joko tämänhetkessä elämäntilanteessa (avaintekijät) tai suhteessa riskien hallintaan (tavoitetekijät).¹⁴⁶

Manual for the Spousal Assault Risk Assessment Guide (SARA)

SARA on Kanadassa kehitetty ja vuonna 1995 julkaistu parisuhdeväkivaltariskin arvioinnin työkalu. Työkalua on päivitetty vuonna 1998. Tarve parisuhdeväkivallan riskiarvioinnille on syntynyt ko. rikosten suhteellisen määrän kasvaessa. SARA kattaa 20 riskitekijää, joista puolet käsittävät yleisen väkivaltaisen käyttäytymisen riskitekijöitä ja toiset puolet parisuhdeväkivaltaan liittyviä riskitekijöitä. Riskitekijöiksi on valikoitunut väkivaltaiseen käyttäytymiseen tilastollisesti yhteydessä olevia historiallisia (13 kpl) ja arvioitavan psykososiaaliseen sopeutumiseen (7 kpl) liittyviä tekijöitä.¹⁴⁷

144 Borum, Bartel & Forth 2005, 7-10; myös de Vries 2014, 27.

145 de Vries 2014, 28-29.

146 emt., 29-30.

147 Kropp & Hart 2000; Whittemore & Kropp 2002.

Sexual Violence Risk 20 (SVR-20), The Risk for Sexual Violence Protocol (RSVP), Seksuaalirikoksen dynaamisen uusimisirskin tason arviointityökalu (STABLE-2007) ja Seksuaalirikoksen staattisen uusimisirskin tason arviointityökalu (Static2002R)

SVR-20-, RSVP-, STABLE-2007- ja Static2002R- työkaluilla arvioidaan seksuaaliväkivallan riskiä. SVR-20 on julkaistu vuonna 1997. Se perustuu seksuaalirikoksia uusineiden henkilöiden ominaisuuksia kartoittavien tutkimusten tuloksiin. Suurin osa työkalun 20 riskitekijästä on staattisia. Riskitekijät ovat jakautuneet psykososiaalisen sopeutumisen (11 kpl), seksuaalirikollisuuden (7 kpl) ja (2 kpl) tulevaisuuden näkymien osa-alueisiin.¹⁴⁸ RSVP on kehittynyt SVR-20-työkalun pohjalta ja on julkaistu 2003. RSVP kattaa 22 riskitekijää, jotka jakaantuvat sisällöllisesti arvioitavan aikaisempiin seksuaaliväkivaltaiseen käyttäytymiseen, psykologiseen sopeutumiseen, mielenterveyden, sosiaalisen sopeutumisen ja hoidettavuuden osa-alueisiin. Verrattuna SVR-20-työkaluun, RSVP:n riskitekijöissä korostuvat psykologiseen toimintaan liittyvät tekijät ja työkalun käyttötarkoitus painottuu enemmän riskien hallintaan.¹⁴⁹

STABLE-työkalu on aktuaarinen ja sen avulla kartoitetaan 16 vakaata dynaamista riskitekijää, jotka kattavat tekijän merkittävät ihmissuhteet, läheisissä suhteissa esiintyvät vajavuudet, seksuaalisen itsesäätelyn, asenteet seksuaalirikollisuutta kohtaan, elämänhallinnan ja yhteistyöhalukkuuden arvioinnin tekevän viranomaisen kanssa. Oletuksena on, että näihin vakaisiin riskitekijöihin voidaan saada muutosta hoito- tai seuraamusinterventioiden avulla. STABLE on julkaistu ensimmäisen kerran vuonna 2000 ja sitä on päivitetty vuonna 2007.¹⁵⁰

Myös Static2002r on seksuaalisen väkivallan ennakoinnin aktuaarinen työkalu. Työkalu hyödyntää staattisten eli pysyvien riskitekijöiden kartoitusta. Nämä riskitekijät liittyvät tekijän ikään vapautuessa, seksuaalirikoksiin syylistymisen jatkuvuuteen, seksuaaliseen poikkeavuuteen, tekijän ja uhri(e)n väliseen suhteeseen ja tekijän rikolliseen käyttäytymiseen yleisemmin.¹⁵¹

---

148 Rettenberg, Boer & Eher 2011, 1010-1011; Kanters, Hornsveld, Nunes, Zwets, Muris & van Marle 2017, 369.

149 Vargen, Jackson & Hart 2020, 38-39.

150 Hanson, Helmus & Harris 2015.

151 Hanson, Helmus & Harris 2015.

Short Term Assessment of Risk and Treatability (START)

START on kehitetty 2000-luvun alussa ohjamaan kliinistä oikeuspsykiatrista potilastyötä ja seuraamaan potilaan mielenterveyden ja käyttäytymisen muutoksia. Arvioitavat riskitekijät koskevat toisiin ihmisiin tai itseen kohdistuvaa väkivaltaa, itsetuhoisuutta, oman hyvinvoinnin laiminlyöntiä, päihteiden käyttöä, luvatta poistumista ja muiden väkivaltaisten tekojen uhriksi joutumista. Arvioitavat riskit ovat dynaamisia ja ne arvioidaan haavoittavina ja vahvuustekijöinä. Arvioinnin lopputulemana on yksilötasoisesti määritellyt haavoittuvuustekijät, vahvuudet ja erityisesti huomioon otettavat riskitekijät hoidon tueksi.¹⁵²

The Psychopathy Checklist- Revised (PCL-R)

PCL-R on vuonna 1991 julkaistu, psykopatian arviointiin kehitetty menetelmä. Se perustuu rikoksenteekijöiden eli vanki- ja oikeuspsykiatristen miespopulaatiossa tehtyyn validaatioon. Psykopatiata pidetään persoonallisuuden piirrekokonaisuutena, jolloin se on suhteellisen pysyvä ominaisuus. Psykopatiasta on erotettavissa kaksi piirrekokonaisuutta, jotka heijastavat 1) interpersoonallisia ja tunteisiin liittyviä piirteitä ja 2) sosiaalista poikkeavuutta sekä antisosiaalisuutta. PCL-R sisältää 20 psykopaattisia piirteitä kartoittavaa osiota. Listan varsinainen tulos on lukema 0–40 pisteen väliltä. Psykopia ilmenee eri kulttuureissa eri tavoin, jonka vuoksi siihen tulisi suhtautua tarvittavalla varovaisuudella käytettäessä PCL-R-menetelmää kliinisen päätöksenteon tukena.¹⁵³ PCL-R-menetelmän pohjalta on kehitetty alkuperäistä psykopatian arviointimenetelmää lyhyempi ja myös muihin kuin rikoksenteekijöihin tai psykiatriisiin potilaisiin kohdennettu The Psychopathy Checklist: Screening Version (PCL:SV). PCL:SV otettiin käyttöön vuonna 1995.¹⁵⁴

Riski- ja tarvearvio (RITA)

Rikosseuraamusalan Riski- ja tarvearvio (RITA). RITA on Rikosseuraamuslaitoksen rangaistusajan suunnitelmaa tukeva arviointimenetelmä. Koska rangaistusajan tavoitteena on saada muutosta rikolliseen käyttäytymiseen, arvio keskittyy arvioitavan yksilölliseen elämäntilanteeseen, rikoksen uusimisen riskitekijöihin ja rikoksen uusimiselta suojaaviin tekijöihin. Arvio käsittää yksilötasoisia tietoja uusimisriskiin liittyvistä staattisista ja dynaamisista tekijöistä. Arvioinnin tietolähteinä käytetään virallisia asiakirjoja sekä arvioitavan itsearviointia, haastattelua ja tarkkailua. Arvio esitetään kirjallisesti ja se käsittää arvioinnin kriteereihin liittyvää tietoa arvioitavan elämäntilanteen riskeistä, tarpeista ja vahvuuksista ja johtopäätöksiä rangaistusajan suunnitelmaan nähden.¹⁵⁵ RITA perustuu brittiläiseen

152 Nicholls, Brink, Desmarais, Webster & Martin 2006.

153 Andrade, O'Neill & Diener 2009, 21-22; Weizmann-Henelius & Konttinen 2008, 352, 361-366.

154 Andrade, O'Neill & Diener 2009, 21-22; Brazil & Forth 2016.

155 Hypén 2002, 218-219; Arola-Järvi 2012, 37-46.

rikosseuraamusalan (the National Offender Management Service) riskinarviointiin ja se otettiin käyttöön Suomessa vuonna 2002.

Violent Extremism Risk Assessment Version 2 Revised (VERA2R)

VERA2R on väkivaltaisen ekstremismiin johtavan radikalisoitumisprosessin arviointityökalu. Se on kehitetty VERA- ja VERA2-työkalujen pohjalta. VERA2R:n käyttökohteena ovat jo aikaisemmin ekstremistisen väkivaltaisesti käyttäytyneiden tai terrorismiin liittyviin rikoksiin syyllistyneiden henkilöiden uhkan arviointiin. Arvioitavat teemat ovat henkilön 1) uskomukset ja asenteet, 2) toiminnan konteksti ja tarkoitus, 3) käyttäytymisen historia ja kyvyt, 4) toimintaan sitoutuminen ja motivaatio, 5) suojaavat ja riskitekijät sekä 6) olennaiset yksilön elämänselviintään ja rikolliseen käyttäytymiseen liittyvät tekijät.¹⁵⁶

Common Integrated Risk Analysis Model (CIRAM2.0)

CIRAM2.0 on Rajavartiolaitoksen käyttämä arviointityökalu, jonka tavoitteena on kartoittaa rajaliikenteeseen liittyviä ilmiö- tai kohdejoukkopohjaisia riskejä. Riski määritellään tässä arvioinnissa uhkan suuruuden ja todennäköisyyden, haavoittuvuuden tason ja uhkan aiheuttamien vaikutusten kokonaisuudeksi.¹⁵⁷ CIRAM2.0-työkalu on otettu käyttöön Suomessa 2010-luvulla ja sitä käytetään valtakunnallisen, alueellisen ja paikallistason analyysien tekoon.

---

156 Pressman & Flockton 2016.

157 Frontex 2021.

Liite 2. Webropol-kysely käytössä olevista vaarallisuus-, riski- ja uhka-arviointityökaluista

Hyvä vastaanottaja,

Oheinen kysely liittyy Valtioneuvoston kanslian koordinoimaan ja rahoittamaan Valtioneuvoston päätöksenteon tueksi tehtävään selvitys- ja tutkimustoimintaan (nk. VN TEAS –toiminta) asiasta *Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen*. Hankkeen käytännön toteutuksesta vastaa Itä-Suomen yliopisto, jossa hanketta johtaa rikos- ja prosessioikeuden professori OTT Matti Tolvanen. Hankkeen asiantuntijaryhmässä toimivat OTT dosentti Jussi Pajujoja, oikeuspsykiatrian ja kliinisen psykiatrian professori LT Jari Tiihonen, OTT Tarja Koskela, HTT Sasu Tyni, oikeuspsykiatri Mika Rautanen, oikeuspsykologi FT Alice Keski-Valkama, YTT Miisa Törölä ja ON Emilia Eskelinen.

Kyselyssä selvitetään, millä arviointimenetelmillä vaarallisuus-, väkivaltariski- ja uhka-arviointityökaluilla eri konteksteissa tehdään, ja miten sekä käytössä olevia arviointimenetelmiä että asiantuntija-arvioita tulisi mahdollisesti kehittää ja hyödyntää nykyistä paremmin.

Itä-Suomen yliopiston nimeämä em. asiantuntijaryhmä suorittaa oheisen kyselyn ja analysoi sen tulokset, jotka se raportoi *Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen* -hankkeen loppuraportissaan Valtioneuvoston kanslialle alustavan arvion mukaan syksyn 2021 aikana. Vastauksia ja tuloksia ei muulla tavoin luovuteta ulkopuolisten käyttöön eikä ulkopuolistennähtäväksi. Loppuraportti julkaistaan siten, että yksittäisiä kyselyyn vastanneita henkilöitä ei voida tunnistaa. Aineisto säilytetään salassa pidettävän tietoaineiston edellyttämällä tavalla Itä-Suomen yliopistossa hankkeen ajan ja niin kauan kuin tutkimusmateriaaliin on tässä tutkimustarkoituksessa tarpeen palata. Aineistoa käsittelevät vain ne hankeryhmän jäsenet, joiden työtehtävien kannalta se on tarpeellista.

Olemme jatkaneet kyselyn vastausaikaa 31.8.2020 asti, jotta mahdollisimman monen on mahdollista päästä vaikuttamaan tärkeään asiaan. Kyselyyn vastaamiseen kannattaa varata noin tunti aikaa. Vastata voi anonymisti ja vastaaminen on vapaaehtoista. Mahdollisesti mieleesi nousevissa kyselyyn liittyvissä asioissa voit olla yhteydessä joko Mika Rautaseen (mika.rautanen@vth.fi) tai Alice Keski-Valkamaan (alice.keski-valkama@vvs.fi).

Toivomme, että voisit vastata kyselyyn ja antaa siten omat mielipiteesi ja näkemyksesi yhteisentyökenttämme kehittämisen hyväksi!

Joensuussa 5.8.2020 VN TEAS -hankkeen Itä-Suomen yliopiston asiantuntijaryhmän puolesta

rikos- ja prosessioikeuden professori OTT Matti Tolvanen

Liite 3. Webropol-kysely vaarallisuus-, riski- ja uhkarvioista: syyttäjälaitos, käräjä- ja hovioikeudet

Hyvä vastaanottaja,

oheinen kysely liittyy Valtioneuvoston kanslian koordinoimaan ja rahoittamaan Valtioneuvoston päätöksenteon tueksi tehtävään selvitys- ja tutkimustoimintaan (nk. VN TEAS -toiminta) *Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen* -hankkeessa. Hankkeen käytännön toteutuksesta vastaa Itä-Suomenyliopisto, jossa hanketta johtaa rikos- ja prosessioikeuden professori OTT Matti Tolvanen. Hankkeenasiantuntijaryhmässä toimivat OTT dosentti Jussi Pajujoja, oikeuspsykiatrian ja kliinisen psykiatrian professori LT Jari Tiihonen, OTT Tarja Koskela, HTT Sasu Tyni, oikeuspsykiatri Mika Rautanen, oikeuspsykologi FT Alice Keski-Valkama, YTT Miisa Törölä ja ON Emilia Eskelinen.

Kyselyn avulla on tarkoitus selvittää, millä arviointimenetelmillä vaarallisuus- ja väkivaltariskiarvioita nykyisin eri konteksteissa tehdään, ja miten sekä käytössä olevia arviointimenetelmiä että niiden pohjalta tehtäviä asiantuntija-arvioita tulisi mahdollisesti kehittää ja hyödyntää nykyistä paremmin.

Vaarallisuuden- ja väkivaltariskin arvioiminen

Vaarallisuuden tai väkivaltariskin arviointi voi tulla syyttäjän tai tuomioistuimen harkittavaksi seuraavissa eri tilanteissa. Ensinnäkin syytetyn vaarallisuutta arvioidaan, jos harkittavana on hänen tuomitsemisensa yhdistelmärangaistukseen. Tuomioistuimen on tällöin määrättävä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaan syytetyn mielen-tila tutkittavaksi. Samalla on pyydettävä lausunto siitä, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Vaarallisuuden arviointi tulee tehtäväksi myös silloin, kun yhdistelmärangaistusta edeltänyttä kokovankeusrangaistusta vankilassa suorittava vanki hakee ehdonalaiseen vapautteen suorittuaan 5/6 vankeusajasta. Ehdonalaista vapauttamista koskevan hakemuksen käsittelee Helsingin hovioikeus.

Mielentilatutkimuksia ja vaarallisuuden arviointeja tehdään pääosin valtion mielisairaloissa ja Psykiatrisessa vankisairaalassa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos antaa tuomioistuimelle lausuntonsa tehdyn arvion perusteella.

Elinkautisvangin riskiä syöllistyä väkivaltarikokseen arvioidaan puolestaan vangin haettua pääsyä ehdonalaiseen vapauteen. Helsingin hovioikeus käsittelee myös tässä tapauksessa vapauttamishakemuksen. Väkivaltariski arvioidaan Psykiatrisessa vankisairaalassa, ja arvio liitetään osaksi Rikosseuraamuslaitoksen hovioikeudelle antamaa lausuntoa.

Kyselyyn vastaaminen

Pyydämme sinua ystävällisesti vastaamaan oman työsi näkökulmasta soveltuvin osin oheiseen Webropol-kyselyyn. Kuten edellä on tuotu esiin, koko rangaistusta suorittavien ja elinkautisvankien ehdonalaista vapauttamista koskevia hakemuksia käsitellään vain Helsingin hovioikeudessa. Kyselyyn pyydetään vastaamaan viimeistään 19.2.2021. Voit vastata kyselyyn anonyymisti ja vastaaminen on vapaaehtoista. Kysely kestää arviolta noin 30 minuuttia ja sen voi tarvittaessa tallentaa ja jatkaa vastaamista myöhemmin.

Kyselyn vastauksia ja tuloksia ei luovuteta ulkopuolisten käyttöön eikä ulkopuolisten nähtäväksi. Aineisto säilytetään salassa pidettävän tietoaineiston edellyttämällä tavalla Itä-Suomen yliopistossa hankkeenajan ja niin kauan kuin tutkimusmateriaaliin on tässä tutkimustarkoituksessa tarpeen palata. Aineistoa käsittelevät vain ne hankeryhmän jäsenet, joiden työtehtävien kannalta se on tarpeellista. Kyselyn tulokset julkaistaan loppuraportissa siten, että yksittäisiä kyselyyn vastanneita henkilöitä ei voida tunnistaa.

Kyselyyn liittyvissä asioissa voit olla yhteydessä joko Mika Rautaseen (mika.rautanan@vth.fi) tai Alice Keski-Valkamaan (alice.keski-valkama@vvs.fi).

Toivomme, että voisit vastata kyselyyn ja antaa siten omat mielipiteesi ja näkemyksesi yhteisentyökenttämme kehittämisen hyväksi!

Joensuussa 1.2.2021 VN TEAS -hankkeen Itä-Suomen yliopiston asiantuntijatyöryhmän puolesta

rikos- ja prosessioikeuden professori OTT Matti Tolvanen

Liite 4. Elinkautisvangit 1. tammikuuta vuosina 1992–2021

Vuosi	Yhteensä	Naisia	Miehiä
1992	31	1	30
1993	28	1	27
1994	28	0	28
1995	34	2	32
1996	39	3	36
1997	46	4	42
1998	55	5	50
1999	59	6	53
2000	59	6	53
2001	60	6	54
2002	66	6	60
2003	74	6	68
2004	97	8	89
2005	104	8	96
2006	124	9	115
2007	136	8	128
2008	144	8	136
2009	151	9	142
2010	157	9	148
2011	164	8	156
2012	175	8	167
2013	200	11	189
2014	208	13	195
2015	203	13	190
2016	202	13	189
2017	200	14	186
2018	195	13	182
2019	187	11	176
2020	183	13	170
2021	182	11	171

Liite 5. Alkaneet elinkautisrangaistukset vuosina 1996–2020

Vuosi	Yhteensä
1996	12
1997	10
1998	6
1999	3
2000	1
2001	9
2002	19
2003	23
2004	8
2005	21
2006	22
2007	13
2008	11
2009	13
2010	14
2011	16
2012	27
2013	14
2014	9
2015	15
2016	12
2017	12
2018	9
2019	10
2020	20

Liite 6. Elinkautisvankien lukumäärä vuoden alussa vuosina 2011–2021 sekä vuoden aikana alkaneet elinkautisrangaistukset, vapautuneet elinkautisvangit ja suoritettun rangaistuksen keskipituus vuosina 2011–2021

Vuosi	Elinkautisvankien lukumäärä vuoden alussa	Vuoden aikana alkaneet elinkautisrangaistukset	Vapautuneet elinkautisvangit	Vuoden aikana vapautuneiden elinkautisvankien suorittaman rangaistuksen keskipituus (v)
2000	59	1	2	13,2
2001	60	9	2	13,7
2002	66	19	4	12,0
2003	74	24	2	13,6
2004	97	7	3	15,0
2005	104	21	2	11,8
2006	124	21	7	12,9
2007	136	13	3	13,5
2008	144	11	6	13,1
2009	151	13	8	14,3
2010	157	14	6	14,5
2011	164	15	2	15,0
2012	175	27	3	22,4
2013	200	14	6	13,6
2014	208	9	12	14,4
2015	203	15	16	13,8
2016	202	12	13	14,0
2017	200	12	15	14,6
2018	195	9	16	14,5
2019	187	10	14	14,9
2020	183	20	19	15,3
2021	182			

Risen tilastollinen vuosikirja 2011 & 2020 (julkaisematon)

Liite 7. Uusintarikollisuus (%) viiden vuoden aikana vapautumisesta taustamuuttujittain (N = 55950).*)

Ehdottomaan vankeuteen johtanut uusintarikollisuus on esitetty sulkeiden sisällä.

		Uusineiden osuudet (%)						
		3 KK	6 KK	1 V	2 V	3 V	4 V	5 V
Vapautumisvuosi	2000	37 (26)	49 (34)	61 (44)	72 (54)	78 (59)	81 (62)	82 (64)
	2001	34 (25)	47 (34)	60 (45)	71 (55)	78 (60)	81 (63)	82 (64)
	2002	32 (24)	45 (33)	59 (43)	71 (53)	76 (58)	80 (61)	81 (62)
	2003	34 (25)	46 (34)	58 (44)	70 (53)	76 (58)	79 (60)	80 (61)
	2004	32 (24)	44 (33)	57 (43)	70 (53)	76 (57)	79 (59)	80 (60)
	2005	30 (22)	42 (30)	54 (39)	68 (49)	74 (54)	78 (57)	79 (58)
	2006	29 (21)	40 (29)	53 (39)	65 (48)	72 (52)	76 (55)	77 (55)
	2007	30 (21)	42 (29)	54 (38)	67 (48)	73 (53)	76 (55)	78 (55)
	2008	27 (19)	39 (27)	52 (36)	66 (46)	72 (51)	76 (53)	78 (55)
	2009	30 (21)	42 (29)	54 (37)	66 (45)	72 (51)	76 (54)	78 (56)
	2010	29 (21)	41 (28)	53 (36)	64 (45)	70 (51)	74 (54)	77 (56)
	2011	31 (22)	43 (30)	55 (39)	66 (48)	72 (54)	76 (57)	78 (59)
	2012	28 (19)	40 (27)	52 (36)	64 (46)	70 (51)	73 (54)	75 (56)
	Kaikki vuodet	31 (22)	43 (31)	55 (40)	68 (49)	74 (54)	77 (57)	79 (58)
Sukuoli	Nainen	25 (16)	36 (23)	48 (31)	60 (39)	66 (43)	70 (46)	71 (47)
	Mies	31 (23)	43 (31)	56 (41)	68 (50)	74 (55)	78 (58)	79 (59)
Ikä vapautuessa	15-26	43 (32)	57 (42)	69 (52)	79 (61)	83 (65)	85 (67)	86 (68)
	27-33	36 (26)	49 (35)	62 (45)	75 (55)	80 (59)	83 (62)	84 (63)
	34-42	28 (19)	40 (28)	54 (38)	67 (47)	74 (53)	77 (56)	79 (57)
	43-	17 (12)	26 (18)	36 (25)	50 (34)	57 (39)	62 (42)	64 (44)
Vankeuden pituus (päiviä)	<46	29 (20)	40 (27)	53 (36)	66 (45)	73 (51)	77 (54)	79 (56)
	46<106	31 (22)	42 (30)	55 (39)	69 (50)	76 (56)	80 (59)	82 (61)
	106<299	33 (24)	46 (34)	59 (44)	71 (53)	77 (58)	80 (60)	81 (61)
	299-	30 (23)	42 (32)	54 (41)	64 (49)	69 (52)	72 (54)	73 (55)

*) Tyni 2020

Liite 8. Valvotussa koevapaudessa olleiden uusintarikollisuus (%).*)

Ehdottomaan vankeuteen johtanut uusintarikollisuus on esitetty sulkeiden sisällä.

		Uusineiden osuudet (%)						
		3 KK	6 KK	1 V	2 V	3 V	4 V	5 V
Koevapaus	Ei	32 (24)	44 (33)	57 (42)	70 (52)	76 (57)	79 (59)	80 (60)
	Koevapaudessa	13 (8)	23 (13)	33 (18)	43 (25)	49 (29)	54 (31)	56 (34)
	VL jälkeen ei koevapautta ennen VL	30 (22)	42 (30)	55 (39)	67 (48)	73 (53)	77 (56)	79 (58)
Vankilakertaisuus	1	20 (12)	29 (17)	40 (24)	52 (31)	58 (35)	62 (37)	64 (39)
	2	29 (21)	41 (29)	55 (39)	68 (48)	74 (53)	78 (56)	80 (57)
	3-5	35 (26)	48 (35)	62 (46)	74 (57)	80 (62)	84 (65)	85 (66)
	6-	40 (31)	54 (42)	67 (53)	79 (64)	85 (69)	87 (72)	89 (74)
Aikaisempia tuomioita	Ei	15 (11)	22 (15)	30 (20)	38 (25)	43 (27)	46 (29)	47 (30)
	Kyllä	32 (23)	44 (32)	57 (41)	69 (51)	76 (56)	79 (59)	81 (60)
Aikaisempia sakkoja	Ei	18 (13)	27 (18)	37 (25)	49 (33)	55 (38)	59 (40)	61 (41)
	Kyllä	34 (25)	47 (34)	60 (44)	73 (54)	79 (59)	82 (62)	84 (63)
Aikaisempia yhdyskuntapalveluja	Ei	32 (24)	43 (32)	55 (41)	66 (49)	72 (54)	75 (56)	76 (57)
	Kyllä	29 (20)	42 (29)	56 (39)	70 (50)	77 (56)	80 (59)	82 (60)
Aikaisempia ehdollisia	Ei	30 (22)	42 (31)	55 (40)	66 (50)	72 (54)	76 (57)	77 (58)
	Kyllä	31 (22)	43 (30)	56 (39)	69 (49)	75 (54)	79 (57)	81 (59)

*) Tyni 2020

Liite 9. Coxin ja Weibull-mallit vaarasuhteiden estimaatit ja näiden likimääräiset 95% luottamusvälit, kun tarkastelun kohteena ovat mihin tahansa tuomioon ja ehdottomaan vankeuteen johtaneet rikokset (N = 55950).

	Mikä tahansa tuomio				Uusinut vankila			
	Cox		Weibull		Cox		Weibull	
	HR (95%CI)	P	HR (95%CI)	P	HR (95%CI)	P	HR (95%CI)	P
VAPAUTUMISVUOSI	0.96 (0.96-0.96)	0.000	0.96 (0.96-0.96)	0.000	0.96 (0.95-0.96)	0.000	0.96 (0.95-0.96)	0.000
SAKKOJA	1.65 (1.6-1.7)	0.000	1.69 (1.64-1.74)	0.000	1.57 (1.52-1.63)	0.000	1.60 (1.55-1.66)	0.000
EHDOLLISIA	1.21 (1.18-1.24)	0.000	1.22 (1.19-1.25)	0.000	1.25 (1.22-1.29)	0.000	1.26 (1.23-1.3)	0.000
YHDYSKUNTAPALVELUJA	1.03 (1.01-1.05)	0.003	1.04 (1.02-1.06)	0.000	1.03 (1-1.05)	0.031	1.03 (1.01-1.06)	0.010
MIES	1.06 (1.01-1.1)	0.012	1.06 (1.02-1.11)	0.005	1.12 (1.06-1.18)	0.000	1.13 (1.07-1.19)	0.000
KERTAISUUS 2	1.45 (1.41-1.5)	0.000	1.48 (1.43-1.53)	0.000	1.65 (1.59-1.72)	0.000	1.68 (1.62-1.75)	0.000
KERTAISUUS 3-5	1.81 (1.76-1.87)	0.000	1.87 (1.82-1.93)	0.000	2.15 (2.08-2.24)	0.000	2.23 (2.14-2.31)	0.000
KERTAISUUS 6-	2.49 (2.4-2.58)	0.000	2.61 (2.52-2.70)	0.000	3.07 (2.94-3.21)	0.000	3.22 (3.08-3.36)	0.000
VANKILAKUUKAUDET YHT. 5<14	0.93 (0.9-0.96)	0.000	0.93 (0.9-0.96)	0.000	0.95 (0.91-0.98)	0.004	0.94 (0.91-0.98)	0.002
VANKILAKUUKAUDET YHT. 14<37	1.01 (0.97-1.04)	0.727	1.00 (0.97-1.04)	0.770	1.05 (1.01-1.1)	0.011	1.06 (1.02-1.10)	0.006
VANKILAKUUKAUDET YHT. 37-	1.43 (1.38-1.49)	0.000	1.44 (1.39-1.49)	0.000	1.63 (1.56-1.71)	0.000	1.65 (1.58-1.73)	0.000
IKAVAP	0.96 (0.96-0.96)	0.000	0.96 (0.96-0.96)	0.000	0.96 (0.96-0.96)	0.000	0.96 (0.95-0.96)	0.000
factor(KOEVI)	0.66 (0.62-0.71)	0.000	0.65 (0.61-0.69)	0.000	0.59 (0.55-0.64)	0.000	0.58 (0.54-0.63)	0.000
log(scale)			0.000	0.000			0.000	0.000
Log(shape)			0.589	0.000			0.501	0.000
AIC	855323.8		599836.5		633170.7		469837.3	

Liite 10. Vuosina 2006–2015 vapautuneiden vankien uusiminen (%) viiden vuoden seuranta-aikana sukupuolen, iän ja vankeuskertaisuuden mukaan.

		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Yhteensä		64	64	61	58	59	61	58	58	57	58
Sukupuoli	mies	65	65	62	58	60	61	59	59	58	60
	nainen	56	50	48	48	50	51	46	46	44	44
	15<21	80	82	80	81	78	87	74	75	91	79
	21<30	72	73	72	67	70	68	67	70	66	66
	30<40	67	67	64	61	65	65	60	62	59	63
	40<50	59	56	53	51	50	55	51	50	51	52
	50-	44	40	40	37	35	39	38	34	35	39
Vankeus- kertaisuus	1	49	47	45	39	41	41	36	38	36	37
	2	63	63	60	57	60	59	57	60	55	56
	3-5	72	68	69	64	66	68	69	68	65	66
	6-	78	79	75	75	73	75	74	73	75	78
Yhteensä N		4 558	4 310	4 162	4 243	3 915	3 659	3 456	3 304	3 098	3 035

Liite 11. Esimerkkilausunto elinkautisvangin väkivaltariskiarviosta

Alla oleva lausuntoteksti on julkaistu sellaisenaan vuonna 2017 kirjassa Hukkuminen¹⁵⁸, joka kertoo dokumentaarisesti elinkautisvanki Pedro Avila-Mahkosen elämästä, ja katkelma esitetään tässä sitaattina kyseisestä romaanista.

Kirjassa esitetty lausunto noudattaa HCR20-menetelmän käyttötapaa ennen sen uusinta, nyt laajasti käytössä olevaa versiota HCR20v3. Tässä lausunnossa riski kuvataan vielä erilaisista menetelmistä saatujen pisteiden avulla ja tiivistetään kolmiportaiselle asteikolle, eikä varsinaisia tulevaisuudennäkymiä, skenaarioita, esitellä.

Uusin väkivaltariskiarviointimenettely pyrkii kuvaamaan kaiken kerätyn taustatiedon avulla nimenomaan näitä vaihtoehtoisia tulevaisuuden mahdollisuuksia ja osoittamaan niihin sisältyviä riskejä sekä keinoja puuttua niihin. Koska riskejä voi ilmetä tutkittavan henkilön erilaisissa elämäntilanteissa ja eri ajankohdissa monilla eri tavoin ja koska niihin voidaan psykologisilla ja muilla menetelmillä vaikuttaa, on nykykäsityksen mukaan mahdollonta lausua pysyvää arviota henkilön riskistä syyllistyä väkivaltaan. Riski vaihtelee, kun erilaiset riskitekijät muuttuvat elämän aikana nopeastikin. Tästä lausunnosta saa hyvän käsityksen myös kerättävän taustatiedon laajuudesta, joka on edelleen tärkeä osa arviointityötä.

Tutkittavan (tvan) todennäköisyyttä syyllistyä uuteen väkivaltarikokseen arvioitiin usealla eri asteikolla, joiden soveltuvuutta pidetään yleisesti hyvänä. Hänelle tehtiin väkivaltariskiarviointi HCR-20-menetelmällä (Historical, Clinical and Risk items). Tässä arvioinnissa kukin osatekijä pisteytetään (kuten PCL-R-arviossakin) sen mukaan, luonnehtiiko osatekijä tvan tilannetta selvästi (2 pistettä), jossain määrin (1 piste) vai ei lainkaan (0 pistettä). Tutkittava sai HCR-20 arviossa 19/40 pistettä. Psykopatia on havaittu vahvaksi riskitekijäksi tulevaa väkivaltaisuutta arvioitaessa. Suomessa psykopatian katkaisurajana on miespuolisilla yleisimmin pidetty 28 pistettä. Väkivaltaisuutta ennustavassa Psychopathy Check List Revised (PCL-R) -arviossa tutkittava sai 15/40. Tvaa siviilissä väkivallanteolta suojaavia tekijöitä arviointiin käyttäen menetelmänä SAPROF (Structured Assessment of Protective Factors for violence risk).

Tva on 37-vuotias eronnut mies, joka on tuomittu 2002 elinkautiseen vankeustuomioon murhasta ja vapauden riistosta. Tämä on hänen ensimmäinen vankilatuumionsa. Tva on tuomittu huumausainerikoksesta (8. kesäkuuta 1997 - toukokuu 1998) vuoden ja kuukauden mittaiseen ehdolliseen tuomioon. Tvan isä on

158 Häkkinen 2017.

espanjalainen insinööri, joka oli muuttanut Suomeen jo ennen tvan syntymää. Äiti on suomalainen ja koulutukseltaan kirjanpitäjä. Tvalla on neljä vuotta nuorempi sisar, joka asuu nykyään Barcelonassa. Tvan vanhemmat erosivat riitaisen liiton päätteeksi tvan ollessa 14-vuotias. Asiakirjojen mukaan tvan isä on ollut tvaan kohtaan väkivaltainen, uhkaava ja vaativa. Tvalla on isän uudesta suhteesta kaksi alle kymmenvuotiasta sisarta.

Tutkittava on käynyt peruskoulun normaaliluokalla Espoossa. Päätötodistuksen keskiarvo oli 8,1. Häntä kiusattiin koulussa oman kertomansa mukaan isän ulkomaalaistaustan vuoksi. Peruskoulun jälkeen tva aloitti opinnot Mäkelänrinteen urheilulukiossa, mutta keskeytti ne kahden vuoden opintojen jälkeen motivaationaalisista syistä. Hänellä ei ole ammattitutkintoa. Tva sai 2001 lykkäystä asepalveluksen suorittamisesta diagnooseilla epävakaa persoonallisuus ja keskivaikea masennustila, ja hänen jouduttuaan vankilaan 2004 on hänet vapautettu aseellisesta palveluksesta. Vankeusaikana tva on suorittanut ylioppilastutkinnon ja avoimessa korkeakoulussa sosiologian approbaturin. Hän on aloittanut Ojoisten avovankilassa puutarha-alan opinnot, jotka hän keskeytti, koska haluaisi siirron pääkaupunkiseudulle. Suomenlinnan vankilassa hän aloitti merkonomin opinnot iltalinjalla, mutta keskeytti ne saatuaan starttirahaa oman firman perustamiseen. Tvalla on vuodesta 2011 ollut PAZ-consulting-yritys, joka välittää taidetta yritysten tiloihin. Tvalla on siviilityöluja ja oma toimisto Helsingissä. Hän on toimistollaan arkisin klo 8-16. Tva on pelannut jalkapalloa pienestä pojasta lähtien. Hän on pelannut nuorten maajoukkueetasolla aina vuoteen 1995 saakka. Hän lopetti jalkapallouransa 19-vuotiaana jäätyään ilman ammattilaissopimusta.

Lopetettuaan jalkapalloilijan uransa tva on kertonut olleensa masentunut noin puolen vuoden ajan. Hän muutti lapsuudenkodistaan äidin ja sisaren luota 18-vuotiaana saatuaan jalkapalloseuran kautta oman asunnon Töölöstä. Hän sairastui tuolloin ahmimishäiriöön, josta hän kärsi noin kolmen vuoden ajan. Hän asui yksin Espoossa noin 1½ vuotta. Vuoden työttömyyden jälkeen hän elätti itseään mallintöillä ja liikuntaohjaajana. Hän on toiminut baarimikkona ja telemarkkinoinnissa myynyt mm. Seitsemän päivää -lehteä 9 kk:n ajan. Hän pääsi töihin Transcom Finland teleliikennealalla toimivaan yhtiöön edeten ryhmäpäällikön asemaan ja tehtäviin. Helmikuussa 2001 tvalle kirjoitettiin sairaslomaa masennuksen vuoksi, hän oli yhtäjaksoisesti sairaslomalla aina rikoksen tekohetkeen heinäkuulle 2001 saakka.

Taustatekijät

Tutkittavan aikaisempi väkivaltaisuus on sekä varmaa että vakavaa. Hänet on tuomittu murhasta 20.-21.6.2001 Helsingin hovioikeudessa 17.3.2003. Nuorena alkanut väkivaltaisuus. Tutkimusten mukaan mitä nuorempana henkilö syyllistyy väkivaltaisuuteen, sitä suuremmalla todennäköisyydellä hän syyllistyy siihen toistamiseen. Tämän kohdan koodauksessa annetaan yksi piste, mikäli ensimmäinen väkivallanteke on 20-39-vuotiaana. Tutkittava oli rikosentekohetkellä 25-vuotias.

Parisuhdeongelmat: Yleisesti tunnustetaan, että sosiaalinen tuki ehkäisee väkivaltarikollisuutta. Tutkimuksissa on löydetty yhteys naimattomuuden ja väkivaltaisuuden välillä. Tutkittavalla on vaikeuksia säilyttää vakaata ja pitkäaikaista parisuhdetta. Tva asui ensimmäisen kerran avoliitossa ollessaan 21-23-vuotias. Suhde kesti kaksi vuotta. 23-vuotiaana hän solmi toisen liittonsa, josta hänellä on vuonna 2000 syntynyt tytär, jonka kanssa hän ei ole tekemisissä. Tämän liitto purkautui tvan mukaan avovaimon häneen kohdistamaan henkiseen ja fyysiseen pahoinpitelyyn. Vankilassa tva solmi avioliiton sisarensa häneen tutustuttaman naisen kanssa. He tapailivat puolen vuoden ajan, menivät vihille, mutta pian sen jälkeen tva ei enää kuullut naisesta mitään. Hän haki naisesta eroa ja arvelee tämän olleen päihderiippuvainen ja kadonneen sen vuoksi. Nuoremman vuonna 2010 syntyneen tyttärensä äidin kanssa tva seurusteli muutaman vuoden ajan. Hän kertoo katkaisseensa suhteen pitkän harkinnan jälkeen. Hänen mukaansa parisuhde vankeusaikana ei ole normaalia koska ei voi jakaa arkea puolison kanssa. Tyttäreensä heillä on yhteishuoltajuus, ja tva kertoo lomillaan olevansa yhdessä tyttärensä kanssa äitinsä luona. Leimaa-antavina piirteinä tvan suhteissa on nopea ja kiihkeä alku, yhteen muuttaminen, uuden suhteen aloittaminen pian toisen loputtua. Naiset ovat toistuvasti olleet tvan mukaan uskottomia.

Tva ajautui päihdemyönteiseen ystäväpiiriin ja hänen oma huumeiden ja alkoholin käyttönsä lisääntyivät. Vankeudessa hän on opiskellut ylioppilaaksi ja aloittanut kaksi eri tutkintoon valmistavaa koulutusta keskeyttäen molemmat. Hän toimi vuodesta 2011 yksityisyrittäjänä saatuaan starttirahaa. Vankeusaikana hän on toiminut Keravan vankilassa vuosina 2003-2009 kanttiininhoitajana, ollut pajalla tekemässä kilpiä ja paperipuolella painotöissä. Tva pitää itseään työorientoituneena ja kokee tehneensä välillä liikaakin työtä. Tutkittavalla on ollut päihteiden väärinkäyttöä. Hän kertoo maistaneensa alkoholia ensimmäisen kerran 15-vuotiaana. Kannabista hän kertoo kokeilleensa useasti 20 vuotta täytettyään. Amfetamiinia, LSD:tä ja kokaiinia hän kertoo kokeilleensa muutamia kertoja. Tvan mukaan käyttö on ollut satunnaista ja hupikäyttöä. Hän kertoo saaneensa ehdollisen tuomion säilytettyään kaverinsa kannabista. Elinkautistuomio liittyy huumausaineisiin, hän oli perimässä huumevelkaa uhrilta. Kaveripiiri ennen rikosta koostui päihteitä käyttävistä ihmisistä. Hän ei

kertomansa mukaan ole käyttänyt huumeita suonensisäisesti. Rikoksen jälkeen tva kertoo olleensa täysin raitis nyt jo 12 vuoden ajan.

Tutkittavalla ei ole psykoottistasoista psyykkistä sairautta. Psykopatia-arviossa (PCL-R) tutkittava saa 15/40 pistettä. Tämän mittarin ja kliinisen tutkimuksen mukaan tutkittavalla ei ole psykopaattisuutta. Korkeat pisteet tutkittava saa puheliaisuudesta ja pinnallisesta charmikkeudesta, grandioottisesta omanarvontunteesta, kyvyttömyydestä kantaa vastuuta teoistaan ja monesta lyhytaikaisesta aviollisesta suhteesta. Varhaiset sopeutumisongelmat tulevat esille jossain määrin sekä koulussa että kotona. Muuttuja ennustaa myöhempää väkivaltaisuutta kahdella toisistaan eroavalla lapsuusaikana esiintyneellä sopeutumishäiriöllä. Se voi ilmetä joko joutumisenä rikoksen uhriksi lapsuudessa tai olemalla lapsena kiusaa ja tai rikollinen. Vaikka tekijät ilmenevät eri tavalla, molemmat kuitenkin ennustavat väkivaltaa aikuisena. [- -] Peruskoulussa tva joutui koulukiusatuksi, oman arvionsa mukaan isän ulkomaalaistaustan vuoksi. Myöhemmin tvan menestyttyä jalkapallossa kiusaaminen ikätovereiden taholta loppui.

Mielentilatutkimuksessa tutkittavalla todettiin olevan sekamuotoinen persoonallisuushäiriö riippuvaisin ja epävakaisin piirtein. Tämän tutkimuksen aikana esille tulivat tutkittavan persoonallisuuden epävakaus ja huono itsetunto, mitä tva pyrkii kompensoimaan narsistisin ja grandioottisin tavoin. Hänen on vaikeata kuunnella muita, hän lähtee viemään keskustelua toivomaansa suuntaan ja kertoo itsestään hyvässä valossa välttämättä puhumasta ongelmistaan tai heikkouksistaan. Tutkittava on ensimmäistä kertaa vankilassa ja hän ei ole syyllistynyt rikoksiin ehdonalaisessa vapaudessa.

Kliiniset tekijät

Tutkittavan itsereflektiokyky on puutteellinen. Hän pyrki antamaan keskusteluissa itsestään edullisen kuvan ja hänen kertomuksensa rikoksestaan ovat ristiriidassa asiakirjamerkintöjen ja hänelle langetetun tuomion kanssa. Hänellä ei omasta mielestään ole minkäänlaista riskiä väkivaltaiseen käyttäytymiseen jatkossa. Hän käyttää puolustuskeinoinaan kieltämistä ja torjuntaa. Hän vakuuttaa löytäneensä mieltänsäapainon buddhalaisuuden kautta, meditoi kahdesti päivässä, opiskelee buddhismia päivittäin ja osallistuu yhteisön aktiviteetteihin. Tutkimusjaksolla kyselykaavakkeessa pyydettiin kuvaamaan viisi tavallisinta pelkoa. Hän laittoi sanan pelko sulkeisiin ja korvasi kysymyksen lauseella: ”Asiat, jotka minun täytyy muistaa”. Laati maansa kysymykseen hän vastasi ”pitää muistaa pitää seurantalaitetta mukana ja ehtiä Suomenlinnan lauttaan”. Kysymykseen ”millaiset tuntemukset koet epämiellyttävänä” hän vastaa: ”Silloin joskus kun minulla on ollut korkea kuume”. Yltiöonnellisuus vaikuttaa päälle liimatulta ja pakonomaiselta.

Tutkittavan nykyiseen tuttavapiiriin ei kuulu rikollisen taustan omaavia ihmisiä, eikä hänellä esiinny tutkimuksen aikana rikollista identiteettiä eikä negatiivisia yhteiskunnan vastaisia asenteita. Tutkittavalla ei ole ajankohtaista psykoottisista psyykkistä oireilua, joka nostaisi väkivallan käytön riskiä. Hänellä ei ole erityisiä sadistisia fantasioita, itsetuhoisuutta, paranoiaa, patologista mustasukkaisuutta tai henkirikossuunnitelmia. Tutkittavan mieliala tai käytös eivät vaihtele impulsiivisesti silloin kun olosuhteet ovat vakaat ja laitosmaiset. Hän on vankeusaikana käyttäytynyt asiallisesti. Tutkittavan persoonallisuudessa on narsistisia piirteitä ja hänen kykynsä sietää pettymyksiä saattaa olla heikentynyt. Pettymysten ja vastoinkäymisten yhteydessä hänen käyttäytymisensä voi muuttua impulsiiviseksi, kynnys turvautua päihteisiin saattaa madaltua.

Vankilapsykologin mukaan tutkittava on käynyt hänen vastaanotollaan tuomion alussa kuusi kertaa rangaistusajan suunnitelman mukaisesti. Tva ei ole osallistunut väkivaltaisen käyttäytymisen uusimisriskiä käsitteleviin ohjelmiin eikä päihdekuntoutukseen. Koko vankeus ajan tva on ollut kertomansa mukaan raitis ja hänestä otetut päihdeseulat ovat olleet puhtaita. Tutkittava ei ole hakeutunut rikosseuraamusjärjestelmän tarjoamiin hoitoihin. Hän on harjoittanut joogaa ja buddhismia ja kokee saaneensa avun ja elämäänsä positiivisen suunnan sitä kautta. Hän on kertomansa mukaan hyvin motivoitunut osallistumaan ko. yhdistyksen toimintaan loppu elämänsä ajan ja hänellä on tavoitteena altruistinen toiminta tulevaisuudessa.

Riskinhallintatekijät

Tutkittavan tulevaisuuden suunnitelmat näyttävät tässä vaiheessa epärealistisilta. Tulevaisuuden suunnitelmat ovat osittain epäselviä. Tva on suunnitellut rahoittavansa elämänsä oman yritystoiminnan kautta. Hänellä on konsultointifirma, rekisteröitynyt 3/2011, joka toimii maahan tuonnin, internetkaupan ja kulttuurin tuottamisen alalla. Firman tulot eivät mahdollisesti riitä potilaan toimeentuloa turvaamaan, ja hän on suunnitellut tuttavansa kautta aloittavansa myös kiinteistövälittäjänä. Hän on suunnitellut hankkivansa pienen asunnon pääkaupunkiseudulta. Varasuunnitelmana on muuttaa firman tiloihin yksiöön taikka äidin luokse asumaan. Positiivisena nähdään tutkittavan suhde tyttäreensä ja äitiin, joiden kanssa hän on viettänyt onnistuneesti loma-aikansa.

Altistuminen epävarmuustekijöille siviilissä on mahdollista. Altistuminen johtuu yleensä riittävän tuen ja valvonnan puutteesta. Tutkittavan mukaan hän ei ole väkivaltainen eikä aio syyllistyä enää koskaan väkivaltarikokseen. Tutkittavan väkivaltaisuutta ennustavat ongelmat elämän perusasioissa, kuten sosiaalisessa elämässä, asumisessa, raha-asioissa, ruokailussa ja vapaa-ajan viettämisessä. Ennen tutkittavan vapautumista tulisi kaikki nämä seikat huomioida. Tvan sosiaaliseen piiriin

kuuluvat lähisukulaiset, muutama ystävä ja buddhalainen yhteisö. Hän sanoo olevansa onnellinen saadessaan olla tyttärelleen isä ja saadessaan auttaa järjestönsä kautta muita ihmisiä. Hän ei kertomansa mukaan odota elämältä suuria ja kalliita asioita, arkiset asiat riittävät. Toisaalta hän kertoo haluavansa kehittää ja laajentaa oman yrityksensä toimintaa jopa siihen saakka, että yritys toimisi itsestään ja hän voisi keskittyä johonkin muuhun työhön. Potilaan toiveissa ja puheissa esiintyi ristiriitaisuuksia.

Läheisverkoston tuki on mahdollisesti puutteellista. Tutkittavalla on läheinen suhde äitiin ja nuorempaan tyttärensä. Kontaktit siviilissä omaisiin ovat rajoittuneet koskemaan lähes yksinomaan heitä. On epävarmaa, olisiko todellisen avun ja tuen tarpeen hetkellä muilla sukulaisilla mahdollisuutta auttaa häntä.

Tutkittava ei ole motivoitunut psykiatriseen hoitoon eikä hoitokontaktiin. Hän korostaa buddhalaisesta yhteisöstä saamaansa apua. Hän korostaa itse löytäneensä avun itselleen ja ”luennoi” mielellään aiheesta. Hän kokee saaneensa uskon kautta avun kaikkiin ongelmiinsa. Mielestäni olisi hyvä, että potilaalla olisi avohoito kontakti myös mielenterveystoimistoon hänen vankeudesta vapauduttuaan.

Stressitekijöille altistuminen on hyvin todennäköistä. Tutkittava on elänyt yli kymmenen vuoden ajan laitoksessa. Mielentilatutkimuksen mukaan hän oli ennen tekemäänsä rikosta asunoton ja seurusteli rikollisen elämäntavan omanneiden päihderiippuvaisten ihmisten kanssa. Hän käytti myös lähiomaistensa varoja elämiseensä. Hän tulee varmasti kohtaamaan siviilissä useita sopeutumiskykyä ja joustavuutta vaativia asioita, joihin ei pitkä) lähes koko aikuisiän kestänyt vankeus ole erityisesti valmentanut. Ongelmia saattaa tulla tulojen ja menojen yhteensovittamisessa.

Väkivaltaisuukselta suojaavia tekijöitä (SAPROF) tutkittavalla on seuraavasti:

Sisäiset suojaavat tekijät) luetaan tutkittavalla todettu normaali älykyys, hyvä kognitiivinen taso) koulutus sekä yleissivistys. Tutkittava asui lapsuudenkodissaan yhdessä äitinsä ja sisarensa kanssa. Tutkittavan isä on muuttanut perheestä tutkittavan ollessa kouluikäinen) mutta piti yhteyttä lapsiinsa. Tvan voidaan katsoa omanneen turvallisen kiintymyssuhteen lapsuudessaan ainakin jossain määrin ja ainakin minimissään yhteen ihmiseen) äitiinsä. Motivaationaalisena suojaavana tekijänä hänellä on positiivisia) elämään myönteistä merkitystä antavia päämääriä. Hän on kiinnostunut toimimaan yrittäjänä firmassaan. Hänen asenteensa auktoriteetteja kohtaan on myönteinen. Hänellä on yhteishuoltajuus nuorempaan tyttärensä ja hän osallistuu tämän arkeen. Ulkoisena suojaavana tekijänä tvalla on hyvät välit perheeseensä) erityisesti äitiin ja omaan tyttäreen.

Oikeuspsykiatriset johtopäätökset

Tutkittava on 37-vuotias mies, joka on tuomittu elinkautiseen vankeustuomioon murhasta ja vapaudenriistosta vuonna 2002. Hän on saanut lomaoikeuden ja suorittanut vankeuttaan avotolossa vuodesta 2009. Tvalla on lukuisia poistumislupia opiskeluihinsa ja siviilityöhönsä liittyen ja onnistuneita lomailuja. Vankitietojärjestelmän mukaan tvalla on kaksi rikettä tuomionsa aikana, ja nämä molemmat liittyvät lomailuihin, toisella kerralla hän saapui lomalta myöhässä ja toisella kerralla hän ei ollut ilmoittamassaan paikassa.

Haastavia tilanteita siviilissä hänelle tulee olemaan työhön mahdollisesti liittyvät pettymykset tai ongelmat. Pitkään laitoksessa olleena hän ei mielestäni täysin tiedosta siviilielämän realiteetteja, kuten mitä on hoitaa omaan asumiseensa ja ylipäättään jokapäiväiseen elämään liittyvät asiat, käydä työssä ja hankkia riittävä toimeentulo työllään ja miten jaksaa väistämättä elämään liittyviä ongelmatilanteita. Tvan on vaikeata tunnistaa ja nimetä mahdollisesti narsistisen kieltämisen vuoksi omia heikkouksiaan ja vihantunteitaan. Hän on tuomion aikana tutustunut buddhalaisuuteen ja toimii aktiivina järjestössä. Hän kokee saavansa mielenrauhan ja tarkoituksen elämäänsä oppien kautta. Lisäksi hän kertoo voivansa turvautua ja pyytää neuvoa järjestön aktiiveilta ongelmatilanteissa. Hän ei koe tarvitsevansa terveydenhuollolta tukea, terapeuttisia käyntejä psykiatrilla, vaan uskoo selviävänsä ongelmistaan uskonsa avulla. Hän on vankeuden aikana tavannut muutaman kerran vankeilapsykologia ja vankeuden alkuvaiheessa pappia. Hän ei ole osallistunut vankilassa järjestettävillä kursseilla. Hän uskoo tulevansa toimeen omillaan ja omien ratkaisujensa avulla. Ehkä hänen olisi kuitenkin ollut hyvä käydä läpi tekoaan ja siihen johtaneita syitä työntekijän kanssa, sillä tva ”unohtaa” henkilöhistoriassaan tapahtuneet tosiasiat, ongelmat mukaan lukien, ja pyrkii omaksumalla myönteisen buddhalaisen elämänasenteen jatkamaan eteenpäin ikään kuin mitään ei olisi tapahtunutkaan.

Anamnestisten tietojen mukaan tvalla on ollut taipumusta vilpistelyyn, näpistelyyn ja muiden tavaroiden hävittämiseen. Hän on elänyt huvittelevaa elämää ennen rikollista tekoaan. Hän on liikkunut hasisporukoissa ja hänet on tuomittu huumausainerikoksesta ehdonlaiseen tuomioon. Tuomion aikana tvan päihdeseulat ovat olleet puhtaat. Hän on sitoutunut raittiuteen, hänellä ei ole rikollisen elämäntavan omaavia ystäviä ja buddhalaisuuteen kuuluu pitäytyminen kaikesta väkivallasta. Hän ei ole ennen rikostaan käyttäytynyt väkivaltaisesti, vaan teko on hänen henkilöhistoriassaan ainutkertainen. Tekoa edeltävänä aikana tva oli kokenut monta menetystä ja hän oli masentunut. Tämän lausunnon tarkoitus on selvittää tekijöitä, joiden katsotaan olevan yhteydessä impulsiiviseen, ennustamattomaan tai väkivaltaiseen käyttäytymiseen.

Tutkittavan kohdalla väkivallan riskiä siviilissä arvioitiin kolmiportaisella asteikolla (riski on matala, keskinkertainen tai korkea). Ottaen huomioon edellä mainitut väkivaltaisen käyttäytymisen riskiä nostavat ja suojaavat tekijät olen päätenyt esittämään, että Pepe Monteron riskiä syyllistyä väkivaltarikokseen siviilissä tulee pitää matalana.

Tämän vannon kunniani ja omantuntoni kautta.

Psykiatrinen vankisairaala, Turun yksikössä 20.1.2014

Marja Salomaa
psykiatri, psykoterapeutti
oikeuspsykiatriaerikoistuva lääkäri
Psykiatrinen vankisairaala

Olen seurannut tutkimuksessa tehtyjä havaintoja ja ohjannut sen kulkua, lukenut lausunnon ja yhdyn siinä esitettyihin päätelmiin.

Hannu Lauerma
LT, psykiatrian ja oikeuspsykiatrian erikoislääkäri
vastaava ylilääkäri
Psykiatrinen vankisairaala

Esimerkki HCR20v3-menetelmään perustuvasta riskimäärittelystä

Alla oleva esimerkki väkivaltariskin lausumisesta pohjautuu todelliseen tapaukseen mutta esitetään tässä suppeana tunnistamisen välttämiseksi. Aiemmasta kolmiportaisesta matala–keskitaso–korkea-asteikosta poiketen arvio perustuu tulevaisuudennäkymiin, skenaarioihin, ja sisältää riskienhallintasuunnitelman. Väkivaltariski on eri suuruinen eri tilanteissa, ja todennäköisyys, jolla siihen voidaan puuttua, riippuu käytettävissä olevasta keinovalikoimasta, kuten vankeudenaikaisista kuntoutusohjelmista, lääkityksistä tai sosiaalisista etuuksista.

Tutkittavan riski syyllistyä väkivaltarikokseen on historiallisista syistä korkea. Tätä riskiä nostavat aiemman väkivallan lisäksi sekä persoonan epäsosiaaliset piirteet että hoitamaton psykoosisairaus. Tutkittava on altis stressaavissa tai epävarmoissa tilanteissa turvautumaan alkoholin käyttöön, jolloin impulsiivisuus ja ennakoimattomuus ovat aiemmin kasvaneet, ja tutkittava on turvautunut väkivaltaan. Stressiä lisäävät esimerkiksi vankilasta vapautuminen, tutkittavalle läheisen omaisen ikääntymisen myötä seuraavat muutokset asumisjärjestelyissä, huono rahatilanne ja yleisesti ottaen arjen sisällöttömyys tai pitkästyminen. Hoitamattomaan psykoosisairauteen liittyvä varautuneisuus ja toisaalta psyykkisten suojakeinojen niukkuus ja joustamattomuus voivat johtaa väkivallan käyttöön. Tällaisen tulevaisuuden näkymän todennäköisyys on korkea, mikäli tutkittava vapautuu ilman selkeää vapautumissuunnitelmaa tai hoidon järjestämistä hyvissä ajoin.

Väkivaltariski laskee keskitasoiseksi tai sen alle, mikäli tutkittavan hoidettavissa olevat kliiniset riskitekijät voidaan ottaa huomioon vapautumista suunnitellessa ja sen jälkeen. Koska tutkittavan sitoutuminen tiheään päihde- tai psykiatriseen avohoittoon kotioloissa ilman laitოსvalvontaa vaikuttaa epävarmalta, on tavoitteena järjestää jo koevapauden aikana vähintään kuukausittainen psykiatrinen kontakti ja aloittaa tarvittava lääkitys. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi keskusteluja ja lääkinejektion saamista kotipaikkakunnan mielenterveyspalveluissa. Tutkittavalle voidaan hakea psykoosisairauden takia eläkettä, mikä tulee jatkossa vähentämään hänen taloudellista epävarmuuttaan ja siten vähentämään stressitekijöitä. Tutkittava on riskiarviojakson aikana osoittanut halukkuutta aloittaa yllä mainitut hoidolliset toimenpiteet.

Liite 12. Vankiterveydenhuollon yksikön palvelukuvaukset väkivaltariskiä arvioitaessa

PALVELUKOKONAISUUS	Arviointi- ja konsultaatiopalvelut – oikeuspsykiatriset arviointipalvelut
1. PALVELUN NIMI	Väkivaltariskiarvio
2. PALVELUN ASIAKAS	<p>1. Tutkintavangit, joiden väkivaltariski selvitetään osana mielentilatutkimusta yhdistelmärangaistuksen harkitsemiseksi (vaarallisuusarvio).</p> <p>2. Vangit, jotka on tuomittu vakavista väkivalta- tai seksuaalirikoksista ja joiden ennakoidaan olevan korkeassa uusimisriskissä. Väkivaltariskiarvio tehdään osana ehdonalaisen valvonnan harkintaa.</p> <p>3. Elinkautisvangit, jotka tarvitsevat väkivaltariskiarvion osana vapauttamismenettelyä tai sen harkintaa varten.</p> <p>4. Koko rangaistustaan vankilassa suorittavat vangit, jotka tarvitsevat väkivaltariskiarvion osana vapauttamismenettelyä tai sen harkintaa varten (vaarallisuusarvio).</p>
3. PALVELUUN OHJAUTUMINEN	<p>1. THL tilaa vangille Psykiatrisesta vankisairaalaan mielentilatutkimuksen, jonka osana tehdään väkivaltariskiarvio. Mielentilatutkimuksesta on saatavilla erillinen palvelukuvaus.</p> <p>2. Vanki ohjautuu Psykiatriseen vankisairaalaan väkivaltariskiarviota varten Rikosseuraamuslaitoksen Arviointikeskuksen pyynnöstä. Arviointikeskus tunnistaa kohderyhmään kuuluvat vangit rikostietojen, haastattelujen ja arviointimenetelmien avulla vankeuden alussa. Väkivaltariskiarvio tehdään vankeuden loppuvaiheessa.</p> <p>3. ja 4. Vanki pyytää vapauttamista koskevan lausunnon Rikosseuraamuslaitokselta, joka tilaa siihen liittyvän väkivaltariskiarvion Psykiatrisesta vankisairaalaan osana vapauttamisen kokonaisharkintaa. Lopullisen ratkaisun asiassa tekee Helsingin hovioikeus. Vanki voi anoa vapauttamista ensimmäisen kerran suoritettuaan vankeutta 10-12 vuotta (elinkautisvangit) tai 5/6 (koko rangaistustaan vankilassa suorittavat).</p> <p>Väkivaltariskiarvioon on päästävä kiireellisesti pyynnön saapumisesta. Tutkittava saa tiedon tutkimusajankohdasta ja -paikasta sekä palvelukuvauksen väkivaltariskiarviosta.</p> <p>Rikosseuraamuslaitos kuljettaa tutkittavan tutkimuspaikkaan sovitusti.</p>
4. PALVELUN TAVOITE	<p>1. ja 3. ja 4. Vanki ja Rikosseuraamuslaitos tai THL saavat lakisääteisen asiantuntija-arvion vangin väkivaltariskistä ja riskienhallinnasta.</p> <p>2. Vanki ja Rikosseuraamuslaitoksen Arviointikeskus saavat lakisääteisen asiantuntija-arvion vangin väkivalta- tai seksuaalirikosriskistä ja riskienhallinnasta.</p>

---

5. PALVELUN SISÄLTÖ

Väkivaltariskiarvio valmistuu pääsääntöisesti kahdessa viikossa.

1. Aloitustapaaminen ja arviointisuunnitelma

Vanki tapaa oikeuspsykiatrin, psykologin ja hoitajan. Aloitustapaamisessa käydään läpi riskiarvion kulku ja pyydetään vangin suostumus asiakirjojen tilaamiseksi. Vanki kertoo oman näkemyksensä riskiarvioon johtaneista tapahtumista ja odotuksensa arvioinnin sisällöstä.

2. Tiedonkeruu

Vangista hankitaan tietoja lakisääteisesti, suostumuksen perusteella, itsearviointi-kyselyillä sekä haastattelemalla.

3. Tutkimukset ja lausunto

Arvioinnissa tehdään psykiatrinen tutkimus, psykologinen tutkimus ja sosiaalisen tilanteen kartoitus. Psykiatrinen tutkimus sisältää oikeuspsykiatrin ja hoitajan haastatteluja, havainnointia ja oireiden arviointia mahdollisten häiriöiden ja diagnoosien perustelemiseksi. Psykologisessa tutkimuksessa arvioidaan erityisesti tiedonkäsittelyyn liittyviä taitopuutteita ja persoonallisuutta. Psykologista tutkimusta täydennetään tarvittaessa neuropsykologisella tutkimuksella esimerkiksi kehitysviiveiden ja aivovammojen yhteydessä. Sosiaalisen tilanteen selvittämiseksi kartoitetaan muun muassa elämänkaari, perhe- ja ihmissuhteet, asuminen, koulutus sekä työhistoria ja toimeentulo. Toimintakyvyn arviointi tehdään, jos esimerkiksi arjessa selviytyminen on haasteellista. Osastohavainnoinnin avulla saadaan käsitys vangin sopeutumisesta osastoyhteisöön ja osaston arkeen sekä päivittäisistä toiminnoista suoriutumisesta.

Arvioinnissa käytetään riskiarviointimenetelmiä, jotka kohdentuvat erilaisiin väkivallan muotoihin. Arvioinnin lopuksi laadittava lausunto perustuu historiallisiin ja kliinisiin tekijöihin sekä riskienhallintaan (HCR20v3).

4. Lopputapaaminen

Arviointijakson lopuksi vanki saa tutustua hänestä laadittuun lausuntoon. Lausunnossa oikeuspsykiatri ottaa kantaa vangin väkivaltariskiin sekä arvioi eri tulevaisuuden tapahtumien todennäköisyyksiä ja väkivallan käytöltä suojaavia tekijöitä. Lausunto lähetetään Rikosseuraamuslaitokselle tai THL:lle.

---

6. PALVELUN SAATAVUUS

Väkivaltariskiarvioita tehdään Psykiatrisen vankisairaalan yksiköissä Turussa ja Vantaalla. Vuosittain on valmistunut noin 20-30 arviota.

Väkivaltariskiarviossa tehdään yhteistyötä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa.

Palvelukuvauksen laatija(t)	Mika Rautanen, osastonylilääkäri Anna-Maija Strömberg, erikoissuunnittelija	10.6.2021
Korvaa palvelukuvauksen	-	-
Tarkastanut	Hannu Lauerma, vastaava ylilääkäri	16.6.2021
Hyväksynyt	Mika Rautanen, osastonylilääkäri, arviointi- ja konsultaatiopalvelut	16.6.2021
Voimassa alkaen	16.6.2021	
Päivittänyt	Nimi ja tehtävänimike	pvm
Seuraava päivitys	Mika Rautanen, osastonylilääkäri	6/2021
Lisätietoja antaa	Mika Rautanen, osastonylilääkäri, VTH Hannu Lauerma, vastaava ylilääkäri, VTH	029 524 5766 029 524 5552

Lähteet

Kirjallisuus

- Ahlgren-Rimpiläinen A, Elenij C, Joelsson P, Kaarre H, Kolehmainen M, Lappi-Seppälä T, Lauerma H, Lauri M, Melander S, Niinistö K, Rautanen M ja Törölä M 2021. *Mielentilatutkimusten väheneminen ja väkivaltarikollisten psykiatrisen hoito*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:30. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-374-6>
- Ahlgren-Rimpiläinen A, Joelsson P, Kaarre H, Rautanen M, Niinistö K, Lindberg N & Tiihonen J. 2020. *Vaarallisuuden arviointi – Sattuman summaako?* <https://www.edilex.fi/artikkelit/21506.pdf>
- Ahlgren-Rimpiläinen A & Puusa M. 2018. *Mielentilatutkimus- ja vaarallisuusarvio-opas*. Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos, 12/2018. Punamusta: Tampere.
- Ahlgren-Rimpiläinen A & Rautanen M. 2019. *Rikoksen tehneiden vaarallisuuden arviointi – mennyttä vai tulevaisuutta?* THL:n blogi 5.12.2019. <https://blogi.thl.fi/rikoksen-tehneiden-vaarallisuuden-arviointi-mennytta-vai-tulevaisuutta/>
- Andenaes J et al. 2016. *Alminnelig strafferett*. Universitetsforlaget: Oslo.
- Andrade J, O'Neill K & Diener RB. 2009. *Violence Risk Assessment and Risk Management: A Historical Overview and Clinical Application*. Teoksessa: J Andrade (toim.), Handbook of violence risk assessment and treatment new approaches for mental health professionals. New York: Springer, s. 3–39.
- Andrews DA, Bonta J & Hoge RD. 1990. *Classification for Effective Rehabilitation: Rediscovering Psychology*. Criminal Justice and Behavior, 17(1), s. 19–52.
- Andrews DA, Bonta J & Wormith SJ. 2006. *The Recent Past and Near Future of Risk and/or Need Assessment*. Crime & Delinquency, 52(1), s. 7–27.
- Andrews DA, Bonta J & Wormith SJ. 2011. *The Risk-Need Responsivity model: Does the Good Lives Model contribute to effective crime prevention?* Criminal Justice and Behavior, 38, s. 735–755.
- Arola-Järvi A. 2012. *Suunnitelmallisen vankeusajan käsikirja*. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- Blindheim ND. 2016. *Prøveløslatelse fra forvaring*. Maisterintutkielma. Oslon yliopisto.
- Borgeke M. 2021. *Att bestämma påföld för brott*. Norstedts Juridik: Stockholm.
- Borum R, Bartel P & Forth A. 2005. *SAVRY. Strukturoitu nuoruusikäisten väkivaltarikoin arviointimenetelmä*. Suomentanut Riittakerttu Kaltiala-Heino. Pirkanmaan sairaanhoitopiiriin julkaisuja 7/2005.
- Brazil K & Forth A. 2016. *Psychopathy Checklist: Screening Version (PCL:SV)*. Teoksessa: V Zeigler-Hill & TK Shackelford (toim.), Encyclopedia of Personality and Individual Differences. Springer, Cham., s. 1–4.
- Buchanan A. 2013. *Violence Risk Assessment in Clinical Settings: Being Sure about Being Sure*. Behavioral Sciences & the Law, 31(1), s.74-80.
- Campbell MA, French S & Gendreau P. 2009. *The prediction of violence in adult offenders: A meta-analytic comparison of instruments and methods of assessment*. Criminal Justice and Behavior, 36, s. 567–590.
- Christmann K. 2012. *Preventing Religious Radicalisation and Violent Extremism. A Systematic Review of the Research Evidence*. Youth Justice Board for England and Wales.
- Coid JW, Ullrich S & Kallis C. 2013. *Predicting future violence among individuals with psychopathy*. The British Journal of Psychiatry 203, s. 387-388.
- de Vogel V, de Vries RM, van Kalmthout W & Place C. 2015. *FAM. Täydentävät ohjeet naisten väkivaltarikoin arvioimiseksi HCR-20 ja HCR-20V3 -menetelmillä*. Suomentanut G Weizmann-Henelius & H Putkonen. Van der Hoeven Kliniek.
- de Vries RM. 2014. *Protective Factors Validation of the Structured Assessment of Protective Factors for Violence Risk in Forensic Psychiatry*. Van der Hoeven Kliniek.
- Douglas ym. 2019. *HCR-20v3 Väkivaltarikoin arviointi. Käyttöopas*. Vanhan Vaasan sairaala.
- Douglas KS. 2014. *Version 3 of the historical-clinical-risk management-20 (HCR-20V3): relevance to violence risk assessment and management in forensic conditional release contexts*. Behavioral Sciences & the Law, 32(5), s. 557-576.
- Douglas KS & Belfrage H. 2014. *Interrater Reliability and Concurrent Validity of the HCR-20 Version 3*. International Journal of Forensic Mental Health: Historical Clinical Risk Management-20, Version 3 (HCR-20V3), 13(2), s.130-139.
- Douglas KS, Hart SS, Webster CD, Belfrage H, Guy LS & Wilson CM. 2014. *Historical-Clinical-Risk Management-20, Version 3 (HCR-20V3): Development and Overview*. International Journal of Forensic Mental Health: Historical Clinical Risk Management-20, Version 3 13(2), s. 93-108.
- Eronen M, Kaltiala-Heino R & Kotilainen I. 2007. *Vaarallisuuden arviointi- Missä tilanteissa ja miten väkivaltaisuuden vaaraa arvioidaan Suomessa*. Duodecim 123(19), s. 2375-2380.
- Eronen M. 2009. *Psykopaatin vaarallisuusarviointi ja hoito*. Teoksessa: H Häkkänen-Nyholm (toim.) Psykopatia. Helsinki:Edita, s. 271–294.
- Fazel S, Singh JP, Doll H & Grann M. 2012. *Use of risk assessment instruments to predict violence and antisocial behaviour in 73 samples involving 24 827 people: systematic review and meta-analysis*. British Medical Journal, 345, s. 1-12.

- Fogel MH. 2009. *Violence Risk Assessment and Evaluation: Practices and Procedures*. Teoksessa: J Andrade (toim.), Handbook of violence risk assessment and treatment new approaches for mental health professionals. New York: Springer, s. 41-81.
- Frontex 2021. Situational awareness and monitoring. CIRAM. <https://frontex.europa.eu/we-know/situational-awareness-and-monitoring/ciram/>
- Gammelgård M. 2015. *Studies on the Validity and Reliability of the Structured Assessment of Violence Risk in Youth in Finnish institutional settings*. Vanha Vaasa Hospital / University of Tampere.
- Gammelgård M, Koivisto A-M, Eronen M & Kaltiala-Heino R. 2008. *The predictive validity of the Structured Assessment of Violence Risk in Youth (SAVRY) among institutionalised adolescents*. Journal of Forensic Psychiatry and Psychology 19(3), s. 352–370.
- Gröning et al. 2019. *Frihet, forbrytelse og straff*. Fagbokforlaget: Bergen.
- Gulli L. 2012. *Å være farlig: Om forvaring, prøveløslatelse og farlighet*. Maisterintutkielma. Oslo yliopisto.
- Hanson RK, Helmus LM, & Harris AJ. 2015. *Assessing the risk and needs of supervised sexual offenders: A prospective study using STABLE-2007, Static-99R, and Static-2002R*. Criminal Justice and Behavior, 42, s. 1205-1224.
- Heilbrun K. 2009. *Evaluation for Risk of Violence in Adults*. Oxford University Press.
- Hynninen J & Stenberg JH. 2013. *Kohdennettu väkivalta: Ennalta estäminen, uhka-arviointi ja riskinhallinta poliisissa*. Haaste 1, 14–16.
- Hypén K. 2002. *Riski- ja tarvearviot rangaistusajan suunnittelun apuna*. Teoksessa Markku Salminen ja Klaus Toivonen (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4. s. 202-220.
- Häkkinen P. 2017. *Hukkuminen*. Tammi.
- Jareborg, Zila. 2010. *Sattraffrättens påförlära*. Norstedts Juridik: Stockholm.
- Johnsen B. 2013. *Elleve år med forvaring: Løslatelse – praksis og rettspraksis – og tilbakefall*. Lov og rett.
- Johnsen B, Engbo JH. 2015. *Forvaring I Norge, Danmark og Gronland*. NtFSK.
- Kaijalainen M. 2014. *Elinkautisvangit 1980-2013 ja heidän uusintarikollisuutensa*. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2014, 40. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisutmonisteetjaraportit/c93POV0xz/20145_ELINKAUTISVANKIEN_UUSINTARIKOLLISUUDESTA.pdf
- Kanters T, Hornsveid RHJ, Nunes KL, Zwets AJ, Muris P & van Marle HJC. 2017. *The Sexual Violence Risk-20: factor structure and psychometric properties*. The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology, 28(3), s. 368-387.
- Kivisto AJ. 2016. *Violence Risk Assessment and Management in Outpatient Clinical Practice*. Journal of Clinical Psychology 72(4), s. 329-349.
- Kropp PR & Hart SD. 2000. *The spousal assault risk assessment (SARA) guide: Reliability and validity in adult male offenders*. Law and Human Behavior, 24, s. 101-118.
- Lauerma H, Pajuoja J. 2017. *Vastaväittäjien lausunto 510-511*. Lakimies 3-4/2017.
- Lehti M. 2020. *Henkirikokatsaus 2020*. Helsingin yliopiston kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 41/2020, 11. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/319479/Katsauksia_41_Lehti_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Löwencrantz, E. Örebro tingsrätt, Livstidsomvandlingen I praktiken.
- Meloy J, Hart S, & Hoffman J. 2014. *Threat Assessment and Threat Management*. Teoksessa J. Reid Meloy & Jens Hoffman (toim.) International Handbook of Threat Assessment. s. 3-17.
- Meloy J, Hoffmann J, Guldemann A, James D. 2012. *The role of warning behaviors in threat assessment: an exploration and suggested typology*. Behavioral Sciences and the Law 30(3), s. 256–279.
- Meloy J, Reid, HSD & Hoffman J. 2014. *Threat Assessment and Threat Management*. Teoksessa: J Meloy & J Hoffmann (toim.), International Handbook of threat assessment. Oxford University Press, s. 3–17.
- Mitchell M. & Palk G. 2016. *Traversing the space between threats and violence: A review of threat assessment guidelines*. Psychiatry, Psychology & Law 23, 863–871.
- Moilanen T, Airaksinen M & Kangasniemi M. 2019. *Ankkuritoiminnan käsikirja. Moniammatillinen yhteistyö nuorten hyvinvoinnin edistämiseen ja rikosten ennaltaehkäisemiseen*. Sisäministeriön julkaisuja:16. Helsinki.
- Nicholls TL, Brink J, Desmarais SL, Webster CD & Martin M-L. 2006. *The Short-Term Assessment of Risk and Treatability (START): A Prospective Validation Study in a Forensic Psychiatric Sample*. Assessment 13(3), 313-327.
- Norges Offentlige Utredninger (NOU) 1990:5. *Strafferettslige utifregnelighetsregler og særreaksjoner*. Straffelovkomisjonens delutredning IV.
- Oikeusministeriön arviomuistio. 2019. *Elinkautisvankeja koskeva lainsäädäntö ja vapauttamismenettelyn kehittämistarpeet*. VN/13339/2019-VNK-1. <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/ParticipationproposalId=4df4c785-2a0c-42ea-890e-1addcd64cceb>
- Pajuoja J. 2020. *Elinkautisvangin ehdonalainen vapauttaminen*. Teoksessa: KKO:n ratkaisut kommentein 2019:II. Alma Talent 2020: 228–237.
- Pajuoja J. 2019. *Rikosseuraamuslaitoksen toiminta- ja asiakasprosessien tulevaisuus*. Oikeusministeriön Julkaisuja 2019:15, 84. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161539/OMSO_2019_15_RISE_toiminta_ja_asiakasprosessien_tulevaisuus.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Pajuoja J. 1995. *Väkivalta ja mielentila*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1995, 222.
- Pohjola A. 2010. *Rikoksentehtävän vaarallisuuden arviointi ja koko rangaistuksen vankilassa suorittaminen*. Teoksessa: R Lahti & J Siro (toim.), Asiantuntijatiemateriaali ja asiantuntija oikeudessa. Helsingin hovioikeuden julkaisuja. s. 101–148.

- Pohjola A. 2017. *Vaarallinen rikoksenteijä? Tutkimus rikoksenteijän vaarallisuuden arvioinnista rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä*. Akateeminen väitöskirja. Oikeustieteiden laitos, Helsingin yliopisto. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja, 0356–7206, nro 335.
- Pressman & Flockton. 2016. *Violent Extremist Risk Assessment 2 Revised (VERA 2R)*. Risk Management Authority 2021. <https://www.rma.scot/wp-content/uploads/2021/04/Violent-Extremist-Risk-Assessment-2-Revised-VERA-2R.pdf>
- Repo K. 2020. *Vaaralliset rikoksenteijät: perusoikeuksien hyväksyttävää suojelua?* Pro Gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Rettenberger M, Boer DP & Eher R. 2011. *The Predictive Accuracy of Risk Factors in the Sexual Violence Risk–20 (Svr-20)*. *Criminal Justice and Behavior*, 38(10), s. 1009–1027.
- Sisäasianministeriön työryhmämuistio. 2012. *Tavoitteena eheä yhteiskunta*. Kansallinen toimenpideohjelma väkivaltaisen ekstreemismmin ennaltaehkäisemiseksi. Helsinki: Sisäasianministeriön julkaisusarja 28/2012.
- Statistical Package for the Social Sciences, versio 27.
- Storvik, BL. 2013. *Forvaringsstraff*. Cappelen Damm.
- Säävälä H. 14.11.2019. *Riski-/uhka-arviointi käytännön työssä*. THL:n Vaarallisuuden arviointi tänään ja 2020-luvulla-seminaari. <https://www.slideshare.net/THLfi/hannu-svl-riskiuhkaarviointi-kytnnn-tyss>
- Tiihonen J. 2017. *Oikeuspsykiatria*. Teoksessa: J Lönnqvist, M Henriksson, M Marttunen & T Partonen (toim.) *Psykiatria (12., uudistettu painos)*. Kustannus Oy Duodecim: Helsinki, s. 704–721.
- Turunen J. 2019. *Väkivallan ennalta torjunta perustuu uhka-arviointiin*. Haaste 3. <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste32019/vakivallanennaltatorjuntaperustuuuhka-arviointiin.html>
- Tyni S, Aaltonen M. 2021. *Vankeusaikaisten kuntoutusohjelmien vaikutusarviointit ja arvioitavuus*. *Kriminologia* 1/2021, 39–59. <https://kriminologia.journal.fi/issue/view/7684>
- Tyni S. 2020. *Vankien uusintarikollisuus vuosina 2000–2012 ja vankeuslain kokonaisuudistuksen uusintarikollisuusvaikutukset*. *Oikeus* 1/2020.
- Vargen LM, Jackson KJ & Hart, SD. 2020. *Interrater Reliability, Concurrent Validity, and Predictive Validity of the Risk for Sexual Violence Protocol*. *Law and Human Behavior*, 44(1), s. 37–50.
- Waaben K. 2001. *Strafferettens almindelige del II*. Gadajur: Köbenhavn.
- Weizmann-Henelius G & Konttila A. 2008. *Väkivaltariskin arvioiminen menetelmien kehityksen ja psykopatitutkimuksen valossa*. Teoksessa: P Santtila & G Weizmann-Henelius (toim.) *Oikeuspsykologia*. Helsinki: Edita. s. 352–370.
- Whittemore KE & Kropp PR. 2002. *Spousal assault risk assessment: A guide for clinicians*. *Journal of Forensic Psychology Practice*, 2(2), s. 53–64.
- Yang M, Wong SCP, & Coid J. 2010. *The Efficacy of Violence Prediction: A Meta-Analytic Comparison of Nine Risk Assessment Tools*. *Psychological Bulletin* 136(5), s.740–767.

Virallislähteet

- Hallituksen esitys 262/2004 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi.
- Hallituksen esitys 279/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosseuraamusalan organisaatiouudistukseen liittyvien lakien muuttamiseksi.
- Hallituksen esitys 119/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi yhdyskuntaseuraamusten täytäntönpäntä annetun lain 70 §:n ja Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta. Lakivaliokunnan mietintö 9/2018 vp.
- Regeringens proposition 2005/06:35 Lag om omvandling av fängelse på livstid.
- Förordning (2006:1119) om omvandling av fängelse på livstid. Justitiedepartementet L5.
- Bekendtgørelse om behandlingen af sager om prøvedskrivning af forvaringsdømte (prøvedskrivningsbekendtgørelsen). 2015. Justitsministeriets bekendtgørelse nr. 416 af 9/2015.
- Betænkning om de strafferetlige særforanstaltninger, s. 77.

Oikeustapaukset

- Korkein oikeus
KKO 2019:89
KKO 2008:11
Norjan korkein oikeus (Norges Høyesterett)
HR 2019-832-A
Rt. 2014-934
Rt. 2006-1153
Rt. 2002-1677
Ruotsin korkein oikeus (Högsta domstolen)
NJA 2011
NJA 2008

tietokayttoon.fi

ISBN PDF 978-952-383-366-1
ISSN PDF 2342-6799